



L. Lung
456.

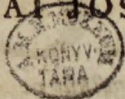
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MAGYAR
NYELV-TANÍTÓ
KÖNYV,

MELYLY
A' MAGYAR BESZÉDNEK, ÉS IRASNAK
SZABÁSAIT
MEG-ÍTÉLVE, GÁNTSOLVA, ÉS MEG-VÁL-
ASZTVA ADJA-ELÉ.

Írá
Szerents Várassának Plébánossa,
KASSAI JÓSEF.



*Méltóságos, és Fő-Tiszteletű Négyesi, Báró, Egri
Kanonok, Magyar Mézténás, Szepesi Ignátz
Urnak költségénn nyomtaták.*

S. PATAKONN,
Nyomtatá Nádaskay András.

1817.

I.

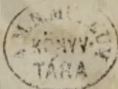
Ne quis tamquam parva, fastidiat Grammatices elementa; quia, interiora sacri hujus adeuntibus, apparebit multa rerum subtilitas, quæ non modo acuere altissimam quoque eruditionem, ac scientiam possit.

M. Fab. Quintilianus. L. 1, Cap. 4.

II.

Azt mondani, hogy ez, amaz hiba vagon a' Nyelv-benn, egygy jó Mester' szájábann, 's egygy ki-dolgozott Nyelv-mesterbenn, nem illik; mivel nem a' Nyelv-benn vagon a' hiba, hanem a' rozsasz élésbenn.

A' Magyar Nyelv mivelő Erdélyi Társaság Munkáji I. Dar. 117. lap.



III.

Az újjítás ha jó, és szükséges is, sok ellenkezőt talál. Újjítás nélkül nem építhetni.

Kazintzi Ferentz Magyar Régiségek I. Kötet, 29. lap.

IV.

Azt kérdem: miért nem lenne Kötelessége egygy Nyelv-tanítónak a' leg-tökéletesbb írás' módját választania, ha mindjárt a' közönséges szóhas-ellen lenne-is.

Vig László, Versegi Ferentz Okoskodása ellen, Pest' 1806. 87. lap.

FŐ-MELTÓSAGU, KEGYELMES,
NAGYSÁGOS, és FŐ-TISZTELETŰ
NAGY-SZALATNYAI BARÓ,

BATSKAI ÖRÖKÖS,

E G R I É R S E K,

Tsászári, 's Királyi, Apostoli Felség-béli
Belső, valamint szinte a' Fels. Kir. Helytartó
Magyar Tanáts-béli Tanácsos, Egygy-
háziakra ügyelő Biztosi Elöl-ülő,

's törvényesenn egygyesültt

T. N. Heves, és Kúl-Szolnok Vár-megyei
ÖRÖKÖS FŐ-ISPANY,

FISCHER ISTVÁN

Ú R N A K.



1 *
228015





Országos Széchényi Könyvtár

FŐ-MÉLTÓSÁGÚ, 'S FŐ-TISZTELETŰ
KEGYELMES ÉRSEK!

A' Magyar Nyelv Nap-keleti lévén, a' Nap-keletieknek bé-vett ősi szokásak-ként, hasonlatosságban szólván azt mondom: hogy hasonló a' Nyelv a' szőlőhöz. — A' szőlőnek vagyon *Ura*, vagyon Gond-viselője, 's Fel-vígyázója, vagynak mívesssei, munkássai, tselédjei.

A' szőlő' Urának teljességgel, és általjában szólván nem szükséges a' szőlő munkát tudnia; de nem kell sajnálnia költségét a' szőlőre; mertt ha nem akar reá költeni, az el-parlagosodik, és el-pusztúl. A' Gond-viselőknék már többet kell tudniak a' szőlő munkához, és a' szőlő' Urától fel-vett javakból, és pénzekből hivenn költeniek a' szőlőre, és szőlő mívesekre; mertt a' szőlő' Gond-viselője azokat egyébre költvénn, vagy el-fetsékelvénn, veszni

tér a' szőlő. A' szőlő-mívesbenn meg-kí-
vántatik a' tudomány, vagy lelki erő, hogy
értsen a' szőlő műveléshez; mertt a' tud-
atlan munkás több kárt térszen, mint sem
hasznot hajt. 2.) Bírnia kell a' munkát,
légyen hozzá testi ereje. 3.) Légyen ügye-
kezete, és serénysége.

Valamint a' szőlőbenn a' mivesek a'
roszsz tökéket ki-ütik, és helyettek jobbak-
at ültetnek, vagy homlitanak: a' rosszsz
fajttát vagy jobbnak belé altásával, vagy
a' rosszszat ki-pusztítván, helyébe jobb-
nak homlításával ki-vesztik, sokszor más
vidékekről, — sőt más tartományokból-is
hoznak kívántt fajtta szőlő-fákat: a' sző-
lő-fáját, veszszejét karóval gyámolítják,
és támogatják, össze-kötik, meg-kapálgat-
ják, a' gazoktól, és gyomoktól ki-tiszton-

gatják, 's ekképenn tökéletességre viszik; különbben pedig, a' szőlő el-perjésedik, el-siskásodik, és meg-romlik. Épenn így bánunk a' Nyelvvel is: a' mi rossz fajta szók, vagy szólások vagynak benne, mikoronn lehet, azokat ki-irtjuk, és helyökbe jó-féle Magyar eredetűeket ültetünk, vagy altunk, a' jó Magyar gyök-ér szókat származtatással szaporítjuk, néha a' nyelvbe más Nemzetektől is szókat költsönözünk, és szükségbenn meg-tartjuk, szükségünk nem lévén pedig, rajttak ki-adunk, és helyökbe a' jó Magyar gyök-erekből újj szót alkotunk, 's a' t. Ha nemzeti nyelvünket míveletlenül hagyjuk, anyálkodólag nem tisztosítjuk, és tisztongatjuk, ha nem gyámolítjuk, bibéjét nem gyógyítjuk, nem gyaporítjuk, körülötte nem fáradozunk, nem

ügyekezünk, — annál inkább ha idegen
nyelvekkel el-nyomatni engedjük, leg-ott-
an el-soványodik, azonnal el-hagyatott ár-
vaságra jut, és nyelvével egygyütt a' Nem-
zetnek is árva ügye-fogyottságra, és ügye-
fogyott árvaságra, következőleg pusztúl-
ásra kelletik jutnia.

Ezt ditső Nemzetünknek édes Aty-
ja, Nemzetünk' titkos értelmű szölejének
kegyességes *Úra*, a' Magyar Nemzetnek
szerelmes Országlója, és Fejedelme érzeke-
nyenn, és buzgóann szívelvénn, és a' Ma-
gyar Nyelvet Ország szertte különösen
taníttatvänn, és törvényessé tévénn ezen
Nemzeti szüz nyelvünk' virágoztatása fe-
löl gyönyörű atyai rendeléseket tenni
méltóztaték.

Ezen titkos értelmű szölonknek Gond-

viselőji, Fel-vigyázóji nem egyebek, hanem Országunk' Nagyjai. A' szőlő művesek, és munkások végre a' Magyar Nyelv tanítók. Már pedig az Egygyházi rendű Nagyoké lévén Nemzetünk' álladalmaj között az elsőség, — következőleg ezen gondviselésbenn is az Egygyházi Nagyoknak kelletvén elsőeknek lenniük, mivel-hogy az Isteni nagy Felség a' Magyarok' Istene *Eksztzellentziádat* a' Fő-Papi, Fő-Püspöki nagy Méltóságra, az árva Magyar Nemzet' lelki, testi köz javának elé-mozdítására, elé-segállítására, gyaporítására, felmagasztalni méltóztaték; — annakokáért ezen titkos értelmű szőlőknek az Egygyházi rendből én leg-kisebb, leg-olább való, leg-méltatlanabb munkássa, *Eksztzellentziádnak* mint valaha hozzám érdemetlen-

hezz különös szíveséggel viseltetett *Generális Vicariusomnak*, mostanság pedig, mint kegyelmes *Metropolitámnak*, Fő-Püspök-
ömnek, ezen magábann kitsény ugyan,—
de nagyságos tárgyú, Nemzeti nyelvünk'
épületére, elé-menetelére, és így a' köz-jóra
törekedő munkámnak, magyarkodásomnak
első zsengejét fiúi tisztelettel ajánlani, és
mélységes alázatossággal fel-áldozni bátor-
kodttam.

A' SZERZŐ.

E L Ö . S Z Ó .

1. §.

*M*ind a két Magyar Hazában, úgymint: Magyar Országban, és Erdélyi Nagy Fejedelemségben, uralkodó Nyelv ugyan a Magyar Nyelv; de mind a két Honunkban avval nem egyenlő-képenn élünk, azonn különbözőleg szólunk, és írunk. Mivel pedig az uralkodó, és országoló Nyelv' tudományjának valamint a Köz-igazgatásokra, úgy a Kereskedések' elő-mozdítására, fel-segállítására, gyaportítására, és fel-tartására leg-nagyobb haszna, és sikere vagyon: annál fogva Felsőleges Országlónk, és Uralkodónk, nem csak a Magyar Univerzításba, Akadémiákba, és Gimnáziumokba, hanem még a Bétsi Univerzításba is, a Magyar Nyelv' tanítására, Királyi Profeszszorokat, 's Tanítókat

rendelni kegyesenn méltóztaték. Mivel tovább ezen Tanítók Honni Nyelvünket Magyarúl tanítják, ezen Tanítók, és Oskolák számára felettlébb szükséges lenne egygy Magyarúl készültt, 's jól ki-dolgozott, és talpra esett Magyar Nyelv-tanító Könyv, a-vagy Grammatika, a melyly a két Magyar Hazábann a beszédbenn, és írásbann-valo különbségeket egyenlő szabásokba szedné, azokat meg-állítaná, és meg-egygyeztetné, a melylyet rend-szeres, (systematicus) és köznséges Oskolai Grammatikául lehetne ki-szabni, és rendelni.

2. §.

Ilylyetén Magyar Nyelv-tanító Könyvet ügyekezém én készíteni, melylyben a rendszabásokat, a tanítványokra nézve rövidedenn, egygy-ügyüenn, és világosann elé-adom; de ezek-után a tanítók, és tudósok, számára Jegyzetek következnek, melylyekbenn mélyebbenn tekintélek Nyelvünk' belsejébe, annak természetét, tulajdonságait, és szokásait ítélőleg (critice) fejtegetvénn, és magyarázvann. De azt tölem még is egygy magányostól, és fáradságos hivatallal meg-terhelittől nem kívánhatni, (hanem egygy tudós Magyar Társaságtól, a mire szert Honnunk' Nemzete nem teheti) hogy minden rész-

benn tökéletes Grammatikával szolgáljak; mertt „Úgy vélekedem, hogy az a' felszenteltt tudós, a' ki egygy minden részben tökéletes Magyar Nyelv-Mestert írhasson, nem született“ — Úgymond Udvari Tanácsos Aranka György Úr Magyar Nyelv-mívelő Társaság Munkájibann, az I. Darabbann, Szeben 1796. 122. laponn.

3. §.

Mind-azon-által abban tehetségem szerént fáradozék, iparkodám, ügyekezém, és szorgalmatoskodám, hogy a' lehető tökéletességig, rövidsége mellett, vigyem Grammatikámat. Euvégett a.) mint az újj, úgy az ó Könyveinket fűgyelmetesen áll' olvasám, úgymint: Silvestert, vagy Erdösi Jánost, Mólnár Albertet, Pereszlényit (kiből lön Németre áll' fordítva Farkas' Grammatikája; de a' melylynek 1798. kiadása meg vagyon szeplösttve) Tsétsi Jánost, Kövesdi Pált, Szenthe Pált, Versegit, Gyarmati Sámuel, Szent-Pálit, Debretzeni Társaság' Grammatikáját, Erdélyi Nyelv-mívelő tudós Társaság' Grammatikai Jegyzéseit, Beregszászi Pált, Agoston Antalt, Erdélyi Baróti Szabó Dávidot, Pápai Sámuel' Magyar Literatúráját, végre Révai Miklósnak Elaborator Grammatikáját. Euvégett b.) el-

olvasék minden ó, és újj kapható Könyvet,
 és Kéz-írást; a' többi között olyyanokat is,
 a' melylyeket Révai nem olvashata, p. o.
 meg-vallja Révai, hogy soha nem olvasá Sil-
 vester' Grammatikáját, 's Révai nem igen
 látá Ahmet' régiséges Könyvét, Révai nem
 is hallá valamit az Újj-Szerzetesek', az az
 Apátzák' régiséges Kéz-írásbann lévő regu-
 lájiról's a' t. Én nekem mind ezeket olvasni
 vala szerentsem. Evvégett d.) Négy eszten-
 deig a' Pesti Közönséges Pap-nevelő házbann
 (Seminarium) II. Jósef Uralkodónak idét-
 te a' két Magyar Hazának minden vidékéről
 oda csoportozott, és sereglett iffiúság-között
 lakozvann, — és már akkortta a' Magyar
 Nyelv' gyaporítására, és tökéletesbbítésére
 magamat fel-áldozvann, a' Magyar Nyelv-
 tanító, és Származtató Szó-Könyv' (Lexi-
 con Etymologicum) írásához fogvann, —
 (Lássd a' Debr. Gramm. Bèvezetését a' XI.
 laponn) minden vidéknek szava járását ki-für-
 készém, és szorgalmatosann fel-jegyezgetém.
 Evvégett e.) az oltta-is Nyelvünk' természet-
 ének, 's minden tsinjának-btjnának ki-tanulásá-
 bann, hivatalomtól üres órájimbann, fejemet
 törni, elmémet fárasztani meg-nem szüném.
 Ezen ügyekezettel anynyira menék, hogy a'
 miket az eddig-való Nyelv-Tanítóink ki nem

találhatának, azokat én szerentsésenn ki-tanúlám. Ennél jogva számtalan észre-vételt olvashatni ezen Grammatikámbann, mely-lyet sem Révaibann, sem annál inkább egyéb Nyelv-Tanítójinkbann fel nem találhatni.

4. §.

Az előbbeni Nyelv-tanítójink, Révait ki-vévén, abbann botlának-meg, hogy tsak a' magak vidékökön divatbann lévő szólás-ként alkoták Grammatikájukat (mint p. o. egygy valaki a' Tisza-melléki Magyarsághozz szabvann Grammatikáját) A ki-derültt eszű Grammatikusnak nem kellettik részre hajlónak lennie, magát se egygy, se más vidékhez, vagy tartományhoz kötnie, *) hanem, a' méhek' szokása' ként mindenünnét, a' jókat össze-gyűjtenie, és ki-szemelnie. A' jó Magyarság nintsen egygy helyhez kötve, (Sándor Istv. sokfél. 10. Dar. 19. lap.) és hiábann tulajdonítja magának e', vagy ama' környék, hogy ő légyen a' leg-jobb, vagy ama'; még több, egygyedül, a' Magyarságnak birtokábann; mertt nintsen az a' táljék, hol egygybenn, másbann ellene ne vétkezzenek (Sánd. sokf. 10. Dar. 79.

*) Víg László Versegi Ferentznek okoskodása, 76. §. 130. lap. és 77. §.

lap.) **) *Vagyon fogyatkozás minden-hol Magyar Országban is, Erdélybenn-is; a' mit egygy helyenn gántsosann mondanak, azt másutt helyesenn mondják, azért szem-esnek kelletik a' Nyelv-tanítónak lennie, és ítéletesnek, hogy meg tudja választani a' jót a' rossztól. Azt sem tehetni fel, hogy azon vidékenn, és azon tartománybann vagyon minden-ha a' leg-tisztább Magyarság, a' melly idegen nemzetekkel össze nem kevered-ék, össze nem zagyválódek, és meg nem kortosítotték. Hol kell a' Német Tartományok-között idegenektől tisztább, mint Sváb Ország? Hát ott leg-tisztább a' Német Nyelv? Hol kell tisztább vidék Magyar Országban, mint a' Palótzoké? Hát a' Palótzoknál kell keresni a' szépséges, és tisztaságos Magyarságot? Tisztább az idegenektől a' Jászság, és Kunság is, mint Erdély, melyly Szászokkal, és Oláhokkal megzavartaték, 's tisztábbann beszéllenek a' Jászok, és Kúnok, mint az Erdélyiek? sokkal tisztább Eger Várasa, az idegen Nemzetektől, nevezetesenn a' Tolttoktól, mint akar melylyik Hegy-aljai Város, 's még is hol hallani, ne-*

**) Kardos Adorján Versegi motskolódása ellen

vetségesebb Magyarorságot, mint az Egri kápásoktól, és Köz-néptől? — Káldi György Nagy-Szombati vala, s még-is hányat talunk ma tsak olylyan Magyar-t is? — Én-is bátor Hegy-aljai Bodrog Kiss-Faludi vagyok, az kissebbségemre a' Magyar-ság dolgábann nem válhatik. Én sem a' Hegy-aljához, sem Jászsághoz, sem Kúnsághoz, sem Székelységhez, sem Tisza, sem Duna mellékéhez nem szabom Grammatikámot, hanem az okos Nyelv-szokáshoz, a' melyly szerént a' tudós Magyarok, és Magyar tudósok beszéllenek, és beszéllettenek.

5. §.

Meg-tetszik a' Grammatikámból, hogy a' Magyar Nyelv igen régulás a' szólásra is, az írásra nézve-is, és felettebb kevés régula alá vagyon szorítva. Huszon-három betűvel be éri az Írás módja, egygy benne a' Deklinátzió, egygy a' Komparátzió, egygy a' Konjugátzió, a' Szintakszisbann igen kevés a' rend-szabás. Azértt kár vala némelly Grammatikusainknak negyven féle betűvel Nyelvünket terhelniek, kár vala több Deklinátziót, több Konjugátziót egygy-nel tanítaniok, kár vala annyi féle Pronomeneket költenie Révainak, hogy tsak azokról húsz ívet foglalna nyomtatásbann az Elabo-

rator Grammatikája. *El-ijed, és el-iszonyodik az Olvasó Révainak az ige-hajtogatás-felől való véghetetlen trásától-is, a' ki harmintz-hat ivenn nyomtatásbann adja-elé az ige-hajtogatást. Emmellett a' Révai Grammatikája Szintakszis' hijával vagyon. A Szintakszist elé-adja ugyan a' Debretzeni Grammatika; de a' belöle tanulni akaró elhül belé, és el-esik kedve a' Magyar Nyelv tanulásától, látván, hogy kilentzven-nyóltz régulat szabott tsak a' Szintakszis' elé-adására, melyly nyóltz ivre terjed sürü nyomtatásbann. Én mind ezeket lehető rövidséggel, még-is hijánosság nélkül ügyekezém elé-adni. Bátor a' Magyar Grammatikát nagy tökéletességre vitte a' Magyar Nemzetnél a' Magyar Nyelvnek velős tanítása-végett el-felejtethetlen, és örök emlékezetet érdemlett Révai Miklós, úgy hogy eddiglen az ő Grammatikája leg-haszon-vehetőbb; — de még-is vagynak benne fogyatkozások, a' mint a' maga helyénn meg-mútoatom Grammatikám' s Lexiconom' folyamatjábann. *)*

*) I. Rész, I. Szakasz' elejénn, I. Szak. 2. §. III. Rész. IV. Szabás. 3. §. B. IV. Rész. I. Tag. I. Fej. Jegy. 6. Szám. I. Tag. III. Fej. 1. §. Jegyz. 1. szám, és 2. szám. II. Tag. 2. §. D Jegy. F Jegy. I. Fejez. A. én, te, ő hajlításáról. II. Ra-

Észre vette ezt Pápai Sámuel-is a' Magyar-Literaturának bölts kezdője, 's szerzője, a' ki Révai ki-múlása-utánn említett Könyvének 93. §-bann a' 293. laponn azt írja: „Anjántjuk Nyelv-tudóssainknak, 1.) hogy az egyes 4-dik, vagy-is többes első Ejtés' formáltatását, 2.) az igék mutató formájával (érti a' ragasztékos formát) való élést, 3.) azon szavaink', melylyek a' ragasztékoikat hathatós változással veszik fel, a' változatlanoctól való meg-különböztetését, minél szorosabb; de azonbann kevés régulara húzni iparkodjanak; mertt még ebbenn fogyatkozásak vagyon Grammatikusainknak.” — Révai sem járhatott minden szepelkedésemellett is Nyelvünk minden tsínja' ki-fejtés-

gasztékosann Jegyzet 1. szám alatt, e betű alatt, és f betű alatt a' tsillag jegybenn. Azutánn: II. Fejez. Jegyz. 1. szám, és 2. szám. Tovább V. Fejezet, 1. §. III. Tag. A Jegv. 1. szám, 3. szám, e betű alatt, 4. szám alatt, d betű alatt, 5. szám alatt. D Jegyz. A. az egyes számbann 1. szám alatt. B. a' többes számról, első szemelyről, b betű alatt, tsillag Jegybenn.

V. Rész. I. Tag. 1. §. 4. Szabás, Jegyzet 3. szám alatt. II. Tag. III. Fej. III. Tag. 7. Szabás. Jegyzet. Mind ösze 24 Grammatikai gánts.

ének végére; mivel valamint egyéb emberi tudomány, úgy szinte a Nyelv-tudomány is lassann-lassann, halogatva, halkann, és üdö-jártával fejtődik-ki, — hirtelen, tüstént, azonnal, mindjárt, hamarjában, sebbel lobbalt nem mehet tökéletességre; mert, hogy Udvari Tanácsos Aranka György Úr arany szavaival éljek, és azokkal fejezzem bé-is beszédemet (Magyar Nyelv művelő Társaság Munkái 1. Darab. 286. lap.) „Azokbann az állatokbann, mellyekenn az ember, a Teremtő Böltsésg' ropantt alkotványának rendébenn a föld termésének lajtorjájánn, egygy foggal magassabbann tétetett, az oktalán állatokba a bölts alkotó Mesternek keze az oktalanság' erőtlensége-mellé két felségesnek tetszhető nagy ajándékot kötött; egygyikét a tökéletességet, hogy a mit egygy oktalán állat tsinál, azt jól, meg-jobbithatatlanúl tsinálja; a másikat, az abbann a tökéletességbenn-való maradhatást, hogy azt a tökéletességet meg-ne vétse, hanem fajról fajra meg-tartsa. A pók a maga hálóját úgy szövö, a méh a maga lépét úgy rakja, hogy tökéletesebb a maga nemébenn semmi nem lehet és azt hat-ezer esztendőktől-fogva meg-nem vétik. De nem is tökéletesebb a maiaknak az ő munkájak, mint azoké valtt, kiket

*Isten teremtett. Ugyan az az Alkotó Böltsé-
ség ellenbenn az okosság' mennyei ajándéka-
mellé az emberbenn épen az okosság' termé-
szetétől tsak nem el-válthatatlan két kis erőt-
lenséget ragasztott: elsobenn, hogy a' mit
az ember előbb meg-tsinál, azt ne tudja tö-
kéletesenn tsinálni; másodsor, hogy mind-
azon-által azt az előbbi munkáját firól fira,
maradékról maradékra örökké nagyobb tö-
kéletességrevihesse, ha igyekezik. " Nem válik
tehát küssebségökre az előttünk valóknak, ha
kevesebbre menttenek; nekünk válnék gyaláz-
atunkra, ha többre nem menttünk volna ügy-
ekezettünknek-általa. Az ügyekezet betsület-
re méltó. Kérem azért Nemzetemet, meg-
ne vesse ügyekeztemet. *) Kívánom vegye*

*) Előre ki-kérem minden érdemes olva-
sómótól, hogy ha Könyvembenn nékje
valami nem tetszendik, szája ízére nem
lelend, azt győző okok-nélkül meg-ne
vesse, annál inkább ki-ne nevesse; mertt
mást, kíválit-képenn elegendő ok-nélkül
ki-nevetni embertelenség. — Az ilylyen
írásokat tehát, és szólásokat: *Akát,
Eomt, Romt, Hámt, Számt, Magam lo-
ram, Magad szájad. Ha azt tudnók, Ő
engem minden boromból ki-izson, Ez a' ló
jól lépik. Én tőled el-válom, Én nálad meg-
jelenem, Ő ezért meg-haragunnék, Ez nek-
je jól esnék 's t. eff. Olvasvann Könyvem-*

hasznát szíves ügykezetemnek. Írám Szeremts Várassábann, 1813-dik esztendőbenn, December' 15. napján.

A' SZERZŐ.

benn valaki, kérem, ne mondja magyarfúl sértőknek, minek előtte ezeknek okait ki nem tanulná, részént Nyelv-tanító, részént Szó-könyvemből; — mert minden állatásomnak győző okát szoktam adni, hol Nyelv-tanító, hol Szó-könyvemben. — Szó-könyvemet előbb íram, mint Nyelv-tanító könyvemet. — Mind a' kettő már néhány esztendőtol fogva írásbann hevertt, és várttonn vartta a' jó szerentsét, és Magyar Metzénást. Ez az oka, hogy a' Nyelv-tanító Könyvbenn, mint utóbbi munkábann sokszor fel-hozom, — és említem Szó-könyvemet, mint előbbenit. De az utósonak, mint kissebbnek, kevesebb költségűnek hamarabb akada szerentséje világot látni; az első pedig mivel temérdek, nyomtatásban is alkalmasént háromszáz ív lészen, 's így nagyon költséges, a' sokféle viszontagság miatt még eddig ki nem jöhetett, hanem készenn várja a' sajtót, — 's mihelytt a' mostani veszni tértt jó pénzt a' Bétsi tűz megemésztendi, és a' jobb pénz folyamataba jövend, azonnal meg-tétetik a' rendelés annak nyomtatása felöl. Lássdezen Nyelv-tanító könyvbenn az utó szót. — És előre tanuljd-meg az I. Toldalékból a' Nyelv-tanítási mű szokat.

A' MAGYAR
NYELV-TANÍTÓ KÖNYVRŐL
KÖZÖNSÉGESENN.

I. FEJEZET.

A' Magyar Nyelv-tanító Könyvnek magyarázatja, 's fel-osztatása.

A' Magyar Nyelv - tanító, Könyv édes Honni Nyelvünknek rend-szabásait gyökeresen ismerni, azonn igazán, és emberül beszélni, és helyesen írni-is tanít. *)

*) Mivel a' Grammatika bizonyos tsalhatatlan régulák által a' nyelvet tanítja. A' nyelvet pedig vagy beszéljük, vagy írjuk, — azért a' Grammatika két részre oszlik, egygy része az *Ortografia* (helyes írás) melyly írni, a' másik *Ortologia* (helyes beszéllés) melyly beszélni tanít. Amaz ezenn épül, tehát természet

Ennek öt része vagyis: — úgymint a' Helyes-olvasás, Hang-mérséklés, Helyes-írás, Szó-hajlítás, és Szók-el-helyezettése, el-rendelése, össze-szerkeztetése.

II. FEJEZET.

A' Magyar Nyelvnek leg-közönségesebb rendszabásai.

A' mint beszéll a' Magyar, úgy ír-is. Mind beszédjének, mind írásának leg-közönségesebb Bírája, Fő-Bírája, rend-szabója a' közönséges Nyelv-szokás, bölts Ho-

szerént az ortografia utolsó része lenne a' Grammatikának, mivel előbb kell tudni jól beszélni, hogy jól tudjunk írni. De mivel ezen rend-szer még szokatlan Grammatikusainknál, tsak ama' leg-híresebb Révai Miklós' Osztályja mellett maradok. Ugyan-is tulajdon-képenn a' a' betűkről való tanítás a' Helyes-írashoz tartozik, mivel helytelen az írás, ha helytelen betűkkel élünk a' Magyar írásbann, vagy ha a' helyes betűket nem helyesenn rendeljük-el, 's még sem találkozik olyly Grammatikus, a' ki fonákul a' Grammatika végénn tanított volna a' betűkről, hanem kiki az *A, B* betűk-önn kezdi a' Grammatikát, azért *Grammatika* szó-is betűi értelembenn magyarul *betűzést* részen.

rátz, és Kvintilián ként. Ezen Nyelv-szokás nem a' tudatlan köz-népnek, hanem a' tudós Magyarok' győző okokból való meg-egygyezésébenn állapik. (a' mint meg-mútatám a' származtató Szó-Könyvem' I. Tso-mójának végénn a' Meg-szerzésbenn) *) Ha pedig 2-szor a' beszédbenn, vagy az írás' módjábann valami nem a' közönséges Nyelv-szokás-szerént való, az az, ha valamibenn a' tudós Magyarok, és Nyelv-tudósok nem egygyeznek, akkoronn II-szor a' szó-nemzéshez, szó-származtatáshoz az Etimológiához kell járúlnunk, és folyamodnunk. III-dik rend-szabó az *Analógia*, vagy hasonlatosság, melyly szerént a' hasonló szókat hasonlólag mondjuk, és írjuk. IV-dik az *Eufónia*, vagy jó, és szép hangzat. — Tudni-illik a' különböző, s egygy-mással nem egygyező Magyar szó-lás, és írás között 1-ször ugyan a' közönséges, minden nyelvenn uralkodó, Nyelv-szokás, mint valamelyly Királyi tábla igazítja-el a' pert. De ha el nem igazíthatja, 2-szor az Etimológiához kell *appellálni*, és folyamodni, akkoronn már tsak az Etimológia intézi-el a' pert: ennélkül nem állíthatni-meg a' helyes írást: jobbadára ez ismérteti-meg a' valóságos Magyar szót az

idegentől, (a' mint erről bőven szólék Szó-Könyvembenn) p. o. hogy az ilylyenek: *ő aludna, hiszel, adol, haragudsz, imádkozok, Vár-megyék Ispányjok, Szentek imádságaik* 's t. effélék helytelen szólások légyenek, — ezek helyett: *ő aludnék, hiszsz, adszsz, haraguszol, imádkozom, Vár-megyék Ispányja, Szenteknek imádságaik, vagy Szentek' imádságai, meg-mutatja a' közönséges Nyelv-szokás.* Tovább hogy ezek gántosok: *töt, köt, kötség, vóna, volna, vót, volt, hött, holt, ót, olt* 's t. eff. mutatja az Etimológia. — Esmég hogy gántos: *Aztat, Eztet, Engemet, Ötet, Tégedet,* ezek helyett: *Azt, Ezt, Engem, Öt, Téged,* világosítja az Etimológia utánn az *Analógia.* Végre hogy szebb így szólani, 's írni: *Bottal, Késsel* 's t. eff. mint *Botval, Késvel,* — *öszsze, vissza,* mint *öszve, visszva, beszéll, segéll,* mint *beszédl, segédl,* jelenti az *Eufónia*; noha az Etimológia azt tanítja, és javallja, hogy jobb mondani: *botval, késvel, beszédl, segédl,* mertt *tal, sel* utól-járó nintsen nálunk, és *beszédl, segédl, beszédből,* és *segédből* régulásonn származik, — melyly *beszédel, segédel*-ből meg-rövidültt szó, mint *reményl, szégyenl, reményel,* és *szégyenel*-ből, melylyekbenn a' *d* betű a'

következő *l* betűvé válik, valmint a' Diák-
bann-is ezhelyett: *adlatura*, mondjuk, és
írjuk: *allatura*, ezhelyett: *adlocutio*, *allo-*
cutio. *)

ELSŐ RÉSZ.
HELYES OLVASÁS.

I. SZAKASZ.

A' betűk' számáról, képeről, 's jelentéséről.

A' mai közönséges Nyelv-szokásbann 23
betű vagon: Nagyobb képű: A, B, D, E,
F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V,
Z, Ö, Ü. Kissebb képű: a, b, d, e, f, g, h, i,
j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z, ö, ü.

Jegyzés. Révai Miklós 31-ig, mások 40-
ig-is szaporítják a' betűk' számát a' Magyar
Nyelvbenn; mertt, úgy mondanak, 40 kül-
önböző hang vagon a' Magyar szózat-

*) Az Eufónia örvével írják ezeket-
is: affele, efféle, akkor, ekkor, ünnepe 's
t. eff. ezhelyett: az féle, az korbann, —
mint mondjuk: az naponn, ez naponn,
üd-nep 's t. eff.

bann. Ezek az említett 23 betűt ezen 17-tel toldják-meg. C-vel á, é, í, ó, ú, ö, ü-vel, gy, ly, ny, ty-vel, ds, sz, ts, tz, (vagy cs, cz) es zs-vel. De a' Diák C betűre nintsen szüksége a' Magyaroknak, azértt a' tudós Magyarok azt a' Magyar betűk' számából már ki-is tsapták, melylynek okait előhozám a' szó Könyv' 1-ső Tsomójábann a' D előtt a' C betűről szólván. Az y nem betű a' Magyaránál, hanem tsak a' g, l, n, t, betűk' lágyító jegye, valamint a' húzás ezekbenn: á, é, í, ó, ú, ö, ü, hosszú hangnak a' jele. Ámbár több hangunk vagyon húszon-háromnál; de mind azokat az említett 23 betűvel elégségesenn ki-tsináljuk, hol húzásokkal (accentibus) hol y jeggyel való lágyításokkal, hol két betűnek egygybe fogásával mi-némü az sz, ts, tz, zs, valamint szinte a' hegedüs-is olyly-korolyly-kor két hürt-is össze-fog egygysszere az újával, hogy ki-vonjja a' kívánt hangot, azértt még sem szaporítja a' hurokat a' hegedűjénn, hanem be-éri négy hűrral. Nékünk sem szükséges 23-nál többre vinni a' betűk' számát. De óhajthatni, hogy a' lágy betűket ne y görög betűvel, hanem egyéb jeggyel lágyítanók,

A' betűk némelylyek *magakbann-hangzó* (vocales) némelylyek *mással-hangzó* (Consonantes.)

1. §. Hét magábann hangzó betű va-

gyon a' Magyarnál, úgymint: *a, e, i, o, u, ö, ü*. Ezek

a.) A' ki-mondás' mulatásához-képe-
estt, vagy rövidek, mint: *a, e, i, o, u, ö, ü*,
vagy hosszúk: *á, é, í, ó, ú, ő, ű*, (vagy
ö, ü.)

b.) A' ki-mondás módjához képe-
stt, némelyly magábann hangzó *vastag* (voca-
lis crassa) úgymint: *a, o, u*, és *á, ó, ú*. né-
melyly *vékony* (tenuis) mint *e, ö, ü*, és *é, ő, ü*.
Némelyly *éles* (acuta) mint *é, i*, és *í*. —
Ezen osztály, mint Nyelvünk' kultsa leg-
nagyobb figyelmetességet érdemel a' Ma-
gyar Nyelvben; mivel különös természete
ez Nyelvünknek, hogy semmi tö-szobann,
és származékobann össze nem jöhet
a' *vastag* magábann hangzó, a' *vékony*nyal;
de az élessel össze-jöhet, mertt az közös
természetű, (a' mint megmondám, a' szó-
könyvem' Elő-Beszédjében a' 10. Szakasz-
bann, avvagy §-bann.) A' melyly szobann
vastag magakbann hangzók vagynak, azt
vastag szónak, a' melylybenn *vékony*ak,
vékony szónak, a' melylybenn pedig *élesek*,
éles-szónak híjuk.

Jegyzet. A' Debretzeni Grammati-
ka a' 143-dik laponn a' *vastag* szókat ke-
mény hangúaknak nevezi, a' *vékony*akat

gyenge hangúaknak, az élesekét elegendes természetűeknek, a' vastag magakbann hangzókat a' 7 dik laponn nevezi *erős hangúaknak*, a' vékonyakat gyengébb hangúaknak, az élest közép természetűnek. Egygy más tudós magyar a' vastag magabann hangzót *fel-hangú*, a' vékonyat *al-hangú*, az élest *közép-hangú* magabann hangzónak nevezi. Némelylyek az éles, és vékony hangú e között, tudni-illik az *e*, és *é* között egygy közép *ë* magabann hangzót vesznek észre. De evvel kár lenne tarkázni a' magyar írást, és nem szükség vele nehezíteni a' Magyar nyelvet, ennélkül el-lehetünk. Lássd a' Szó-Könyvembenn az *E* betűt az 1-ső szám alatt.

Kettős magakbann hangzók, (Diphthongi, seu vocales duplices) nintsenek a' Magyar Nyelvbenn.

2. §. A' mással hangzók vagy egygyesek, vagy kettősek. *Kettősek*, (consonæ combinatæ) ezek: *sz, ts, tz, zs*. Mind a' négy fel-találtatik ezen két magyar Helység' nevébenn *Széts, Zsértz*.

Jegyzés. Révai gántosann tanítja ezeket: *gy, ly, ny, ty*, kettős mással hangzóknak lenni; (Élab. Gram. pag. 69, 71, 72.) mertt az *y* nem betű, — tehát nem mással hangzó betű, hanem tsak lágyító jegye ez négy betűnek: *g, l, n, t*, melylyeket emlékezetnek okáértt ez szóbann foglalok: *ga-*

lant. Ezen négy lágy betűt a' régiek így írták: g, l, n, t, így íraték ama' leg-régiebb nyomtatásbann, melyly Magyar Nyelvonn vagyon Nórímbergábann 1484. esztendő-bean Szent István Királyunk' Jobbjáról, a hol ezen szó *nagy* így íraték: *nag*. Így él evvel Telegdi-is.

A' Mással hangzók közöl, a' j, és v Tseléd betű (litera servilis) a' 3-dik személy-béli Ragaszték-mellett szokott inaskodni, 's egyébűtt-is, a' mint majd meg-látjuk.*) A' magábann hangzó lelke a' ki-mondásnak, a' mással hangzók mint testek evvel jönnek zengő mozgásba.

II. SZAKASZ.

A' betűk' öszsze-foglalásáról, vagy-is a' szótagokról.

Egygy magábann hangzó betű, szó-tagot tévénn, *tiszta szó-tagnak* mondatik (syl-laba pura); a' melyly pedig egygy, vagy több mással-hangzóval mondatik-ki, *kevertt szó-tagnak*, *kevertt betű-fogásnak* nevezetik. (mixta)

*) Akkoronn az Eufónia örvével a' szó s, sz, és z-vel végződvénn ezekké változik p. o. sássa, neszsze, gazza, név-mássa. De az íge mellett változatlan.

Szó-taglás' Szabása.

Mivel a' természetnek rendje hozja magával, hogy a' mi nemű renddel, és a' melyly részekből, ízekből, 's tagokból rakatik, 's állítatik valami özsze (p. o. az *óra*) ugyan azon részekre osztassék fel-is a' széljel-szedés-kortt; — annál-fogva a' Magyar szó-származtatásnak kellene rendet szabnia a' Magyar szó-taglásra (syllabizatio) p. o. mivel ezen gyök-érből: *nem* (genus) ez a' szó *nemesítettik*, illy renddel, 's ezen tagokból állott-özsze: — *nem-es-ít-tet-ik*, nem kellene a' régulatlan Etimológiájú Diák Nyelv-szerént így tagolni, és szakgatni az említett szót: *ne-me-sít-te-tik*. *)

*) Ezen természetes okonn épültt szabást az is erősíti, hogy a' Magyar Nyelvbenn, úgy mint Nap-keletibenn, a' többi Nap-keleti Nyelveknek szokássak szerént, (nem úgy, mint p. o. a' Nap-Nyugati Diák, Német, és Tolt Nyelvbenn) minden *formáló*, minden vég szótska, és Ragaszték értelmes szótska, — (a' mint ezt meg-bizonyítom IV. Rész I. Tag, I. Fejezet az I. szám alatt való Jegyezetbenn) 's így nálunk minden származék-szó is hasonló az özsze-tett szóhoz; valamint tehát minden-féle Nyelvbenn az egygy egygy tagú értelmes szótskákból

De mivel tsak a' tudós Magyarok értenek a' Szó-származtatáshozz, 's így tsak a' tudósok tudhatnák a' Magyar szókat igazán taglani: a' gyermekekre, és tudatlanokra

össze-tett szókat ki-ki úgy tagolja, a' mint össze valának téve, p. o. *hón-alj* nem hó-nalj, *meg-e-szen*, nem me-ge-szen 's t. eff. a' magyar származékot is úgy kellene tagolni, p. o. *kiss-ebb* (minor) nem *kis-sebb*; mertt *ebb* nem semmit sem tevő szótska. Lásd *Lexiconombann* a' magyarázatját.

Végre ezen szabásnak helyessége onnét is meg-tetszik, hogy ha a' származékokat a' Diák szokás szerént szakgainók (mertt a' gyök-ér szókról kérdés n'tsen, hogy úgy ne kellene tagolni, mint a' Diák szókat p. o. *I-gaz*, *Bol-di-zsár*, *Angyal*, *Is-ten*, *Em-ber* 's a' t.) néha a' szót hibásann ejtenők, és annak más értelmet tulajdonítanók, p. o. *I-gaz* gyök-ér szó (justus) jól vagyon meg-szakítva; ha már ennek a' származékját a' Diák szokás ként valaki így szakítja-meg: *I-gazság*: más-képen hangzik, mint igazság, így más kép' hangzik: *köz-ség*, mint köz-ség (Communitas) gaz-ság, mint *gazság*. Ha ezeket azért tagoljuk így: igaz-ság, köz-ség gaz-ság, mertt így állottanak össze, ezt is így kellene: *nemes*, mertt így állott össze, nem pedig így: *ne-mes*.

nézve meg-kell engedni az ilylyen Diákos szó-taglást-is: ne-me-sít-te-tik, é-bresz-te-ni 's a' t. Lásd a' Debr. Gramm. a' 12. lap. Kováts Mihály Chémia Budánn 1807. I-ső Darab 179. lap. *)

*) Ámbár a' tanulókra nézve a' származtatás, és szó-hajlítás által nagyobbodott szókra nézve meg-engedtetik az előhozott diákos betű-fogás, és szó-taglás; de az össze-tett szókat a' mondott szabás szerént kelletik taglani, p. o. el-ér, meg-ír, szem-öl-dök, Vas-ár-nap 's t. eff. De ezt a' tanuló észre veszi, 's benne nem hibázhat, a' jó régi szokás, 's az én Grammatikám szerént írott, és nyomtatott könyvet olvasvann. Lásd a' III. Részt 3. §. D. 3. szám alatt. De az újmódi-képenn kezdett, kötő jegy, és hízag hagyás nélkül írtt, 's nyomtatott öszszókra-nézve tsak azon nehezsége lészen a' tanulóknak, a' minémű a' hajlítás, és származtatás-által öregbültt szavakra, p. o. nem fogja tudni ezt: szemérem így kelljen e fel-osztani: sze-mé-rem, vagy szem-érem 's a' t.

MÁSODIK RÉSZ.

HANG-MÉRSÉKLÉS.

A' *Hang-mérséklés* (Prosodia) két-féle. — Egygyik a' Szó-tagok' mértékéről; a' másik pedig a' Beszédnek hangjáról szól.

Jegyzés. A' szó-tagok' rövid, vagy hosszú mértékéről, a' mint azok a' Poézisra, vagy költésre tartoznak, szólani nem ide való; — mivel a' Poézis, és Retorika különböz a' Grammatikától. A' Szó-Könyvemből meg-tanúlhatni, melylyik szó-tag legyen hosszú, melylyik rövid; mertt a' tiszta szó-tag, ha húzásos, *hosszú*, ha nem húzásos, *rövid*. A' kevert szó-tag pedig, ha több Mással-hangzókból áll, p. o. benn, zeng' s. eff. *hosszú*; ha pedig csak egygyből, *rövid*, p. o. fel, al, 's. eff.

A' Beszéd' hangja által szívünknek több-fele indulatját nyilatkoztatjuk-ki. — Erről ezen közönséges szabásokat kell megtartani:

- 1.) *Kérdezővén*n, fel-emeljük a' hangot a' szólás' végénn.
- 2.) A' *fel-kiáltásokbann*, az előre fel-emelt szót, végre le-eresztjük, le-lankasztjuk, és alkonyítjuk.

3.) A' hol a' beszéd' értelme szelíd,
ott lassú, és tsendes szóval élünk.

4.) A' forró, és buzgó indulatokban
sebesenn, keményenn, és erősen szólunk.

HARMADIK RÉSZ.

HELYES ÍRÁS.

ELSŐ SZABÁS.

Általjábann, és közönségesenn szólván
úgy írunk, a' mint beszellünk, úgy írjuk a'
szót le, a' mint azt ki-mondjuk, p. o. ször,
haj-tű, hajnal, peng 'st. eff. — de szemmel
tartván a' származtatást, a' gyök-ér-szó-
nak betűjit, a' menynyire lehet, meg nem
sértvénn, a' közönséges Nyelv-szokásra,
szó-ejtésre, vagy ki-mondásra, (Pronun-
ciatio vocum) és az írásnak bé-vett mód-
jára a' lehetőségig ügyelvén. A' hol pedig
a' közönséges Nyelv-szokás az írás' mód-
jábann nem egygyező, 's meg nem állapít-
tatott, az afféle Magyar szók' íratásábann
már *ítélő-bíró a' Származtatás*, (az Etimo-
lógia) tanátsosok pedig az *Analógia*, és
Eufónia. Mint p. o. noha meg-egygyező-
leg a' közönséges Nyelv-szokás-ként így

írjuk ezen gyök-ereket: *ad, hagy, hall, hány, lát, húz*; de már az ezekből származott ígétet ragasztékos-képenn nem egygyezőleg írják. A' régiek, kiknél igen biztazegő lábenn állott az Ortografia, ezeknek a' gyök-ér ígéknek ragasztékos származatjokat így írták: *adgya, hagygya*, vagy *haggya, halylya*, vagy *hallya*, — *hánynya*, vagy *hánnya, látyya*, vagy *lattya, húzza, trahit, et trahat*; a' mai tudósbbak pedig a' *gya, nya, tya* helyett *j* tseléd betűt *) tévénn, ezeket így írják: *adja, hagyja, hallja, hányja, látja, húzja trahit, húzza* (trahat in Imperativo) melyly jottás írás miatt ama' régi módi írók emezeket gúnyolódva Jottistáknak nevezik; ámbár ha a' ki-mondást néznök, ha a' szó-ejtésre hajtánánk, sem így nem kellene írnnunk: *adgya's a't*. sem így: *adja's a't*. mert mind ezek helyett így szólunk: *agygya*; de ha így írnnánk: *agygya* a' mint beszéllünk, el-romolna ezen szónak *ad* gyök-ere, — a' Nyelv-tanító meg nem fejthetné *ad* gyök-ér ígének származásait, az íge-származtatásról okos, és bizonyos rendet nem szabhatna, nem tud-

*) Ezt mások tolttosann szolgálá betűnek nevezik.

ná valaki, ha meg-hagyólag, vagy tsak jelentőleg akarja e ezen írással ki-fejezni beszédjét, ki-nyilatkoztatni akaratját. Már az ilylyetén esetbenn a' származtatás az ítélő-bíró, melyly el-intézi ezen ügyes-bajos, és peres patvaros írást, melyly azt tanítja, hogy a' gyök-ér szónak betűjit a' lehetségig meg-kell tartani, és egygyik származékot a' másiktól meg-különböztetni, öszsze nem zavarni, annak-okáértt azt ítéli ezen bíró, hogy így kell írni: *adja* (dat illud) *adja* (det illud) *hagyja* (relinquit illud) *hagyja* (relinquat illud) *hallja* (audit illud) *hallja* (audiat illud) *látja* (videt illud) *húzza* (trahit illud) *húzza* (trahat illud).

Jegyzet. 1.) Némelyly Nemzetek más-képenn írnak, és írásakat más-képenn olvasják, más-képenn mondják-ki írott szavaikat, más-képenn beszéllenek, mint p. o. a' Frantziák ezen szót: *La kroá*, így írják: *La croix*, ezt: *Antoán*, így írják: *Antoine*, ezt: *Feng*, így írják: *fain*, ezt: *la hó*, így írják: *la haut*, ezt: *la sör*, így írják: *la soeur*, ezt: *Tampl*, így írják: *Temple's a't*. A' Német-is ezt: *Májszter*, így írja: *Meister*, ezt: *hájte*, így írja: *heute's a't*. Mük Magyarok nem tartvánn sem a' Németekkel, sem a' Frantziákkal, a' mint beszélünk, a' mint a' szókat ki-mondjuk, úgy ír-

juk-is le azokat, kiváltt-képen a' gyök-
 ér szókat; a' származékokban az Etimo-
 lógia miatt, igen kevés változást teszünk
 az írásban, teljességgel a' ki-mondáshozz
 nem ragaszkodunk, mint p. o. nem írja sem-
 mi okos, és tudós Magyar: *agygya*, noha
 ezt minden így mondja-ki, — a' mint már
 meg-mondám. Azért mivel törzsök szó:
egygy, *meggy*, ezeket nem szabad így ír-
 ni: edj, medj. Azért hibásan vagon ír-
 va: *meggy* Pápai Páriz Ferentzben így:
Medgy, mivel ez gyök-ér szó, 's nem oly-
 yan származék, mint *fed* ígéből *fedj*, vagy
 régi módra *fedgy*, melyly a' ki-mondás-
 ban így hangzik: *fegygy*. Noha a' gyök-
 ér szókat a' ki-mondás-ként írjuk; de a'
 származékokat az *Etimológia* szerint ír-
 ják a' tudós Magyarok így, p. o. *gasság*,
igasság, *ravasság*, *véttség*, *kétség*, *hamis*,
hamos, *piros*, *szorosann*, *pirosann*, *magosann*,
adja, *látja*, *állja*, *bánja*, *ütjük*, *húzzuk* (tra-
 himus) *húzzuk* (trahamus) *) *addsa*, *ak-*
gat, *szakgat*, *reményl*, *szégyenl*, *padló*, *hánt*,
szánt, *romt*, *omt*, *bomt*, *ömt*; noha ezek
 így mondatnak, 's így hangzanak: *gasság*,
igasság, *ravasság*, *vétsttség*, *kélsttség*, *ha-*
miss, *piross*, *szorossan*, *magosann*, *agygya*,
láttya, *álylya*, *bánvnya*, *ütytyük*, *húzzuk*,
 akar azt tegye: *trahimus*, akar: *trahamus*,

*) Tökéletlen lenne az írásunk' módja,
 ha a' jelentő módot írással nem tud-
 nók különböztetni a' Meg-hagyó mód-
 tól.

atztza, aggat, szaggat, reméll, szégyell, pal-
 ló, hánt, szánt, ront, ont, bont, önt; mert
 ezekbenn a' gyök-ér: gaz, igaz, ravasz,
 vét, két, *ham* (a' végezet pedig *os*, mint
hámból hámos) szor, mag (magnus-ból
 meg-rövidültt szó, Apocope által, *nus* el-
 maradvánn) ad, lát, áll, bán, üt, húz, ad,
 ak, szak, remény, szégyen, pad, hám, szám,
 rom, om, öm, ezek helyett: reményel, szé-
 gyenel, hámít, számít (egygy szó: szám-
 tás, námtás, hámoz, számoz Antithesis ál-
 tal, mint egygy: hörből, és szörből, hímez,
 és színez, hápog, és sárog, huppán, és sup-
 pan 's t. eff.) romít, bomít, omít, ömít, mint
 mondjuk *hajt*, ez helyett: *hajít*, mondjuk
 alt, Palótzosann olt, ót, ez helyett: alít. —
 A' gyök-ér szónak pedig a' betűjít a' szár-
 maztatáshann a' menynyire lehet, meg kell
 tartani; ki-vévén egygy-néhány rendet-
 len hajtogatású ígének a' gyök-erét: *e, le,*
te, ve, hi, vi, melylyek a' Múltt üdöbenn
 így mennek: *ön, lön, tön, vön, hün, vün*, —
 melylyekbenn egygy keveset: *e, le, te, ve,*
hi, vi, változik: *e ö-re, i* pedig *ü-re*, de
 ez kevés változás; mertt az *e* betű az *ö*-
 vel, az *i* az *ü*-vel atyafiságos, és a' közön-
 séges Nyelv-szokás a' gyök-ér' betűjét-is
 meg-változtathatja, mint p. o. ezen gyök-
 eret: *te* (tu) a' többes számbann *tik*-re vál-
 toztatá, *Tek*-helyett: *az, ez* gyök-érnek a'
 z betűje el-változik ezekbenn: annak, attól,
 arról, ennek, ettől, erről, erre 's a' t. Noha
 tehát lehet így szólani, és beszélni, re-
 méll, szégyell, gasság, igasság, ravasság,

agygya, hánt, szánt, 's a' t. a' könnyebb ki-
mondás, és szó ejtés végett; de nem ezek-
et úgy az Etimológia végett nem írhatni.
Tudomra két érdemes Írónk nagy ellen-
sége az iflyetén jottás írásnak: adja, (had-
ja exercitus ejus) hagyja (relinquit illud)
mondja, fonja, menj (perge); — mertt
Menyny Cœlum minden tudós így írja 's a' t.
Az 1-ső *Pápai Sámuel Úr* Magyar Litera-
turájábann, a' 2-dik *Varga Márton Úr* Ter-
mészet' Tudományjábann, 's mind a' kettő
1808-bann adá-ki munkáját. Már az 1-ső-
nek meg-felelek Szó-Könyvem' első Tso-
mójának meg-szerzésébenn. A' 2-diknek itt
akarok meg-felelni, a' ki a' 2-dik kötetjé-
nek Elő-szavábann a' 6. laponn így ír: —
,Hogy jottista nem vagyok vetik szemem-
re, hogy az ly, ny, ty vel elvén a' szebb
Magyar ki-ejtést meg-rútítottam, a' kényes
finynyás ízlést mindenütt sértem, a' Nyelv'
Esztetikájához nem értek. Barátim betsül-
lek benneteket; de sajnálom, hogy vele-
tek nem tarthatok, engedjétek-meg, hogy
mondjam-ki ítéletemet: Én-is született Ma-
gyar vagyok, mint ti, 's nem tsak a' szokás-
ból értem Anya-nyelvünket, szólok, írok
rajta; hanem tanúltam-is, tanítottam-is, ta-
núlom most-is. Ha igazánn úgy beszéltek,
mint írtok, — úgy vallyátok-meg az: *adja,*
hallja nem Németes ki-ejtés é? mint a' Bot-
jányi a' Bottyányi helyett? kérlek vegyé-
tek gondolóra a' sok jottázással nem rúttí-
tatik é meg Nyelvünk? Ha a' jotta mással
hangzó betű, ugyan adgyátok okát, a' más-

sal hangzónak, még pedig a' keménynek, hogyan ad lágyabb hangot? viselhet e két tisztiséget? vagy talán csak valamennyire lágyítónak veszitek? légyen úgy: helyes tehát, ha így írjuk: *fagyjú, fatjú*. De ezt magatok sem hagygyatok helyben. Tehát az y helyett való jottázásban nintsen igazságatok."

1.) Azt mondja, hogy az *adja, hallja* 's t. eff. Németes ki-ejtés, mint Botjányi, ez helyett: *Botytyányi*. — Én azt mondom, hogy *adja, hallja* 's t. eff. szint úgy nem Magyaros ki-ejtés mint: *adgya, tudgya, mondgya, hadgya* 's t. eff. a' mint ezeket írja Varga Úr, hanem a' magyaros ejtés: *agygya, tuggyá, mongya, hagygya*, a' mint ezt semmi tudós Magyar nem írja. Ha nem Magyaros: *adgya*, 's a' t. hát miért írja ezt így a' *nem jottista* hanem *ipsilonista*? egyéb okát nem adhatja, hanem az Etimológiát, hogy az nem engedi ezekbenn a' származékokbann a' bezéd' hangja szerént való szoros írást. A' mit *Botjányi, fatjú, fagyjú* ról elé-hoz, az nintsen a' Jottisták ellen; mert a' Jottisták sem írják azt úgy: *Botjányi, edj, medj, fatjú*, 's a' t. a' mint már megmondám a' Régulábann.

2.) Azt mondja, hogy a' sok jottázással rútitjuk Nyelvünket. Erre azt felelem, hogy a' nem-jottisták is sokat jottáznak; mertt ők is raknak az a e Ragaszték mellé j tseléd betűt p. o. várja (expectat illum) karja, fája, húrja, túrja, kurvája, kürtője, borja a' tehénnek (borjú szoból) 's t. eff.

Tehát ha mük rúttánók Nyelvünket, ők is. Azután a' ki Nyelvünk' Esztetikájához ért, mondja-meg részre hajlás nélkül, mivel jobb: *mondgya*, mint *mondja*, *hadgya*, mint *hadja*, *tudgya*, mint *tudja*? végre valamint a' jottisták írvánn: *mondja*, nem beszélnek így, úgy az Ipsilonisták is írvánn: *mondgya*, nem szólnak úgy, hanem mindnyájann így beszélünk: *mongya*, *aggya*, 's a' t.

3.) Végre azt mondja: *A' jotta mással hangzó betű 's a' t*, En azt mondom, hogy a' g, l, n, t, betűket, az y nem pedig a' jlágyítja, az y a' Magyaránál nem betű, csak lágyító jel, a' j pedig mással hangzó betű, és a' Ragasztéknak tseléd betűje, inassa, hajdúja, és tsatlóssa (Lássd feljebb az 1. Részt 1. szakaszt.) Hibás állítás tehát azt mondani, hogy a' g, l, n, t, betűket a' Ragasztékokbann, és ígék' hajlításábann a' j lagyítja. Ennél fogva a' jottát nem vehetjük olyan inaskodásra mint a' minéműt az y visel, p. o. ez helyett: Horváth Ország' *Bánja* (Banus Croatiae) nem mondhatom, sem nem írhatom: Horvát Ország *Bánya*; mert ez annyit tenne: *Croatia est Fodina*. Tehát a' tudós Magyar jottista létere is fel nem tseréli az y-t a' jottával, a' g, l, n, t, kemény mással hangzók' lágyítására, p. o. nem írja ez helyett: *lágj* ezt: *lágj* ez helyett: *hogy*, nem írja: *hogj*, 'st. eff. hanem Antithesis, betű-tsere által a' közönséges Nyelv-szokás' engedelméből a' j betű fel-tserélődik, a' gy-vel, az az lágj

g-betűvel, p. o. mondjuk: gyöj, jöj, gyöszte, jöszte, ez helyett: jöj-sze-te, az I betűvel is fel-tserélődik a' jotta, p. o. ez helyett *Máriás* pénz (Marianus nummus, Nummus cum effigie S. Mariæ) mondjuk: Márjás, ez helyett: *Jász*, mondjuk: *Jász* (Pharetrarius) ez helyett: *innia*, írjuk: innja 's a' t. a' hol a' jotta nem meg-lágyítója az n-nek, mivel ott nintsen szükség a' lágyításra, mertt a' közönséges Nyelv-szokás a' Ragasztékos Határozatlan ígékhez nem *nyi*, hanem *ni* végezeteket kíván a' ragaszték elejébe, nem mondjuk: tudnyi, ütnyi, hinnyi, viynyi 's t. eff. hanem tudni, ütni, hinni, viyni, sem ragasztékosann nem mondjuk: tudnyia, ütnyie, hinnyie 's a' t. hanem tudnia, ütnie, hinnie, 's a' t. De mivel az I betűvel felszokott tserélődni a' j, lett: *innia* helyett: *innja*; de soha sem *innya*, a' meg-mondott okból, valamint a' *tudnia* helyett a' tudós Magyar nem írja: *tudnya*, a' *vonna* helyett nem írja: *vonnya*, a' *fonna* helyett nem írja: *fonna*, az Etimológia szerént más: fona, más fonja, más fonjja, más fonna, az Ipsilonistáknál *fonna* anynyi, mint a' jottistáknál: *fonja* (net illud) a' jottistáknál *fonjja* anynyi, mint (neat illud) de ezt az Ipsilonista nem tudja ki-írni tisztességesenn a' maga ny-betűjével. A' jotta az n, és ny lágy betűvel is fel-szokott tserélődni Antithesis által, p. o. borjú, és bornyú, varjú, és varnyú, sarjú és sarnyú, döjt, és dönt, járgal (járkál) és nyargal, nyargalózik akar lovon, akar gyalog, lajha, és lanyha

keserjés, és kesernyés, görjed, és görnyed s t. eff. (több ilylyet láthatsz Szó-könyvembenn a' j-betűről szólván) Innét mind-egygy: *borja* vagy *bornya*, *borja* ered *borjúból*, *bornya* pedig *bornyúból* 's a' t. De hogy rövidedenn bé-torkoljam a' *Nem-jottistákat*, azt mondom: A' *Nem-jottista* is így írja ezen szót: *Apja* (Pater ejus,) már azt kérdem: ha helyes írás: *apja*, miértt nem helyes: *atyja*, a' mint ezt írják a' *Jottisták*? mertt valamint: *Apja* ez helyett vagon: *Apája*, úgy *atyja* ez helyett vagon meg-rövidítve: *Atyája*. Így *Bátyja*, *Nenje*, *ötsje*, ez helyett meg-rövidítve: — *Bátyája*, *Nénéje*, *ötséje*, mivel a' gyök-ér, *Apá*, *Atya*, *Bátya*, *Néne*, *Ötse*, nem pedig *Ap*, *Aty*, *Báty*, *Nén*, *Öts*. Azután a' *Nem-jottisták* így írják ezen ígét: — *hánnya* veti (projicit illud) melylyet a' *Jottisták* így irnak: *hányja*. Már a' józan okosság is azt mondja, hogy a' két különböző írás között helyesebb az, melyly szerént minden értelmes látja a' szónak gyök-erét; a' *Nem-jottisták* *hánnya*, írásából nem láthatni-ki bizonyosan azon ígének a' gyök-erét, mivel azt gondolhatni, hogy *hán* a' gyök-ér, valamint ezen *Ipsilonistásonn* írt ígébenn: *bánnya* (pœnitet hoc ipsum) a' gyök-ér *bán*. De a' *Jottistásann* írott *hányja* ígébenn minden értelmes látja, hogy a' gyök-ér *hány*; *ja* pedig ragaszték j iseléd betűjével. Az *Etimológia* bizonyítja tehát, hogy a' *Jottisták* helyesbbenn írnak Magyarúl, mint a' *Jottistátlanok*.

II.) Nem egygyeznek az Írók, ha a' ts, tz betűvel kellessek e írni, vagy es, cz-vel, p. o. tsillag e, vagy csillag, tzipel e, vagy czipel 's t. eff. vagy pedig ki kelle egészen tsapni a' c Diák betűt a' Magyar írásból, és mindég ts, vagy tz-vel élni? Ezen pert is el-igazítja az Etimológia, és meg-mutatja hogy helyesebb ki-tsapni, és szám-ki-vetni a' c betűt, és nem írni Magyarul cs, cz-vel, hanem ts, tz-vel; merth sokszor ha a' ts, tz, helyett cs, cz-vel írnók, a' Magyar szokat, azoknak gyök-eröket és származásakat ki nem nyomozhatnók; ts, tz-vel írva pedig rá találunk, p. o. miképen származik *harmitz*, a' mint a' régiek írják (Pápai Páriz Ferentz is) melylyet ma *Epenthesis*szel közbe-járuló n-nel így ejtünk *harmitz* (triginta) sokkal nehezebb lenne ki-találni; ha így lenne írva: *harmicz*: de így írva: *harmitz* ki-sül hogy ez ösz-szó, *három*-ból, és *tíz*-ből; a' hármat a' régiek így ejték: — *hárm*, ebből lön: *hárm-tíz* (ter decem) *tíz* szóból Metathesis által (betű ált-tétellel) lön: *itz*, öszsze-téve ez két szót lön: *hárm-itz* végre a' húzást el-vesztvénn *hárm*, lön: *harm-itz*; *icz*-ből nem sülné-ki a' *tíz* szó. 2-dik példa: *Ketzele*, melyly Gyöngyös táljékánn annyit téssen, mint a' Hegyalján *Kötő*, vagy *Kötény* (antipendium mulierum) Az értelme jelenti; hogy két gyök-ér ígéből ered, és származik, melylyet ma *köt*, nem *ket*-nek mondunk: de a' régieknél *ket* vala, így a' 600 esztendős kéz-írásbann, és sír-beszédbenn olvashatni: hogy Péter

nek hatalm adaték, óldania, és *ketnie*, *ket-*
ből eredt: *ketel*, ebből *ketele*, végre a t
 meg-sziszegősödék, és tz vé válék, 's lön:
Ketzele, mint mondják: *kanót*, és *kanótz*,
Zanót, és *Zanótz* 's t. eff. Már ha *kecezele*
 lenne írva hogy sülne-ki annak *ket* gyök-
 ere? 3-dik példa: *Lentse*, ez így írva ki-
 tetszik, hogy *Lentes* Diák szóból lön Me-
 tathesis által; ha pedig így írnök: *Lencse*,
 nem lehetne így magyarázni, sőt valaki
 azt gondolhatná, hogy *Len*-ből eredt *cse*
 kitsinyítő végezettel, — minemű: *székese*,
kencse, *fencse* (az az *széktse*, *kentse*, *fen-*
tse.) 4-dik példa: *Pest* Várása, melyly *Pets-*
 ből lön Metathesissel. *)

*) Illyen *Tsira* ember: Hermaphroditus,
 melyet *Stira* szóból jól ki hozhatni: —
Ittze, melly *it*, az-az *ital* szóból meg-
 kitsinyített szó: *Rézsént* (*oblique*, vel
ad partem) melly *rész*, és *ént* utól-járó-
 ből lön: *Isten*, melyly Révai-ként Anti-
 quitat. Hung. §. 54. *Itsen*, az az *vagyon*
 (*est*) régi Magyar szóból, melylyből lön
nitsen (*non est*) vagy Epenthesis által
 közbe-járuló *n* betűvel *nitsen*. Lássd
 erről származtató Szó-Könyvemet. —
Itsen-ből Metathesis által lön *Isten*: *Ki-*
kerts, vagy *Kü-kerts* (*Primula veris*, et
Anemone pulsatilla) melly ebből: *Ki-*
keleties (*vernalis nempe flos*) *vagyon*
 tsavarítással megrövidítve az *I* betű fel-
 tserélődvén *r*-rel. Lássd Szó-Könyvemet.

III.) A' régi tudós Írójink az ösz-szókat nem írták köz-vetetlenül öszsze, hanem kötő jegyet tettek közé. A' maiaknál (a' Diakok', és Németek' szerint) de nem mindeniknél, az öszsze-tett szók egygyütt-írva k. Hogy ez helytelenség megmutatom ezen III. Rész 4-dik Szabásában, 3. §. D. 3-dik szám-alatt. Ezen írásnak gántosságát mutatja az Etimológia is; — mertt p. o. más Etimológiájú szó: *felett*, más *fel-ett*, más *megett*, más *meg-ett*, más *talpaló*, más *talp-aló*, más *hasaló*, más *has-aló*, más *földitök* (*vester sympatriota*) más *földi-tök* (*bryonia*.) Más Etimológiája vagyön ezen szólásnak: *jaj veszékel*, más ennek: *jaj! veszék-el* (*perii*) Mást jelent ezen írás: *ördögöt üz valaki*, mást pedig ez Káldinál Luk. 11: 14. *Jésus ördögöt üz-vala-ki*, más értelmű szó ez így írva: *Fa-szú: caries ligni*, vel *arboris* (mint *fog-szú caries dentium*) más értelmű es még jegy nélkül, és hízak nélkül öszszeírva. 's a' t.

IV. A' melyly szókban a' kötött betűk: *sz, tz, ts, zs*, és ezen lágyúlttak: *gy, ly, ny, ty*, kétszeresen öszsze-jönek, az az megkettőzötnek, — p. o. *Asszony*, egygy galyly, 's t. eff. azokat sokann a' mai írók közöttül restelik így ki-írni, hanem az előbbiből, az *s, z*, vagy *y*-t el-hagyvann, így írják; *asszony, eggy, melly* 's a' t. Hogy ez gántos legyen, mutatja az Etimológia; mertt p. o. más Etimológiájú: *fösszsz*, vagy rövidebbenn *fössz*, *meg-fössz'* te *engem*,

gem, más pediglen: *foszsz*; amaz *fos*-ból, emez *foszt*-ból ered, más *véssz*' más *vésszsz*, amaz *vés*, emez *vészen*-ből származik. Ha ez helyett: *menynyi*, valaki így írja ezen szót: *mennyi*, azt gondolhatja az Etimológiát vékonyann értő, hogy ennek a' szónak *men* a' gyökere, *nyi* pedig olyan vég szótska, mint ebben: *szemnyi* mák-szemnyi. — Ha valaki ez helyett: *fagygyú* ezen szót így írja: — *faggyú*, nem tudhatja annak gyök-erét; ha pedig így írja: *fagy-gyú*, látja, hogy ez ösz-szó, *fagy* szóból, és *gyú* szóból, 's azért nevezék így, merth hamar meg-fagy, és hamar meg is gyúl, gyűl-adekony szer, azért belőle *gyurtyát*, az az gyűlő világítót mártanak, melylyet többnyire nem magyaros hangonn *gyer*-tyának neveznek. Hozzá-járul az is, hogy ha ez így írott szót a' sor végéna meg kell szakasztani, és egygy részét által-vinni a' másik sorra, azt az olvasó könnyyenn roszszúl olvashatja, nem a' maga hangjann, p. o. így eg-gyes, as-szony, mel-lyenn, fat-tyú, hat-tyú, Bot-tyány. A' nem-jottistának ezen írását: *haggyátok*, meg-szakasztva így találja valaki hibásann olvasni; *haggyátok*, 's azt fogja gondolni, hogy *hag* gyök-érből ered, mint a' nem-jottistáknak így írott ígékben: *adgyátok* a' gyök-ér ad.*)

*) A' helyes írás nem fő dolog a' nyelvben ha fogyatkozása vagyon is, avval nem rontja a' Nyelvnek valóságát. Kar-

II. SZABÁS.

A nagy betűkkel való írásról.

Nagy betűvel kezdjük írni a' beszéd' kezdetét. A' beszéd' folytatásában az újj fejezeteket a' böket után nagy betűvel kezd-

dos Adorján 88. lap és 90. Hogy az Etimológiát bírójává tőm a' Magyar Ortografiának, azt egygy valaki nekem vétkül tulajdonítá. De a' ki meg-érti értelmemet, meg-enged nekem. Én meg-engedem, hogy közönségesen, és általjában szólván, a' Magyar nyelvnek, az az Magyar beszédnek, és írásnak fő-bírāja a' közönséges Nyelv-szokás (a' mint meg-mondám) hanem azt állítom, hogy a' mibenn az írás' dolgában nem egygyez a' közönséges Nyelv-szokás, a' hol el-üt a' szólástól az írás, és viszontag; az ilylyetén ügybenn bíró az Etimológia, ez intézi-el az írás-beli pert. A' gyök-ér szokat a' mint ki-mondjuk, úgy írjuk is, de a' származékokban sokat más-képenn ejtünk, a' mint meg-magyarázám, mivel pedig több a' származék szó, mint a' gyök-ér, és mint a' Diák szól: *a potiori fit denominatio*, azért mondám, hogy az Ortografiának ítélő-bírāja az Etimológia, törvény-bírāja az Etimológia, noha fő-bírāja, közönséges bírāja a' Nyelv-szokás (Ordinarius Judex usus Extraordinarius Etimologia.)



jük; és még a' kérdés', és fel-kiáltás' jegyét utánn, az teljesen végezvénn a' mondást, p. o. *Nem de nem mindnyájann halandók vagyunk? Még is melyly igen kevesenn gondolkodnak róla! Emlékezzetek-meg a' halandóságról.* A' két böket utánn is nagy betűvel élünk, valakinek szavait fel-hozvänn, p. o. Üdvözítönk' szava ez: Szeressed feleidet.

Azutánn a' versekbenn mind egygyik verset, ha mindjártt nem teljes értelmű-is; nagy betűvel kezdjük.

Nagy betűvel kezdik az Írók a' tulajdon neveket (Nomina propria) és a' belőlök származott Mással érthető neveket, p. o. Péter, Buda, Kassa, Budai, Pesti, Kassai, Isteni, Tsászári. De Sándor István *sokfelének* 4. Darabjábann a' 124. laponn az ilylyetén Mással érthetőket kiss betűvel kívánja íratni.

Ezen törvényt követik mind az Egygyházi, mind a' világi tisztségek', és méltóságok' nevei, p. o. Felség, Felséges Király, Kegyelmességes Fejedelem, Belső Tanácsos Úr, Fő Ispány, Szolga-Bíró, Szentséges Atya, Érsek, Püspök, Apát-Úr, Esperest, Kanonok 's a' t.

Az ajánló, és esedező levelekbenn a' Fejedelmekhez, és elő-keelő emberekhez

írtt levelekbenn még az őket illető Néve-
mássait-is (Pronomina) tiszteletnek oká-
értt nagy betűvel írjuk, p. o. Te Felséged,
Ő Nagysága.

Nagy betűvel írjuk a' Tudományok'
és Könyvek' neveit, — p. o. Böltselkedés,
Ékesenn-szólás, Költés, Nyelv-tanítás, Kép-
írás, Pázmány' Kalaúzza, Igazság' Paisa
's a' t.

A' Magyar Írók' meg-egygyezésébenn
állapodott az meg, hogy műk nem írunk
minden Magábann-érthető nevet (Substan-
tivum) nagy betűvel, mint a' Német Írók
tselekesznek, a' kiket egygy két Írónk még-
is egygy-felől minden helyes ok nélkül,
más felől pedig a' közönségesenn meg-
szokott Magyar írás módnak meg-szegés-
ével, nem régibenn követni kezdett, úgy-
mond Pápai Sám. M. L. 148. lap.

III. SZABÁS.

A' betűkkel való helyes élésről.

1.) Gánts az *y*-nal *i* helyett élni, p. o.
nem jó Almásy, Kassay, Pesty, ez helyett:
Almási, Kassai, Pesti; mertt *y* nem betű
nálunk.

2.) A' Görög *chi* nálunk *k*-val írassék,

p. o. Krisztus, Kerubim, nem Khrisztus, Kherubim, vagy Chrisztus, Cherubim.]

3.) A' Horvátok' *ch*-ját *ts*-vel írjuk, p. o. nem *Jankovich*, hanem Jankovits, nem *Cholich*, hanem Tsólits, nem *Georch*, hanem Görts, nem *Chaplovich*, hanem Tsaplo its. *)

4.) A' hajdaniak' *cs*-je *ts*-vel *cz*-je *tz*-vel írassék, semmi-képenn pedig *c*-vel ne p. o. Tsászár, nem Császár, Tzitzeró, nem Cziczzeró, vagy Ciceró, Tsapó, nem Csapó 'st. eff.

5.) A' Görög *phi*-betü *f*-fel írassék, p. o. *Filozófia*, *Fizika*, *Pafus*, *Ortografia*, *Eufónia*; nem pedig *Philosophia*, *Phisica*, *Paphus*, *Ortographia*, *Euphonia*.

6.) A' Görög *Thitát* *t*-vel írjuk, p. o. Máté, Tamás Teológia, Matézis, Ortografia; nem pedig Máthé, Thamás, Theologia, Mathezis, Orthográfia.

7.) A' régtek' *eo*-ját, már *ö*-vel írjuk p. o. nem *Eo* Felsége, hanem *Ö* Felsége, nem *Georch*, hanem Görts, nem *feod* vagy *feold*, hanem föld.

8.) A' Diákok' *Q*-ját *kv* betűkkel írjuk,

*) De a' Királyi adománybann elé-forduló nevek (nomina diplomatica) maradhatnak.

p. o. nem Quintiliánus, nem Quietántzia, hanem Kvintiliánus, Kvétántzia.

9.) A' x-helyett Ksz betűket írunk, p. o. nem Xerxes, hanem Kszerkszes, nem Alexandria, hanem Alekszandria, nem Dux hanem Duksz. *)

*) A' Magyar Nyelvbenn-is, valamint a' Diákbann, Görögbenn, ha tsak a' ki-mondást neznök, helybe lehetne az x betűt hagyni, mivel sok szóbann x hangot ejtünk, p. o. fekszik, tselekszik, haragszik, elégszik, öregszik 's t. eff. úgy hangzik a' ki-mondásbann: fexik, tselexik, haraxik, eléxik, öregxik; de a' mü okos Elejink ezt az írás' módját fel nem vették az Etimológia miatt; mivel az ilyletén írásbann: fexik, tselexik, haraxik, eléxik, öregxik azt gondolná valaki, hogy a' gyök-ér: fex, tselex, harax, eléx, öregx, a' mi nem való. Ha a' Diákok-is a' Diák Etimológiára szemesbbenn ügyelnének, koránt sem írnák ök is, p. o. *Dux, Lex, Rex, Luxi, Dixi, Resex, Luxus, luxuria, vox maximus* 's t. eff. hanem így *Ducs, Legs, Regs, Lugs, dicsi, resecs, Lugsus, Lugsuria, vocs, magsimus*, mertt *Dux* nak a' gyök-ere *Duc* (vezess) ebből ered *ducens* (vezető) ebből meg-rövidítve (syncopando) *Ducs*. *Lex* nek a' gyök-ere *Lege* (*Lex* a' *legendo*) ebből leszen *legens*, m. r. *legs*. *Rex* nek a' gyök-ere *Rege* (*igazgass*) ebből ered *Regens* m. r.

10.) Helytelenség a' kettős Mással-hangzó sz betűt, ha két-szeresenn elé-for-dúl valamelyly szóban, így írni: *ssz*, p. o. gánts ezt: *aszszony*, így írni: *asszony*, hanem mind a' két kettős Mással-hangzó sz betűt ki kell írni; — mertt olyly kettős Mással-hangzó betű az *sz*, mint *ts*, *tz*, *zs*, tehát, ha lehetne így írni: *asszony*, ez helyett: *aszszony*, lehetne ezek helyett-is: *kottzan*, *lottsan*, *bezzsen* 's t. eff. így írni: *kottzan*, *lottsan*, *bezzsen*. Az ilylyetén írásból pedig zür-zavar támadna; mertt p. o. más vésszsz ezen gyök-értől: *vés*; más pedig *vészsz*, *ve* gyök-érből, melylynek második személye a' Jelentő Mód' jelenvalójának egygyesébenn, 's anynyit tészten: *accipis*, a' 3-dik személybenn veszen, *accipit*; más *veszsz* (*peri*) *vesz* gyök-érből, más *veszszsz* (*peris*) ugyan *vesz* gyök-érből. Más te engem *fosszsz* (*tu me foris*) (melylyet a' roszzsz Magyar *fosolnak* mon-

Regs, *Luxi*, *Luxus*, *Luxuria* neveknek a' gyök-erök *Luge* (szomorkodjál) ebből ered lugszi, lugsus, lugsuria (nam propter luxum, et luxuriam crebro tristatur homo). *Dixi* ígének a' gyök-ere *Dic*, *Resexnek* *Reseca*, *Vornak* *Voca*, melylyekbenn x nintsen 's a' t.

dana, noha ez mivelő ige, midönn az 1-ső, és 2-dik személyre ható tselekedetet jelent) más te engem foszsz (tu me expila); más lesszsz, *les*-ből, más lésszsz (fis), más olvasszsz (legis) olvas-ból, más olvaszsz olvaszt-ból. — Lássd a' Szó-Könyvembenn az *S* betüt. — Ezen okból nem helyes a' két-szeresenn elé-forduló lágy betüket-is egygy-szeres jeggyel lágyítani, p. o. nem helyes: *melly* (qui, quæ, quod; meritt *peccatust* így írjuk különbbség okáértt: *mely*) ez helyett: *melyly*; — meritt ez hasonlógántsos írás ehhez: *asszony*; mivel ezen szóbann: *melyly*, mind a' két *l* betü lágy, mind a' kettőhezz szükséges a' lágyítás jegyét az *y*-t tenni, valamint ezen szóbann: *elmée* (ingenii), mivel mind a' két *e* betü hosszú, szükséges mind a' kettőhezz tenni a' hosszítás' jegyét, a'vagy a' húzást, (accentus) 's nem lehet így írni: *elmeé*, — hogy az egygy húzás mind a' két *e* betünek használjon. Lássd Kováts Mih. Chémia 3. Darab. 143. lap. és feljebb I. Szabás, Jegyzet IV. szám.

Jegyzés. Meg-vallom, hogy a' Magyar írásbann a' meg-kettőztetett, 's néha a' regulásság miá meg-hármasztatott kettős Más-sal-hangzó, — és a' kettős, hármas lágy

Mással-hangzók, p. o. egygy szóbannkét, három *sz, tz, ts, zs, gy, ly, ny, ty*) igen alkalmatlanok a' tanulókra-nézve, s nem-is kiesek, de még-is a' regulásság-miatt így kell írni, p. o. tölgygyel, karddal, térgygyel, midőn a' *val, vel* Utól-járó *v*-jévé változik az előtte való névnek utolsó Mással-hangzója. Így földdel (*cum terra*); mertt földdel más, és annyit tészen, mint földdel tölt meg valamit. Ezen alkalmatlanságot el-hárítanók, vagy enyhítenők, ha egygy képű kettős Mással-hangzók, és lágy betűk alkottatnának, mint p. o. ez helyett: egygy, így írunk: ¹¹egy, vagy régi módra egg. Lásd Sánd. Istv. sokféle 3. Dar. 138. lap. 5. Dar. 187. lap.

11.) A' régiek *eu*-ját ma *ö*-vel írjuk, p. o. Béla Király' Levelezőjében a' 49-dik Fejezetben *Tekereu* szót *Tekerö*-nek írjuk, a' 6-dik Fejezetben *Eleud* szót *Elöd*-nek, a' 26. Fejezetben *Eskuleu* szót *Eskülö*-nek, — a' 31. Fejezetben *Emeud* szót *Emöd*-nek, ugyan ott *Geuru*-t *Györ*-nek.

12.) A' régieknél *húzások* (*accentus*) nem lévén, a' hosszú *á*-t két *a*-val írták, p. o. *Baal Isten*, ez helyett: *Bál Isten*, — hogy valaki így ne olvassa rövidedenn: *Bal Isten*, melyly annyit tenne Magyarúl mint: *Sinister Deus*. Így a' hosszú *é*-t *ee*-

vele írták, a' mint még Páriz Pápaibann a' Magyar Diák részben el-fordúl: *Eedes, Eeg, Eek, Eel, Eep*, melylyeket már ma így kell írni: *Édes, Ég, Ék, Él, Ép*'s a' t.— Ugyan ezen okból az *a*, és *e* betükönn kezdődő Ragasztékokat, és egyéb Végez-
eteket, az *a*, és *e* betűnn végződő szóhoz járulvann egygy hosszú *á*-val, vagy *é*-vel mondjuk-ki, — p. o. ez helyett: *mente-em*, mondjuk: *mentém*, *mente-ed* helyett: *mentéd*, *mente-etek* helyett: *mentétek*, *mente-enek* helyett: *mentének*, *mente-et* helyett: *mentét*; ha pedig a' szó Mással-hangzónn végződik, p. o. *Kereszt*, húzás nélkül, — mondjuk, *Kereszt-em*, *Kereszt-ed*, *Kereszt-et*'s a' t. Így a' hosszú *ó*-t két *o*-val írták, p. o. *soo*, só, *mood*, modus.

13.) Valamint *eu-t*, *éu-t* ma *ö*-nek írják, úgy *au*, *áu*, *ó*-nak. Ezen észre-vétel használni fog a' ragasztékos ígék' efféle hajtásának: — ezt neki *adók*, *adnók*, öket *meg-verők*, *meg-vernök* magyarázatjára; — mertt ezek hajdann régula szerént így mondatának; *adánk*, *adnánk*, *veréük* *vernéük*. Így ezen szót: *Ladislaus* a' Magyar így írja, és mondja: *László*, *Stanislaust*, *Szaniszló*, *Ausztriát* *Ósztria*, *Anstrigát* *Ósz*

triga, Laurentius, Loránt, — vagy vékony hangonn Lörintz.

IV. SZABÁS.

A' Helyes-írási jegyekről.

1. §. Hangot jelentő jegyek.

A. A' Beszéd' hangját jelentő jegyek.

Olylyatén jegyek, melylyek a' Beszédnek hangját, vagy az élő szót, és a' szólónak indulatjait ki-jelentik, tsak kettenn vagynak: kérdő jegy (?) és fel-kiáltó jegy (!).

1.) Kérdő jegyet az egyenes kérdés után tészünk, és pedig az értelmes mondas' (sententia) végére, a'hol a' szót ki-tet-sző, és szembe-tűnő-képenn fel-emeljük, p. o. *ki vagy te?* De midönn a' kérdést tsak beszélgetve hozjuk-elé, akkoronn annak jegyére nintsen szükség, p. o. Nem tudom, mi tévő legyek. Azt kérdette tölem, hol lakom.

2.) A' fel-kiáltó jegyet azon-közbe vet-ök-után (interjectiones) teszjük, melylyek a' fájdalom', öröm', szomorúság', tsudálkozás', boszszankodás', és egyéb indulatok' hangját teszik-ki, p. o. jaj! haj! húj! ejnye! ah! 'st. eff.

Ha a' közbe-vetőkhez némelyly szók, vagy értelmes mondások vagynak tétetve, a' fel-kiáltó jegy ezen mondások után szokott tétetni, p. o. Jaj nekem szegénynek! Némelylyek pedig a' közbe-vetőket vonással (commate) választják-meg, és a' fel-kiáltó jegyet az értelmes mondás után teszik, p. o. ó, én szerentsétlen ember! Fájdalom, anynyira hasonlottunk-el!

Azonn kívül a' fel-kiáltó jegyet minden értelmes szólás után, melyly hathatósann, és erőből mondatik-ki, szoktuk tenni p. o. Éljen a' Királyunk! Be sápadtt vagy! A' fel-kiáltás némi-koronn hasonlít a' kérdéshez, melyly esetbenn még-is fel-kiáltó, nem kérdő jeggyel élünk, p. o. Mi tsendesenn folya az emberek' élete: ha ki-ki az igazságot, és az egyenességet szeretné!

B. Tsak a' szó' hangját jelentő jegyek.

1.) *Éles-húzás* (accentus acutus) (´)
p. o. vám, vén, 's t. eff.

2.) *Két melleseges böket* (Diaeresis) (..)
Ézt némelyly tudósaink a' közép e-nek felébe teszik. Ámbár egyéb-kortt elhagyathatik; de a' kétes értelemnek elhárítása-végezt az *ek* ragasztékban az

e betű felébe helyesenn tétetnék, p. o. *Istenek*, *Deus illorum*, hogy különbözzön ettől: *Istenek* (Dii) *) Ezen jegy az o betű tetejébe tétetvénn, abból ö-betűt, az u hegyébe íratvänn, abból ű betűt tsinál.

3.) A' versekbenn a' szó-tagok mekkoraságát ezek jegyzik: (—) a' hosszú szó-tagnak jegye, és (◊) a' rövidnek. Ha pedig mind a' kettő egygymás hátára tétetik e'képen (⊖) azt jegyzi, hogy azon szó-tag közös, vagy kétséges (anceps).

2. §. El-választó jegyek.

Olyyan jegyek, melylyek az értelmes mondásokat és azok' részeit egygy-mástól el-választják, négyenn vagynak: Böket (.) kettős böket (:) Böketes vonás (;) (medianota) és Vonás (,) (Comma).

A. Böket (*Punctum*, máskép' szúrat, vagy szűrvány.)

A' Böket a' *periodus*nak, és akár-melyly értelmes mondásnak végére tétetik, a'hol a' szó ki-tetsző-képenn le-esik, és a' beszédbenn, vagy olvasásbaann hosszabb nyugvás leszén.

*) Mind a' régiek, mind a' mai Tudósok az ilylyeket ö-vel írjak p. o az ö *Istenök*: *Deus illorum*.

B. Kettős böket.

A' *Kettős böket*, melyly leg-inkább a' *periodus*' egygyik részének a' másiktól megválasztásra való, egygyyszer'smind valamivel rövidebb nyugvást, és pihenést jelent, mint maga az egyenes böket, p. o. Mivel a' hadnak neméről szólottam már: most annak nagy váltjáról szólok egygy keveset.

Akkor-is helye vagyon a' kettős böketnek, midönn valakinek szavait fel-hozjuk, valamelyly jeles mondást hozunk-elé, p. o. Jerónimus mondása: az észnek tüköre az ortza. Kíméljed egészségedet, és hitesd-el magaddal: hogy a' ki-derültt fő többet tehet egygy órábann, hogy sem a' beteges napott nap estig.

Es-még mikortt osztályt tészünk, p. o. két dolog neveli az Ifjúságot: a' tudomány, a' jóságos erkölts. Három Isteni jószág vagyon: Hit, Reménység, Szeretet.

D. Böketes vonás.

A' böketes vonással rövidebb pihenéssel a' *periodus*-bann élünk, midönn annak az első, vagy második részét több tagra felosztjuk; mert a' két része közé a' *periodus*nak kettős böketet írunk (a' mint már

még-mondám) p. o. Nekem ugyan olyan kellemetes vala ezen munkának elkészülése: hogy nem tsak el-törölte vénségemnek minden baját; hanem még könnyűvé, és vidámmá tette vénségemet.

Azutánn a' kisebb egygy dologról való értelmes mondásokbann; de a' melylyek ellen-vető foglalókkal (per conjunctiones adversativas) el-választatnak, p. o. szép testbenn; de sokkal szebb lélekbenn.

Tovább a' magok magokkal ellenkező értelmes mondásokbann, p. o. Meg-egygyezéssel az apró dolgok nevelkednek; vissza-vonással a' leg-nagyobbak-is el-öszlanak.

Végre az öszsze-törött egygy dologról való értelmes mondásokbann, akar azok öszsze kötő foglalókkal kaptsoltassanak öszsze, akar nem, p. o. Hozzá látnak a' *prédá*hozz. Ezek bőrét nyúzzák; mások áprítják; mások nyársra húzzák; am-azok az üstöket készítik; mások tüzet raknak.

E. V o n á s.

A' vonásnak leg-rövidebb a' nyugvása, s elő-ször a' kisebb értelmes-mondásokat választja-el, p. o. A' választottak Délfusba küldetének, hogy meg-kérdenék Apollót. Ha egészséges vagy, azt szeretem:

Annak-utánna az értelmes-mondások és periodus' tagjai közé vetett aprózott mondasokat (incisa) választja-el, p. o. valljon, úgymond, téged látlak e itt?

Ázonn-kivül azon egygy teljes-mondásnak egygy, vagy majd tsak nem egygy értelmű össze-hordott szavait választja, p. o. El-mentt, meg-szökött, el-illantott, el-szaladt, el-szelelt.

3. §. Világosító jegyek.

A. Rekesz, vagy Zár.

A' rekesz (Parenthesis) melylynek két egymás ellenébe forduló kör (arcus) (), vagy egyenes két ajtó-fél || a' jegye, magábann foglalja néha a' meg-világosítást, másszor a' mellesleg való dolgokat, a' melylyeket az olvasásbann sebesbbenn, — és gyengébb szóval szokás el-mondani, p. o. A' jó téteménynek viszontag való megadásábann, (ha ugyan hiszünk Heziodus-nak) követnünk kell a' termékeny búza földeket: a' melylyek sokkal többet hoznak, hogy sem a' menyinyit vettene.

B. Ki-hagyó jegy.

A' ki-hagyó-jegy (Apostrophus) hasonló a' vonáshozz, melyly a' ki-hagyott betű-

betű-helyett tétetik, p. o. a', e', a'vagy, a' ki, szá'm, Szentek' élete, Magyarság' virág'i, t'om, 's a' t. ezek helyett: az, ez, az-vagy, azki, szájam, Szenteknek életék, — Magyarságnak virágjai, tudom.

Jegyzés. Baróti Szabó Dávid a' Magyarság' virágjaiban ki-hagyó jeggyel a' szónak közepénn-is él. Ez nem tetszik *Révainak*; de ok nélkül; mertt tsak olylyan *figura* a' Grammatikábann az *Apocope*, mint az *Aphaeresis*, és *Syncope*, valamint tehát *Apocope*-által a' szónak végénn el-hagyatvann a' betű, azt *Apostrofussal* jegyezzük-meg, p. o. a', e', ama', eme', miérett ne kellene a' szó' közepénn el-hagyott betűt, — vagy szó-tagot-is meg-jegyezni, mikor azt még a' Diákok-is meg-jegyzik? p. o. *Prok Deum, hominumque fidem!* A' hol a' Diákok fonákül (fenékül) fordúlt v betűvel jegyzik a' szó' közepénn ki-hagyott betűt, vagy szó-tagot, a' Magyarok oda *Apostrofust* miérett netehetnének? — Ha pedig nem tetszik a' szó' közepénn olylyan *Apostrofus*, mint a' milylyen a' szó' végére szokott tétetni; lehetne a' Diákokkal tsak a' szó' végére tenni a' vonás forma ki-hagyó jegyet, mint p. o. a' Diák ez helyett: *vides ne*, rövidebbenn így szólvann: *viden*, ezt így írja: *viden'*. Valamint pedig a' Diák *Deorum* helyett rövidebbenn így szólvann: *Deum*, ezt így írja: *Deum*: — úgy mük-is így írhatnók ezeket: tóm (tudom),

el-mék (el-megyek, el-menek). De a' hoi húzás kívántatik valamelyly Magábannhangzónak hegyébe, p. o. szám (os meum), már ott bajos lenne melléje tenni a' Diák rövidítő jelt. Innét alkalmasabb a' vonás forma ki-hagyó jegyet tenni középbe is így: szá'm. Azt-is mondja Révái, Elab. Gram. pag. 182. hogy az ilylyenekbenn: Szentek élete, Magyarok Királya 's t. eff. helytelenül tétetik a' ki-hagyó jegy a' 3-dik Ejtés (Dativus) el-haraptatásának jeléül, 's ígéri, hogy ezt meg-fogja mútatni a' Szintaksziszbann; de az ő Szintakszissát ki-nem nyomtaták. Én pedig azt mondom, hogy az ilylyen birtokos mondás: Szentek élete, Isten áldása, ember élete 's t. eff. ezek helyett mondatnak: Szenteknek életék, vagy életök, Istennek áldása, embernek élete, azért az el-harapott 3-dik Ejtés *nak, nek-jének* el-hagyatása' jeléül oda tenni a' ki-hagyó jegyet, 's így írni: Szentek' élete, (vita Sanctorum) ember' élete (vita hominini) 's a' t. jó, és helyes lenne, ha a' Tudósoknak tetszenék.

D. Kötő jegy, és ált-vivő jegy.

1.) Kötő jeggyel (signo unionis) (-) élünk az ősz-szókbann midönn a' beszédnek nyoltz részéből két, vagy több értelmes szót őszsze-kaptsolunk egygy dolognak jelentésére, p. o. haj-szál, jegy-ruha, fen-kő, ken-kő, re-á, ősz-vér, minden-ható,

mi-kor, leg-jobb, fel-áll, ki-ver, visz-hang, vas-áros, mész-áros (calcis venditor), hús-áros (lanio), szak-áll, szem-öldök, két-szer, bor-ház, bor-bíró, nász-nagy, nagy-anya, Had-nagy, haza-fi, atya-fi, örökbe-fogadás, jószág-nem-bírhatóság, kar-fa, Anya-szent-egygy-ház (sancta mater Ecclesia), szél-fü, Király-né (Uxor Regis), vendég-fogadó (caupona) szokny'-ing, fej-al (pulvillus vagy fej-el), fog-ház, menyiny-kő 's a' t.

2.) Némelylyek Révaival azt tartják, hogy az írás' tarkázásának el-kerülése végett az ősz-szókbann a' kötő jegy el-maradhat; de még-is az ősz-szó' részei egygy-mástól kevés üres helylyel választassanak-meg, p. o. haj szál, kő fal 's a' t. Leg-inkább pedig olylyankortt maradhat-el a' kötő jegy, mikortt az ősz-szó' részei meszsze esnek egygy-mástól, — p. o. meg vala elejétől fogva *hagyva*. *El* nem tudtták ökö't egygy-mástól *választani*, úgy-mond a Debr. Gram. 15. lap.

3.) Mások nem régibenn a' többi Nemzetek' szerint az ősz-szókat is minden kötő jegy tétel, és üres hely-hagyás és köz nélkül össze írják, mint a' tö-szókat, p. o. fenkö, szemöldök, foghús, szilfa, elkér. — Az 1-ső régi jó szokás. A' 2-dik meglehet s,

's nem rossz újjmód. De a' 3-dik ro zsz kezdés, (mertt még szokásnak nem mondhatni, mivel két három Író vak-meröenn kezdette még-el). Mivel 1-ször a' *Magyar-Nyelvnek különös tulajdonsága ezt meg nem engedi*; mertt az össze-kaptsolt Magyar ígék meg nem tartják mindenkoron az e ső össze-kaptsolásnak formáját, hanem a' több-féle szerkeztetésnek miatta gyakrann egygy-mástól el-szakasztatnak az össze-kaptsolt részek úgy, hogy közéjek egészmondások vettetnek, és az össze-kaptsolt részek-közöl az elsők sokszor az utóbbi részek-utánn meg-fordítva tétetnek, p. o. ezen össze-tett ígét: *le-jöni*, sokszor így hányjuk széljel: *le* fogok holnap-utánn *jöni*. Már egygy-szer valahára *jöj-le*. Tehát ezen két részt: *le*, és *jö*, nem lehet a' Diák szerént így össze-forrasztani: *lejö*. Ezt sem: *el*, és *jö*, imígyenn: *eljö*; mertt ezeket a' Magyarbann el-kell néha egygy-mástól választani, a' mint látók. De a' Diák bann az össze-kaptsolt szó semmi esetben egygy-mástól nem szakasztatik-el, p. o. a' Diák ezen ösz-szót: *describe*, soha sem mondja így: *scribe-de*, mint a' Magyar írj-le, írj-le, ülj-le, kelj-fel 's a't. Ha kérdem Magyarúl: *le-írtad*, a' mit meg-hagy-

ek? A' Magyar felel: *le*. De ha a' Diákokt
kérdem: *descripsisti, quod jussi?* nem fel-
elhet így: *de*; mertt ezen *praepositiót*: *de*,
úgy össze-forrasztja ezen ígével: *scribo*,
hogy azokat a' Szerkeztetésbenn egygy-
mástól el-nem szakaszthatja. — Ezt az
igékről vett szabást által-viszjük az az-
okból származott név-szókra-is, p. o. el-
jövetel, le-írás, meg-térés, vagy el jöve-
tel, leírás, megtérés 's a' t. Merit 2-szor,
ha az ösz-szókat minden jegy, és köz nél-
kül (*sine intervallo*) írnök, sokszor két-
séges értelmök lenne, p. o. *hústevő* kétes
értelmű; — mertt *húst-evő*, vagy *húst evő*
anynyi, mint: *carnis manducator, hús-tevő*,
carnifex, carnis factor. Ha így írom ezen
szót: *megévett*, nem tudom, mit jelent, ezt
e: *meg-évett*, vagy ezt: *megé-vett*. — Így
tsontár (*drupa*) Fűvész pag. 25. *tsont-ár*
pedig (más-képenn *török*) olyan *tsont-*
ból készültt ár, melylylyel a' kotsisok a'
hámokat igazgatják. Lásd Szabó Dávid'
kissded Szó-tárját *Török* szó alatt, 257-dik
laponn. Ezen szó: *megette* két értelmű le-
het; *de* így írvánn: *meg-ette*, anynyit té-
szen: *Comedit illud, így íratvánn pedig:*
megette, annyi mint: *post dorsum ejus*. —
Így más: *kér-el*, más *kérel*, *követel* más, *kö-*

vet-el-is más; más *leg-elő-szer*, más pedig *legelő szer*. Lásd I. Szabás. Jegyzet. III. Rész. *)

*) Ezt az-is erősíti, mivel-hogy Nyelvünk' természetével ellenkezik az, hogy egygy gyök-ér, vagy származék magyar szóbann öszsze jöjön a' vastag hang a' vékonynyal; az az meg-nem férhet az *a, o, u* az *e, ö, ü*-vel (I. Rész. I. Szakasz. 1. §.) egygyedül az öszsze-tett szókbann jöhetnek ezek öszsze, midönn vagy több név, vagy több íge, vagy több *particula*, p. o. több utól-járó tétetik öszsze. Ha te-hát vala-ki a' Német szokás szerént minden jegy, és hízag nélkül vala-melyly öszsze-tett szót ír, melylybenn mind vastag, mind vékony magábann hangzó betű vagyon, mine-mű p. o. *reá, hezzá* (Erdélyi szokás szerént) *nálkül* (régi szokás-ként) *ostormény*, tehát, azt gondolhatja a' gyengébb Magyar, hogy ezek *származékok*, és nem öszsze-tett szók, következöleg a' Nyelv' természetével ellenkező, 's így rossz magyar szók. Így gondolkozék *reá* szóról Pápai Sámuel Magyar Literátúrájában, azért azt tanítá, hogy jobb rá mint *reá*. Így eszeskedék *Versegi Ferentz-is Tiszta Magyarság* nevü könyvébenn a' 23. laponn *ostormény* fáról, (*Viburnum Lautana*) melylyet a' Hegy-alján közönségesenn így neveznek, 's így

Ki-vétetnek innét azon ősz-szók, mely-lyeknek egygyik részök az őszsze-kap-tsolásbann el-változik Magábann érthet-ten szóvá, mint p. o. szer, ha el-változik szor, ször-re. Szer értelmes szó, azért így kell írni: *egygy-szer*, vagy *egygy szer*, tíz szer, két szer 's t. eff. de szor, ször nem értelmes szó, azért így lehet írni: három-

vagyon az Íróknál-is írva (Veszelszki. 442. lap.) azért azt mondá, hogy jobb östörmény, mivel *mény* végezet a' vékony szók-utánn szokott tétetni, mint p. o. Böszörmény, és soha nem a' vas-tagok utánn, mint nem mondjuk *takar-mény*, hanem *takarmány*. De mihelyest valaki ezeket ilyly helyesen írja; *re-á*, *hezz-á*, *nál-kül ostor-mény*, *te-hát*, azonnal látja, hogy ezek ősz-szók, 's így nem tsoda, hogy a' két-féle hang őszsze jö benne. *Re-á* két-féle utóljáróból való ősz-szóre, és *á* utóljáróból, szintüg: *hezz-á* *hezz*, és *á* utóljárókból, így *nál-kül-is*. *Ostor-mény* pedig *ostor*, és *nyel* két név szóból lett szó-tsavarítással, *nyel* név *ményre* változvánn, a' mint ezt meg-mutatám Szó-könyvembenn. — *Te-hát* is kettős *particula*, *Telegdibenn Ta-hát*, mind *Ta*, mind *Hát* egygyet jelent (ergo, igitur, itaque.) *Hát* particulával magá-val-is élünk. *Ta* particulával pedig él-nek a' *Toltok*.

szor, hatszor, ötször. Így *nap* értelmes szó, azért ezeket így kell írni: *teg-nap*, *hol-nap*, vagy *teg nap*, *hol nap*. De ha *nep* re változik a' következőbenn, így lehet írni: — *Üdne*p, vagy parasztosann *Ünne*p. Hasonlóképen *hat* értelmes ige, (potest, item penetrat) azért midönn a' tehető ígébenn nem változik *hetre*, így lehet írni: *mond-hat* (dicere potest) *ír-hat* (scribere potest) *minden-ható* (omnipotens) vagy *mond hat*, *ír hat*, *minden ható*; de ha el-változik, p. o. ülhet, üthet 's a' t. nem szükséges jegy-vagy köz-által meg-választani. — Akkort sem kell, midönn értelmetlen gyök-ér ígével köttetik-össsze, mint ezek: *i*, *ve*, *té* 's a' t. p. o. téged a' farkas meg-*ehet*, téged a' sok bor-izsákos minden borodból ki-*ihat*. Akkor sem kell, midönn a' *hat* ige után tétetik a' hozzá kötött gyök-érnek *ik*-toldalékja, p. o. bort *ihatik*, feleségétől el-*válhatik*, meg-*hízhatik*, *alhatik*, *lakkhatik* 's a' t. Végre akkort sem szükséges a' kötő jegy, a'vagy az üres köz az ösz-szók-között, mikort az öszsze-kötésbenn az öszsze-kötött szónak mind a' két része megromtatik, — gyök-ere el-változtatik, p. o. *jámbor* szót nem kell így írni: *j-ámbor* *no*-*ha* ösz-szö, *jó*, és *ember-ből*; mertt mind a'

jó, mind az *ember* meg *vagyon* rómtva:
Eldödi, az az elő-üdü-beli; *Kandás*, az az
 Kan-tsordás.

Már ezen meg-magyarázott kötő jegy,
 által-vívő-jegy léssen (signum translatio-
 nis) mikortt a 'szót a 'sor' végénn megszak-
 asztjuk, és annak valamelyly részét által-
 viszjük a 'másik sorra; de ezt amavval az
 olvasásbann özsze kell kaptsalni. Lásd
 III. Rész. I. Szabás. Jegyz. III. Szám.

E. Fel-hozás' jegye.

Fel-hozás' jegyéül (signum citationis)
 egygy-más mellé írt kettős vonással (,,)
 élünk, midön valakinek szavait szóról szó-
 ra fel-hozjuk írásunkbann, és azon jegyet
 a' fel-hozott szók' kezdetétől-fogva mind-
 en sornak az elejére-is teszjük; azon szók'
 végénn pedig a' jegyet szarvval fel-fordít-
 va írjuk fonákül, és fenékül így (")

F. Nyugtató, és szó hagyó jegy.

Ugyan azon egygy jegye *vagyon* a'
 nyugvásnak, pihenésnek (Pausa) és szó'
 el-hagyásának, egygy hosszabb *léni átska*
 (—). Ezen jegy a' böket utánn szokott
 tétetni, vagy azértt, hogy az ember az ol-
 vasott dolgot vegye gondolóra, vagy pe,

dig annak jelentésére, hogy a' következendő beszédnek nintsen szoros egygyesége az előbbeniekkel.

Mikor pedig ezen jegyet többször írjuk: egygy-más utánn ilylyen képpenn: — — — ez azt jelenti, hogy a' beszéd valami híjával vagyon, és magára bíztatik az olvasóra, hogy azt egészítse ki.

G. Jegyzés' jelei.

A' jegyzés' jelei (signa notarum) vagy tsillagotskák, vagy keresztetskék, vagy sokkal alkalmasabbak a' Magyarbann az *a, b, d*, betűk, és Arábiai számok: (*) (†) (a) (b) (d) 's a' t. (1.) (2.) (3.) 's a' t.

NEGYEDIK RÉSZ.

S Z Ó - H A J L I T Á S.

1. §. Elő-isméreték.

Hány része vagyon a' Magyar beszédnek?

A' Magyar beszéd nyoltz részre oszlik: 1-ső a' *Név* (nomen) 2-dik *Név'mássa*, vagy a' mint Erdösi nevezi, *Névértt-való*, (Pronomen) 3-dik *Íge*, (verbum) 4-dik *Rész-*

esülő, (Participium) 5-dik *Elöl-utól-jára*, (præ et post positio) 6-dik *Határozó*, (Adverbium) 7-dik *Egygybe-foglaló*, (Conjunctio) 8-dik *Közbe-vető*, (Interjectio.) Ezekről a' következő nyoltz tagbann fogok szólni. Miértt vagyon ki-hagyva az *Artikulus* a' beszéd' részei-közöl, okát adom alább II. Tag. II. Fej. Jegyz. 2. szám alatt. Lásd Vig László' okoskodásait. Pest. 1806. 164. §. 165. §.

Jegyzet. Némelyly Grammatikusaink a' Nyelv-tanításnak ezen részét *Szó-nemzésnek* (Etymologia) nevezik, melylynek ágai a' *Származtatás*, (derivatio) *Összetétel*, (Compositio) és más idegen nemzet-től való *szó-költönözés*. Mivel a' származtató Szó-könyvembenn a' szó származásról, össze-tételről, és költsönözésről eleget szólék: evvel nem terhelem Grammatikámat. A' származtatásnak egygy része a' szó-hajítás (inflexio vocum.) A' Beszédnek első négy része hajlítható, az utóbbi négy része hajlíthatatlan, előbb amazokról, utóbb im ezekről szólok. De

Mi a' szó hajítás? A' szó-hajlítás azon a' szónak különbb-különbb-féle vég szótskának hozzá raggatása-által, úgy-mint a' Név szónak Ejtések által (per casus,) a' mással érthető névnek (nomen adjectivum)

Egygybe-hasonlítás-által (Comparatio,) az Ígének hajtogatás által-való (Conjugatio) változtatását értjük. Azon név, vagy névmássa, vagy Íge, vagy Részesülő, melyly-hezz a' vég-szótskák járúlnak, így hajlítatnak, *gyök-ér-szónak*, *tő-szónak*, *törzsök-szónak*, 's eredeti szónak neveztetik, tudni-illik *szó hajlítás' gyök-erének*. (Valamint a' szó származtatásbann azon tő szó, — melylyből több-féle vég-szótskáknak hozzá kaptasoltatásak-által több-szónak ki-hozatala meg-lészen, *származtatás' gyök-erének* hívatik.)

Mind a' származtatásbann, mind a' szó-hajlításbann a' gyök-erek vagy *Elevenek*, (*radices vivæ*) vagy *haltt gyök-erek* (*radices mortuæ*.) *Elevenek* azok, melylyek ma-is szokásbann vagynak első gyök-ér képökbenn, p. o. *fa*, *szem*, *orr*, *fül*, *kéz*, *láb*, 's a' t. — *Haltt gyök-erek* azok, melylyek vagy nintsenek már szokásbann első gyök-ér-képökbenn; noha valaha valttanak, vagy pedig sem most nintsenek így divatbann, sem soha nem valttanak, hanem tsak az özsze-alkotott szavakbann egygybe-füzetve rejteznek, p. o. ilylyen ki-avúltt gyök-ér *És* (*juramentum*) melyly első gyök-ér képöbenn hajáann szokásbann va-

la, a' mint meg-tetszik a' régi Szent Írás' fordításából, a' holt ezek olvastatnak: *Hazug est ne szeressétek; juramentum mendax ne diligatis* (Zach. 8: 17.) *Fel-támasztván fel-támasztod te ijedet, az eseket, melyeket beszéllettél a' nemeknek; suscitans suscitabis arcum tuum, juramenta tribubus, quæ locutus es,* (Habac. 3: 9.) Ilylyen haltt gyök-ér, melyly talám magányosann soha divatbann nem vala: *e, i, le, te, ve, hi, vi,* eszik, és eszen, iszik, és iszon, leszen, teszen, veszen, hiszen, viszen ígéknek gyök-ereik. Ilylyen *fár, áj, kon, kop, ragy,* 's t. eff. melylyből ered: *fárad,* (mint *ár*-ból árad, *szár*-ból szárad) *konog, kopog, ragyog* 's a' t. Tovább mind a' két-féle gyök-erek 1-ször a' sortól, melyly szerént folynak belőlök a' származékok, *első, másod, harmad,* 's a' t. gyök-ereknek neveztetnek. 2 szor a' köz-től (ab intervallo,) melyly szerént közel-ebb, vagy távúlabb valók a' származékok a' gyök-érhez, *közeli-eknek, és távuli-aknak* mondatnak.

A' gyök-erek, és a' végezetek, vagy vég-szótscák, melylyek a' gyök-érhez raggattatnak, a' hajlításbann, és a' szó-származtatásbann, nem mindenkoronn vagynak egygyedül, — hanem gyakorta még

egygy harmadik-is járúl közbe (leg-inkább a' gyök-érrel egygyütt a' vég-szótskát nehéz lévén ki-mondani) valamelyly inasbetű, melyly a' hajlított, vagy származott szónak könnyebb, és simább ki-mondására vagyon. Ez ilylen betű *kötő betűnek* (litera connectens) hivatik, p. o. ezen szó-bann: szüz-e-ség-nek, *szüz* szó gyök-ér, *e* kötő-betű, mivel szüzség nehéz ki-mondású lenne, *ség* vég-szótskája a' származtatásnak, *nek* a' hajlításnak, ejtegetésnek 3-dik Ejtésbeli végezete.

2. §. A' Szó-hajlításról közönségesen.

A.

A' szó-hajlításnak közönséges tárgyát illetik először a' szó-*ragasztékok* (suffixa); mertt a' *Nevek*, *Név-más-sai*, az *Ígék*, *Részesülők*, és felesenn az *Utól-járók*-közöl megszervedik, és fel-vehetik a' *Ragasztékokat*, és ezen *Ragasztékokkal* a' *Nevek*, *Név-más-sai*, és a' *Részesülők* ejtegettetnek *Ejtések*, és *számok*-által; — A' mással érthető nevek egygybe-hasonlíttatnak lépések által — (per gradus); az *Ígék* hajtogattatnak módok, üdök, számok, és személyek-altal. De mivel a' *Ragasztékok* (Suffixa pronomina-

lia) ezen személyi név-mássaival: *Én, Te, Ő*, és ezek többesével egygyeznek (Lásd a' Debr. Gram. az 53. lap.) a' mint majd alább meg-látjuk, azért rólok a' II. Tagbann lészen a' tanítás.

B.

A' szó-hajlításnak 2-szor közönséges tárgyát illeti a' szó-tsavarítás; (*Figuræ vocum*) mertt ezt a' Beszédnek minden része meg-szenvedi. De az a' különbség vagon a' szó-hajlítás, és a' szó-tsavarítás-között, hogy a' szó-hajlításbann a' szónak értelme változik, a' tsavarításbann pedig nem. Ezek a' szót ékesíteni szokták, mint a' muzsikát a' *figurák* furtsábbbá teszik, azért a' szó figurák szó-furtságoknak-is nevezethetnének. — A' szó-tsavarításnak tizenegy felekezete nevezetes, űgymint:

i.) *Elé-tétel* (*Prothesis*), — midőnn a' szó' elejébe valamelyly betű, vagy szótag szükségtelenül, de ékességül tétetik, p. o. *Bállvány* (*statua*) ezen helyett; *állvány* (valamint a' Diákbann *statua* *sta* Diák gyök-érből ered, (a *stando*) úgy a' Magyarbann-is *áll* ígéből származik, azért álló képnek-is neveztetik. — Ilylyen *Panna* ez helyett: *Anna: Bandi, Andi, András-*

helyett: *Vén banya* vén anya-helyett *Dudu Nyanya* (Tsaló-közbenn) *Dudu* anya helyett: *Firkál*, *irkál* helyett: *pepetsel*, *epeisel* helyett: *Persi*, *Ersi* helyett: *Perke Erke* helyett. Hanyi ez helyett, *Anna*, *Anni*. *Naranka* szőlő, ez helyett: *aranka*, *Narants*, *arants* helyett (*aurantium pomum*) 's'a't.

2.) *Közbe-tétel*, (*Epenthesis*) midönn a szó közepébe valamelyly betűt, vagy betű fogást szúrunk, p. o. *munka*, *ördög*, *tzimbál*, *piartz*, *fertseg* 's t. eff. ezek helyett *múka*, *ördög*, *tzibál*, *piatz*, *fetseg*.

3.) *Végre-tétel* (*Paragoge*) Midönn a' szónak utolsó tagjáhozz valamelyly betűt, — vagy betű-fogást toldítunk, de a' melyly által a' szó nem hajlítottatik, a' melyly betű, vagy betű-fogás sem nem *Ragaszték*, sem nem lépése az egygybe-használásnak, sem nem végezete az íge-hajtogatásnak, sem nem ejtése a' név' ejtegetésének, p. o. *Azon*, *ezen*, *miglen*, *addiglan*, *pediglen*, *három óráiglan*, *minden*, *ilylyen*, *olylyan*, *Batsó*, *szömöltső*, *Katsó*, *taláng*, *rubint*, *rozmaring*, *milliom* 's'a't. — ezek helyett: *az*, *ez*, *míg*, *addig*, *pedig*, *három óráig*, *mind*, *ilyly*, *olyly*, *Báts* (a' mint Erdélyben nevezik) *szömölts*, *Kats* (az az *Kapts*, a' mivel *kap* valaki) *talán*, *rubin*,
rozmarin,

rózmaring, millió. De meg-kell jegyezni, hogy a' Nyelv' regulája ellen, a' közönséges Nyelv-szokás, és *analógia* ellen valami betűt, vagy szó-tagot ha valaki a' szóhoz hárít, az nem Paragoge, hanem hiba, és gánts, p. o. így szólani, *adjál, nyújsál segedelmet, tudnia-illik* (scilicet), *innia, vagy innya fogok*, rút gánts, merit *ál, el* tsak éppen *ik*-kel végződő ige-hajtogatásnak végszótskája a' Meg-hagyó mód' egygyes második személyjének, *innia, tudnia* pedig ragasztékos határozatlan módú ige, harmadik személyű ragasztékkal.

4.) *Előből-vétel*, (Aphæresis) midőnn betű, vagy szó-tag a' szónak elejéről el-véttetik, p. o. óra, Máli, epeszt, eretnek, áldamas (gratiarum actio) ezek helyett: Hóra, Amalia, tepeszt, Heretnek (Hæreticus) hálá-adomás. Sánd. sokféle II. Dar. 4. lap.

5.) *Közből-vétel*, (syncope) Ha valami betű, vagy szótag a' szónak közepéből elvétetik, p. o. hagyd *lám, hagyd ném, nem tom, oda mek*, az én *szám, az ő atyja, apja, anyja, bátyja, nénje, ötsje, szerelmesim*, — Krisztusnak *tanítványi*, a' ti *gyermetek, elementtek* a' vásárra a' tselédim, *Vaji, Kassi*, ha ez néki *adatnek* 's t. eff. ezek helyett: *lássam, nézzem, tudom, megyek, szájam*

(a' mint mondják Erdélybenn) atyája, apája, anyája, bátyája, nénéje, ötséje, szerelmeseim, tanítványjai, — gyermekeitek, elmenttenek, Vajai, Kassai, adatneik, a' mint hajdann mondani szokták, mertt *adatnék* anynyi, mint: curarem dari aliquid, közből vétel nélkül.

6.) *Végről-vétel*, (Apöcope) mikoronn a' szó' végéből valamit el-tsípünk, 's így megsutítjuk a' szó' farkát: p. o. hordd-el magad', el-viszem a' könyvem', Magda', szentek' élete, Királyok' Királya, biz' Isten, Isten úgy se' 's t. eff. ezek helyett: hordd-el magadat, el-viszem a' könyvemet, Magdaléna, szenteknek életek, vagy életök, Királyoknak *Királyjak*, bizony Isten, Isten úgy segélljen. Ilylyen Királyok' Királyjai (Reges Regum) ez helyett: Királyoknak *Királyjaik*. Innét észre-veheti az értelmes ember, hogy mivel semki sem mondja: *Királyok'-Királyjo*, hanem Királyok' Királyja (Rex Regum) és többesenn semki sem mondja: Királyok' Királyjoi, hanem Királyok' Királyjai, sem Királyoknak Királyjoik, hanem Királyjaik, — jobb az Erdélyi szokás ként így szólani: a' Királyoknak vagyon Királyjak, vagyon kardjak, hatalmak 's t. eff. mint a' Magyar Országi szokás ként, és *Révai-*

ként így szólani: vagyon Királyjok, kardjok, hatalmok; mertt ebből *Királyok* *Királya*, ered: Királyok' Királyjai, és Királyjaik. De erről bővebb szó leszen alább a' maga helyénn V. Rész I. Tag. i. §. Jegyzet. 1.

7.) *Ált-tétel*, (Metathesis.) Ez a' betűnek, vagy szó-tagnak a' maga helyéről más helyre ált-tétele. Ennek igen sok nyoma vagyon Nyelvünkben. Lásd a' Szókönyvem' I. Tsomójának Elő-beszédjét a' 8. §. p. o. fekete, hedegű, tsekély, gyarapodik, kalán, tsanál, göbre's t. eff. ezek helyett: feteke, hegedű, ketsély (az az ketsény, kitsény, kitsíny víz, vagy egyéb, a' mint ezt helyesen ejti a' köz-nép Szeremts Várásábann) gyaporodik, vagy szaporodik, kanál, tsalány, az az tsaló fű, melyly tsípésével meg-tsalja a' hozzá éröt, bögre, begre, az az ibrik. Ilylyen az ígékben: — *tsel-ek-szik, vesz-ek-szik tsel-keszik, vesz-keszik*, ez helyett: *tsel-kedik* vagy *tsel-ekedik, vesz-kedik, veszekedik*.

8.) *Betű-tsere*, (Antithesis) Midönn egygy betű helyett mást teszünk azon egygy értelemben, p. o. hörből, és szörből, Bendegútzöt Atilla' Atyját némelyly Írók Mendegútznak is írják. Ilylyen bige,

és fige, ökör, lápa, és vápa, lépik, és vépik, mart, és part, pedig, és kedig, gyalánt, és gyanánt, és gyaránt, fér, és tér, Lengyel, és Lengyen, Spanyol, és Spanyol, 's t. eff. Lásd a' Szó-könyvembenn mindenik betűről a' tanítást.

9.) *Hang-tsere.* Mikoronn a' vastag hangú szó vékonynyá lészen egygy értelmenn, és viszontag, p. o. tsal, tsel, alats, elats, tsalád, tseléd, gomb, gömb, 's t. eff. Lásd a' Szó-könyvem'I. Tsom. Elő-beszéd. 10. §.

10.) *Szó-tag-kettőztet és (Anadiplosis.)* midönn a' szónak első, vagy második tagját egygy értelembenn meg-kettőztetjük, p. o. *szán-szándék*, *gön-görög*, *ha-hota* (az az ha! ha! ha nevetés) *hu-húkol*, *ötöt, önön 's a' t.* ezek helyett: *szándék*, *görög* (az az gördül, gurúl) *húkol*, *öt, ön.* Így tzotzó.

11.) *Hang-enyészet.* (Synaloephe) — Egygy-más mellé helyezettett két szó közöl, egygyik szó' magábann hangzó betűjének, a' másik szó' magábann hangzója előtt el-enyészése, p. o. *hál' adatos*, *hál' Istennek*, *szokny'-ing*, *jó'-karat*, *midönn*, *Kat'aszszony*, *Márj'aszszony*, *Gazd'Uram*, *Kurv'anyád*, *Béts'áros*, *Gazd'aszszony*, — 's t. eff. ezek helyett: *hálá adatos*, *hálá Is-*

tennek, szoknya-ing (az az ing forma szoknya, vászony szoknya, melylynek a' Hegyalján kabát a' neve,) jó akarat, mi időnn, Kata aszszony, Mária aszszony, Gazda uram, Kurva anyád, Bétsi áros, Gazda aszszony. *)

D.

Vége 3-szor minden szó-hajlításnak (a' hová tartozik a' név-szó ejtegetés, más-sal érthető névnek egygybe hasonlítottása, Ígének hajtogattatása) közönséges rend-tartását itt szükséges elé-adnom. — Erről ezen közönséges arany szabást jól meg kell tanulni, melyly ellen sokszor még a' tudósbb magyarok is vétének; — sőt még a Nyelv-tanítók-is **) valamint a' *suffixu-*

*) A' szó-tsavarításról meg-kell jegyezni, hogy sem-kinek ön kénye szerént nem lehet a' szókat tsavargatni, egygyedül a' Nyelvenn uralkodó közönséges szokásnak, p. o. ezen szót, *ketsély* a' közönséges Nyelv szokás így-is tsavarítja: tsekély; de már egyébnek nem lehet másképpenn tsavarni, p. o. így: *Lyekéts*. Ezt *koha* így-is tsavarítja a' szokás: *kov a*, de már így tsavarítanunk: *Hakó*, vagy *vakó* 's t. eff. nem engedtetik.

**) P. o. Ilylyen rút gánts *Versegi Ferentz* T. Magyarságában. Pest. 1805. 50.

*mo*k' Ragasztékok szabásai ellen gyakrann vétkeznek.

A' Hajlításról közönséges arany szabás.

Ha 1.) a' szó vastag hangú, akkoronn hozzája vastag hangú vég-szótskák járúlnak, ha 2.) vékony hangú a' szó, a' hozzá járúlatok-is vékonyak, ha 3.) a' szó éles hangú, akkorra már vastag, már vékony végezet járúlhat hozzája, a' mint tudni-illik a' szokás akarja. 4.) Az özsze-tett szók-bann a' végsőre tekintünk, p. o. *vár* *vár*-nak, *várok*, *várazokozom*, *várás*. *Nyer*, *nyer*-és, *nyernek*, *nyerek*. — *Gyék* vagy *Gyík*, *gyíknak*, *gyíkot*, *gyíkos*. *Hír*, *híres*, *hírek*. *Fa-szék*, *fa-széknek*, *fa-székek*, így *Hús-vét*, *Hús-vétnek*, *Hús-vétre* 's a' t. (Lásd az I. Rész I. Szak. 1. §.)

Jegyzetek. 1.) A' Szó-Könyvből kell ki-tanúlni, melylyik éles szónak adott a' szokás vastag, melylyiknek vékony hangot, melylyiknek pedig mind a' két-félét megengedtte. Így vastag hangú éles: *Fi*, *tsík*,

laponn: *Férij-finek*, *Péter-finek*, *Péter-fiek*, ezek helyett: *Férij-finak*, *Péter-finak*, *Péter-fiak*; — mertt *Fi* vagy *Fiú* vastag hangú szó mint *hi*, vagy *hiú*.

hid, zstr, gyék, vagy gyík, lék, vagy lik, tzél, rí, st, nyí, str, bír, í, azért vastag végezeteket kívánnak így: tsíkos, hídas, zsíros, gyíkos, lékol, likas, rívak, sívás, nyivóg, sírás, bírás, ivás, iszom 's a' t. Vékony hangot adott ezeknek *dér, szék, vén, vét, htr, friss, kér, tér, hi, vi,* azért ezeknek vékony végezettel kell meg-elégedniök ez-szerént: deres, szenes, vénül, vétés, frissebb hírel, kérel, téres, hiszen, viszen. Végre ezen éles szóknak a' Nyelv szokás mind a' vastag, mind a' vékony hangot meg-engedi; *íj, nyír* (radit) ír, (ungventum) tsíp (mordet) azért mondják: *tjnak, vagy tjne,* *tjas* vagy *tjes, nyírok, vagy nyírek,* sem *ire* sem szelentzéje, kenyér' *trja,* vagy *trgye,* vagy *trje.* Az én ítéletem ként egygy szó *ír* (ungventum, emplastrum) és *zsír,* 's egy-gyez ezen Német szóval *Schmier,* vagy *Schmiere,* zsírból Aphæresis által lön ír, valamint tehát nem mondják *zsíre, zsíres,* úgy nem kellene mondani *ire, tres,* hanem *trja, tros,* mint *zsírja, zstros,* azért nem-is mondjuk: *tres vaj,* hanem *tros vaj,* vagy parasztosann *trós vaj,* az az, kenni való vaj, melylyet a' kenyérré úgy kenünk, mint kenik, az *trat,* a' *zstrat,* vagy *zsirt* a' ruhára. Ilyly szó *tsip,* és *tsirip,* a' Hegy-aljánn *tsipek,* *tsiripol,* de Eger-körül *tsipok,* *tsiripel.*

2.) Közönségesenn igaz ugyan, hogy az özsze tett szók bann, a' minémű az utólsó szó, olyanok a' hozzá járuló vég-szót-kák, p.o. fa-szék, fa-széknek, nem fa-szék-nak; de még-is a' közönséges Nyelv szok-

ás ki-veszi ebből ezen szót, *né*, melyly feleséget tészen, ez ha vastag szótska után áll-is az össze-tételbenn, p. o. *Bús-né*, *Király-né*, *Pál-né*, (noha egyéb arányt vékony hangú szó, 's nem mondják *néja*, de *néje*) nem veszen vékony végezeteket, 's nem mondjuk *Király-nének*, *Bús-nének*, *Pál-nének*, hanem *Király-nénak*, *Bús-nénak*, 's a' t. 3.) Valamint az össze-tett szókbann az utólsót tekintjük, úgy az idegen szókbann az utólsó tagot nézzük, ha az *utólsó vékony hangú*, p. o. *Aristóteles*, *Móses*, *Jósef*: — vékonyann hajlítatik: *Aristótelesnek*, *Mósesnek*, *Jósefnek*, *Jósefet*, *Jósefről*. Ha az utólsó vastag hangú, akarminemű legyen a' többi, vastagonn hajlítatik, p. o. *tégla*, *téglás*, *téglának*. Ha az utólsó éles hangú p. o. *Budamér* (Sáros Vár-megyei falu) akkoronn a' vég-melléki szó-tagokat (penultimas syllabas) nézem, ha azok vastagok, vastagonn hajlítatik a' szó, p. o. *Bertóti*, *Bertótinak* *Budamérra*, *Zvonimír*, *Zvonimírnak* — 4.) Ha valamelyly magyar szó (nem idegen szó) több tagú, több betű fogású, melylyet akarok hajlítani, vagy megragasztékosítani, vagy belőle hosszabb szót származtatni, és annak az utólsó szótagja éles hangú, mint p. o. *kerék* (rota,) akkor az Etimológia ként nézélem, — ha vékony gyök-érből eredt szó, vékonyvégszótskák járúlnak hozzá, 's így mivel *kerék* *ker* vékony ígéből való származék, így bővitem, *kerekes*, *kerekű*, *kerekség* 's a' t. Ilylyen *pirít*, mivel ennek a' gyök-ere *pir*

(ignis) melylynek a' szokás vastag hangot adott, ezt vastagonn hajtogatom így: pírítok, pírítgatok 's a' t. De ez ellen azt veheti valaki, hogy ezen szavunk *derék* vagy idegen, vagy magyar. Ha idegen, akkoronn, a' 3. Jegyzet szerint így kell hajlúnia: *deréknek*, *derekes*, *derékség*, mertt a' vég-melléki tag vékony. Így pedig nintsen szokásbann, hanem tsak így: *deréknek*, *derekas*, *derékság*, *derekasann*, *derekasént*, *derékra való* 's a' t. Ha pedig magyaros szó a' 4. Jegyzet szerént, mivel több tagú, azt gondolhatja valaki, hogy olyly származék szó, mint *kerék*, mivel *kerék*, és *derék* igen hasonlítanak egygyamáshozz; — ha olyly származék szó, miért nem hajlítjuk így: *derekes*, mint *kerék* szót hajlítjuk: *kerekes*, hanem *derekas*? Felelet. *Derek* Tolttos szó, nem származék szó, hanem gyök-ér szó, Tolttúl *drék*, a' honnét a' Tolttok ma-is így szólnak: *Moj drék bolyi* (fáj a' derekam) hajdann mikor ezt az éles hangú egygyyszerü szót a' Tolttoktól költsönöztük, a' Nyelvünk' szokása annak vastag hangot adott, mint az 1. Jegyzet szerént *Gyék*-szónak, azért valaha *drék*-ból mondták: *drékom*, mint ez Toltt szót: *brát* (*frater*) fel-vévénn mondták ragaszték-osann: *Brátom*, *Brátim*, a' mint olvashatni a' leg régiebb rövidebbik sír beszédbenn, melylynek kezdete: *Szerelmes Brátim!* valamint üdövel *Brát*-ból ez az ejtés lett: *Barát*, *Barátom*, *Barátim*, úgy *Drék*-ból lett *derék*, *derekam*, *Derekas*, *derékság*.

Így a'mít ma a'Hegyalján még a' kapás-is így ejt: Sróf, drága, flanér, prém, tréfa, grajtzár, dromb, drót, préda, Prépost 's t. eff. azt néhol így ejtik: Soróf, darága, söt néhutt így-is: derága, falanér, perém, teréfa, garajtzár, doromb, darót, peréda, Perépost, Pelébános 's t. eff. Ebből által-láthatja az értelmes ember, miért mondjuk, *derékas*, *derék-ból*, noha nem mondjuk *kerékszó*ból *kerékas*. Pápai Sámuel Magyar Litter. 49. §. azt írja, hogy egygy valóságos tiszta Magyar szó sem kezdetik két más-sal hangzónn, hanem mind idegen-szó az, melylynek elejénn két mással hangzót lá-tunk. Ennél fogva egygy valaki előbbeni okoskodásom ellen azt vetette, hogy nem a' paraszt szokás, hanem a' Magyar Nyelv' természete akarja, hogy az idegen szók' fel-vételébenn az elől lévő két, vagy több mással hangzó közé, vagy elejébe magánn hangzó vettessék, így lett a' brátból barát, a' *stráng*ból istráng. Én azt felelem erre, hogy Pápai Sámuelnek az állatása meg nem áll, mertta' Magyar Nyelvbenn vagnak valóságos tiszta magyar eredeti szók, és magyar gyök-erek, melylyek két vagy több Mással hangzónn kezdődnek; p. o. *Brú* olyly természetes hangot jelentő magyar gyök-ér, mint, *durr*, *zör*, *dör* 's a' t. ebből a' Hegyalján ilyen származékok vagnak divatbann: *Brúg* a' kö a' sebes hagyítás közbenn, *brúg*é brúg ígének a' részcsőlője azon nagy zordon szavú hegedűt té-szi, melylyet Eger körül *Bögönek* nevez-

nek; noha ez inkább illik a tehénre. *Brúg-
atyó* a' Hegyalján *brúg* igéből olyan
szó, mint *tsá*-ból *tsá*gatyó, fergetyű, nyi-
retyű 's t. eff. Ilylyen szó *Ptrüts*, ebből
Ptrütsök, ilylyen *Ptrüsz*, ebből *Ptrüszszen*,
ptrüszszen, *ptrüszköl*, ilylyen *krák* var-
júnak természetes szava, ebből *krádog* 's t.
eff. — A' régi Magyarok nem írják a' sír
beszédben barátim, hanem brátim, a' régi
Írójink nem írják *teréfa*, hanem tréfa, —
vagy trufa, ha ezeket ki-mondhaták, ezt
is ki-mondhaták: *drék*, *dréhas*, *dréhasann*,
mint ma minden jó magyar, még a' Hegy-
aljai kapások is így szólnak: *tréfa*, *tréf-
ás*, *tréfásann*, mivel a' Magyar Nyelvnek
természete ellen lenne mondva, *teréfa*,
teréfás, *teréfásann*, semmi magyar gyök-ér
szóban, sem annak származékjaiban össze-
sze nem jöhetvén, és férhetvén a' vastag
magában hangzó a' vékonyal, mikor-
on pedig ma így mondjuk: *Derekas*, ez
helyett; *Drékas*, a' vékony magán hang-
zó *e* össze-jö a' származékban a' vas-
tag *a* magán hangzóval olyly éktelenül,
mint ha valaki Kerekes helyett mondaná:
Kerekas. — Végre a' meg-magyarázott
arany szabás-ellen látszik lenni Telegdi
Miklósban az efféle hajlítás, melylyel
széltére él ezen Fő méltóságú Irónk, p. o.
adatnéjek, (si daretur) *fel-magasztaltatnéj-
ek* (exaltaretur.) De ennek ez az oka,
mert ezekben a' végső *ek* az *ik*-ből lett,
hajnán *ik* mondaték ezen helyenn ez sze-
gént: *adaték* (datus fuit) *adatnéik*, (dare-

tur) *magasztaltatnék*, — üdövel az *ik* *ekre* változék, és elejébe jöve a' *j* szolga betű, 's lön *adatnék*, már ma meg-rövidítve mondjuk: *adatek*, *adatnek* 's a' t. a' mint. majd meg-halljuk alább az ígékről szólván. — Ez légyen elég a' szó-hajlításról közönségesenn. Már szóljunk különösen, és sorvástt a' beszéd' részeinek hajlításáról.

I. TAG. A' NEVEK' HAJLÍTASARÓL.

Elő-isméreték.

1. §. A' Név szók' fajairól.

A' Név szó a' dolgok' el-nevezésére való. — Felosztatik: *Magábann érthető*, és *Mással érthető* névre.

A' *Magábann érthető* név-szóról.

A' *magábann érthető* név (nomen substantivum) a' *magábann meg-álló*, vagy mint-egygy *meg-álló* dolognak neve (nomen rei per se subsistentis, vel quasi per se subsistentis) p. o. fa, ember, ökör. 's a' t. *Magokbann* mint-egygy *meg-álló* dolgok pedig azok, melylyek a' természetbenn különön választva nem állanak, hanem tsak más dolgokbann találatnak, mind-azonáltal úgy képzeltetnek, és mondatnak-ki, mintha *magokbann* állának, p. o. halál, jóság, gonoszság, édesség, keserűség, 's a' t.

merett *halál, állat* nintsen, sem valamelyly állatonn kívül jóságot, gonoszságot 'st. eff. nem találni, tsak épenn képzelhetai. Ez ilyen nevet *gondolom magábann érhetőnek*, vagy *képzeltt magábann érhetőnek* mondjuk (substantivum abstractum) vagy *puszta magábann érhetőnek*, vagy *elvonatott magábann érhetőnek*. A' magabann érhető név-szók felosztatnak: tulajdon, köz, és öszszeséges nevekre.

1.) *Tulajdon név*, (nomen proprium) vagy különös név az, melyly különös személyt, vagy dolgot jelent, mint ha az tsak egygyedül lenne, p. o. az emberek kereszt, és vezeték nevei: Péter, Pál, János, Jakab, István, Almási, Áspr mont, Andrási. Ilylyen különös, és tulajdon neveik vagynak némelyly erdőknek, hegyeknek, folyó vizeknek, tóknak, szigeteknek, országoknak, városoknak, faluknak, pusztáknak, mint Táttra, Mátra, Fáttra, Duna, Tisza, Száva, Dráva, Bodrog, Sajó, Balaton, Fertő, Bakony, Vértes, Tsalóköz, Pest, Buda, Ekets, Bekets, Harangod 's a't. Ilylyen tulajdon neve a' véghetetlen Valóságnak ezen név: Isten. *)

*) Isten olyly tulajdon név a' Magyarbann, mint a' Diakbann a' Pogányoknál *Jupiter*.

2.) *Köz nevek* (nomina appellativa) azok, mellyek ugyan azon egygy névvel több különös dolgot jegyeznek, melylyek a' magak-magakhoz lévő hasonlóságak-miá egygy neműek. Ilylyen név p. o. *ló*, melyly névvel nem tsak az én lovam jelentetik, vagy az én szomszédomé, hanem közönségesenn általjábann minden ló, és a' ló nemnek minden faja.

3.) *Öszszeséges nevek*, vagy a' mint a' Debr. Gram. nevezi, össze-foglaló nevek (nomina collectiva) azok, melylyek olyly különös dolgok' határatlan bőségét jelentik, melylyeket külön nem választathatunk, vagy választani nem szoktunk.

Fő-képenn öszszeséges nevek :

a) A' folyadékok' nevei, (nomina fluidorum) p. o. víz, tűz, levegő-ég, bor, 's a' t.

b) A' lelkes állatok, és növények' tartományjából valóknak neveik, melylyekkel tápláltatunk, és éltetünk, p. o. búza, gabona, hús, hal, túró, gyümöls, füge, szőlő, (uva) alma, körtvély. 's a' t.

d) A' szereknek neveik, (nomina materiaram) melylyekből különös dolgokat alkotunk, p. o. arany, ezüst, réz, vas, kő, föld, 's t. eff. A' kitsínyítő nevekről lásd Szó-Könyvem' Elő-Beszédjének 9. §.

A' Mással-érthető Névről.

A' Mással-érthető név (nomen adjectivum) az, melyly magábann meg-álló dolgoknak tulajdonságát, és mi-neműségét jelenti-ki, p. o. eleven ember, gyars ló, pajkos|legény, eleven, gyars, pajkos más-al-érthető név.

2. §. A' Név-szókhozz-való járúlatokról (accidentiis).

Három járúl a' név-szókhozz: 1-ször Szám (numerus), 2-szor Ejtés (casus) a' magokbann érthető nevekhez, 3-szor a' mással érthető nevekhez a' Számonn, és Ejtésenn kívül a' Lépés (gradus).

A. A' Számról.

Két Szám vagyon a' Magyar Nyelvben: egygyes, és többes.

B. Az Ejtésekről.

A' Magyar Nyelvben tsak négy Ejtés vagyon: 1-ső, 2-dik, 3-dik, és 4-dik Ejtés.

Jegyzés. A' Diák Nyelvnek Ejtéseit a' Magyar Nyelvhez nem szabhatni. A' Diák-bann a' *Nominativus* meg nem marad, hanem el-romtatik az ejtegetésben. A' *Nominativus* az egygyes számbann is öt féleképenn változtatik, p. o. Ezen *Nominativus*:

Dominus négy változást szenved: u. m. *Domini, Domino, Dominum, Domine*, egygyedül az *Ablativus*-bann egygyez a' *Dativussal*. Ezen *Nominativus*: *Sermo* szintt-úgy négy változást szenved: *Sermonis, Sermoni, Sermonem, Sermonem*, itt tsak a' *Vocativus* egygyez a' *Nominativussal*, 's így a' Diáknál a' *Nominativussal* egygyütt hat Ejtés vagyon. De a' Magyarán haszontalan szó-szaporítás négy Ejtésnél többet állítani, és azokat is nevetség lenne a' Diák szerint, (a' mint helyesenn észre veszi a' Debr. Gram. a' 23. laponn) így nevezni: *Nevező, Nemző, Vádoló, Lopó* Ejtés; mivel mük gyakrann a' *Dativus*-nak *Genitivus* értelmet adunk, p. o. embernek fia; *hominis filius*. Inkább a' *Nominativust* mondhatnók *Nemzőnek*, mint a' *Genitivust* a' Magyar Nyelvben; mert a' *Nominativus* nemzi a' *Genitivust* tsak egygy e' betűnek hozzá adatásával, 's így a' *Nominativus* gyök-ere, s' *nemzője* a' *Genitivus*-nak, mint tőle való fajzatnak, származéknak. Annakokáért helyesebb a' Magyar Ejtéseket számokkal különböztetni így: 1-ső Ejtés, 2-dik Ejtés, 3-dik Ejtés, 4-dik Ejtés. Az 5-diket a' *vocativust* minden tudós Magyar Nyelv tanító ki-hagyja, mivel egygyez az 1-ső Ejtéssel. A' hatodik Ejtést még minden tudós Magyar Nyelv tanító ki nem tsapá ugyan; de én ki-adok rajtta; mert nekünk nintsen re-á szükségünk, nem úgy, mint a' Diáknak. A' Diáknál ha ezen *praepositio*: *a, ab, de, cum* 's a' t. valamelyly név szó

név szó' elejébe jő, a' nominativus sokszor olyan változást szenved, melyly nem egygyez sem a' Nominativussal, sem Genitivussal, sem Dativussal, sem Accusativussal, sem Vocativussal, p. o. *de sermone, a die*; Mikortt pedig a' Magyar ilyen utóljárókat: *ról, röl, tól, töl, val, vel, 's a' t.* ragaszt a' név-szóhoz, a' Nominativus nem szenved változást; a). 's így a menynyi az

a) Erre azt vethetni, hogy mikoronn a' Genitivust, azután a Dativust, és Accusativust formáljuk-is, a' Nominativus nem szenved változást, p. o. *Úr, úré, úrnak, urat,* így nem szenved az Ablativusbann: *úr tól.* Ezen ok tehát nem elégséges az Ablativusnak a' Magyar Nyelvből való szám-kivetésére, noha ez maga elég ok a' Diák nyelvbe fogadására. — *Felelet* Ez ugyan maga egygyedül nem elégséges ok, azért nem is egygyedül ezen egygy okát állítom állításomnak, hanem utánna vetem azt is, hogy sok *Ablativust* kellene állítanunk; mert ezen utóljárók, vagy Postpositiok: *tól, töl, ról, röl, val, vel, hozz, hezz, ra, re 's a' t.* mindnyájann tsak úgy járúlnának az Ablativusbann a' Nominativushozz, mint járúl é a' Genitivusbann, *nak, nek* a' Dativusbann, *at, et* az Accusativusbann, nem úgy mint a' Diákban, *a, vel ab, de, ex 's t. eff. praepositio* az Ablativus' elejébe jő, p. o. a *sermone, de sermone, ex sermone.*

útól-járó (Postpositio) a' Magyar Nyelv-
benn, anynyira meg-kellene sokasítani a'
6-dik Ejtést, az Ablativust, mint meg-sza-
porította Baróti Szabó Dávid ama' Köny-
vetskéjében: *Ki nyertes a' Hang-mérsék-
lésbenn?* Kassánn 1787. 27. lap. Annál-fogva
Berek-szászi Pálnak *) és *Márton Jósef-
nek* **) bölts nyomdoka szerént tsak 4 Ejt-
és mellett maradjunk, és többel ne ter-
heljük a' Magyar-Nyelv tanítást.

Az egygyes Számbann :

1-ső Ejtés maga a' gyök-ér, akár hogy
végződjek.

A' 2-dik Ejtésbenn az 1-sőhöz é told-
atik.

A' 3-dik Ejtésbenn az 1-sőhöz *nak*,
vagy *nek* járúl.

A' 4-dikbenn az elsőhöz; *at, ot, et,*
öt, vagy tsak *t* ragasztatik, p. o. roszz
roszzat, kerek, kereket, körmöt, vámot,
kárt 's a' t. A' melyly szóhoz tsak *t* járúl,
az meg-rövidült Ejtés.

A' többesbenn, az egygyes' első Ejtés-
éhez *ok, ek* kaptatnak, p. o. városok, em-
berek, nem *ak, ök*; mert az *ak, ök*, 3-dik
személybéli Ragaszték, midönn több a' bíró
dolog, de a' bírt dolog tsak egygy, p. o. *Ko-
márom a' Magyaroknak leg-erősebb vára,*

*) Versuch einer Magyarischen Sprach-
lehre. Erlangen 1797. pag. 53.

**) Kurzgefasste Ungarische Grammatik.
Wien 1807. pag. 10.

(Comaromium Hungarorum est arx fortissima) *Magyaroknak Királyak*, Királyok (Rex Hungarorum). *A' Magyaroknak vérök* (Sanguis Hungarorum) *Ez a' Magyaroknak Törvény-könyvök* (Hoc est Corpus Juris Hungarici) Erről alább.

D. *A' Lépésekről.*

A' Mással érthető név tulajdonságot, és mineműséget jelent: Ezen tulajdonságnak előbb tovább, feljebb alább való lépéseik vagynak, azért ezek a' hajlítások *lépéseknek* (gradus) mondatnak az *Egygybe-hasonlításbann* (Comparatio) Az 1-ső lépés a' tulajdonságnak, és mineműségnek a' mással érthető név által való kijelentésében áll, p. o. jó, rossz, keserű, édes, haragos, mérges, kedves. Ezen magábann érthető-név: harag, méreg, kedv, mint-egygy egygyet lépek, midönn mással érthetővé, mineműséget, és tulajdonságot tévővé lön; midönn pedig egygyel, vagy többel egygybe-hasonlittatik, és mondom: *haragosabb, mérgesebb, kedvesebb*, mint Péter, Pál 's' a' t. már ez neki 2-dik lépése. Ha pedig végre mindennel egygybe hasonlítom, s' mondom: *leg-haragosabb, leg-mérgesebb, leg-kedvesebb*, ez már nekje 3-dik lépése.

Jegyzés. Az első lépést a' Diák *positivus*-nak nevezi, a' másodikat *comparativus*-nak, a' harmadikot *superlativus gradus*-nak. De mük tsak szám-szerént nevezjük ezeket, valamint nevezjük a' négy *casust* tsak négy-féle ejtésnek, nem pedig *Nominativus*-nak, *Genitivus*-nak, *Dativus*-nak, és *Accusativus*-nak, (*Ebb, öbb, ább, és leg* szótsoka' eredetét lásd a' Szó-könyvembenn).

I. F E J E Z E T.

A' Magakbann érthető *Név-szók'* számi és *Ejtések*-szerént való hajlításáról.

A' Név-szóknak *Ejtések*, és számok-által-való hajlításak *Ejtegetésnek* (*Declinatio*) szokott neveztetni.

Az *Ejtegetés* a' Magyar Nyelvben tulajdon-képenn tsak egygy. Révai Gram. pag. 222. Páp. Sám. Magy. Lit. 192. lap. p. o.

Egygyes Szám.

- | | | |
|----|---------------|--------------------|
| 1. | <i>Ejtés.</i> | Íj (arcus) |
| 2. | — | Íj-é, |
| 3. | — | Íj-nak, v. íj-nek. |
| 4. | — | Íj-at, v. íj-et. |

Többes Szám.

- | | | |
|----|---|-----------------------|
| 1. | — | Íj-ok v. íj-ek. |
| 2. | — | Íjok-é, v. íjek-é |
| 3. | — | Íjok-nak, v. íjeknek. |
| 4. | — | Íjok-at, v. íjek-et. |

Így *Fal*, falé, falnak, falat. Falok, faloké, faloknak, falokat. Sas, sasé, sasnak, sast. Sasok, sasoké, sasoknak, sasokat. — Tör, töré, törnek, tört. Törek, töreké, törneknek, töreket. 's a' t.

Jegyzetek. A' második Ejtésbenn, ha az első Ejtés rövid *a*, vagy *e* betűvel végződött, azon *a*, vagy *e* meg-húztatik, p. o. fá, fá-é, elme, elmé-é. Így meg-húztatik a' harmadik, és negyedik Ejtésbenn is, és a' Többes számbann-is, p. o. fá-nak fá-t, fá-k, fá-k-é 's a' t. Valljon mi ennek az oka? — Hogy a' 4-dik egygyes és 1-ső többesbenn meg-húztatik, világos az oka, mivelhogy a' 4-dik Ejtésnek, *at*, *et*, a' többes 1-sőnek pedig *ak*, *ek* a' végezője, ezek *a*, *e*, végezetű nevekhez adatván két rövid *a*, és *e* jöne össze, p. o. *faat*, *faak*, már pedig két rövid *a*, és két rövid *e* egygy hosszút tész en, azért a' régiek a' hosszú *á*, és *é*-helyett két rövidet írának, p. o. ezt *vár*, így írták: *vaar* (Harm. Rész III. Szabás. 12. Szám.) Már hasonlatosság-szerént helyesenn hozhatni-ki, hogy hasonló okból húztatik-meg az *a*, *e* betű a' 2-dik, és 3-dik Ejtésbenn-is, mivel valamint a' 4-dikbenn *et*, *at*, *ot*, az egygyesbenn: *ek*, *ak*, *ok*, a' többes első Ejtésbenn a' végző, úgy az egygyes szám' második Ejtésében hajdann *é*, *é*, a' harmadikbann *enek*, *anak* vala, 's valamint az *et*, *at*, *ek*, *ak*, ma sok szóbann el-veszti az *a*, *e* betűjét, a' melylybenn hajdann meg-

tartotta, p. o. részt, hajdanni mondaték rész-
et, a' mint bizonyítja a' régi sir-beszéd,
 melylynek kezdete: *Látjátok feleim 's a' t.*
 úgy már ma minden név-szó' ejjegetésé-
 benn az *ee*, *ae*, *enek*, *anak* el-veszti az ő el-
 ső *a*, *e* betűjét. Hogy valaha az Ejtéseket
 ezen szótskák végezték: *ee*, *ae*, *enek*, *anak*,
et, *at*, *ek*, *ak*, *ok*, az-is bizonyítja: mert az
 én íteletem-ként, ezek a' harmadik szem-
 élyes Név-mássának: *ő* (ille, illa) ragaszt-
 ékatlan Ejtesei. *Ő*-ből lön *e*, 's anynyit
 tézzen ragasztékül-is, mint *suus*, *sua*, *suum*,
 p. o. *kés-e* Culter *suus*, *e* Név-mássának a'
 2-dik regulás Ejtése *e é*, (mint *te*, *teé*, *ő*, *őé*,
 vagy *v* inas betű közbe-vetéssel *övé*) a'
 3-dik Ejtés *enek*, 4-dik *et*. Többes első *ek*,
 (mint *te*, *tek*, *ő*, *ök*) Ezek a' vastag hangú
 nevekkel *ae*, *anak*, *at*, *ak*, *ok*-ra változtta-
 nak, a' mint ezt bővebbenn meg-magyar-
 ázom a' Név-mássairól, és Ragasztékokról
 szólván.

Ezen okoskodásomra egygy bizonyos
 így felele: „Hogy az *a*, és *e* betű a' Nomi-
 nativus' végénn a' többi Ejtésekbenn (Eset-
 ekben) meg-hosszszabbodik, p. o. *fa*, *fá-é*,
fának, *fát*, *fák 's a' t.* annak tsak a' szokás-
 bann lehet okát keresni. Azért az *Acu-*
sativus-hossz nem *et*, *at*, *ot*, járúl, hanem
 tsak tsupánn *t* betű. A' magánn hangzót a'
t elejébe a' szokás az Eufonia-miatt veti.
 De tegyük fel, hogy *at* járúl ehhez: — *fa*,
 nem kövekezik, — hogy itt azért egygy
 hosszú *a* betűt mondunk, és írunk, mivel
faat, *faanak*, *faak*-bann a' két *aa* betűt

egygy hoszszú á-nak kell vennünk; mertt a' Magyar mind a' két a, és e betűt ki- szokta mondani, p. o. vissza-adás, be- eresztés. Tudom, hogy Szabó Dávid is a' *Ki nyertes*-benn az én-t olyly formánn ejt- egeté, mint a' Szerző; de valamint ezen Grammatikábann, úgy a' *ki nyertes*-benn-is nem látom nyomaikat az el-hitető okok- nak. A' pusztá állítás nem proba."

Felelet. Igaz hogy a' pusztá állítás nem próba; hanem a' győző okok, engem pedig ezen győző okok vűnek arra, hogy azt ál- lítsam, a' mit mondék; mertt a' *Magyar Nyelvbenn a' formálók igazán nevek*, a' mint ezt Révai utánn *Vig László* ilyly felül írású könyvébenn: *Versegi Ferentznek meg fogy- atkozott okoskodása a' tiszta magyarságban.* Pest 1806.*) a' 151 §. így bizonyítja: Bé-vét- etett rend szabás a' közönséges vélekedés szerént, hogy semmi sem hajlíthatik név- képenn, semmi sem veheti magához a' bir- tokos név-mássát, a' mi nem név. Már pe- dig a' mű formálójink valamint hajlítat- nak név-képenn, úgy fel is vehetik a' bir- tokos név-mássát. — Azt kell tehát rólak mondanunk, hogy valóságos nevek p. o. vegyük-fel ezt a' szót: *Vas-kults.* Ha ezt így változtatom: *Vas-kultsé, vas-kultsot,*

*) Láthatd *Kardos Adorjánnak* ezen nevű Könyvét-is: *Versegi motskolódásai.* 58. lap. Nálunk a' formálók mind *betű-fogás- úak* (syllabicæ.)

vas-kúlsom 's a' t. nem a' vas szót, hanem a' kúls szót változtatom név képen, és azt tészem birtokos állapotba. Ha tehát ezt a' szót, p. o. *Város* azon képen változtatom: *Városé*, *vároستól*, *városom*, nem a' *Vár* szót, hanem az *os* formálót változtatom név képen, ezen formálót tészem birtokos állapotba. Innét az következik hogy ha a' formálójink igaz nevek, tehát igazán értelmes jelentő nevek; mert névnek lenni, és még is semmit nem jelenteni kész ellen mondás, — ha tudjuk, mi a' név, és melylyek a' névnek tulajdonságai minden nyelvbenn. Lásd Víg Lászlót ugyan ott a' 152. §. — Ezen elé-adttam okoskodásból szem-látomástt következik, hogy *Nyelvünkben egygy formáló sem lehet, melyly tsupánn tsak mással hangzóból állana*; mert a' formálók nálunk mind értelmes szavak, a' szavak pedig tsupánn tsak egygy *Mással* hangzóból nem állhatnak minden magábann hangzó nélkül; mert a' *Magábann* hangzó lelke a' ki-mondásnak, 's a' mással hangzók, mint testek ugyan evvel jönnek zengő mozgásba. Ezt a' következést helybenn hagyja a' régiség; mert mennél feljebb való üdőknek maradványjaikat olvasjuk, annál bővebbenn tapasztaljuk, — hogy ugyan azon szavakbann, melylyekbenn a' formáló ma tsak egygy mással hangzó betű, hajdann magábann hangzó betűnek társaságábann vala azon formáló mással hangzó betű. Ilylyen a' tüzes *vas* sal élő *Váradi Ítéletnek Jegyző könyvébenn*,

töbhnnyire az *Accusativus*, vagy 4-dik Ejtés: *Tadeusot, Bultsuhot* 's a' t. Ilylen a' régi halottas Beszédhenn: *rész-et, halál-at*. — Sőt ilyenugyan ezen régiségbenn a' múltt üdönék formálója: *ad-ott-a*, más kéz iratokbann pedig a' *lát-ott-a*, (Vig László ugyan ott 153. §.) Innét már az következik, hogy én nyomós okokra nézve állítám, hogy az *Accusativushozz*, *et, at, ot, öt*, járúl formálónak, nem tsupánn tsak a' *t* betű, 's így a' magábann hangzót a' *t* elejébe nem egygyedül az Eufonia miatt veti a' szokás. Mivel értelmes szó a' Magyar formáló, tehat a' név' ejtegetésébenn az Ejtések' formálóji is értelmes szótskák, *t* pedig nem értelmes szótska, mivel mással hangzó magábann hangzó nélkül. *) Azértt az én ítéletem szerént az Ejtéseknek formálójik *ő* Név-mássából lönek, melyly *e*-re változék üdövel a' vékony szók mellett, és *a*-ra a' vastag szók mellett. *E* név-mássának egygyes 2-dik Ejtése *Eé*, 3-dik *Enék*, 4-dik *Et*, Többses elsője *Ek*. *A* név-mássának egygyes 2-dik Ejtése *Aé*, 3-dik *Anak*, 4-dik *At*, Többses elsője *Ak*, melyly *Ok*-ra is változik. Ennél fogva ezen vastag szót, p. o. *fa* így kellene ejtegetnem: *fa-aé, fa-anak, fa-at, fa-ak*. Ezen vékony szót p. o. *elme*, így kelletnék ejtegetnünk: *Elme-cé, elme-enék, elme-et, elme-ek*, de mivel a' két rö-

*) Mit tesznek nálunk egygyenn-ként a' formálók, p. o. *ebb, leg*, 's a' t. lássd a' Szó-Könyvembenn.

vid *a* egygy gyök-ér vagy származék szó-
bann úgy hangzik, mint egygy hoszszú *á*,
és két rövid *e*, mint egygy hoszszú *é*; az-
értt ma így mondjuk, és írjuk ezeket: faé,
fának, fát, fák, elméé, elmének, elmét, el-
mék; valamint szintte az íge hajtogatás-
bann is ez *a* hajtás *írátok* (scripsistis il-
lud) ebből lön: *íra-atok*. Lásd Révai ut-
án Miklósi János ilyly nevű könyvét: —
*Versegi Ferentznek tisztasággal kérkedő tisz-
tátalan magyarsága*. Pest 1805. 45, 49, 50.
lap. Gánts azt mondani, hogy *a* magyar
ki-mondja *a* két rövid egygymás mellett
lévő *a*, és *e* betűt *a* gyök-ér, és származék
szóbann, mertt *p. o.* nem mondja semki:
Baal, hanem *Bál*, nem *eedes*, hanem *édes*,
'*s a*'t. De az öszsze tett szókbann, ha az
első szónak *a* vége *a*, vagy *e*, és *a* mel-
léje tsatolt szónak első betűje is *a*, vagy
e, *p. o.* *viszsa-adás*, *be-eresztés*, azokat
ki-mondja, 's nem mondja semki *viszszá-
dás*, *bé-resztés*, inkább néha az ilylyen ösz-
sze-tett szó'bann, egygyik rövid *a*, vagy
e el-enyészik, *p. o.* *Hála-adás* helyett, *hál-
adás*, *gazda-aszszony* helyett *gazd'asz-
szony*. Így az egygybe hasonlításbann, hogy
az *a, e* végezetű mással érthetőkben az *a*,
e meg-hoszszabbodik, *p. o.* hogy *lusta* szó-
ból lészen *lustább* nem *lustabb*, *feke-te* szó-
ból *feketébb* nem *feketebb*, ennek ez az
oka; mertt *abb*, *ebb* *a* formáló, nem pedig
tsak *bb*, 's így jöne öszsze *lusta-abb*, *feke-
te-ebb*, azért *a* két *a* betűt, és két *e* betűt
egygy hoszszúnak vévén, lészen *lustább*,

feketébb. — Tehát hogy az *a*, *e* végezetű nevek ejtegetésében meg-hosszabbodnak az *a*, *e* betűk így: *fa*, *fáé*, *fának*, *fát*, *fák*, *elme*, *elméc*, *elmének*, *elmét*, *elmék*, annak nem a tsupa szokásbann kell keresni az okát. Ugyan is a Magyar szokást általjábann oktalannak nem mondhatjuk, oktalannak pedig, ha a meg-magyarázott okaimra semmit sem ügyelvén, p. o. a *Kutya* szót a hajlításbann meg-húzná, az *eb* szót pedig nem, s így szólana: *kutya*, *kutyak*, és nem *eb ebék*, annát inkább ezeket: *kapu*, *hamu*, *talu* nem mondván a többesbenn hosszann: *kapúk*, *hamúk*, *talúk*, ezeket pedig *kapa*, *koma*, meg-hosszabbítván a többesbenn így: *kapák* s a t.

2.) Ha a Nev-szó vastag, akkor a 3-dik ejtés *nak*-kal, ha pedig vékony, *nek* kel végeztetik. — Hajdann pedig akárminemű hangú vala, éles hangú *nek*-kel vegeztetek, mivel az éles hang közös természetű. Innét a 600 esztendő sír beszédbenn olvasjuk: *pokolnek*, *fajának*, és Bela K. Level-ezőjében *Oundunek*, *Ousuádnék*, s a t. a melylyeket ma így ejtünk: *pokolnak*, *fajának*, *Ondnak*, *Osoádnak*: (Lásd ennek bővebb magyarázatját a Szó-Könyvemben *nek* szóiska alatt) Ma is ragasztékokkal mondjuk énnékem, tenéked s a t. — (Lásd alább a II. Tag. I. Fejezet 2. Jegy.)

3.) Az egygyes 4-dik Ejtésnek az *at*, *et*, *öt* vég-szótskájából az *a*, *e* el-nyészik a név szó magábann hangzóval végződa

vénn, p. o. fa, fát, boszszú, boszszút, keztyű, keztyüt, 's a' t, ezek helyett: — faat, boszszúat, keztyüet. *)

Ha pedig massal hangzónn végződik a' név, régula szerént nem kellene az *at*, *et*-nek változást szenvednie, p. o. sás, sásat, kész, készet, de még is a' magyar a' meg-
rövidítést kedvelvénn sokszor, kiváltt ké-
penn az *r*, *s*, *sz*-benn végződő szókban, a'
melylyeket könnyű *at*, *et* nélkül-is ki-mo-
dani, el-hagyja az *a*, *e* betűt, p. o. hajdann
mondaték: *részet*, mint *készet*; még is ma
mondatik: *részt*, így *sast*, *kast*, *kést*, *em-
bert*, *vért* 's a' t. Némelylyek a' 4-dik Ejtés-
benn az *at*, *et* előtt az első Ejtésbéli húzás-
okat el-vesztik, p. o. *Agár* agarat, *Bogar*
hogarat, *Dél* delet, *Dér* deret, *Derek* derek-
at, *Élég* eleget, *Eger* egeret, *Ég* eget, *Ér*
eret, *Fél* felet, *Fedel* fedelet, *fonál* fonalat,
fenék feneket, *gyök-ér* gyök-eret, *hév* hev-
et, *hid* hidat, *jég* jeget, *kéz* kezet, *kenyér*
kenyeret, *kötél* kötelet, *kosár* kosarat, *kő*
követ, *kanál*, kanalat, *kerék* kereket, *közép*
közepet, *lé* levet, *légy* legyet, *ló* lovat, *levél*
levelet, *madár* madarat, *mész* meszet, *mo-
zsár* mozsarat, *nyár* nyarat, *név* nevet, *nyíl*
nyilat, *nyü* nyüvet, *nehéz* nehezet, *rúd* ru-
dat, *rév* revet, *rez* rezet, *szél* szelet, *szén*
szenet, *számár* szamarat, *tél* telet, *tő* tövet,
tenyer tenyeret, *tehen* tehenet, *tserép* tse-

*) Lássd feljebb az 1-ső Jegyzést. De
Káldibann vagy on ez is: pohárt, kosárt,
madárt.

tépet, tsö tsövet, *úr* urat, *veréb* verebet, *sv* (pus) evet, *ö* (cingulus) övet. — Add-hozzá 54-diknek a' pohár poharat, 55-dik lúd ludat.

Az *m*-mel végződő származékok, p. o. szerelem, unalom, óltalom, élelem, hatalom, álmom 's t. eff. mivel hajdann így ejtetének: szerelm, unalm, óltalm, védelm, élelm, hatalm, álm régulásann így ejtetnek: *szerelm-et, unalm-at* 's a' t. Hibáznak tehát (a' mint bölsenn meg-jegyzi Revai *) a' kik azt tanítják, hogy ezekben betű-ált-tétel (Metathesis) vagyon.

4.) A' többesszám' 1-ső Ejtésében, a.) a' *vastag-hangú* szókbann, állhatatosann *ok* írassék, p. o. városok (arces) hasok (ventres,) kardok (gladii,) karok (brachia) álmok (somnia) halmok (colles), hatalmok (potestates) 's a' t. hogy így az *ak* mindenkor tsak a' ragasztékos nevekben maradjon, p. o. városok (arx illorum) hasok (venter eorum) kardjak (gladius eorum) karok (brachium illorum) álmok (illorum somnium) 's a' t. hogy így a' ragasztékatlan többes első Ejtés különböztessek meg a' több *bíró*, de egygy *bir-tokot* jelentő ragasztékos Név szótól. Evvel ilyy helyesenn élnek az Erdélyiek **) Ezt a' helyes szokást erősísi a' régieknek

*) Revai Antiquit. §. 145.

**) Debr. Magy. Gram. 33. lap. És még az én Gramatikám V. Rész I. Tag. 1. §. Jegy.

a' ragasztékos ígékkal efféle élések is: — *adájak, adnajak, akaráak, akarnaak* 's t. eff. es a bizonytalan üdejű reszesülönök ez szerent való ragasztékosítása a' régiéknél p. o. *bízájak, mondvájak* 's t. eff. ***) a'

***) Nemelylyek azt tanítják, hogy a' többes 1-ső Ejtés, az egygyes 4-dik Ejtéstől származik, a' t helyébe k betűt tévonn, ezen okból; mertt ezen többes 1-ső Ejtésbenn épenn azok a' változások vagynak, melylyek az egygyes 4-dik Ejesbenn, p. o. álom, levél, alma, álmat, levelet, almát, almok, levelek, almák, mivel pedig a' k előtt nem állhat mással hangzó, azértt elejébe magáann hangzót teszünk, p. o. vásárt, vásárok. — De ezt én botorkázásnak tartom, 's azt állítom, — hogy helyesebb egyenesenn az egygyes 1-ső ejtéstől, az az a' gyök-értől formálni a' többes első ejtést: mertt a' formálásbann a' formának meg kellmaradnia, p. o. a' többes 2-dik, 3-dik, 4-dik ejtés a' többes elsőből formáltatik, és ez amazokbann megmarad így: *urák-é, urák-nak, urák-ot*; de az egygyes 4-dik a' többes elsőbenn meg nem marad. — 2-dik nem elégséges ok, hogy azon változások történnek a' többes elsőbenn a' melylyek az egygyes 4-dikbenn, p. o. levél, levelet, levelek, — mertt ezen változás történik a' Ragasztékokkal-is, p. o. Levél, levelem, leveled, levele 's a' t. még sem raggatjuk a'

mint majd alább meg-látjuk : mertt ezekbenn az *ak*, vagy *j* inas betűvel a' *jak* egygy Ragaszték ezekbenn a' ragasztékos névszókbann : váarak (arx illorum), kardjak (gladius illorum), 's a' t. elé forduló *ak*, *jak* Ragasztékkal. *Ki-vétel.* 1.) *i*, *ú*, *ü*-vel végződő mással érthetők midönn a' többes első Ejtésbenn nem akarjuk ezen, *i*, *ú*, *ü*-betűt el-enyésztetni az *ak* előtt, p. o. ha ezeket : szomorú, sűrű, Kassai 's t. éff. nem akarjuk így ejteni : *sűrük*, *szomorúk*, *Kassaiak ak* végezetet kívánnak ragasztékatlanul is a' többes 1-ső Ejtésbenn a' közönséges Nyelv-azokás-ként : mertt nem lenne helyes : szomorúok, sűrűök, Kassaiok, hanem szomorúak, sűrűek, Kassaiak, vagy a' mint Szala Vármegyébenn szokásbann vagyon a' *v* betű közbe-vetésével : szomorúvak, sűrűvek 's a' t. †) Innét hibás-

Ragasztékot a' 4-dik, hanem az 1-ső Ejtéshez.

†) 2. *Ki-vétel.* A' melyly nevek az előbbeni szám alatt az egygyes 4-dik Ejtésbenn a' húzást el-vesztik, és vastag hangúak, azok is, valamint az egygyes 4-dikbenn *at*, úgy a' többesnek elsőjébenn *ak* végezetet kívánnak, p. o. Bőgarak, fonalak, hidak, kosarak, kanalak, lovak, madarak, mozsarak, nyarak, nyilak, rudak, szamarak, poharak, ludak, urak, nem pedig *Urok*, ludok, 's a' t. És a' Ragasztékkal ezek így mennek : *Urok*, illorum

ann javallja *Görts Illés* Úr, más által meg-
tsalatt ann, Honni Törv. I. K. Elő-beszédjé-
benn a' 27. laponn, hogy somnium illorum
így írassek: *álmok*; somnia pedig Ragaszté-
ék nélkül: *álmak*; Ellenkezőt kellett-valna
javallania, 's ezen gántst szélttére követi.
b.) A' *vékony hangúakbann* pedig *ék* tété-
sek mindenkoronn: p. o. *bűnek*, (peccata)
zöldek (viridia,) *élelmek* (victualia) *tűzék*
(ignes) *örömek* (gaudia) 's t. eff. *) hogy
így az *ök* mindenkor a' ragasztékosbann
maradjon, p. o. *bűnök* (peccatum eorum)
vérök (sangvis eorum,) *tűzök*, (ignis eo-
rum) *örömök* (gaudium eorum); mertt nem
lehet így különböztetni *örömjök*, *várjok*,
vérijök, mivel nem mondjuk: *vérije*, *örö-
mje*, *várja* 's a' t. Kováts Mihály Chémia 2.
Darab. 199. lap. A' melylyek az egygyes
4-dik Ejtésbenn a' húzást el-vesztik, azok
az egész többesbenn is el-vesztik.

5.) A' tulajdon, és atya-fiságot, híva-
talt jelentő nevek' többes számát két-ké-
penn ejtjük, úgy mint rend szerént, p. o.

Dominus, *Ludok* illorum anser, *Bogarok*
illorum insectum &c. hogy így különbb-
ség légyen, a' Ragasztékos, és nem Rag-
asztékos név között.

*) Így: *Böltsek*, *völgyek*, *kövek*, *tövek*,
tsövek, *nyüvek*, *fülek*, *földek*, *tölgyek*,
övek, *ölek*, *hölgyek*. A' szokás ki-veszi
ezeket: *gödrök*, *ökrök*, *Törökök*.

Hunyadiak,

Hunyadiak, Kassaiak, Pestiek, Almásiak, és *ek* végezettel-is olylyankor, midönn az efféle személyeknek, a' kikkel, vagy a' kikről szólunk, társaságakat minden hozzá tartozójával egygyütt öszszeséggel akarjuk ki-jelenteni, p. o. Hunyadiék, Almásiék, szömszéd Uraimék 'st. eff. (Ezt bővebbenn meg-fejtem a' Szó-könyvem' második tso-mójábann az *E* betűről a' 12. Szám alatt szólván)

6.) Nálunk a' 2-dik Ejtés, melyly bír-ást jelent, mivelhogy a' 2-dik Ejtésnek *é*-jé ebből *őé* (illius, süus) vagyon meg-rövidít-ve, (a' mint meg-mondám leg-közelebb az 1-ső szám alatt,) magát-is különösen ejtegethetni, 's élünk vele olylyan-kor, midönn valamelyly bírás-alatt lévő dolo-got, vagy személyt már említettünk, 's most tsak alatta értünk, 's ekkor a' hajlítás úgy megyen, mint *ő* név mássáé, p. o.

Az Egyesbenn:

2. Ejt. János az én társam, Pál pedig az Úré,
3. Ejt. Többet írtam az én-társamnak, mint az Úrének, vagy Uraménak:
4. Ejt. Jobbann szeretem az én társamat, mint az Úrét, vagy Uramét.

Igy megyen a' többesbenn-is.

2. Úrak-é.
3. Úraké-nak.
4. Úraké-t *Révai Elab.* Gram. pag. 514. *)

7.) Hogy Szent-Páli Grammatikája pag. 35, és 46. — Valakit tévelygésbe ne vigyen, meg-kell jegyezni, hogy az említ-

*) Révai az említett helyenn botlék 1.) Ezt, *Uré*, és a' többesbenn: *Ura*ké első Ejtésnek írvánn, holott ez 2-dik Ejtés. — 2.) hibázott azt írvánn, hogy *Uré*, *Ura*ké Ejtésnek 2-dik Ejtése lenne *Urée*, *Ura*mée, *Ura*kée; mertt *Uré*, *Ura*mé, *Ura*ké 2-dik Ejtés. *Uré*nak, *Ura*ménak, *Ura*kénak 3-dik Ejtés, *Urét*, *Ura*két, *Ura*mét, 4-dik Ejtés, mint mondjuk ő név mássából: *övé*, *övének*, *övét*, de valamint nem jó lenne: *övéé*, úgy nem jó *Urée*, mertt már ez kettős Genitivus lenne (Lásd feljebb ezen Jegyzetek' 1-ső számját.) Azértt ha kérdjük: ki-é ez a' süveg? semki sem mondja: az *Urée*, vagy *Ura*mée, hanem az *Uré*, *Ura*mé, vagy *Ura*ké, nintsen-is semmi nyoma a' régiségbenn az ilylyetén szó-hajlításnak: *Urée*, *Ura*mée, *Ura*kée, azértt ez újj költemény. Ezen okból gánts Révaibann *övé* Genitivusnak ezen hajlítása *övéé*, mint *magamé* név mássa' 2-dik Ejtésének nintsen ezen ejtése: *magamée*.

Ha a' második Ejtéshezz Ragaszték járúl, mint *enyé*-hezz *enyém*, *teé*-hezz *teéd*, *övé*-hezz *övéje*, Bakony körül (Lásd alább a' II. Tagbann az I. Fejezetnek jegyzéseit) már akkortt ezen ragasztékos 2-dik ejtésnek, vagy Genitivusnak vagyon Genitivussa, p. o. *eny-é-mé*, *te-*

étt helyekenn ilylyen hajlítást tanítvánn:
Úréi, Urakéi, emberéi, emberekéi, konkolyt
 hint, a'mint jól észre veszi Révai Elab.
 Gram. pag. 515. Így Káldi nem mondja:
 A' kik a' Krisztuséi az ő testöket meg-
 feszítették, hanem Krisztusé Gal. V. 24.

8.) Minden ragasztékos név tsak úgy
 ejtegettetik, mint a' nem ragasztékos; de
 tsak az egygyes számbann; p. o. almám
 (pomum meum) almám-é almám-nak, al-
 mám-at. De már a' többesbenn nem *almá-
 mak*, hanem almájaim, vagy meg-rövidít-
 ve: *almájim*, a' mint ez meg-fog magyar-
 áztatni alább. Így Isten' nyila, Isten' nyi-
 láé, Isten' nyilának, Isten' nyilát. De a'
 többes' 1-ső ejtése nem *Isten' nyilák*, hanem
 Isten' nyilai 's a' t. mint nem enyéme;,
 hanem enyéim, nem műénkek, hanem mű-
 éink.

II. F E J J E Z E T.

*A' Mással érthető nevek' hajlításáról lépés-
 ek által.*

A' Mással érthető neveknek lépés-ál-
 tal való hajlításak *Egygybe-hasonlításnak*
 (comparatio) mondatik. Lépés-által pe-

é-d-é, öv-é-je-é, mint magam magamé,
 hasa hasáé; karod karodé 's a' t. mertt a'
 végre járuló ragaszték által *enyé, teé*,
övé ragasztékatlan Genitivus. Nominati-
 vussá válik. Lásd alább *enyém, teéd, övé*
 név mássának hajtogatását.

dig nem csak a' mással érthetők, melylyek minemüségét jelentenek hajlítottak, hanem a' részesülők-is (Participia), melylyek a' Mással érthető nevekkel egygyet érnek.

Az egygybe hasonlítás Nyelvünkben leg-könnyebb: mert az 1-ső lépéshez a' másodikkann csak *abb*, vagy *ebb*, *obb* végzet járúl azon tsínnal, mint az *ok*, *ek*, a' Többes első Ejtéséül szokott tétetni a' név szókhozz, péld. *ok*. gyars-*abb*, nagy-*obb* rest-*ebb*, lomha, lomhá*bb*, szomorú, szomorú*bb*, vagy szomorú*abb*. Ha a' név, *g*, *n*, *s*, *sz*, betűvel végződik, az *a*, *e*, betű a' *bb* előtt meg-rövidítve el-maradhat: p. o. üdös, üdös*bb*, vagy üdöse*bb*, külön, külön*bb*, külön*bböz*, kegyetlen*bbek*, gazdag*bbak*, tiszteletlen*bbek*. — Telegdi III. Rész. 34. lap. Káldi 1. Cor. 12. így öreg*bb*, öreg*bbedik* 's a' t. Noha a' régieknél ezek nagy divatbann valának, ma mind-azon-által az *öreg*bbedik**, és *külön*bb** szókonn-kül alig vagyon több ilylyen szokásbann, hanem *abb*, *ebb*-bel mondatnak, p. o. gazdag-*abb*, magoss-*abb*, kegyetlen-*ebb*, tsíntalañ-*abb*. A' 3-dik lépés meg-lészen a' 2-dik elejébe *leg* szótska tétetvénn, p. o. leg-rosz-*szabb* (pessimus) Lásd az I. Fejezet Jegyzet az 1-ső számot feljebb.

Jegyzetek. 1.) Nem csak a mással, hanem a magábann érthető név-is hajlítottatik lépések-által, midőnn a Magábann érthetővel Mással érthető gyanánt élünk, p. o. kár *kárabb*, ez helyett: károsabb. Ne üssd feleségedet: mert még *kutyább*, az az rosszabb, *ördögebb* ember, az az ördöngösbb. Ez ugyan ló, de amaz még *lovabb*: ez számár ember, de amaz *szamarabb*, az az nagyobb számár, különbb ló.

2.) A második, és harmadik lépéshezz, *ik* adatván, p. o. jobbik, nagyobbik, azon *ik* az egygybe hasonlítottak közül egygy meghatározottat jelent.

3.) Valamint az 1-ső, úgy a 2-dik, és 3-dik lépés-is Ejtések, és számok által hajlítottatik, valahányszor csak a saját magábann érthetőségétől meg-válva vagyon, vagy annak utánna tétetik; mertt elejébe tétetvénn, változatlanúl marad, — p. o. jó ember, jobb emberé, nem pedig jobbé emberé. Ha pedig csak magábann vagyon, vagy a magábann érthető utánna tétetik, akkorrt ejtegettetik, p. o. ez a pénz a gazdagé, ezt a leg-gazdagabbnak viszik. Kenyeret jót ettem, de húst rosszszat. Mi kenyerünket minden napit adjd meg nekünk ma, 's a t.

4.) Különös ezen három: Jobb, több, szebb. Mind a háromról a következőket jegyzem meg. a) *Jobb*-ról, hogy régula szerint *Jóbb* lenne, mert a gyök-ér jó, de még sintsen szokásbann *jóbb*, hanem jobb rövid *o* betűvel. — Mi ennek az oka? —

Azt írja *Kardos Adorján* Versegi Ferentz-
nek motskolódásai ellen való Könyvébenn
a' 147. laponn Révai utánn, hogy a' *v* be-
tű lehellet *j*, és *h* társaival, és hogy haj-
dann ezen *v* ki-mondatott ezekbenn az
ígékbenn: *szöv, löv, növ, nyöv, hív, sív,*
rív, rov, és ezen nevekben is: *lov, hov,*
tov, lév, műv, nyüv. Üdövel nyugovásra
jött (a' mint a' Nap-keleti Nyelv-tanítók
mondják) az az ki nem mondatott; de jel-
en léte jeleül azelőtte való magánn hang-
zót meg-húztta így: *szö, lö, nö, nyö, hí, sí,*
ri, ró, hó, tó, lé, mű, nyü. — Azonbann
mozgásba hozatott (ismég a' Nap-keleti
Nyelv-tanítóknak szólásak szerént) az az
ki-mondatott: — ha azon szavak magánn
hangzónn kezdődő vég szótskákkal meg-
bővülttenek, 's mozdulásával az előtte
való magánn hangzót többire rövid hang-
gal hagyta: *szöv-i, löv-i, növ-ök, nyöv-
ök, rov-ok, lov-am, hav-am, tav-am, lev-
es 's a' t.* — *Kardos Adorján* el-felejtette
ide rekeszteni, *jó* szót. — Ezt is hajdann
így mondották-ki: *jav,* 's még ma is meg-
vagnak ezen származékjai: *javít, jav-
úl, java, javasol, javall, 's t. eff.* *Jav* hely-
ett mondották ezt-is: *jov,* azértt *Páriz* Fer-
entzbenn meg-vagyon *javall, jovát* akar-
om. Az én ítéletem-ként *jov*-ból lett *jovabb,*
mint ma is mondjuk *lov*-ból *lovabb, jovabb-*
ból meg-rövidültt szó *jobb.* Több felől ném-
elylyek azt tartják, hogy *tö* gyök-érből
lön, melyly már ki-avúltt, és helyébe *soh*
ező *jöve* divatba. De én azt ítélem, hogy

több meg-rövidültt szó ezen öles helyett; *töménytelenebb*, vagy ez helyett *töményebb*, *tömény ezer* meg vagyon Pápai Párizbann is, 's tsak anynyit téssen, mint *sok ezer*. *Szebb* is meg-rövidültt szó ebből: *szépebb*, mint *ép-ből* léssen *épebb*, úgy *szép-ből* *szép-ebb*, *syncope* által *szépebből* lön *szebb ép* tag' el-hagyatásával.

III. FEJEZET.

A' Szám nevek' hajlításáról.

A' szám nevek, vagy számot jelentő nevek a' mással érthetők közé tartoznak, és a' dolgok' számát jelentik, 's valamint a' Mással érthető nevek, úgy ezek-is a' más nevek' elejébe tétetnek, 's így tétetvénn, valamint a' mással érthető nevek, úgy ezek is hajlítottan maradnak. Mikoronn pedig el-választatnak a' Magakbann érthető nevektől, vagy azok után tétetnek: úgy hajlítottan Ejtések-által, mint a' Mással érthető nevek hasonló állapotbann, (lásd a' leg-közelébbi II. Fej. 3. Jegy.)

A' szám-nevek 4 félek; *Sarkalatosok*, (*cardinalia*) *El-rendelők* (*ordinalia*) *El-osztók*, (*Distributiva*) *Sokszorozók*, (*Multiplicativa*).

1. §. *Sarkalatosok.*

A' szám szók-között elsők a' sarkalat-

ások, mellyekkel a' számba vehető dolgot általjábann jelentjük hány légyen, és ezen kérdésnek felelnek meg: *hány?* (quot?)— és ennek *mennyi?* (quantum? quæ quantitas?) néha ennek is a' szerkeztetésre nézve: *hanyann?* (in qua quotitate) és ennek: *menynyienn, mennyienn?* (in qua quantitate?)

Egygyesek (monadici) Tízesek (decades).

Egygy	1	Tíz	10
Két, v. kettő	2	Tizen-egygy	11
Három	3	Tizen-kettő	12
Négy	4	Tizen-három	13
Öt	5	Húsz	20
Hat	6	Huszon-egygy	21
Hét	7	Harmintz	30
Nyoltz	8	Harmintz-egygy	31
Kilentz	9	Negyven	40
		Ötven, így a' többi-is	

Százások (centenarii) Ezresek (millenarii).

Száz	100	Ezer (tíz-száz)	1000
Száz-egygy	101	Két ezer	2000
Száz-kettő	102	Három ezer	3000
Száz-húsz	120	Tíz ezer	10000
Két-száz	200	Száz ezer	100000
Három-száz	300	Tízszer száz-ezer, v.	
Hét-száz	700	ezerszer ezer, egygy.	
Kilentz-száz	900	szóval diákosann:	
		<i>milliom</i>	1,000,000

Jegyzetek.

1.) Révai Elab. Gram. pag. 267. gántsosann tanítja, hogy a' sarkalatos első szám szót csak egygy *gy*-vel kellessék írni így: *egy*, nem pedig kettővel: *egygy*, a' mint ezt én a' származtatásból bővenn meg-műtáám a' Szó-könyvembenn a' 2-dik tsomó-bann *egygy* szóról vitatvánn beszédemet; merit semki nem mondja, sem nem mondotta ezeket a' származékokot: *egygyes*, *egygyenként*, *tizen-egygyedik* 's a' t. rövidedenn így: *egy*es, *egyenként*, *tizenegyedik*. Nem lehetne pedig a' származékann meg-kettőztetni a' *gy*-t, ha az a' gyök-érbenn *egygyes* lenne, p. o. mivel ebbenn *hegy*, nem kettős a' *gy*, már ezen származékann-is: *hegyes*, nem mondatik: *hegygyes*. Azok-is botlanak a' kik azt állítják, hogy *egygy gy*-vel írjuk magát ezen gyök-eret, így: *egy*, és annak némelyly származékjait, melylyek a' ki-mondásann nem kettőztetnek, p. o. *egyedül*, *egyetembenn*; a' melylyek pedig a' ki-mondásann meg-kettőztetnek, mint: *egygyes*, *egygyenként*, *tizen-egygyedik* 's a' t. — azokat két *gy*-vel írjuk; merit nem lehet a' gyök-ér' betűjét hol meg-kettőztetni, hol egygyesenn írni, ha a' gyök-ér *egy*, akkor minden származékja *egygyes gy*-vel írassék; ha pedig *egygy* a' gyök-ér, minden töle származott szó kettős *gy*-vel írassék, — annál fogva, ha *egygy* a' gyök-ér, jobb *egygyedül*, *egygyetembenn*, vagy inkább *egygyedenbenn* (merit

itt a' d a' t-vel fel-tserélődik) meritt egygyből jö egygyed, egygyedből *egygyeden*, mint mind-ből minden, egygyedből jö *egygyedik*-is, mint minden-ből mindenik, *egygyedik* ezen ki-mondásbann: *tizen-egygyedik* közönségesenn meg-kettőztetik, tehát kettőztessék-meg ezen szóbann is: *egygyetenbenn*, *egygyedenbenn*, *egygyedül*. Pápai Sám. Magyar Lit. I. Köt. 28. lap. azt írja, hogy ez a' szótska: *egygy*, tsak ezekbenn rövid, *egyedül*, *egyetenbenn*, *egyéb*, *egyenlő*, *egyenes*, *egyelít*, *egyenget*. En pedig azt mondom, a' mit mondék, hogy mivel *egyedül*, *egyetenbenn*, *egygy*-ből ered, ennek két gy-vel kell íratnia. Ezeket pedig: *egyéb*, *egyenlő*, *egyelít*, *egyenes*, *egyenget* gántsosann számlálja *egygy*-nek származékjai-közé; ugyan-is, hogy lenne *egygy* fajzotta szó: *egyéb* evvel: *egygy*, midönn egészen különböz *egyéb*-nek a' természetete, az az értelme, az *egygyé*-től, a' mi *egyéb* tölem, az nem *egygy* velem; *Egygy* anynyi, mint *unus*; *egyéb* pedig *alius*, az az más (a' mint helyesenn észre vette B. Szabó Dávid, *Kinyertes* könyvébenn, az 52. laponn.) Nagyot botlék hát a' Debr. Gram. a' 263-dik laponn azt írvánn, hogy *Egyéb* szó, ebből *egy* (*unus*) jö, és ezt: *egy*, sem magábann, sem öszsze téve két gy-vel írni nem szükséges, *Egyenlő*, *egyenes*, *egyelít*, *egyenget* koránt sem *egygy* (*unum*) gyök-értől származik, a' mint ezt a' származtató Szó-könyvébenn *jég*, és *egyenes* szók alatt így mutat-om-meg: — Mivel a' mi víz-arányos, víz

mértékű, az planus, horizontalis, az az egyenes nem görbe gurba, és nem finta, sík. Mivel a' víz tsendes korábban szokott a' hideg miá meg-fagyni, és jéggé válni, azért a' mi jég arányos, jég mértékű, az is egyenes. Szeremtsenn a' köz-nép *egyes* helyett mondja: *Egenyes*, *egenyes* pedig ebből lön: *jegenyes* (planus, uti glacies) *jegenyes*-ből Apokopéval lön *jegenye*, — mivel ezen fa a' nyárj fák között leg-egyesbb, és hasonlít egyenes szálasságára a' fenyű fához. *Jegenyes*-ből Aferesissel lön *egenyes*, *egenyes*-ből Metathesissel az *y* a' *g*-mellé jövénn, lett *egyes*. Noha *egyes* szó-nak 1-ső gyök-ere *jég*, de 2-dik gyök-ere *egyen*, és a' mellé járúlt *es* tsak végzet. *Egyen*-ből léssen *egyenlik* ige, mint *hason*-ból *hasonlik*, *egyenlik*-ből ered ezen Részesülő *egyenlő*, mint *hasonlik*-ből *hasonló*, *egyenlő*-ből ered *egyenlítő*, mint *egygy* *egyenlítő*, végre *egyen*-ből támad *egyenget*. *Egyelítő* is *egyen*-ből lett, mintha lenne: *egyenlítő*, meg-rövidítve *egyelítő*, *egyeledik*, — mintegygy *egyenledik* (miscetur per se, et per mixtionem fit æquabilis ei, cui miscetur.) Botlik hát Sándor István sokféléjében a' 12. Dar. 28. lapján azt írván, hogy *egyenlő*, *egyes*, *egyenget* ebből a' német gyök-érből *eben*: æquus, planus, congruus eredne. Vide de j in lexico meo Nro. 16.

2.) Botlik Révai Elab. Gram. p. 274. azt tanítván, hogy ezekbenn: tizen-egygy, huszon-egygy 's a' t. az *an*, *en* utól-járó, melyly egygyet ér ezen Diák *Praepositio*-

val: Supra, mintha lenne, tizen-egygy (supra decem unum.) Hogy pedig ebbenn meg-tsalatkozáék Révai, meg-mutatám a' Szó-könyvembenn; mertt a' Magyar utól-járót, (postpositio) melyly ez Diák *prae-positio*val (*supra*,) egygyez, nem egygy, de két *n*-nel kell írni, és hoszsú szó-tag, p. o. szépen egyed (pulchre comede il-lud) nem szépen *székenn-áll*. Már pedig ezt tizen-egygy, huszon-egygy rövidedenn ejti minden Magyar 's nem hangzik olyly hoszsú, mint ez a' szózat: *székenn-áll*. — Azértt itt az *an*, *en* olyly végre tétel (paragogicum) mint ezekbenn: azon ember, ezen aszszony, tsak anynyi, mint ha ott sem lenne az *on*, *en* végezet. Ezt bizonyítja az *analogia*, is; mertt hasonlóképen a' harmadik tizedbenn nem mondjuk: — *harmintzon-egygy*, sem *harmintzonn-egygy*, hanem tsak: *harmintz-egygy*, melyly anynyit téssen, mint: *triginta unum*, így tehát ez is *tizen-egygy*, *huszon-egygy* anynyi, mint: *Decem unum*, *viginti unum* a' negyventől fogva egész kilentzvenedig az *on*, *en* végezet-helyett *van*, *ven* tételik így: negyven, ötven, hatvan, hetven, nyoltzvan, kilentzven. — De hajdann ezek-helyett: *negyven*, *ötven* 's a' t. vala *negy-von*, *öt-von*, *hat-von*, *het-von*, *nyoltz-von*, *kilentz-von*, a' hol *von* anynyit tett, mint: *tractus*, Németül *Zug*; mertt a' Németek is hajdann szint' úgy *zig*-gel, vagy is *zug*-gal készítették ezeket: *zwan-zig*, *vier-zig*, *fünf-zig* 's a' t. Sándor sokfél. 8. Dar. p. 183. *)

3.) A' számlálásbann a' nagyobb számot elébe teszjűk a' kissebbnek, p. o. harmintz-egygy, ellenbenn, mint a' Németek, a' kik ezt így mondják: ein und dreiszig.

4.) A' sarkalatos számokkal határozólag-is (adverbialiter) élünk ekképenn: egygyedül, kettenn, hármann, négyenn. *Egygyedül* helyett rövidebbenn is mondjuk: *egygyül*, ezen szólásbann: *egygyül egygyig*. Kétül, vagy kettedül nem mondjuk. *Hármül* valaha mondaték, a' mint bizonyítja a' leg-régiebb sír-beszéd, a' hol így vagyon: — És kiáltsatok Urunkhozz. *hármül* Kirieelejzon, az az három-szer.

2. §. Rendelők.

A' rendelő szám-szók jelentik azon helyet, melylyet a' tárgy fog-el a' több tárgy' sorábann. Ezen kérdésnek felelnek meg: *hányad? hanyadik?* (quotus?) *Hányad* kérdésre felel: egygyed, kettöd, hármad, negyed, ötöd, hatod, heted, nyoltzad, kilentzed, tízed, húszad, harmintzad, s a' század, ezred, p. o. a' *káplár* el-veszté a' tizedét, Gyúlai' Ezrede, Balog Úr' százada. *Hányadik* kérdésre pedig, tulajdonképentü

*) Végre a' *von van*-re változék, és *ven*-re a' vastag, vagy vékony szóhoz képestü, mint p. o. *nap*, *nep*-ré változék ebbennü *ud-nep*.

felelne: — *egygy-cdik*, mint szokásbana
 vagyon ezekbenn: *tizen-egygyedik*, husz-
 on-egygyedik 's a' t. De ezekenn-kül köz-
 önségesenn mondjuk: *első* (primus.) Így
 lenne *kettedik*, (secundus) mint mondjuk:
tizen-kettedik, *huszon-kettedik* 's a' t. de
 egyéb-kor mondjuk: *második* (secundus.)
 A' többi sarkalatosból léssen: harmad k,
 negyedik, ötödik, hatodik, hetedik, nyoltz-
 ádik, kilentzédik, tízedik: 's a' t.

3. §. *El-osztók.*

El-osztó szám szóknak azok mondat-
 nak, melylyek a' fel-számláltt dolgok
 egyenlő fel-osztását jelentik. Ezen fel-
 osztó szám szokat a' sarkalatosoknak, vagy
 tsupádonóknak, vagy határozósoknak meg-
 kettőztetésökkel (vel nudorum, vel adver-
 bialium geminatione) teszjük-ki, p. o. Tíz
 garast fűzetnek *egygy-egygy* napra a' kö-
 miveseknek: (denos grossos solvunt sin-
 gulis diebus murariis.) — *Négy-négy* inas
 követi az Urakat: (quaterni ephebi comi-
 tantur dominos.) *Hat-hat* ló vagyon bé-
 fogva a' hintóba (Seni equi sunt præjuncti
 carpento.) *Kettenn-kettenn* mennek a' Di-
 ákok, hanem hármann a' vitézek (*Bini eunt*
 studiosi, terni vero milites.) A' határozó-

ósnak kettőztetése el-marad *ként* szótka-
által, melyly anynyit tészen, mint ezen
diák szótskák: *instar, secundum, juxta, p. o.*
egygyenn-ként, kettenn-ként, hármann-ként,
ötönn-ként, hatonn-ként, hetenn-ként gyara-
tának a' tilalmasba (singuli bini, terni,
quini, seni, septeni itarunt locum in veti-
tum.) Valamint nem mondjuk: *kettönn* ez
helyett: *kettenn*, úgy nem helyes: *kettönn-*
ként, hanem *kettenn-ként*. *)

4. §. Sokszorozók.

Sokszorozó szám nevek azok, mely-
lyek a' dolgok' sokszoroztatását jelentik,
vagy 1.) a' dolognak' több fajtát tévénn-ki,
vagy 2.) azon egygy fajtát *esmégelvént*
(eadem specie repetita.)

Több fajta dolgot jelentő sokszorozá-
ók a' sarkalatosokból lésznek, hozzájakk
adatvänn ezen név-szó: *féle* (speciei) p. o.
egygy-féle, három-féle, a' melylyeket Diák-
úl közönségesenn így teszünk-ki: simplex,
duplex, triplex; de tulajdon képen ez
tenné: unius speciei, duarum specierum,
trium specierum; nem pediglen, unius ge-

*) Ide való ez efféle is p. o. némelylyek
a' lovakat hármával fogják, ötével ada-
ják a' tojást 's a' t.

neris, duorum generum; mertt a' *genus nem*-nek neveztetik Magyarúl. A' kérdés, melylyre ezek meg-felelnek, hasonló alkotású: *hányféle?* (quotuplex) tulajdon képpenn, *quot specierum?*

2.) Azon egygy fajat esméglő szám szók lésznek, a' sarkalatoshoz *szer* név járúlvánn, p. o. egygy-szer, két-szer 's a' t. A' sarkalatos számból: *as, os, es, os* végzettel származnak ezek: egygyes, kettős, hármás, négyes, ötös, hatos, hetes, nyoltzas, kilentzes, tízes, százás, ezres, 's a' t. melylyeket Diákúl így mondunk: simplex, duplex, triplex, quadruplex, quintuplex, sextuplex, septuplex, octuplex, &c. decuplex, centuplex. Simplus, duplus, triplus; 's a' t. tulajdon képpenn pedig: unitatem habens, duitatem habens, triadem habens 's a' t. vagy: binarius, ternarius, quaternarius, quinarius, senarius, septenarius, denarius, centenarius, millenarius.

Ezeknek a' kérdőjök ez: hányas? quotuplex, quotuplus?

II. T A G.

A' Név-mássai' hajlítás áról.

1. §. *Név-mássának magyarázatja*

A' név-mássai, vagy a' mint Erdösi
(Silvester)

(Silvester) nevezi, a' *Névért való szók*, név szók helyébe vétetett szók, a' beszédbenn a' név szók' esmégeltetésének (repetitio) el-kerülése-végett.

2. §. *Név'-mássának fajai.*

A. Személyi Név'-mássai.

Több féle Név'-mássai vagynak. — Ezek-között elsők az úgy nevezett *személyi Név'-mássai* (pronomina personalia) melylyek személyt jelentenek.

Minden Beszédbenn három személyt kelleik még különböztetni: *Első* személy, a' ki szól, *második*, a' ki-hezz az első szól, *harmadik*, a' kiről, vagy a' ki felől az első szól. Első személyt jelentő Név'-mássai: *Én, mük, magam, bennünket, mind-nyájunk.* — Második személyt jelent: *te, tik, magad, benneteket, mind-nyájatokat.* Harmadik személyt téssen: — *ő, ön, ök, maga, mind-nyájak.*

Jegyzet. Valamint *ő* személyi Név'-mássai; még-is az-*ő* visszáló-is: úgy *ma-ga-is* személyi-is, visszáló-is.

B. Mútató Név'-mássai.

A' Mútató név'-mássai (Pronomina Demonstrativa) a' tárgyaknak az üdöre,

vagy helyre-nézve való távúl lételőket jelentik. Nyelvünkben két ilyen Név-mássa vagon: az (is, ille,) melyly a' meszsze lévő tárgyat, és ez, (hic, iste) melyly a' közel lévő tárgyat mutatja.

Jegyzet. Ezek-közöl az vezetүүл-is (articulus) vagon a' Magyar Nyelvben, p. o. az-élet (vita), az ember halandó (homo est mortalis.) Erről alább bővebbenn szólok. Ezen Tag. II. Fej. Jegy. 2. szám.

D. Viszszáló Név'-mássai.

Viszszáló, vagy viszontagló Név'-mássának (Pronomen reciprocum) neveztetik az, melyly a' dolgot, vagy személyt úgy hozja viszsza, hogy avval azt-is, a' mi róla mondatik, öszsze köti. Ilylyen Nyelvünkben ezen személyi Név'-mássa: *magam, magad, maga, magunk, magatok, magak,* és *ő, az-ő.*

Jegyzet. Révai nem helyesenn nevezi *magam* Név'-mássát ösz-név-massának (compositum Pronomen); mertt *magam* *mag*-ból (medulla) olyly ragasztékos név, mint p. o. lábam, váram, nyakam, 's a' t. tsak avval a' különbséggel, hogy ezen ragasztékos magábann érthető név, Név'-massa-béli hivatali visel. *) Ha ezt: *mag-*

*) Erre nékem egygy valaki így felele: *mag*-ból ragasztékos nem *magam*, hanem

am, magad, maga ösz-szónak helyesenn mondanók; ezeket is, kezem, nyakam 's t. eff. szóval minden ragasztékos nevet ösz-szónak kellene mondani.

magom, mertt *mag-nak* az Acusativussa *magot*, nem *magat*. *Felelet*. A' szemes szó vizsgáló a' név hajlításbann, származtatásbann, ragasztékosításbann nem nézi a' név' Accusativussát, melyly úgy is a' gyök-érből származék, hanem a' gyök-eret tekintéli, és mind a' ragasztékokat, mind a' formáló vég-szótskákat ahhoz raggatja. Ekkoronn azon 53 név, melylyről feljebb az I. Tagbann I. Fej. Jegyz. 3-dik szám alatt emlékezém a' ragasztékokkal el-veszti a' magá húzását (Láss ezen nevekről szó-könyvembenn a' *Nyár* szó alatt való Jegyzésembenn) azértt p. o. nohá *agar*, még is ragasztékosann *agaram*, így az Acusativus-is *agarat*, a' többes Nominativus-is *Agarak* 's a' t. melylynek nem az az oka, hogy az Acusativusbann el-vesz a' húzás, mertt nem az Acusativushoz járúl a' Ragaszték, hasonlólág nem azértt mondjuk: *magom*, (semen meum) mertt az Acusativus *magot*, mivelhogy több névnek az Acusativussa *at*-tal megyen ki, 's még is ragasztékosann *om*, p. o. papirosat, papirosom, pirosat pirosom 's t. eff. valamint *mag*-ból lett *magos*, *magas*, *magvas*, úgy *mag*-ból lett *magom* semen meum, és *magam* ego ipse, kul-

E. Visszá-hozó Név'-mássa i.

Visszá-hozó Név'-mássainak (Pronomina relativa) azokat nevezjük, a' melyek az előbbeni értelmes mondásbann nevezett személyre, vagy dologra az utóbbi egész értelmes mondást vissza-hozják, p. o. azon ember ez, a' *kit* már tegnap láték.

Három ilylyen Név'-mássa vagyon a' Magyarinak; személybéli *ki*, más lelkes és lelketlen dolog-béli, *melyly*, és meg-határozatlan dologbéli, *mi*.

F. Kérdő, és felelő Név'-mássa i.

Sokszor óhajtja valaki, hogy az ismeretlen személyt, a' vagy dolgot adjuk tudtára. Ezt pedig ő nékje valamelyly szóval kellek ki-jelenteni. — Az ismeretlen személy; vagy dolog' helyébe tett szót, melyly az azt meg-tudni való kívánságot jelent, *Kérdő Név'-mássának* (Pronomen interrogativum) mondjuk.

Nyelvünkben kérdő' Név'-massa a' személyek-felől *ki?* (quis). A' többi főképpen határozatlan dolgok-felől *mi?* —

önbbségnek okáértt itt a' Ragaszték *am*,
amott *om*.

(quid). *Felelő-Név-mássa* pedig (Pronomen redditivum) *ilyly, olyly.*

Jegyzés.

Révai Elab. Gram. pag. 557. az eddig elé-számláltt Név-mássainn kívül még ezeket-is: *é, je, ék, ik* Név-mássainak nevezzi. Hogy ez tsak költemény, ki fog sülni a' következendökből.

I. F E J E Z E T.

A' személyi Név-mássainak hajlításáról, és a' Ragasztékokról.

A. Én, Te, Ő, Személyi Név-mássainak hajlításak.

I-ször Ragasztékatlanúl.

Én, te, ő, Név-mássának ragasztékatlanúl, és magánosann tsak első Ejtése vagon szokásbann, mind az egygyes, mind a' többes számbann ekképenn:

Az Egygyesbenn.

Én, (Ego). Te (tu). Ő (ille, illa.)

Többesbenn.

Mük (nos). Tik (vos). Ők (illi, illæ.)

Jegyzetek.

1.) *Én* szónak 2-dik rendes Ejtése lenne *én-é*, 3-dik *én-nek*, 4-dik *én-t*. A' Többesbenn pedig *en-ek* (mint *szén szenek*). De így nem jöve szokásba. *Én* helyett valaha

mondották *em*, és *em*-ből lett a' mai *én*; mert tudni kell, hogy az *m* betűt *n*-nel gyakran fel-tseréli a' Magyar, a' mint erre elég példa vagyon, p. o. a' régi *mevet*, *medves*, *mög*-ből lett *nevet*, *nedves*, *nyög*. Ilylyen *makats* (*cervicosus*) ez helyett *nyakas*, vagy *nyakats*, *pemete*, és *penete*, *mammog*, és *nyammog*, *mekeg*, és *nyekeg*, *emészt*, és *enyészt*, *fémlik*, és *fénylik*, 's a' t. Így lön a' régi *em*-ből *en*, végre *én*. — Még ma is divatbann vagyon mind *én*, mind *em*: de ezen különbséggel, hogy *én* ragaszték-lánul tart tisztet, 's annyit tészen, mint *Diákul*: *ego*; *em* pedig ragasztékul, és annyit tészen mint *meus* 's birtokot jelent a' név-szókbann, p. o. *vér-em* (*sangvis meus*), — melyly a' vastag hangú szókkal *am*, vagy *om*-ra változik, p. o. *talp-am* (*planta mea*), *kar-om* (*brachium meum*). Ezen említett *em*-ből lön a' többes első Ejtés: *emek*, *emök*, mint szemek, szömök (*oculi*), végre mivel az *ö*, és *ü*-betűt egygymással fel-szokttuk tserélni, lön *emök*-ből *emük*, és ez szokásbann vala 600 esztendő előtt, a' mint mutatja a' leg-régiebb sír-beszéd, melylynek kezdete: *látjátok feleim!* melylybenn előfordúl ezen szó: — *ös-emük* (*avus noster*, *proto-parens noster*, nempe *Adamus*). Ezen *emük* a' vastag szókkal *amuk*-ra szokott változni: példa erre ugyan a' 600 esztendőös rövidebbik sír beszéd, melylynek kezdete: *szerelmes brátim!* A'hol ezeket olvasni: *imádj-amuk* ez szegény ember lelkéért (*oremus pro anima pauperis hujus*)

későbbben az *emük*, *amuk* meg-rövidüle, 's lön belöle: *mük*, *muk*, valamint Elöröl vétel tsavarítás által (Aphæresis) *ezüst* szóból a' Dunánn-túl lön *üst* (argentum). Ezen *mük* az említett első sír beszédbenn fel-talál-tatik ezen szóban: — *vagy-muk* (sumus), melyly helyett ma betű ált tétellel (meta-thesis) mondjuk: *vagy-unk*, ez helyett: — *vagy-umk*. *Mük* most-is divatbann *vagy-on* Erdélybenn, — *meily* helyett *mik-et* mondunk Magyar országban, *vagy* leg-rövidebbenn *mü*, *mi*. *Mük* mai naponn *én* *vagy* inkább *em* személyes név-mássának a' többes számbann első Ejtése *emük*-helyett meg-rövidítve, *Mü* *mük*-ből *vagyon* meg-rövidítve, mint *tik*-ből *ti* (vos). *Mü*, *ti*, *mük*, és *tik*-helyett annét származék, — *hogy* a' szerkeztetésbenn, a' *mük*, *tik*, *ök* szót meg-szokttuk tsonkítani a' *k* betűt el-metszvénn töle, péld. okáértt: *mü*-emberünk (homo noster) nem *mük*-emberünk, *ti*-emberetek, (homo vester) nem *tik*-emberetek, *ö*-emberök, (illorum homo) — nem *ök* emberök, *vagy* *ök* emberek, nem *ök* *ökrök*, hanem *ö*-*ökrök* (illorum bos,) mertt *ök* *ökrök* anynyit tenne, mint: *illi sunt boves*. Valamint a' jó Magyar ezt akarvänn ki-fejezni: *sanctum sanctorum*, nem mondja: *szentek szentek*, hanem *szentek' szente*, nem mondja ezt: *vita sanctorum: szentek életek*; hanem *szentek' élete* 's t. eff. Valamint ezen roszz szerkeztetésből: *ök ökrök* (illorum bos) egygyik helyütt a' vég-ső *k* betűt ki-hagyja, 's mondja: *ö ökrök*,

úgy ebben is *szentek szentek, szentek cletek*, ki-hagyja a' végső *k* betűt, a' mint erről bővebb szó lészen a' maga helyénn. *Mü* szó-nak 2-dik Ejtése: *müé*, 3-dik *mü-nek*: de ragaszték nélkül nintsen szokásbann. — Végre *mük*-ből meg-rövidítve lett: *ük*, valamin *mekeg*-ből lett *ekeg*, melső betű el-hagyatásával. Aferezis által, 's evvel rag-asztékúl élttenek, 's élünk ma is az ígék-benn, p. o. ebből: *nyiri* (tondet illum), így mondjuk a' többesbenn az első személyt: *nyiri-ük* (tondemus illum nos) melylybenn az *i* j vé változott, (mint Máriás (Marianus) helyett lett: Máriás.) Ezen *ük* a' vas-tag ígék-benn *uk*-ra változik, — mint *mük* *muk*-ra a' vas-tag nevekbenn, a' mint majd ezt bővebbenn meg-halljuk az Ígéről szólván. *Em*-helyett valaha mondaték ez is: *eny* lágyan, mint *fémlik* helyett mond-juk *fénylik*, *torom* (thurm) helyett mon-datik: *torony*, *aram*, *szírom*-helyett: *arany* *szírony*. *Eny*-ből eredt a' 2-dik Ejtés: *eny-é*, melyly Ragaszték nélkül nintsen szokásbann. *Eny*-ből lett, és eredt ezen Erdélyi szó is: *enyettem*.

2.) Második személyi Név-mássa *te*. Ennek a' 2-dik Ejtése lenne: *te-é*, 3-dik *te-nek*, vagy régi módra *te-nék* (Lássad 4. B. I. Tag. I. Fej. 2. Jegy.) a' 4-dik *tét*. *) De ezek nintsenek magakbann ragaszték-atlanúl szokásbann, tsak épen *te*, és a'

*) Ez helyett: *teet*, mivel a' 4-dik Ejtés' jegye *et*, *at*; de az *ee* egygy evvel: *é*.

többses számban *tik*. Régulásan *te* szónak *tek* lenne a' többes elsője, mint *ő-nek ők*; de a' közönséges Nyelv szokás (melylynek mint a' Nyelvekenn kényjénn uralkodónak, 's országlónak lehet a' szó gyökér betűjét-is meg-változtatni (Harmadik Resz I. Szabás) a' *tek*-et *tik*-re változtatá; de még-is mind a' kettővel él ezen különbséggel, mint az *em* név' mássát *én*-re változtatván. — Valamint *én* szót meghagyta ragasztékatlanúl, *em*-et pedig ragasztékosan; úgy *tik*-et ragasztékatlanúl, *tek*-et pedig vagy inkább *etek*-et ragasztékúl, 's ma anynyit téssen, mint diákúl: *vester* p. o. szem-*tek*, vagy szem-*etek* (oculus v. ster.) *Etek* a' vastag szókbann *atok*, és *otok*-ra változik. Honnét lett *etek*? *edek*-ből, mert *te* helyett hajdann vala: — *ed*, melyly *Metathesis*-által *de* szóra változék, végre *de*-szóból lett *te* mivel a' *d* betűt felszoktta tserélni a' Magyar a' *t* betűvel, p. o. törzsöl, dörzsöl, dobni, tobni, dénferég, ténferég, dobozzok, tobozzok, dobzódik, tobzódik, dorlik, torlik, szidkozódik, és szitkozódik 's t. eff. Már ma *ed* tsak ragasztékúl vagyon, 's anynyit téssen, mint Diákúl *tuus*, p. o. *kez-ed* (manus tua). Ezen *ed*, *ad*, *od*-ra változik a' vastag szókkal, p. o. vár-*ad* (arx tua) láb-*od* (pes tuus). *Ed*-Név-mássának 2-dik Ejtése vala; *edé*, 3-dik *ednek*, 4-dik *edet*, mint *kez-edé*, *kez-ednek*, *kez-edet*, a' többes' elsője pedig: *edek*, vagy *edök*, mint *emnek emek*, vagy *emök*, végre *emük*. Utóljára *edek*-ből lett:

etek a' *d* betű *t*-re változván. *Etek* vastagonn *otok* a' ragasztékatlan Ígékben a' többes szám' 2-dik személyjét teszi.

3.) Harmadik személyi Név'-mássa *ő*. Ennek ragasztékatlan 2-dik Ejtése: *öv-é*, a' hol a' *v* betű inas betű, ez helyett: *őj-é*, vagy inas betű nélkül *őé*, mint fő főé, 3-dik: *ő-nek* (mint fő főnek,) 4-ik *őt*, mint fő főt. *Övé* *v* inas betűvel ma-is megvagyon. *Őnek* nintsen szokásbann. — *Őt* divatbann vagyon. A' többes első Ejtés: *ők*, 's régulás, mint fő fők. Mikortt ragasztékúl vagyon *ő* szó, akkortt *e* lészen belőle, 's anynyit téssen, mint *suus*. p. o. *Kép-e*, imago sua. Ennek 2-dik Ejtése *éé*, 3-dik *enek*, 4-dik *et*, a' többes' elsője: *ek*, 's ezek tészik a' név ejtegetésbenn az ejtések végeit, melylyek a' vastag szókkal: *a*, *aé*, *anak*, *at*, *ak*, *ok*-ra változnak-el, a' mint említém a' 4. Rész. I. Tag. I. Fej. 1. Jegyzetében.

4.) *Őn*-is szokásbann vagyon ez helyett: *ő*, melylybenn az *n* olyan mint ezekbenn: *azon*, *ezen*, *minden* 's t. eff. az *on*, *en* végezet, *őn*-nek több Ejtése nintsen divatbann. *Őn*-helyett mondották valaha: *en*, 's ezen *en* szónak többes első Ejtése *enek* (mint: *ezen*, *ezenek*). *En* szokásbann vagyon az ígékben a' meg-hagyó módnak egygyes 3-dik személyjében, p. o. menj-en (pergito ille) olvass-on (legito ille). — *Enek* divatbann vagyon a' többes harmadik személybenn, mind a' jelentő, mind a' meg-hagyó, mind pedig a' kötő módbann,

p. o. *ért-enek* (intelligunt), *mentt-enek* (ivere) *mennének* (irent, ez helyett: *menne-
enek*) *menj-enek* (eant). *En on-ra, enek on-
ok-ra* változik a' vastag ígékben. Sánd.
Ist. sokfél. 8. Dar. 185, 186, 187. lap. és
10. Darab. 87. lap. Révai Elab. Gram. pag.
557. et 558.

II-szor. Ragasztékosann.

Én, te, ő, név-mássainak említett rag-
asztékatlan Ejtéseihez, úgy-mint ezek-
hez: *enyé, énnek, éng, (ént-helyett) mü,
müé, münek, teé, tenek, vagy tenék, tég (tét-
helyett) tié, tinek, vagy tinék, övé, önek, vagy
önék, öt.* — Különös Ragasztékok (suffixa
pronominalia) szokttanak járúlni, t. i.

1.) Egygy bírót 's egygy bírtt dolgot
jelentök: *Em-ed-e (ee, eje.)*

2.) Több bírót jelentök; de egygy bír-
tokot: — *ünk-tek-ek, a'vagy ünk, etek, eek,
vagy ejek.*

3.) Több bírtokot (plures res posses-
sas) jelentök: *i.*

Az az:

a.) Mind a' bíró, mind a' bírtt dolog
egygy lévén: *Em-ed-e.*

b.) A' bíró több; de a' bírtt dolog egygy
lévén: *ünk, tek, ek (vagy ök).*

d.) A' bírtt dolog több, a' bíró egygy
lévénn: *Im-id-i*.

e.) Mind a' bíró, mind a' bírtt dolog
több lévénn: *ink, itek, ik*.

Lássuk ezeket példabann.

a.) *A' bíró, 's bírtt dolog egygy lévénn.*

Ejtés.

2. Enyé-m,	Teé-d *)	Övé, (övéé,
(meus	(tuus)	övéje) (suus)
3. Ennek-em,	Tenek-ed, v.	Önek-e, önek-
v. énnék-em	tenék-ed	je, (vulgo ö-
(mihi)	(tibi)	neki, önékie)
4. Eng-em	Tég-ed,	Öt' (loco ötet)
(me)	(te)	(illum)

Mivel a' 2-dik Ejtés bírást jelent, azt es-
még ejtegethetjük. Azértt *enyém, teéd,*
övéje így hajlik: (IV. Rész. I. Tag. I. Fej.
Jegyz. 6. Szám, Tsillag jegy alatt.

1. <i>Enyém,</i>	<i>Teéd,</i>	<i>Övé.</i>
(meus)	(tuus)	(suus)
2. <i>Enyém-é,</i>	<i>Teéd-é,</i>	<i>Övéje-é. **)</i>
(mei)	(tui)	(sui)
3. <i>Enyém-nek,</i>	<i>Teéd-nek,</i>	<i>Övé-nek.</i>
(meo, meæ)	(tuo, tuæ)	(suo, suæ)

*) Szabó Dáv. Ki nyertes 29. lap.

**) Nem jó *Övéd Révaibann.*

4. Enyé-m-et, Teéd-et, Övé'-t.
(meum, (tuum, (suum,
meam) tuam) suam)

b.) *A' bíró egygy, de a' bírtt dolog több
lévénn.*

1. Enyé-im, Teé-id, Övéj-i, (övéel,
(mei, meæ, (tui) övéjei)
mea) (sui, suæ, sua)

2. Enyéim-é, Teéid-é, Övéji-é,
(meorum, (tuorum, (suorum
mearum) tuarum) suarum)

3. Enyéim-nek, Teéid-nek, Övéji-nek.
(meis) (tuis) (suis)

4. Enyéim-et, Teéid-et, Övéj it.
(meos, meas, (tuos, tuas, (suos, suas;
mea) tua) sua)

d.) *A' bíró több; de a' bírtt dolog egygy
lévénn.*

2. Müé-nk, Tié-tek, Övé-ek (övéök
(noster, a, (vester, a, övéjek) övék:
um) um) (illorum)

3. Münek-ünk, Tinek-tek, v. Önek-ek (ö-
(nobis) Tinék-tek nekjek, önék-
(vobis) (vobis) iek) (illis)

4. Münk-et, Titek-et, Öket (loco
(nos) (vos) öeket (illos)

Mivel a' 2-dik Ejtést, az bírást jelentvén, ejtegetni szokták; azért valamint feljebb *Enyém, Teéd, Övéje* ejtegetteték, — úgy *Müénk, Tiétek, Övék-is*.

- | | | | |
|----|---------------|----------------|--------------|
| | <i>Müénk,</i> | <i>Tiétek,</i> | <i>Övék.</i> |
| 2. | Müénk-é, | Tiétek-é, | Övék-é. |
| | (nstri, æ.) | (vestri) | (sui, suæ) |
| 3. | Müénk-nek, | Tiétek-nek, | Övék-nek. |
| | (nostró, | (vestro, | (suo, vel |
| | nostræ) | vestræ) | suæ) |
| 4. | Müénk-et, | Tiétek-et, | Övék-et. |
| | (nostrum, | (vestrum, | (suum, vel |
| | nostram) | vestram) | suam) |

e.) *A' bíró, 's bírtt dolog több lévén.*

- | | | | |
|----|------------------|------------------|------------------|
| 1. | Müé-ink, | Tié-itek, | Övéj-ik, |
| | (nstri, æ, a.) | (vestri, æ, a.) | (sui, suæ, sua.) |
| 2. | Müéink-é, | Tiéitek-é, | Övéj-ik-é, |
| | (nostrorum, | (vestrorum, | (suorum, |
| | nostrarum) | vestrarum) | suorum) |
| 3. | Müéink-nek | Tiéitek-nek, | Övéj-ik-nek. |
| | (nostris) | (vestris) | (suis) |
| 4. | Müéink-et, | Tiéitek-et, | Övéj-ik-et, |
| | (nostros, as, a) | (vestros, as, a) | (suos, as, sua.) |

Jegyzetek.

- 1.) *Én-ről a)* a' tükörül le-festett képből, és példából látni való, hogy *én* szó a' 2-dik Ejtésbenn meg-lágyúlván, lett

ény-é, és ragasztékkal *ény-ém*, a'hol *em*
 Ragasztéknak *e* betűje el-enyészik az előt-
 te lévő *é* miatt, (mint *fel-ből* leszen *fel-é*,
 ámbár más értelembenn, *felé* szóhoz
 pedig így járúl a' Ragaszték: *felé-m*, *felé-*
-d, *felé-je*, úgy *enyé-m*, *teé-d*, *övé-je*, rö-
 videbbenn *övéé*, leg rövidebbenn *övé*.)
 Miképpenn lett *én*, vagy inkább *em-ből* *eny*,
 meg-mondottam *feljebb*. b) A' 4-dik Ejt-
 ésbenn, a' 4-dik Ejtésnek *t-jét* *g-re* változ-
 tatjuk, 's ez helyett: *én-tem* mondjuk: *én-*
gem. — Ez annét lett, mivel a' *g* betűvel
 gyakrann *fel-tseréli* a' *t* betűt a' Magyar,
 a' mint ezt sok példával magyarázom a'
 Szó-könyvembenn *g* betüről szólván, így
 p. o. a' régi kéz íratokbann, és könyvek-
 benn olvasjuk ezen szókat: *sög*, ez helyett
söt, *onnag*, ez helyett: *onnat*, *inneg-tová*
 ez helyett: *innet tova*, *tehág*, ez helyett:
tehát, ma is mondják *peszmege* ez helyett:
peszmet, az az szemet, *gyűsző*, ez helyett:
tűsző 's *t. eff*. Sokann ezen szót: *éngem*,
 így is ejtik: *engemet*, valamint ezt: *téged*,
 így is ejtik: *tégedet*, nem különbbenn ezt:
öt az Etimológiátlanok így mondják:
ötet; ezt is, némelylyek így mondják: —
ezettet, azt pedig: *aztat-nak*; de így ket-
 töztetni a' 4-dik Ejtésnek vég tagját szak-
 asztott olyly képtelenség, mintha p. o. ez
 helyett: *gatz*, ezt: *gatzat*, ez helyett *föt*:
fötet, ez helyett: *véget*: *végetet* mondanók.
 d). *Én* szóhoz *vel* Utól-járó járúlvann nem
 szenved változást a' maga *v* betűjében,
 p. o. *én velem*, mikor pedig egyéb neveke-

kel szerkeztetik öszsze, melylyek mással hangzó betűkkel végződnek, p. o. szén, vén, kín, eb 's a' t. *vel, val-nak a' v-je a' név utolsó betűjévé válik, p. o. szénnel, vénnel, kinnal, ebbel; nem pedig szénvel, vénvel. Így beszéllettenek a' regiek, a' mint a' régi írások bizonyítják, így szólanak ma is a' Palótzok, és Székelyek. De mivel a' közönséges Nyelv szokast a' tudós Magyarok' egygyet értése teszi, mivel már egygyet értőleg a' tudós Magyar Írók így írnak: szénnel, vénnel, bottal 's a' t. már a' közönséges Nyelv-szokás-ellen vétene, a'ki a' ma régi módi, és Székelyes, Palótzos módit: szénvel, botvál 's a' t. kezdené. e) *Enyé*-ből ered *enyé-im*. Ezt gántossánn írja Révai, és Molnár Albert így: *enyeim*; mertt a' 2-dik Ejtésnek *é*-jét nem lehet meg-rövidíteni, valamint nem jó lenne: *enyem, teed, övee*, ezek helyett: *eny-é-m, te-é-d övé-e*, vagy meg-övidítve *övé*, úgy nem jó *enyeim, tieid, övei* (az is hozzá járúlvánn, hogy *övei* anynyit tészén, mint cinguli ejus). — Révai, és Molnár, gondolom, abbann tsalatkozának meg, — hogy a' ragasztékos név szókbann így szólunk p. o. *híveim, köveim*, nem pedig *hívéim, kövéim*; de ennek más az oka, mertt az egygyesbenn sem mondjuk: *kövém, hívém*; már pedig *én, és te* Névmás-sát így mondjuk ragasztékkal: *enyém, te-ed*. — Azértt helyesbbenn taníja ezeket *Tsétsi*, in *Observ. Gram. §. 3. Reg. VII. pag. 10.* így írni, és mondani: *enyéim 's a' t.**

Enyéim

Enyéim-helyett Erdösi János Gramatikájában, és a mai köz-emberek ezen rossz szóval élnek: *enyémek*, vagy még rosszabbúl, *enyimek*, melyly szakasztott olyly képtelen, mintha, p. o. ez helyett: *mentém* mondanók: *mentémek*. *) f.) *Mü-é-nk*, és *mü-é-ink* miképen származék *én*-vagy *inkább em-ből*, már meg-mondám, t. i. hogy *em-ből* lön *emük*, abból rövidebbenn *mük*, *mükből* leg-rövidebbenn *mü*. *Mü* szónak 2. Ejt. *mü-é*, ebből származik *müé-mük* (mint *ő's mük* vagy *mük*) régi szokás-ként, *müémük-ből* mai szokás-ként *Meta-thesis*-által lett *müé-mk*, — mintha lenne *müéümk*, de az *üm*-előtt lévő *é* miatt el-enyészik az *ü*, 's lészen *müémk*, ezt ma így ejtjük: *müénk*, mivel az *m* betű a' *k*, *g*, *t*-előtt a' ki-mondásbann úgy hangzik, mint *n*, a'mint meg-tetszik a' következő szók-ból: *senki*, *károkodik*, *Lizinka* (*Lizimachia*,) — *terents*, *szerents*, *ont*, *önt*, *hánt*, *szánt*, *reng*, *ront*, *zánkol* 's t. eff. — ezek helyett: *sem-ki* (mertt *sen* semmi szó) *káromkodik*, — *Lizimka*, *teremts*, *szoremts*, (mertt ebből rövidült-meg szerelmes, *amabilis scilicet locus*) *omt*: mertt *omlik*, *ömt*; mertt *ömlik*, *hámt*; mertt *hámoz*, *hámlik*, *számt*; mertt *számlik*, az az *hámlik*, a' föld színe) *reng*; mertt *re meg*, *romt*; mertt *romlik*, *zámkol*; mertt ez *Toltt* szóból lett:

*) Így Erdélybenn hasonlóképen rossz-úl mondják: *miénkek*, ez helyett: *müé-ink*.

zamek (zár), mintha lenne: *zamekol*, az az zárol.

Münket származott *mü*-ből, hozzá adtván *ünk* Ragaszték, melyly *mük*-ből lett, melyly valaha valtt: *mü-mük*, ebből lett *mü-ünk*, egygyik *ü*-nek a' másik mellette lévő el-enyészésével *müm*, *münk*-ből végre lön *münk*. Ezt tsak a' 4-dik Ejtésnek *et* végezetével használhatni, valamint *titek*-is haszontalan, ha *et* végezet nem jö hozzája. Olyly rossz szó tehát *münk* ez helyett: *mük* (nos), mint *rossz* lenne: *titek*, ez helyett: *tik* (vos). Következés-képenn mivel *mük* (muk) Név-mássa betű ált-téve többes ragasztékúl vagyon a' Nevekbenn, Név-mássaibann, Igékbenn, Részesülők-benn, és Utól-járókbann: természet-szerént az ilylyen többes számú ragasztékos szokat, p. o. *ösünk*, *öseink*, *müénk*, *magunk*, *mindnyájunk*, és ezen ragasztékatlan ígéket: *vagyunk*, *nyírünk*, így illenek írunk: *ösünk*, *öseimk*, *müémk*, *magunk*, *mindnyájunk*, *vagyunk*, *nyírünk*, ha úgy tet:zenék a' közönséges Nyelv-szokásnak, az az a' tudós Magyaroknak. Én magam ezen újjdonos írást bé nem hozhatom, héonn *) ajánlom és javaslom Nemzetem-

*) Ezen szót a' 600 esztendő's kéz-írásbann, melylynek kezdete: *Látjátok fel-eim*: így olvasni: *heon*. Ezt Révai így olvasja: *hean*. De helytelenül; mertt ez innét ered: *hi*, vagy *hiü*, *hé*, vagy *héü*, *vacuus*, *vanus*, *purus*. Ebből jö hiánas,

nek, mivel az *Etimológia*-szerént *vaygon*. Ilylen aprolékos újításokbann, mi-nem-üket egygy-nehány szóbann az *Etimológia* utánn bé hozék, mint: *valtt*, *valna*, *számt*, *hámt*, *semki*, *azonbann*, *különbenn*, 's a' t. semmi tudós Magyar meg-nem botránkozhatik; merit már ezeket előttem-is a' tudósbbak helylyel, helylyel így irdogálták, mint én. A' 600 eszt. Sír beszéd-benn is így *vaygon*: *uromk*.

2.) *Te* szórol a.) *Te* az egygyes számbann, és abból származó ragasztékos állapatjábann, minemű: *teéd* (*tuus*) *teveled*; *teíd* 's a' t. meg-tartja az *e* betűjét; de a' többesbenn, mivel *tik*-re változtatá ezt a' közönséges *Nyelv*-szokás, a' többesi ragasztékokkal *ti*-nek kell írni, p. ö. *ti-é-tek* (*vester*.) *tinéktek* *titöletek*; *titeket*; *ti-emberetek* 's a' t. *Péreszlényi* (*parte* II. *Cap.* I. §. 2. *pag.* 44.) ázt írja: *hogy teíd* ez helyett *vaygon*: *tiédek*; de hibáz, hanem jól mondotta *valna*, *hogy tiétek* ez helyett *vaygon*: *tiédek*; merit *ed*-ből lett *edek*, *edek*-ből pedig *etek* *Ragaszték*, végre *etek*-ből *tek*, a' mint már ezt meg-magyaráztam, és más *tiétek*, más *tiéitek*, a' mint a' példa mutatja. Vide *Révai*. *Gram.* *pag.* 186. —
b) *Te* szóból ered a' 4-dik *Ejtésbenn*:

vagy *héános*, *héonn*, vagy *hévonn* határozólag, 's *héonn*, vagy *v* inas betűvel *hévonn* anynyit tészenn, mint *vacue*, *pure*, *pute*, *tantum*, *solummodo*. Erről lass többet a' *Szó-könyv*benn.

téged úgy, mint *én-ből* engem. Lásd feljebb az 1-ső Jegyzetet. Azért olyly roszzs: *tégedet*, mint *engemet*: *tied*, ez helyett: *teed* közönséges hiba. Ha *tied* jó lenne, az egész Egygyesbenn jó lenne: *tineked*, *tiged*, *tiveled*.

3.) Ö-ről a) *ő-nek* a' 2-dik Ejtése *övé* ragaszték nélkül, a' hol a' *v* inas betű. — Ehhez *e* Ragasztéknak kellene még járúlnia, valamint *enyé*, és *teé* 2-dik Ejtéshez járúl az 1-ső, és 2-dik személy-béli Ragaszték: *em*, és *ed*. Már ma a' szokás rövidségnek okáért a' Ragasztékot el-hagyja, de leg-alább az el-hagyott Ragasztékot *Aposztrofussal* kell ki-jelent ni így: *övé*, ez helyett: *övéé*. Ezt a' Rábtza, és Bakony körül így mondják-ki: *övéje*, és helyesenn, a' hol *j* inas betűje a' Ragasztéknak, mint ebbenn *magja*, és *magva* a' *j*, és *v* inas betű.

b.) A' 3-dik Ejtésbenn helyesebb *őneke*, vagy *őnékje*, mint *őneki*, vagy *őnékie*; — mert a' Nevekbenn, Név-mássaibann, Részesülökbenn, és Utól-járókbann nem illik a' 3-dik személybéli *e* Ragasztékot *i-re* változtatni, p. o. nem jó mondani *emberi* ez helyett: *embere* (homo suus,) nem jó ez helyett: *ülője*, mondani *ülőji*, nem jó ez helyett *tőlem*, *tőled*, *tőle*, *mellestem*, *melledted*, *melleste*, mondani: *tőlem*, *tőled*, *tőli*, *mellestem*, *mellested*, *mellestti*, 's a' t. úgy nem jó ez helyett: *énnékem*, *tenéked*, *őnékje*, vagy *őneke*, mondani: *őnéki*; mert csak egygyedül az *Ígék* hajtogatásabann engedte-meg a' közönséges Nyelv-szokás az

e Ragasztékot *i-vé változtatni*, — péld. ok. Szereti (amat illum), nem szerete; mivel szerete anynyit téseu, mint *amavit aliquem*, 's így zavar esnék a' ragasztékos és nem ragasztékos Íge között. Ez helyett: *önékje*, mondják ezt is: *önékie*; de ez olyly képtelen, mint péld. ok. ez helyett: *kékje*, mondani: *kékie*, ez helyett: *fékje*, mondani: *fékie*, — ez helyett: *Rétje*, mondani: *Rétie's a't*.

d.) A' 4-dik Ejtésbenn *öte* lenne régulásann; de a' közönséges Nyelv-szokás el-hagyja *Apokopé*-által a' Ragasztékot. Sokann roszzúl mondják; *ötet*, *öt*-helyett. Ez olyly képtelen, mint ez helyett: *szót*, mondani: *szótat*, ez helyett: *tüt*, mondani: *tütet*, ez helyett: *föt*, mondani: *fötet* 's t. eff. — Az én ítéletem-ként *ötet* annét származék; mertt a' bíró több; de a' bírtt *éolog* egygy lévén, a' 4-dik Ejtést így mondjuk: *öket*; de az Analógia szerént valamint *münket*, *titeket* azon állapotbann ragasztékosann mondjuk, úgy kellene a' 3-dik személy bélit is; *öket* pedig nem ragasztékos, hanem *öjeket*, vagy inas betű nélkül *öket*. Ez szöbann *öket* az *ö* betűvel össze olvadt a' *e* ragaszték, 's lett *öket* ez helyett: *öeket*. Mivel többről mondják *öket*, azértt egygyről mondják *ötet*. — e.) *Övéi* helyett *Komjáti* evvel is él: *önönei*, vagy meg-rövidítve *önöni*, így olvasjuk Sz. Pál a' *Kor.* írtt 2. Lev. magyarázatjábann: *Tsak az önöninek hasznokra* (tantum ad suorum utilitatem: *Ö*-ből ered

ön, a'mint már mondtam, valamint az-ből azon, ez-ből ezen 's t. eff. Önöne anynyit térszen, mint övé, önönei pedig, mint övéji, önöneié, mint övéjic, önöneinek, mint övéjinek, önöneit, mint övéjit 's a' t.

4.) A' Nevekhez, Részesülökhöz, Utól-járókhöz, sőt ezen Név-mássaihoz is: magam, magad, maga 's a' t. Mind-nyájunk, mind-nyájatok, mind-nyájak, ugyan ezen Ragasztékok járúlnak, úgy-mint: a.) az egyes számbann: — *Em-ed-e*, vagy *öm-öd-e*, p. o. vérem, véred, vére, kürtöm, kürtöd, kürtje, szöröm, szöröd, szöre. A' 3-dik személyhez gyakrann j inas betű járúl, p. o. mellé-m, mellé-d, mellé-je, felém, feléd, feléje, rétem, réted, rétje 's t. eff. Néhol a' köz-nép az e Ragasztékokat tzigányosan i-re változtatják, p. o. az ő véri, az étel' izi, búzi, kési 's t. eff. ezek helyett: vére, íze, búze, kése. — Hogy ez gánts légyen, már meg-mondottam az imént, a' 3-dik Jegyzetbenn. A' vastag hangú szavakbann a' Ragasztékok: *am-ad-a*, vagy *om-od-a*, vagy inas be üvel: *am-ad-ja*, *om-od-ja*, p. o. vár-am, vár-ad, vár a, út-am, út-ad, út-a, vagy útja, kút-am, kútad, kútja, láb-om, láb-od, lába, mag-am, mag-ad, mag-a, károm, károd, károm, károd, kárja, vagy kára, alá-m, alá-d, alá-ja 's t. eff. — Ha a' szó a, vagy e betűvel végződik, akkorta *am*, *em*, *ad*, *ed-nek* a' magábann hangzóia el-enyeszik, és a' név' végső a, es e betűje

meg-húztatik, p. o. kapa, kapá-m, kapá-d, kapá-ja, elme, elmé-m, elmé-d, elmé-je. *)— A' régiek az *a*, *e* betűnn végződő szókhozz a' 3-dik személybéli Ragasztékot kötvénn, hol elejébe tették a' *j* vagy *v* inas betűt, hol pedig el-hagyták, és ezen inas betűnek el-hagyatása azt szűltte, hogy el-vég-re az *a*, *e* Ragaszték öszsze olvadt az el-ötte lévő szónak *a*, és *e* betűjével, p. o. így lett ebből: *övéce*, *övé*, így lett ezekből az ígékéből: *tilotáa*, *mondáa* a' melylyeket a' 600 esztendős sír beszédbenn olvas-hatni) mai naponn *tilttá*, *mondá*. Mások, és helyesbbenn az inas betű-által életbenn meg-tartották az *e*, és *a* Ragasztékot a' szó mellett, így a' Rábtza, és Bakony melléki-ek az *övéje* szóhann, így a' 600 esztendős sír beszéd ezekbenn: *teremtéve*, *halláva*, *vetéve* őt ez munkás világ belé's a' t. vagy *j* inas betűvel Telegdibenn, Pázmánybann, 's több régibenn: *adnája*, *vernéje* 's t. eff. Az ígékhez is az egygyes számbann ezen Ragasztékok jönnek ezen különbséggel, hogy a' 3-dik személybéli *e* el-változik *é*-vé p. o. *ver-em*, *ver-ed*, *ver-i*, a' mint említém a' leg-közelbbi 3-dik szám alatt lévő jegyzetbenn. b.) A' többes számbann a' Nevekhez, Részesülökhöz, Utól-járókhöz, sőt

*) Mertt ezek helyett mondjuk így ezeket: kapa am, kapa-ad, kapa-aja, elme-eje; mertt két rövid *a*, vagy két rövid *e*, egygy hosszút tészén. Az ilylyekbenn ketőztetjük az *a*, *e* Ragasztékot.

ezen személyi név-mássaikhoz is; *magunk*, és *mindnyájunk*, ezen Ragasztékok járúlnak: *ünk*, *etek*, *ök*, vagy *ejök* — p. o. *ember-ünk*, *ember etek*, *ember-ök*. A' vastag hangúakhoz: *unk*, *atok*, *ak*, *ajak*, p. o. *Ur-unk*, *ur-atok*, *urak*. †) A' több birt dolog jelentésére az *i* betű úgy járúl a' Ragasztékok' elejébe, mint a' Név-mássaibann meg magyarázám, p. o. *embereim*, *embereid*, *emberei*, *embereink*, *embereitek*, *embereik*, *uraim*, *uraid*, *uraj*, *uraink*, *uraitok*, *uraik*. — Az ígékben a' többes számbann ezek a' Ragasztékok: *ük*, *) *etek*, *ek*, (*uk*, *atok*, *ak*) p. o. ebből: *szereti* (amat illud) lészen többes: *szereti-k*, *szereti-tek*, *szereti-ük*. Az előtte való *i* miatt el-enyészik *etek*, és *ek*-nek *e* betűje, a' *szereti-ük*-ben pedig az *i* már *j*-vé változik, és lészen *szeretjük*. Így *tartja* (servat hoc). Ebből lészen: *tartjá-k*, *tartjá-tok*, *tartj-uk*, mintha lenne: *tartja-ak*, *tartja-atok*, *tartja-uk*. A' *tartja-uk*-bann az *ük* előtt az *a* el-enyészik, a' *tartja-atok*, és *tartja-ak*-bann a' két *a* egygy hoszszú.

†) *Menté-nk* (hajdann) *mente-emük* (az az *mentémük*, ma *mentémk*, *menténk*) *mente-etek* (az az *mentétek*) *mente-ejek* (az az *mentéjék*).

*) *Mertt mük*, *mük* hajdanábann, ma már *metathesis*szel *ümük*, *umük*, vagy ezek helyett: *ünk*, *unük* a' ragasztékatlan ígéknek a' többes számbann való végezetők, p. o. hajdann *vala*: *vagymük*, *imádjamük*, ma pedig *vagyunk*, *imádjunk* 's t. eff.

vá válik, a' mint már meg-mondaték. Így *eszi* (comedit illud) ebből léssen: *eszik* (comedunt illud), *eszitek* (comeditis illud) *eszi-ük*, ebből *eszjük* (comedimus illud). Erről bővebben alább.

B. *Magam, magad, maga Név-mássának hajlításáról lásd a' III. Fejezetet.*

D. *Tsonka személyes Név-mássának hajlítása.*

Tsonka személyes Név-mássa nálunk ebből a' szótskából: *benn, ün*k Ragasztékkal lett. *Benn* 1-ször annyit téssen, mint: *intimum, medium, medulla*, az az belső rész, vagy bél, innét vette eredetét ezen szó is: *bendő*, melly a' szarvas marha' bélét teszi (Rumen). 2-szor *Benn*, hajdann *bénn* Utóljáró, 's annyit téssen, mint ezen Diák *præpositio in*, p. o. ember-benn (in homine), hajdann emberbénn, azért a' 600 esztendő s ír beszédbenn ezeket olvasjuk: *milosztbenn, paraditsumbénn, jóbénn, melylyek-et Révai helytelenül olvasott így: milosztbenn, paraditsombenn, jóbénn a' Magyar Nyelvnek természete ellen, — melyly a' gyök-ér szóbann, és származékobann meg nem szenvedheti a' vastag hangot egygyütt a' vékonynyal, (az *a, o, u*, magábann hangzót, *e, ö, ü* magábann hangzót*

val). Már ma *bénn* helyett lön *bann*, *benn*, mint a' régi *nék* helyett, *nak*, *nek* végezet a' 3-dik Ejtésbenn. 3-szor *benn* Határozó, 's anynyit tézzen, mint, *intus*. Az első értelmében vett *benn* Név-szóból Ragasztékkal ezen személyi Név-mássa lett: *bennem*, *benned*, *benne*, *bennünk*, *bennetek*, *bennök*, mint *mag-ból* lett *magam*, *magad*, *maga*, *magunk*, *magatok*, *magak*. Ha valaha szokásbann *vala-e*, úgy mind a' három személybenn, és úgy ejtegették-e minden Ejtéssel, mint ezeket: *magam*, *magad*, *maga*, *magunk*, *magatok*, *magak*, az nem bizonyos. Az bizonyos, hogy már ma tsonka, és tsak a' többes 4-dik Ejtésbenn az 1-ső, és 2-dik személybenn vagyon divatbann, p. o. *bennünket* (*nos*), *benneteket* (*vos*) igen gyérenn a' 3-dik személybenn *bennöket*, úgymond Révai. Botlik *Tsétsi* (*in obs. Gram. de recta loquendi ratione* Reg. 8. p. 12.) azt írván, hogy *bennünket*, *benneteket* nem igen helyes szólás lenne. Igen-is nem lenne helyes, ha nem lenne Név-mássa, valamint ezen szólás-is: *magunk lovunk* nem lenne jó, ha ezen szó *magunk*, nem lenne Név-mássa; mertt akkorta olyan képtelen lenne ezen szólás: *magunk lovunk*, mint p. o. *várasunk lovunk*, ez helyett

várasunk' lova. — Így bennünket, ha nem vennök személyes Név-mássául, olyly képtelen lenne, mint p. o. mondani: *kinnünket, fennünket, lennünket* ezekből származtatván: *kinn, fenn, lenn*.

E, *Mind-nyájunk, mind-nyájak, mind-nyájak*, személyi Név-mássának hajlításáról.

Mind-nyájunk személyi Név-mássának származását lásd származtató Szó-könyvemben ezen szó alatt: *Mind*, 's tulajdon képen annyit tézen, mint: *omnis grex noster*, vagy *omnes nos*. Nyelv-tanítójink ezen személyi Név-mássáról hallgatnak; de ez valóságos Név-mássa; — merthé így szólunk: *Mind-nyájunknak meg kell jelennünk a' Krisztus' ítélő széke-elött*. Káldi a' Kor. 2. Lev. 5. Rész, 10. vers. Melyly mondás tulajdon képen annyit tézen: *toti gregi nostro manifestandum est, coram tribunali Christi*, az az, *omnibus nobis manifestandum est*. Ha ezen szó: *mindnyájunk*, nem lenne személyes Név-mássa, akkor nem lenne helyes ezen szólás: — *mindnyájunknak meg kell jelennünk*; de kellene mondanunk: *mindnyájunknak meg kell jelennie*, a' mint mondjuk: minden juh-nyájunknak a' juh kasárbann meg kell jelennie,

nem pedig jelennünk. 2-dik példa, melyly bizonyítja, hogy *mindnyájatok* személyes Név-mássa; merthígy szólunk: *Bizonyságom az Isten, mint kívánjalak mindnyájatokat*. Káldi Filippiekhez írt Lev. I. Rész. 8. vers. Ha ezen szó *mindnyájatok* csak közönséges ragasztékos Név-szó lenne, kellett volna mondani: — *mint kívánjam mindnyájatokat*, nem pedig *mint kívánjalak mindnyájatokat*, valamint p. o. így szólunk *bizonyságom* vagyon, *mint kívánjam* minden juh nyájatokat, mind tsordátokat, mind gulyátokat 's t. eff. Ilylyen ez 3-dik példa: *mindnyájunkat hí Isten*.

Ezen Név-mássát: *mindnyájunk, mindnyájatok, mindnyájak*, úgy hajlítjuk, mint ezen Név-mássát: *magunk, magatok, magak*, melylyről alább a' III. Fejezetbenn.

II. FEJEZET.

A' mütató Név-mássának hajlításáról.

Mütató Név-mássa: *az, és ez*. Ezen mütató Név-mássának hajlításábann az különös, és meg-jegyzésre méltó, hogy a' 3-dik egygyes Ejtésbenn, és ezen Utól-járókkal: *atól, etől, aról, eről, aval, evel, avá, evé, abann, ebenn, ara, ere, nat, net, anál, enél, anyi, ahozz, ehezz, a' maga z betűjé*

ezen szótskák' első mással hangzójává változtatja a' mai közönséges Nyelv szokás szerént, így nem mondjuk: aznak, eznek, aztól, azról, azval, ezvel, azvá, ezvé's a' t. hanem *annak, ennek, attól, ettől, arról, erről, avval, evvel, avvá, evvé, abbann, ebbenn, arra, erre, annét, ennét* (az az innét) *annál, ennél, ennélkül, anynyi, ahhoz, ehhez*; (a' mint ezt bőven meg-bizonyítám származtató Szó-könyvembenn *az* szó alatt.) Tsak ezen mutató név-mássának: *az, ez* az a' tulajdonsága, hogy a' maga z betűjét a' hozzá járuló Utól-járónak első mással hangzójává változtassa, a' mint látók az említett példákból; de a' többi névszók hozzájak járúlvann, az Utól-járók' gyökér-béli betűjüket el nem változtatják, p. o. *gaz* név szó nem olylyan Név-mással, mint *az*, azért *gazhoz* járúlvann ezen Utól-járó: *val, vá*, nem mondjuk *gavval, gavvá*, mint mondjuk: *avval, avvá*, hanem a' Palótz mondja: *gazval*, a' tudósok pedig: *gazzal*. Ezen különbséget nem értvén sokann meg-tsalatkoznak, és mondják's írják: *azzal, azzá*, így tsalatkozik meg Pázmány Péter is, így Révai is Elab. Gram. pag. 415. azt gondolvann, hogy ha jól vagyon mondva *gazzal*, — tehát jól

vagyon *azzal-is*. Tehát 1.) roszszerű mondják *azzal, ezzel, azzá, ezzé*. Ezennkönnyű segíteni; mert úgy is szokásbann vagyon ez is: *avval, evvel, avvá, evvé*, ez közönséges a' Hegy-aljánn. 2-szor helytelenül írják ezeket némelylyek így: *a'nak, e'nek, a'béli e'béli, a'hozz, e'hezz, a'tól, e'től, a'val, e'vel, a'bann, e'benn* s t. eff. Lásd Sz. Pali Gram. pag. 10. Meg kell jegyezni, hogy a' midönn *az*, vagy meg-rövidítve a' *Articulus*, és ezen *Articulushozz* járúl valamelyly név szó (de nem *Utól-járó*) melyly mással hangzönn kezdödik, a' jól járúl elejébe, p. o. *a'mint, a'vagy, a'midönn, a'mikor, a'melyly, a'mi, a'ki*; de ha az *mútató név-mássa*; hozzá értvönn ez név-mását is, meg kell tartani a' feljebb mondott *régulát* az *utól-járókkal*, így írván: *abban, avval* s t. eff. A' név szök előtt jobb kiírni *az ez*, p. o. *azféle, ezféle, azképenn, ezképenn, az naponn, ez naponn, ez földön, ez helyett* s a' t. vagy *kényes Eufóniával*, a' mint írja *Páriz Ferentz* is: *afféle, abbéli, ebbéli, efféle, akképenn, ekképenn* s a' t. Tehát nem jó így írni; *ammint* *Versegivel* *Tiszt. Magy.* 29. lap: *ammidönn, avvagy, ammelyly* s a' t. merit ezeket sem így nem mondjuk, sem ezekben *mútató név-mássa*

nintsen, hanem *articulus*. Ugyan is ha jó lenne: ammi, avvagy, ahogy, ammelyly, ammidönn 's t. eff. akkoronn jó lenne ez is: Affö (Caput) akkö (lapis,) akkutya (canis) 'st. eff. ezek helyett: a' kö nehéz, a' kutya harap, a' fő első mindenbenn, mivel úgy *articulus* ezekben *af*, *ak*, ez helyett: *az*, tudni illik *affö* ez helyett *azfö*, *akkö* ez helyett: *azkö*, mint *Articulus* amazokbann: *ammi*, *avvagy*, *ahogy*, *ammidönn* 's a' t. 1816-bann az 50 szám alatt a' hazai dolgok között a' Magyar Kurir így ír: A' Magyaroknál az *eb* és a' kutya egygy dolgot tészén, azért *ebbéli* kívánság anynyit tészén, mint *kutyabéli* kívánság. Innét azt állítja, hogy jobb írás módja ez: *E' béli* kívánság, mint *Ebbéli*. — De erre könnynyü a' felelet. 1-ször Más *ebbéli*, más *eb béli*, vagy *eb-béli*. *Ebbéli* anynyit tészén mint *ez-béli* a' régieknél, *Eb-béli* pedig anynyi, mint *kutya-béli*. Mikoronn így ír ok: *Ebbéli* kívánság, *Eb* ezen mutató névmássából léssen: *Ez*; de el-változik a' közönséges nyelv szokás-ként; valamint *Ez*ből léssen: *Ennek*, *Ebbe*, *Ebből*, *Ettől*, *Errre*, *Erről*, *Efféle*, *Effelől*, *Ekképenn*, *Ennél*. 's a' t. 's ekkoronn öszsze írjuk így: *Ebbéli*; mivelhogy *Ez* szó el-romlik az öszsze-tét

elbenn, nem pedig így: *Eb-béli*, mint nem írjuk *já-mbor*, hanem *jámbor*, noha jó emberből lett ősz-szó. 2-szor Minden nyelvbenn elég szó vagyon, melyly több értelmű, és csak a' beszéd tartalmából érti az értelmes ember annak jelentését. 3-or *E'béli* nem helyes, mint nem lenne helyes *E'be*, ez helyett *Ebbe*; *E'nek*, ez helyett: *Ennek*; *E'ből*, ez helyett: *Ebből's a't*. mertt ezen utól-járó *Be* ebből rövidültt meg *Bele*, vagy *Belé*, azért a' XII. Századbéli Sír-beszédbenn olvasjuk: *Ez munkás világ-belé* (in hunc laboriosum mundum).

Az vagy *A'* ha Articulus, nem ejtegetetik, a' mint jól észre veszi Erdösi, hanem *Az*, *Ez* mutató név-mássa, így hajlik:

Országn Széchenyi *Az Egygyesbenn*

1. <i>Ejt.</i>	<i>Az.</i>	<i>Ez.</i>
2. —	<i>Azé</i>	<i>Ezé.</i>
3. —	<i>Annak</i>	<i>Ennek.</i>
4. —	<i>Azt.</i>	<i>Ezt. (Helytelen Aztat, Eztet 1. Fej. 1. Jegy.)</i>

Többsébbenn

1. —	<i>Azok.</i>	<i>Ezek.</i>
2. —	<i>Azoké.</i>	<i>Ezeké.</i>
3. —	<i>Azoknak.</i>	<i>Ezeknek.</i>
4. —	<i>Azokat.</i>	<i>Ezeket.</i>

Jegyzetek.

1.) Ezen Név-mássaihoz: az, ez im ezen végezetet: *on* és *en* szoktuk ragasztani, 's mondani: *azon, ezen, p. o. azon ember*: (ille homo) ezen könyv, (hic liber), *mind azon-által ez helyett: mindazáltal, és tsak anynyit ér mindazonáltal, mint mindazáltal, tsak anynyit ér azon, mint az, tsak anynyit ér ezen, mint ez.* Révai Elab. Gram. pag. 417. azt írja, hogy, *azon, ezen Pronomen compositum*, öszsze kötött név-mássa; de hibál; mert ezen végezetke: *on, en* nem része a' beszédnek, hanem tsak *paragóg*, itt *en* nem anynyit téssen, mint *ön* (ille) p. o. mind szent, és minden szent-napja (Festum omnium sanctorum) egygyre megyen, minden szent nem azt téssi: *mind-ön szent.* Már pedig akkortt kell valamit kötött szónak mondani, mikortt két, vagy több részét a' Beszédnek egygyüvé kötjük, p. o. két nevet, vagy egygy nevet, és hozzá egygy ígét, mint: *alma-fa, fen-kő, ken-kő, gyújtovány-fű 's t. eff.*

2.) Ezen Mútató Név-mássa: *az, vagy a' nálunk egygyyszer'smind Artikulus, p. o. az Úr anynyit téssen, mint a' Görögnél hos Kyrios, a' Németnél der Herr, melylyet a' Diák, és Toltt, nekjek Artikulussak nem lévén, tsak így ejt: Dominus, Pán, Artikulus-nélkül.* Nintsen elég okunk, úgy mond Révai Elab. Gram. pag. 407. hogy az Artikulussal a' Beszédnek részeit szaporítsuk; mivel Nyelvünkbeun ez tsak

Mutató Név-mássa; de még-is az egyenes mutatónál gyengébbenn mutatvann a' dologra; mertt többet téssen: ez az ember, (hic homo) mint az ember (homo.) Mint-hogy a' mű Artikulusunk, úgy mond Pápai Sámuel Magy. Lit. 63. §. egygy-szer'smind mutató Név-mássa-is, 's azonbann műk az Artikulusnak sem a' Nem-béli különbség' jelentésére, sem az Ejtegetés' meg-készülésére semmi olylyan hasznát nem veszjük, mint veszik, p. o. a' Németek, és Görögök; a' mi különös tisztje pedig annak Nyelvünkben vagyon, azt a' Név-mássai-között is meg-magyarázhatni: ez okáértt jobbnak gondoljuk, ha ezen Artikulus a' Beszéd-részeinek osztályjából ki-maradvann, annak tulajdonságát a' Név-mássai között magyarázjuk. Ennél fogva, mivel a' mű Artikulus-unk egygy-szer'smind Név-mássa, azt a' Debretzeni Gramatikával helyesenn nevezjük: *Meg-különböztető Név-mássának*, diákúl pedig, *Pronomen articulare*.

De ez a' kérdés támad: valljon mind a' két mutató Név-mássa: az-is, ez-is Artikulus-e? És nintsen-e még több féle Artikulus? Ezen kérdésekre nem egygy-özleg felelnek Nyelvtanítóink; — némelylyek azt állítják, hogy ez-is Artikulus. De mivel nagyonn különböznek egygy-mástól az ilylyen mondások, p. o. az ember halandó (homo est mortalis) és ez ember halandó (iste homo est mortalis,) látnivaló, hogy ez valóságos mutató Név-más-

sa, és nem olylyan, mint az ezen szólásban: az ember halandó. Némelylyek a' Német-ként ezen szót: egygy, határozatlan Artikulusnak tartják; de botlanak; merít akkor' a' Diáknál, az *aliquis, quidam, articulus indeterminatus* lenne, mivel sokszor ezen szó: egygy, csak anynyit jelent, mint: némelyly, valaki, p. o. hasonló Menyyny-ország egygy Királyi emberhez 's a' t. Én azt ítélem Erdősivel, hogy Nyelvünkben csak egygy az Artikulus, *articulare pronomen*, a' meg-különböztető Név-mássa, tudniillik: az, vagy meg-rövidítve a', (p. o. az ember, a' ló, ez az ember, ez a' ló) melyly hajlítatlanul marad, p. o. ezé a' lóé, ennek az embernek, ezé az emberé, azt az embert. Amaz: az, ez, a' melyly ejtegettetí; Múató név-mássa, az, a' pedig ezekben a' példákban, melyly nem hajlítatik, meg-különböztető Név-mássa. Méltónak állítom *Silvester*, vagy Szinynyer Várajai Erdösi János' leg régibb Magyar Grammatikusunknak ítéletét elé-adnom, — a' ki ilyen névű Könyvében: *Grammatica Hungaro Latina, in usum puerorum recens scripta, Joanne Silvestro Pannonio Authore Neanesi. Anno 1539. die 14. Junii*, — (melylyet Révai Miklós soha sem látá, a' mint maga Grammatikájában meg-vallja, 's melylyet Kazintzi Ferentz Úr újjolag ki-ada a' Magyar Régiségek, és Ritkaságok között az I. Kötetben Pestenn 1808.) a' 43. laponn így ír. „*Philippus Melancthon Praeceptor noster scribens in Grammatica*

sua Graeca, de Graeci sermonis Articulis primum Priscinianum, sequutus latinam linguam articulum habere negat, Grammaticosque latinos nominum casibus hic, haec, hoc, docendi gratia addidisse, non quod sermo latinus hos nosset articulos.“ — „Deinde Germanicam Linguam, æque ac Græcam Articulum habere. - - Habet et sermo Hungaricus, perinde, ac Græcus: Articulus est in nostro sermone particula az omnium generum, ac numerorum, quæ inflecti nescit, nam quæ inflectitur, pronomen est; minima quidam illa, sed quæ magnam Orationi addat tum majestatem, — tum splendorem, si quis illa recte utatur.“ — És a' 60-dik laponn, a' mit előbb a' Diák nyelvről íra: hogy nintsen a' Diák nyelvnek artikulusa, és hogy a' Diák Nyelvtanítók a' hic, haec, hoc mutató név-másait a' Diák Név Ejtéseihhez adtták, bővebbenn így magyarázja. „Cum enim dicimus: *Hic Magister, hujus magistri* &c. pronomina hæc ad generum, et casuum doctrinam faciendam, Grammatici addidere Latini, non ut essent articuli. Jure igitur hæc *Donatus* Pronomina vocat *articularia*.“ — Ha Erdösi-ként tsak ezen szótska: az artikulus, te-hát botlik Révai Antiqu. §. 119. mind a' két mutató névmását Artikulusnak írvánn. Valójában is más: az ember meg-hal: homo morietur. Tolttúl: Tslovek umre; esmég más: ez ember, vagy azon ember, vagy az az ember meg-hal, homo hic, vel ille morietur, Tolttúl: Tento tslovek umre. Mivel

I-ső TÁBLA a' 165-dik laphozz.

Az Egygyesbenn:

- | | | |
|---|---|---|
| 1. <i>Ejt.</i> Magam, <i>v.</i> én magam,
(ipse ego, ipsa ego), | Magad, <i>v.</i> te magad, (ipse tu,
<i>v.</i> ipsa tu), | Maga, <i>v.</i> ő maga. (ipse ille, ipsa
illa). |
| 2. — Magamé, <i>v.</i> én magamé,
(meus, a, um), anynyi
mint enyém. | Magadé, (tuus, a, um) Lásd
Teéd. | Magáé. (ipsius, illius) Lásd Övé ²
(suus, a, um). |
| 3. — Magamnak, <i>v.</i> én magam-
nak, (ipsi mihi) | Magadnak, Te magadnak, (ipsi
tibi) | Magának, Ő magának, (ipsi illi). |
| 4. — Magamat, Én magamat
(ipsum me, vel ipsam me) | Magadat, <i>v.</i> Te magadat (ipsum
te, <i>v.</i> ipsam te) | Magát, <i>v.</i> Ő magát. (se ipsum,
se ipsam). |

A' Többsbenn.

- | | | |
|---|---|--|
| 1. <i>Ejt.</i> Magunk, <i>v.</i> mü magunk,
(ipsi nos, ipsæ nos) | Magatok, ti magatok, (ipsi vos,
ipsæ vos) | Magak, ő magak, (ipsi illi, ipsæ
illæ). |
| 2. — Magunké, (noster, a, um)
<i>v.</i> mü magunké. Lásd
müénk. | Magatoké, (vester, a, um) <i>v.</i> ti-
magatoké. Lásd tiétek. | Magaké, <i>v.</i> ő magaké (ipsorum,
ipsarum. Lásd Övé'k. |
| 3. — Magunknak, mü magunk-
nak, (ipsis nobis) | Magatoknak, ti magatoknak,
(ipsis vobis) | Magaknak, <i>v.</i> ő magaknak,
(ipsis illis). |
| 4. — Magunkat, <i>v.</i> mü magunk-
at, (nos ipsos, <i>v.</i> nos ipsas) | Magatokat, <i>v.</i> ti magatokat, (vos
ipsos, vos ipsas) | Magakat, <i>v.</i> ő magakat, (se ipsos
se ipsas). |

I-20. TABLA n. 102-dik laphoz

<p>Magyar, n. 8 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>	<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>	<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>
<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>	<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>	<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>
<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>	<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>	<p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p> <p>Magyar, (ipso, illius) Lásd ÖvK (ipse, n. 102.)</p> <p>Magyar, n. 10 magy. (ipse ill. ipse illi)</p>

A. Az Egygyes Számbann.

d.) Kötő Módbann.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

Emlékezet okáért a Végezetek-
nek rövid le festetésök.

Vastag hangonn. Vékony hangonn.

5.) *Leg múlttabb idő.*

A' Jelentő Mód' múlttabbjához valna Seged íge jő.

6.) *Jövendő idő.*

and, end,

*aszsz, eszsz a' 3-dik szem- ok, ek a' 3-dik
ély' and, end végezete személy' végezete
után. után*

*And, aszsz, ok.
ni,*

*End, eszsz, ek.
ni.*

e.) Határozatlan Módbann.

B. A' Többes Számbann.

*anak, enek, néha nak, otok, etek, néha tok, unk, ünök, hajdann
nek tek muk, mük*

*Unk, otok, anak, Ünök, etek, enek,
néha unk, tok, néha ünök, tek,
nak. nek, vagy ünök,
tok, nek.*

Lássuk ezt világosabban a' III-dik Táblánn ez példábann: Nyír (radit).

II-dik TÁBLA, a' 186-dik laphozz.

A. Ragasztékatlan Ígének tselekvő képe.

A. Az Egygyes Számbann.

a) Jelentő Módbann.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

Emlékezet' okáértt a' Végezetek-
nek rövid le-festetésök.

Vastag hangonn. *Vékony hangonn.*

Aszszok

Eszszek

1.) *Jelen való üdö.*

A' gyök-ér *assz, essz, néha tsak szsz,*

ok, ek

2.) *Alig múltt üdö.*

Ezen segéd íge: *vala* járúla' jelen-való személyjeihez

3.) *Múltt üdö,*

a, vagy e,

ál, él

ék

a, ál, ék,

e, él, ék.

4.) *Múlttabb üdö.*

ott, ett, néha tsak tt,

ál, él, elejébe jövénn

am, em, elejébe jövénn

ott, ál, am,

ett, él, em, vagy

a' 3-dik végezet,

a' 3-dik végezet.

vagy *ttáalom,*

ttélem.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

Vala, vagy valtt Segéd ígét kötjük a' Múlttabb üdö' személyjeihez.

6.) *Jövendő üdö,*

Egygy a' Jelenvalóval, vagy a' határozatlan Módbhoz *fog* Segéd íge járúl, és a' Jelenvaló üdö' végezetjeit veszi fel.

b.) A' Meg-hagyó Módbann.

jon, jen, jön,

j,

nintsen,

jon,

jen, jön.

d.) A' Kötő Módbann.

1. A' Jelenvaló egygyez a' Meg-hagyó móddal. Az 1-ső Személy-
hez *ak, ek* végezetet adunk. 2.) *Alig múltt* *nintsen.*

3.) *Múltt üdö.*

na, ne,

nál, nél,

nék.

Na, nál, nék,

Ne, nél, nék,

Azaz, a' Jelentő múlttja végezetjeinek elejökbe *n* betűt teszünk.

4.) *Múlttabb üdö.*

A' Jelentő' múlttabbjához *légyen* Segéd íge járúl, melylyet a' régiek
hajtogatának, de már az a' szokás ki-avúla. Telegdi 3. Rész, 39. lap.

III-dik TÁBLA a' 186-dik laphozz,

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

a.) J e l e n t ő M ó d.

1.) Jelenvaló üdö.

Egy. Szám. Nyír

Nyírszsz

Nyírok v. nyírek.

Több. — Nyírnak v. nyírnek

Nyírtok vagy nyírtek

Nyírunk v. nyírünk.

2.) Alig múltt üdö.

Egy. Nyír vala

Nyírszsz vala

Nyírok vala, v. nyírek vala.

Töb. Nyírnek vala v. nyírnek vala

Nyírtok vala v. nyírtek vala

Nyírunk vala, v. nyírünk vala.

3.) Múltt üdö.

Egy. Nyíra v. nyíre

Nyírál v. nyírel

Nyírek.

Töb. Nyírának v. nyírének

Nyíratok v. nyírétek

Nyíránk v. nyírénk.

4.) Múlttabb üdö.

Egy. Nyírtt

Nyírttál v. nyírttél

Nyírttam v. nyírttem.

Töb. Nyírttanak v. nyírttenek

Nyírttatok v. nyírttetek

Nyírttunk v. nyírttünk.

5.) Leg-múlttabb üdö.

Tsak *vala*, vagy *valtt* Segéd íge járúl mind a' három személyhez
a' múlttabb üdö után, p. o. nyírtt *vala* 's a' t.

6.) Jövendö üdö.

Egygy a' Jelenvalóval, vagy a' határozatlanhoz *fog* Segéd ígét teszünk ekképpenn:

Egy. Nyírni fog

Nyírni fogszsz

Nyírni fogok.

Töb. Nyírni fognak

Nyírni fognak

Nyírni fogunk.

b.) M e g - h a g y ó M ó d.

Egy. Nyírjon v. nyírjen

Nyírj

Nyírjunk v. nyírjünk.

Töb. Nyírjanak v. nyírjenek

Nyírjatok v. nyírjetek

d.) K ö t ő M ó d.

1.) Jelenvaló üdö.

Mint a' Meghagyó

— — —

Nyírjak, vagy nyírjek.

2.) Alig múlttja nintsen.

3-dik Személy,

Egy. Nyírna v. nyírne
Tob. Nyírnának v. nyírnének

A' Jelentő Mód' múlttabbjához *légyen* adatik.

Egy. Nyírtt légyen
Tob. Nyírttanak légyen, vagy
nyírttenek légyen

A' Jelentő Mód' múlttabbjához *valna* Segéd ige jő.

Egy. Nyírtt valna
Tob. Nyírttanak valna, vagy
nyírttenek valna

Egy. Ha nyírand, v. nyírend
Tob. Ha nyírandanak, v. nyírendenek

2-dik Személy,

3.) *Múlt* üdö.

Nyírnál v. nyírnél
Nyírnátok v. nyírnétek

4.) *Múlttabb* üdö.

Nyírttál légyen, v. nyírttél légyen
Nyírttatok légyen, v. nyírttetek
légyen

5.) *Leg-múlttabb* üdö.

Nyírttál valna, v. nyírttél valna
Nyírttatok valna, v. nyírttetek
valna

6.) *Jövendő* üdö.

Ha nyírandaszsz, v. nyírendeszsz
Ha nyírandatok, v. nyírendetek

1-ső Személy,

Nyírnék.
Nyírnánk v. nyírnénk.

Nyírttam légyen, nyírttem légyen.
Nyírttunk légyen, v. nyírttünk
légyen.

Nyírttam valna, v. nyírttem valna.
Nyírttunk valna, vagy nyírttünk
valna.

Ha nyírandok, v. nyírendek.
Ha nyírandunk, v. nyírendünk.

e.) **H a t á r o z a t l a n M ó d.**

Tsak Jelenvaló üdeje vagyon:

Nyírni.

A. Az Egygyes Számbann.

d.) Kötő Módbann.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

4.) *Múlttabb üdö.*

Légyen adatik a' múltthozz.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

Valna járúl a' múlttabbhoz.

6.) *Jövendő üdö.*

A' míveltető' jövendőjéhez járúl

ik,

ol, el,

om, em.

ik, ol, om.

ik, el, em.

e.) Határozatlan Módbann.

ni,

ni.

B. A' Többes Számbann.

A' Míveltető gyök-ér személyhez azok a' Végezetek járúlnak, melylyek a' tselekvő íge' többes számábann. Lassuk ezt világosbban az V-dik Táblánn ez példábann: *Nyír*, melylyből míveltető léssen *Nyírat*, vagy *Nyíret*; szenvedő pedig: *Nyíratik*, vagy *Nyíretik* (raditur).

Émlékezet' okáértt a' Végezetek-
nek rövid le-festetésök!

Vastag hangonn. Vékony hangonn.

IV-dik TÁBLA, a' 205-dik laphozz.

B. A' Szenvedő Igének képe.

A. Az Egygyes Számbann.

a) Jelentő Módbann.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

**A' míveltető ige' gyök-
ér' személyjéhez**

1.) Jelen való üdö.

járúl *ik,*

ol, el,

om, em,

ik, ol, om.

ik, el, em.

2.) Alig' múltt üdö.

Tsak *vala* toldatik a' jelen-valóhoz.

3.) Múltt üdö.

ék

ál, él,

ám, ém,

ék, ál, ám.

ék, él, ém.

4.) Múlttabb üdö.

ott,

ál, él,

am, em,

ott, ál, am.

ett, él, em.

5.) Leg-múlttabb üdö.

A' Múltt'hoz *vala*, vagy *valt* járúl.

6.) Jövendő üdö.

**Egygy a' Jelenvalóval, vagy a' szenvedő határozatlan Módot fog
Segéd igével hajtogatjuk.**

b.) A' Meg-hagyó Módbann.

A' Míveltetőnek meg-hagyó személyjéhez járúl

ék,

ál, él,

nintsen

ék, ál.

ék, él.

d.) A' Kötő Módbann.

1.) Jelenvaló üdö.

**Egygyez a' Meg-hagyó móddal. Az 1-ső Személybeann *am, em* vég-
ezet járúl a' míveltető' Meg-hagyó' 2-dik személyjéhez.**

2.) Alig' múltt nintsen.

3.) Múltt üdö.

nék,

nál, nél,

nám, ném.

nék, nál, nám.

nék, nél, ném.

V-dik TÁBLA a' 205-dik laphozz.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

a.) J e l e n t ő M ó d.

1.) Jelenvaló üdö.

Egy. Nyíratik, v. nyíretik.

Nyíratol, vagy nyíretel.

Nyíratom, v. nyíretem.

Töb. Nyíratnak v. nyíretnek.

Nyíratok, vagy nyírettek.

Nyíratunk v. nyíretünk.

2.) Alig múltt üdö.

Tsak *vala* járúl a' Jelenvalóhoz.

3.) Múltt üdö.

Egy. Nyíraté'k v. nyíreté'k.

Nyíratál, v. nyíretél.

Nyíratám, v. nyíretém.

Töb. Nyíratának v. nyíretének.

Nyíratátok, v. nyíretétek.

Nyíratánk, v. nyíreténk.

4.) Múlttabb üdö.

Egy. Nyíratott, v. nyíretett,

Nyíratattál, v. nyíretettél.

Nyíratattam, v. nyírettettem.

Töb. Nyíratottanak v. nyíretettének.

Nyíratattatok, v. nyíretettetek.

Nyíratattunk, v. nyíretettünk.

5.) Leg-múlttabb üdö.

A' múlttabbhoz *vala*, vagy *váltt* járúl.

6.) Jövendő üdö.

Egygy a' Jelenvalóval, vagy mint a' tselekvőbenn a' míveltető' határozatlanhoz fog Segé! íge járúl, p. o. ő nyíratni, v. nyíretni fog, te nyíratni, v. nyíretni fogsz 's a' t.

b.) M e g - h a g y ó M ó d.

Egy. Nyírassék v. Nyíressék

Nyírassál v. Nyíressél.

Nintsen

Töb. Nyírassanak, v. Nyíressenek.

Nyírassatok v. nyíressetek.

Nyírassunk v. nyíressünk.

d.) K ö t ő M ó d.

1.) Jelenvaló üdö.

Úgy foly mint a' Meg-hagyó, egygyedül az

1-ső személy

— — —

Nyírassam, nyíressem.

2.) Alig múlttja nintsen.

3-dik Személy,

2-dik Személy.

1-ső Személy.

Egy. Nyíratné'k, v. nyíretné'k, Nyíratnál, v. nyíretnél Nyíratnám, v. nyíretném.
Töb. Nyíratnának, v. nyíretnének. Nyíratnátok, v. nyíretnétek. Nyíratnánk, v. nyíretnénk.

4.) *Múlttabb üdö.*

A' Jelentő múlttabbjához minden személybenn *Légyen* Segéd ige ragad, p. o. nyíratott-légyen, nyíratnál-légyen 's'a't.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

A' Jelentő múlttabbjához *valna* Segéd ige járúl, p. o. nyíratott-valna 's'a't.

6.) *Jövendő üdö.*

Egy. Nyírat-and-ik, v. nyíret-end-ik. Nyíratandol, v. nyíretendel. Nyíratandom, v. nyíretendem.

Töb. Nyíratandanak, v. nyíret-and-ik. Nyíratandotok, v. nyíretendetek. Nyíratandunk, v. nyíretendünk.

e.) **H a t á r o z a t l a n M ó d.**

Nyíratni, vagy nyíretni.

A. Az Egygyes Számbann.

d.) Kötő Módbann.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

Emlékezet' okáértt a' Végezetek
nek rövid le-festetésök.

Vastag hangonn. Vékony hangonn.

3.) Múltt üdö.

A' ragasztékatlan' múltt 3-dik személyjéhez z jönek a' Ragasztékok,
p. o. *nyírna* szóhoz *a, ad, am, nyírne-höz*: *e, ed, em.*

a, ad, am.

e, ed, em.

4.) Múlttabb üdö.

A' Jelentő Mód' múlttjához ezen Segéd ígét: *Légyen* toldjuk.

5.) Leg-múlttabb üdö.

A' Jelentő Mód' múlttabbjához *Valna* Segéd íge járúl.

6.) Jövendő üdö.

A' ragasztékatlan kötő Mód' jövendő 3-dik személyjéhez, mint a'
Jelentő jelenvalójábann, ragasztatik

ja, i,

od, ed,

om, em.

ja, od, om.

*i, ed, em.
i, öd, öm.*

e.) Határozatlan Módbann.

A' ragasztékatlan határozatlanhoz z jö

a, e,

ad, ed,

am, em. öm.

a, ad, am.

*e, ed, em.
e, öd, öm.*

B. A' Többes Számbann.

Mindenütt az Egygyes Szám' 3-dik ragasztékos személyjéhez a'
többes számbeli Ragasztékok járúlnak:

ak, ek,

atok, etek, v. ötök,

uk, ük.

ak, atok, uk.

ek, etek, ötök, ük.

Egygyedül a' Határozatlan Mód' 1-ső személyjébenn *unk, ünk.*

Lássuk ezt világosbann a' VII-dik Táblánn ez példábann: *Nyír* (radit).

VI-dik TÁBLA, a' 222-dik laphozz.

D. A' R a g a s z t é k o s Í g é n e k t ű k ö r k é p e.

A. Az Egygyes Számbann.

a) Jelentő Módbann.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

1.) *Jelen való üdö.*

A' ragasztékatlan 3-dik személyhez járúl

ja, vagy i,

od, ed, v. öd.

om, em, v. öm.

Emlékezet' okáértt a' Végezetek-
nek rövid le-festetésök.

Vastag hangonn. Vékony hangonn.

ja, od, om.

i, ed, em.

i, öd, öm,

2.) *Alig múltt üdö.*

Tsak *vala* toldatik a' jelen-valóhoz.

3.) *Múltt üdö.*

A' ragasztékatlan 3-dik személyhez ragad:

a, e,

ad, ed,

am, em,

a, ad, am.

e, ed, em.

4.) *Múltabb üdö.*

A' ragasztékatlan múltabb 3-dik személyjéhez jö:

a, e,

ad, ed,

äm, em,

a, ad, äm.

e, ed, em.

5.) *Leg-múltabb üdö.*

A' Múltabbhoz *vala*, vagy *valtt* járúl.

6.) *Jövendő üdö.*

Egygy a' Jelenvalóval, vagy a' ragasztékatlan határozatlan Módjá-
hoz *fog* Segéd íge adatik ragasztékosann. *fogja, fogod, fogom's a't.*

b.) A' Meg-hagyó Módbann.

A' ragasztékatlan 2-dik személyjéhez toldatik

ja, je,

ad, ed,

nintsen

ja, ad.

je, ed.

d.) A' Kötő Módbann.

1.) *Jelenvaló üdö.*

Egygyez a' Meg-hagyó móddal. Az 1-ső Személyhez *am, em* járúlvann.

2.) *Alig múltt nintsen.*

VII-dik TÁBLA a' 222-dik laphozz.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

a.) J e l e n t ő M ó d.

1.) *Jelenvaló üdö.*

Egy. Nyírja, v. nyíri.

Töb. Nyírják, v. nyírik.

Nyírod, vagy nyíred.

Nyírjátok, vagy nyíritek.

Nyírom, v. nyírem.

Nyírjuk, v. nyírjük.

2.) *Alig múltt üdö.*

Nyírja vala, v. nyíri vala.

Nyírod vala 's a' t.

3.) *Múltt üdö.*

Egy. Nyírá v. nyíré.

Töb. Nyírá'k v. nyíré'k, ez helyett: nyíré-ek; mertt nyírék ragasztékatlan első múltt személy az egygyes számbann.

Nyírad, v. nyíred.

Nyírá'tok, v. nyíré'tek ez helyett: nyíré-etek; mertt nyírétek ragasztékatlan múltt 2-dik személy a' többesbenn.

Nyírá'm, v. nyíré'm.

Nyírók, v. nyírók. (ez helyett nyírá'uk, és nyíré'ük.)

4.) *Múlttabb üdö.*

Egy. Nyírtt-a, v. nyírtt-e,

Töb. Nyírtták, v. nyírtték.

Nyírttad, v. nyírttad.

Nyírttátok, v. nyírttétek.

Nyírttám, vagy nyírttém; mertt nyírttam nyírttem ragasztékatlan.

Nyírttuk, v. nyírttük.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

Nyírtta vala, v. nyírtte vala.

Nyírttad vala 's a' t.

6.) *Jövendő üdö.*

Másodsor:

Egy. Nyírni fogja.

Töb. Nyírni fogják

Nyírni fogod,

Nyírni fogjátok:

Nyírni fogom.

Nyírni fogjuk.

b.) M e g - h a g y ó M ó d.

Egy. Nyírj-já, v. Nyírj-je; mertt Nyírj-ad, v. Nyírj-ed.

nyírja, nyírje a' Jelentő módnak jelenvaló üdeje.

Nintsen

3-dik Személy,
Töb. Nyírj-ják, v. nyírj-jék;
mertt *Nyírják*
a' Jelentő Mód'

Mint a' Meg-hagyó, egygyedül az i-ső egygyes személyje

Egy. Nyírná, v. nyírné,
Töb. Nyírnák, v. nyírnék;
mertt nyírnék ragasztékatlan
első múltt személy.

Nyírta légyen, vagy nyírte légyen.
Nyírtad légyen 's'a't.

Nyírta volna v. nyírte volna. Nyírtad volna 's'a't.

Egy. Nyírandja, v. nyírendi.
Töb. Nyírandják, v. nyírendik

Egy. Nyírnia, v. nyírnie.
Töb. Nyírniak. v. nyírniek vagy
nyírniök.

2-dik Személy.
Nyírjjátok, v. nyírjjétek.
Nyírjjátok

jelen való
d.) K ö t ö M ó d.

1.) *Jelenvaló üdö.*

2.) *Alig múlttja nintsen.*

3.) *Múltt üdö.*

Nyírnád, v. nyírnéd.
Nyírna'tok, v. nyírné'tek,
mertt nyírnátok, nyírnétek rag-
asztékatlan.

4.) *Múlttabb üdö.*

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

6.) *Jövendő üdö.*

e.) H a t á r o z a t l a n M ó d.

Nyírnád, v. nyírnéd
Nyírnátok, v. nyírnétek,

1-ső Személy,
Nyírjjunk v. nyírjjük.
Nyírjuk, Nyírjük
üdeje.

— Nyírjam, nyírjem.

Nyírnám, v. nyírném.
*Nyírnók, nyírnök, ez helyett Nyír-
nánk, nyírnénk.*

Nyírandom, v. nyírendem.
Nyírandjuk, v. nyírendjük.

Nyírnam, v. nyírnem.
Nyírünk, v. nyírnünk.

3-dik Személy,	2-dik Személy.	1-ső Személy.
Töb. Valttanak.	Valttatok.	Valttunk.
Menttenek.	Menttetek.	Menttünk.
Egy. Valtt vala.	5.) <i>Lég-múlttabb üdö.</i> Valttál vala, v. válttál váltt.	Valttam vala, v. válttam váltt.
Mentt vala.	Menttél vala.	Menttem váltt.
	6.) <i>Jövendő üdö.</i>	

Vagyonnak jövendője magából nintsen; mertt nem mondjuk: Vanni fog, mint:

Egy. Menni fog,	Menni fogszsz,	Menni fogok, 's a't.
2-szor Mivel a' jelenvaló üdöt jövendő helyett használjuk, ez jelenvaló üdövel: <i>lészen</i> (fit) élünk jövendő helyett, (erit), <i>lészsz</i> (eris) <i>lészek</i> (ero). Erről az ígéről alább szólok.		

b.) M e g - h a g y ó M ó d.

Vagyonnak meg-hagyója nintsen; hanem azt *lészen*-ből költsönn veszi így: légyen. Erről alább.

Egy. Menjen.	Menj (men-ből rendes)	Nintsen.
Töb. Menjenek.	Menjetek.	Menjünk.

d.) K ö t ö M ó d.

1.) *Jelenvaló üdö.*

Vagyonnak nintsen, mivel nintsen meg-hagyója, hanem *lészen* ígével teszi-ki azt így: *légyen* 's a't.

Egy. Menjen.	Menj.	Menjek,
Töb. Menjenek.	Menjetek,	Menjünk.

2.) *Alig múlttja nintsen.*

3.) *Múltt üdö.*

Egy. Valna,	Valnál.	Valnék.
-------------	---------	---------

(a' mint a' Debr. Gram. a' 80. lapon írja, nem pedig vóna, vagy volna; mertt ez palótzos, mint óma, vagy ólma, mertt nem *volék*, *volál*, *vola*).

*) A' Debr. Gram. a' 80. laponn ezt igen helyesenn írja így: *vált*; de helyesebbenn írta valna két t-vel: *váltt*.

VIII-dik TÁBLA a' 247-dik laphozz.

I.) VAGYON, MEGYEN r. d. l.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

a.) Jelentő Mód.

1.) Jelenvaló üdö.

Egy. Vagyon (meg-rövidítve van) Megyen, Menyen, (meg-rövidítve) Mén. Vagy, Mégy, Mészsz (Sz. Páli Vagyok, Megyek. Gram. pag. 161.)

Töb. Vagynak, meg-rövidülve: Vagytok: megytek, v. mentek, Vagyunk, megyünk v. menyünk. Sz. Páli. pag. 161. v. menünk, mertt a' G. az N, Ny. betűvel fel-szokott tserélődni, a' mint meg-mútatom a' Szó-könyvemben.

2.) Alig múltt üdö.

Vagyon-nak nintsen alig múlttja, Sz. Páli pag. 157. (s így hibáz a' Debr. Gr. 77. lap.)
Egy. Megyen vala, Mégygy, v. mészsz vala Megyen, v. menyen vala.
Töb. Megynek, v. mennek vala, Megytek, v. mentek vala. Megyünk, v. menyünk vala, v. menünk vala.

3.) Múltt üdö.

Egy. Vala (ez helyett vana. lásd Valál, a' Szó-könyvemet va alatt.) Valék,
 Méne, Menél, Ménék.
Töb. Valának, Valátok, Valánk.
 Menének, Menétek, Menénk.

4.) Múlttabb üdö.

Egy. Valtt *) (Palótzosann, vót, Valttál, Valttam.
 v. volttt, mint óma, olma, ez helyett: (alma)
Mentt, Menttélt, Menttem,

IX-dik TÁBLA, a' 247-dik laphozz.

3-dik Személy.	2-dik Személy.	1-ső Személy.
Menne (<i>men</i> -ből rendesen foly.	Mennél.	Mennék.
Töb. Valnának,	Valnátok,	Valnánk.
Mennének,	Mennétek,	Mennénk.
	4.) <i>Múlttabb üdö.</i>	
Egy. Valtt légyen.	Valttál légyen,	Valttam légyen,
Mentt légyen,	Menttél légyen.	Menttem légyen.
Töb. Valttanak légyen.	Valttatok légyen,	Valttunk légyen.
Menttenek légyen.	Menttetek légyen,	Menttünk légyen.
	5.) <i>Leg-múlttabb üdö.</i>	
Egy. Valtt valna.	Valttál valna.	Valttam valna.
Mentt valna.	Menttél valna.	Menttem valna.
Töb. Valttanak valna	Valttatok valna.	Valttunk valna.
Menttenek valna	Menttetek valna,	Menttünk valna.
	6.) <i>Jövendő üdö.</i>	
	Vagyonnak nintsen. De <i>megyen</i> -nek, vagy inkább <i>men</i> ígének	
Egy. Menend.	Menendeszsz.	Menendek.
Töb. Menendenek,	Menendetek,	Menendünk.

e.) H a t á r o z a t l a n M ó d.

Vagyon-nak nintsen, hanem *lészen*-ből veszi költsönn ezt: *lenni* ez helyett: *esse*, melyly tulajdon képen: *feri*. — *Megyen*-ből, vagy inkább *men*-ből *lészen* Határozatlan rend szerint: *menni*. — Valamint *men*-ből *lészen*: *menni*, úgy *van*-ból lenne *vanni*; de nintsen szokásbann. Botlik tehát a' Debr. Gram. a' 80. laponn: *valni* határozatlant említvénn; mertt *vala* a' Múltbann *vagyon*, a' határozatlan üdö a' jelenvalóból származik, a' hol *van*, nem *val* mondjuk.

II.) SZON, SZEN végezetű Igékről.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

a.) J e l e n t ő M ó d.

1.) Jelenvaló üdő.

<i>Egy.</i> Iszon, észen, *) léssen, té- szen, véssen, hiszen, viszen.	Iszsz, észsz, lésszsz, tésszsz, vésszsz, hiszsz, viszsz.	Iszlak, észlek, lésszek, (fo) téssz- ek, vésszek, hiszek, viszek.
<i>Töb.</i> Isznak, esznek, léssznek, téssz- nek, véssznek, hisznek, visznek	Isztok, észtek, léssztek, téssztek, véssztek, hisztek, visztek.	Iszunk, észünk, lésszünk, tésszünk, vésszünk, hiszünk, viszünk.

2.) Alig múltt üdő.

Iszon, eszen vala 's a' t.

3) Múltt üdő.

Iva, eve, vagy *ön*, †) leve, vagy
lön, teve, vagy *tön*, veve, vagy
vön, hive, vagy *hün*, vive, vagy
vün. (Ezekbenn a' *v* betű inas
betű, mint a' régi sír beszéd-
benn: *halláva*, *vetéve*, 's a' t.

Egygyes.

Ivál, evél, vagy *öl*, levél, vagy
löl, tevél, vagy *töl*, vevél, vagy
völ, hivél, vagy *hül*, vivél, vagy
vül.

Iválnak, evélek, vagy *ölek*, levék,
vagy *lök*, tevék, vagy *tök*, vev-
ék, vagy *vök*, hivek, vagy *hük*,
vivéek, vagy *vük*.

Többes.

Ivának, Evének, vagy *önök*, Lev-
ének, vagy *lönök*, Tevének, v.
tönök, Vevének, vagy *vönök*,
Hivének, vagy *hünök*, Vivének,
vagy *vünök*.

Ivátok, Evétek, vagy *ötök*, Lev-
étek, vagy *lötök*, Tevétek, v.
tötök, Vevétek, vagy *vötök*,
Hivétek, vagy *hütök*, Vivétek,
vagy *vütök*.

Ivánk, Événk, vagy *önk*. Levénk,
vagy *lönk*, Tevénk, vagy *tönk*,
Vevénk, vagy *vönk*, Hivénk,
vagy *hünk*, Vivénk, vagy *vünk*.

*) Iszon, eszen, iszsz, észsz, iszlak, észlek, iválnak, evélek, ittalak, ettelek, innáiak, ennélek, ian-
dalak, ejendelek, mikor légyen szokásbann, meg-mondottam a' ragasztékatlan tselekvő igék-
ről adott Jegyzeteimbenn a' 6-dik szám alatt. Egyébkortt *ik-es* közép íge. Erről szólok
alább a' szenvedő formájú rendetlen ígék között.

†) *Ön*, *lön*, *tön*, *vön*, *hün*, *vün* régi módi hajlítás. Valljon 1-ször hol vette az *n* magát ezekbenn?
2-szor az *ö*, *ü* betű honnét számozott? Az 1-re azt mondom, hogy ezekhez: eve, leve,

3-dik Személy.

Mint a' Meg-hagyó.

Egy. Inna, enne, lenne, tenne; venne, hinne, vinne. (Nem pedig iszna, eszne, leszne; itt az sz n-né változik Deb. Gr. 99. lap.)

Töb. Innának, ennének, lennének, tennének, vennének, hinnének, vinnének

Itt légyen 's a' t.

Itt valna 's a' t.

Egy. Iand, ejend, lejend, tejend, vejend, hiend, viend. *)

Töb. Iandanak, ejendenek, lejendenek, tejendenek, vejendenek, hiendenek, viendenek

2-dik Személy.

d.) K ö t ö M ó d.

1.) *Jelenvaló üdö.*

Az 1-ső Személy: Igyalak, egyelek, légyek, tégyek, végyek, hígyek, vigyek. Rövid *i*-vel hígygyek.

2.) *Alig múltt nintsen.*

3.) *Múltt üdö.*

Innál, ennél, lonnél, tennél, vennél, hinnél, vinnél.

Innátok, ennétek, lennétek, tennétek, vennétek, hinnétek, vinnétek

4.) *Múlttabb üdö.*

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

6.) *Jövendő üdö.*

Iandaszsz, ejendeszsz, lejendeszsz, tejendeszsz, vejendeszsz, hiendeszsz, viendeszsz.

Iandatok, ejendetek, lejendetek, tejendetek, vejendetek, hiendetek, viendetek

1-ső Személy.

Innálak, ennélek, lennék, tennék, vennék, hinnék, vinnék.

Innánk, ennének, lennénk, tennénk, vennénk, hinnénk, vinnénk.

Iándalak, ejendelek, lejendek, tejendek, vejendek, hiendek, viendek.

Iandunk, ejendünk, lejendünk, tejendünk, vejendünk, hiendünk, viendünk.

*) Nem eend, leend, teend, veend; mertt az *ee* a' Magyaránál annyit tesz *n*, mint egygy hosszú *e*, tehát *eend*, anynyi lenne, mint *énd*, azértt *j* inas betű járúl közbe, hogy *eend* ne mondassék *éndnek*. Debr. Gram. 78. lap. Sz. Páli Gram. pag. 160, és 137. Telegdi 3. Rész. 27. lap.

X-dik TÁBLA a' 247-dik laphozz.

3-dik Személy.	2-dik Személy.	1-ső Személy.
	4.) <i>Múlttabb üdö.</i>	
Itt, Ett, Lett, Tett, Vett, Hitt, Vitt. (Tehát hibás: ivott, evett, mint hibás lenne,; levett, tev- ett, vevett, hivitt, vivitt.	<i>Egygyes.</i> Ittál, Ettél, Lettél, Tettél, vettél, Hittél, Vittél.	Ittalak, Ettelek. Lettem, Tettem, Vettem, Hittem, Vittem.
	<i>Többes.</i>	
Ittanak : Etnenek : Lettenek : Tet- tenek : Vettenek : Hittenek : Vitt- Vittenek.	Ittatok : Ettetek : Lettetek : Tett- etek : Vettetek : Hittetek : Vitt- etek:	Ittunk : Ettünk : Lettünk : Tettünk : Vettünk : Hitünk : Vittünk :
	b.) <i>M e g - h a g y ó M ó d.</i>	
Igyon, Égyen, Légyen, Tégy- en, Végyen, Hígyen,*) Vigy- en, (de rövid <i>i</i> -vel higgyen, nem higgyen),	<i>Egygyes.</i> Igy, égy, légy, tégy, végy, hígy vígy, de rövid <i>i</i> -vel higgy.	nintsen.
Igyanak, Égyenek, Légyenek, Tégyenek, Végyenek, Hígy- enek, Vigyenek, rövid <i>i</i> -vel higgyenek.	<i>Többes.</i> Igyatok, Égyetek, légyetek, tégy- etek, végyetek, hígyetek, vigy- etek, rövid <i>i</i> -vel higgyetek.	Igyunk, Égyünk, Légyünk, Tégyünk, Végyünk, Hígyünk Vigyünk, rövid <i>i</i> -vel higgyünk

teve, veve, hive, vive, *ön* Név-mássa járúl. A' 2-dikra pedig, hogy *ev* szótag *ö*-re, *iv* *ü*-re, szokott változni. Lásd Szó-könyvem' Elő-beszédjét a' 11. §-bann. Innét *ön* ebből lett: *ere* *ön* (comedit ille me, vel nos) 's a' t.

*) Hiszen ígének Meg-hagyóját *igy* szoktuk ejteni: *higgy*, *higgyen*, *higgyenek* 's a' t. noha az Analógia azt kívánná, hogy *egygy* *gy*-vel ejtsük, és írjuk azokat, ne kettővel, mint nem mondjuk: *végygy*, *tégygy*, *vígygy* 's a' t. És rendesebb is *egygy* *gy*-vel írni ezeket; mert ezekbenn a' *gy*, *j* betű helyett áll, melyly jegye a' *Meg-hagyónak*, a' gyök-érhez pedig rendesen *egygy* *j* járúl a' ragasztékatlan *meg-hagyónak* formálására. Ebbenn: *higgy*, a' gyök-érnek meg-rövidítése miatt kettőztetik meg a' *gy*, valamint ebben: *jőj*, és *jőjj*, vagy *győj*, és *győjj*. (Káldi 1. Joan. 3. v. 23.)

XI-dik TÁBLA a' 247-dik laphozz.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

e.) H a t á r o z a t l a n M ó d.

Inni, Enni, Lenni, (fieri, et esse) Tenni, Venni, Hinni, Vinni.

(mintha lenne: iszni, eszni 's a' t. Lásd a' feljebb való Jegyzést.)

Vonszon, melylynek gyök-ere von, úgy megyen a' Jelentő' jelenvalójábann, p. o. *Vonszon*, *vonszaszsz*, *vonszok*, *vonszanak*, *vonszatok*, *vonszunk*. De egyéb-ha von rendesenn hajlik: vona, vontt, vonj, vonnék, vonand, vonni, sőt *vonszon* helyett is már ma nagyobb divatbann vagyon ez rendes ige: *von*. De *vonszon* a' régieknél nem szokatlan. Lásd Káldi Ján. 12. v. 32.

III.) A' MAGÁBANN HANGZÓN VÉGZÖDŐKRŐL.

a.) J e l e n t ő M ó d.

1.) Jelenvaló üdö.

<p><i>Egy.</i> Hi, nyí, sí, szí, ví, ró, ó, fú fő, jö, nő, lö, nyö, szö.</p>	<p>Híszsz, nyíszsz, síszsz, szíszsz, víszsz, rószzsz, ószsz, fúszsz, főszzsz, jöszzsz, nöszzsz, lőszzsz, nyöszzsz, szöszzsz.</p>	<p>Hívok, nyívok. sívok, szívok, vívok, rovak, ovok, fúvok, fővök, jövök, növök, lövök, nyövök, szövök.</p>
<p><i>Erdélybenn.</i> Hivu, nyivu, sivu, szivu, vivu, Sz. Páli Gram. p. 93. 136. rón, ón, fún, fön, jön, nön, lön, nyön, szön. A' hol ön (ón) 3. személybéli személyes név mássa (ille) 's jön anynyi, mint jö, ön, fún, mint fú, ön, a' hol ön a' vastag hangmiá ón-ra változik, és a' magábann hangzója el-enyészik az előbbi miatt. <i>Magyar Országbann</i> néhol ez helyett: fő, vagy fön, mondják föl, ez helyett nő, nöl 's a' t. *)</p>	<p>Nem egygy sz-szel hísz, szösz. Lásd Sz. Páli Gram. pag. 93.</p>	<p>Ezekbenn a' v betű, inas betű; mivel nehéz lenne ki-mondani: <i>hiok</i>, <i>nytok</i>, <i>fúok</i>. Mivel pedig egygy forma inas betű a' v a' j-vel, ez helyett: fúvok mondják: fújok-is; de fúj olyly férges, mint fúv a' 3-dik személybenn, és mint férges lenne, híj, nyij a' Jelentő módbann.</p>

3-dik Személy.

Töb. Hínak, nyínak, sínak, szí-
nak 's a' t.

Hí vala

Egy. Hiva, nyiva, siva, viva, ro-
va, ova, fuva, főve, jöve, nö-
ve, löve, nyöve, szöve.

Töb. Hivának

Egy. Hítt, nyítt, sítt, szítt, vítt,
rótt, ótt, fútt, főtt, jött, nőtt,
lött, nyött, szött.

Töb. Híttanak, 's a' t.

Híjon, nyíjon 's a' t.

Hína, nyína 's a' t.

Híni, nyíni, jöni, szöni 's a' t. —

2-dik Személy.

Hítok, nyítok 's a' t.

2.) *Alig múltt üdö:*
Híszsz vala 's a' t.

3.) *Múltt üdö:*
Hívál 's a' t.

Hívátok

4.) *Múlttabb üdö:*
Híttál 's a' t.

Mivel Erdélybenn mondják: hívú, szívú 's a' t, azért mondják: *hivutt, szívutt*
Sz. Páli Gr. p: 134, 135. ebből jön Magyar Országban hívott, szívott. Káldi 1. Tess: 4. v. 7.

Híttatok 's a' t.

b.) *M e g - h a g y ó M ó d.*

Híj, nyíj, síj, szíj 's a' t.

d.) *Kötő Mód* 1.) *Jelenvaló üdö, mint a' Meg-hagyó.*

2.) *Alig múltt nintsen.*

3.) *Múltt üdö.*

Hínál 's a' t.

e.) *H a t á r o z a t l a n M ó d.*

Jön-ből léssen jön-ní.

1-ső Személy.

Hívünk, nyívünk 's a' t.

Hívék 's a' t.

Jegy. Hiva, nyiva, 's a' t: a' rövid
i-vel különböz ez részesülök-
től: híva, nyíva, siva, fel van
róva 's a' t.

Hivánk 's a' t.

Híttam 's a' t.

Híttunk 's a' t.

Nintsen.

Hínék 's a' t.

*) Botolnak, a' kik azt tanítják, hogy jobb ezen ígék: hí, rí, sí 's a' t. így mondani: hív, rív, sív;
mertt ez régi Nyelv-szokás szerént jó vala, de a' mai közönséges Nyelv-szokás ként jobb hí,
rí, sí. Lásd feljebb IV. Rész. I. Tag. II. Fejezet. Jegyzet 4-dik szám alatt.

3-dik Személy,

2-dik Személy.

1-ső Személy.

6.) Jövendő üdö.

Egy. Látszandik, Tetszendik, Látszandol, Tetszendel, Látszandom, Tetszendem.
Töb. Látszandának, tetszendenek, Látszandatok, Tetszendetek, Látszandunk, Tetszendünk.

e.) H a t á r o z a t l a n M ó d.

Látszani, Tetszeni.

Hasonló képen hajlik *ismérszik* ige is. (Sz. Páli Gram. pag. 141.) De a' meg-hagyó módbann nem ered olyly rendesen a' tselekvő meg-hagyójától, mint *láss, tess*-ből ered *lássék, lássál, tessék, tessél*; mertt nem mondják hasonló képen *ismérj*-ből: *ismérjél, ismérjék*, hanem szenvedő: *ismértetik*-ből: *ismértessél, ismértessék*. Noha *Látszik* ige hasonló ehhez: *tetszik*, még-is Sz. Páli (Grammatikájábann a' 140. laponn) különbözöleg hajtogatja ezen ígét *látszik*, ettől: *tetszik* a' 164. laponn; mertt a' Meg-hagyó módbann nem így hajtja: *lássál, lássék*, mint *tessél, tessék*, hanem *lássassál, látszassék*. De ez gánts, mivel *lássassál, látszassék, látszatik*nak a' hajlítása. Így a' Kötő módbann-is nem így hajtja: *látszanék, látszanál, látszanám*, hanem *látszatnék, látszatnál, látszatnám*, ez ismég *látszatik*nak hajlítása. *Látszatik* pedig nem jól vagon magyarul mondva, hanem vagy *látszik*, vagy *láttatik*, *láttatik* szenvedő ige, *látszik* pedig közép ige, Lásd Sz. Páli Gram. pag. 140.

XII-dik TÁBLA a' 248-dik laphozz.

I-ső féle PÉLDA.

3-dik Személy.	2-dik Személy.	1-ső Személy.
	a.) J e l e n t ő M ó d.	
	1.) <i>Jelenvaló üdö.</i>	
<i>Egy.</i> Lát-szik, Tet-szik, <i>Töb.</i> Látszanak, Tetszenek,	Látszol, Tetszel, Látszatok, Tetszetek,	Látszom, Tetszem, Látszunk, Tetszünk.
	2.) <i>Alig múltt üdö.</i>	
Látszik vala, 's a' t.		
	3.) <i>Múltt üdö.</i>	
<i>Egy.</i> Látszék, Tetszék, <i>Töb.</i> Látszának, Tetszének,	Látszál, Tetszél, Látszátok, Tetszéték,	Látszám, Tetszém, Látszánk, Tetszénk.
	4.) <i>Múlttabb üdö.</i>	
<i>Egy.</i> Látszott, Tetszett, <i>Töb.</i> Látszottanak, Tetszettének,	Látszottál Tetszettél, Látszottatok, Tetszettetek,	Látszottam, Tetszettem, Látszottunk. Tetszettünk.
	b.) M e g - h a g y ó M ó d.	
<i>Egy.</i> Láss-ék, Tess-ék, <i>Töb.</i> Lássanak, Tessenek,	Lássál, Tessél, Lássatok, Tessetek,	Nintsen. Lássunk, Tessünk.
	d.) K ö t ő M ó d.	
	1.) <i>Jelenvaló üdö.</i>	
Úgy, valamint a' Meg-hagyó.	Az Egygyes 1-ső	Lássam, Tessem.
	2.) <i>Alig múlttja nintsen.</i>	
	3.) <i>Múltt üdö.</i>	
<i>Egy.</i> Látszanék, Tetszenék, <i>Töb.</i> Látszanának, Tetszenének,	Látszanál, Tetszenél, Látszanátok, Tetszenétek,	Látszanám, Tetszeném, Látszanánk, Tetszenénk,
	4.) <i>Múlttabb üdö.</i>	
Látszott légyen 's a' t.		
	5.) <i>Leg-múlttabb üdö.</i>	
Látszott volna 's a' t.		

XIII-dik TÁBLA, a' 248-dik laphozz.

II-dik féle PÉLDA.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

a.) J e l e n t ő M ó d.

1.) Jelenvaló üdö.

<p><i>Egy.</i> Aluszik, feküszik, nyugosz- ik, haraguszik, tetüszik, vaj- uszik, esküszik, alkuszik, pety- hüszik, vérhüszik. Így megy- enn; eszik, iszik.</p>	<p>Aluszol, feküszöl, nyugoszol, haraguszol, tetüszöl, vajuszol, esküszöl, alkuszol, petyhüszöl, vérhüszöl, eszel, iszol.</p>	<p>Aluszom, feküszöm, nyug'szom, haraguszom, tetüszöm, vajuszom, esküszöm, alkuszom, petyhüszöm, vérhüszöm, eszem, iszom,</p>
--	---	---

<p><i>Töb.</i> Alusznak, feküsznek, nyugosznak, haragusznak, tetüsznek, vajusznak, esküsznek, alkusznak, petyhüsznek, vérhüsznek, esznek, isznak.</p>	<p>Alusztok, feküsztok, nyugosztok, haragusztok, tetüsztok, vajusztok, esküsztok, alkusztok, petyhüsztok, vérhüsztok, esztek, isztek.</p>	<p>Aluszunk, feküszünk, nyugoszunk, haraguszunk, tetüszünk, vajuszunk, esküszünk, alkuszunk, petyhüszünk, veshüszünk, eszünk, iszunk.</p>
---	---	---

2.) Alig múltt üdö.

Aluszik vala's a't.

3) Múltt üdö.

<p><i>Egy.</i> Aluvék, feküvék, nyugovék, haraguvék, tetüvék, vajuvék, esküvék, alkuvék, petyhüvék, vérhüvék, evék, ivék</p>	<p>Aluvál, feküvél, nyugovál, haraguvál, tetüvél, vajuvál, esküvél, alkuvál, petyhüvél, vérhüvél, evél, vagy <i>öl</i>, ivál</p>	<p>Aluvám, feküvém, nyugovám, haraguvám, tetüvém, vajuvám, esküvém, alkuvám, petyhüvém, vérhüvém, evém, vagy <i>öm</i>, ivám.</p>
--	--	---

<p><i>Töb.</i> Aluvának, feküvének, nyugovának, haraguvának, tetüvének, vajuvának, esküvének, alkuvának, petyhüvének, vérhüvének, evének, vagy <i>önek</i>, ivának.</p>	<p>Aluvátok, feküvétek, nyugovátok, haraguvátok, tetüvétek, vajuvátok, esküvétek, alkuvátok, petyhüvétek, vérhüvétek, evétek, vagy <i>ötek</i>, ivátok.</p>	<p>Aluvánk, feküvénk, nyugovánk, haraguvánk, tetüvénk, vajuvánk, esküvénk, alkuvánk, petyhüvénk, vérhüvénk, evénk, v. <i>önk</i>, ivánk.</p>
---	---	--

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

4.) *Múltabb üdö.*

Egy. Alutt, fekütt, nyugott, haragutt, tetütr, vajutt, eskütt, alkutt, petyhütt, vérhütt, ett, itt.

Töb. Aluttanak, fekütnenek, nyugottanak, haraguttanak, tettütnenek, vajuttanak, eskütnenek, alkuttanak, petyhütnenek, vérhütnenek, ettének, ittának.

Aluttál, feküttél, nyugottál, haraguttál, tetüttél, vajuttál, esküttél, alkuttál, petyhüttél, vérhüttél, ettél, ittál.

Aluttatok, feküttetek, nyugottatok, haraguttatok, tetüttetek, vajuttatok, esküttetek, alkuttatok, petyhüttetek, vérhüttetek, ettetek, ittatok.

Aluttam, fekütem, nyugottam, haraguttam, tetüttem, vajuttam, esküttem, alkuttam, petyhüttem, vérhüttem, ettem, ittam,

Aluttunk, feküttünk, nyugottunk, haraguttunk, tetüttünk, vajuttunk, esküttünk, alkuttunk, petyhüttünk, vérhüttünk, ettünk, ittunk.

b.) *M e g - h a g y ó M ó d.*

Egy. Alugyék, fekügyék, nyugogyék, haragugyék, tetügyék, vajugyék, eskügyék, alkugyék, petyhügyék, vérhügyék, egyék, igyék.

Töb. Alugyanak, fekügyenek, nyugogyanak, haragugyanak, tetügyenek, vajugyanak, petyhügyenek, vérhügyenek, egyenek, igyanak.

Alugyál, fekügyél, nyugogyál, haragugyál, tetügyél, vajugyál, eskügyél, alkugyál, petyhügyél, vérhügyél, egyél, igyál.

Alugyatok 's a' t. Merit aludjatok aludikból rendes hajtás: valamint a' szon szen végezetükből léssen egyen, igyon, légyen 's a' t. egyetek 's a' t. úgy alugyatok 's a' t.

Alugyunk 's a' t. Így ejtik ezeket Erdélybenn-is: alugyál, fekügyél, alugyék, merit alugygyál ez helyett áll: aludjál, aludikból.

d.) *K ö t ő M ó d.*

1.) *Jelenvaló üdö.*

Mint a' Meg-hagyó,

Egygyedül az 1-ső Személy Alugyam 's a' t.

6.) *Alig múltt nintsen.*

XIV-dik TÁBLA a' 248-dik laphozz.

3-dik Személy.

2-dik Személy.

1-ső Személy.

Egy. Alunnék, fekünnék, nyugon-
nék, haragunnék, tetünnék, vaj-
unnék, eskünnék, alkunnék,
petyhünnék, vérhünnék, ennék,
innék.

Töb. Alunnának 's a' t.

Alutt légyen 's a' t.

Alutt valna 's a' t.

Egy. Aluvandik, feküvendik,
nyugovandik, haraguvandik,
tetüvendik, vajuvandik, eskü-
vendik, alkuvandik, petyhü-
vendik, vérhüvendik, ejendik,
iandik.

Töb. Aluvandanak 's a' t.

Alunni, fekünni, nyugonni, haragunni, tetünni, vajunni, eskünni, alkunni, petyhünni, vérhünni,
enni, inni.

Alunnál 's a' t.

Alunnátok 's a' t.

3.) *Múltt* üdö.

4.) *Múltt*abb üdö.

5.) *Leg-múltt*abb üdö.

6.) *Jövendö* üdö.

Aluvandol 's a' t.

Aluvandatok 's a' t.

e.) *Határozatlan* M ó d.

Alunnám 's a' t.

Alunnánk 's a' t.

Aluvandom 's a' t.

Aluvandunk 's a' t.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

15712
[Faint, illegible text]

OSZK
[Faint, illegible text]

különböz az vagy a' meg-rövidítve Artikulus lévén. Az mutató név-mássától, a' zavarnak el-mellőzése végett midönn a' beszédbenn az vagy a' Artikulus, maradjon változatlanúl, midönn pedig mutató név-mássa, toldjjuk meg *on* paragogéval, 's mondjjuk : *azon éjjel hala-meg* : illa nocte mortuus est, nem *az éjjel*, így *azon éj* igen hosszú : illa nox est valde longa, nem *az éj*; mertt ezen szólás: *az éj* igen hosszú Détzemberbenn, Artikulussal vagyon, 's anynyi mint: *Nox in Decembri est nimis longa*. *Azon éjjel* helyett mondhatni így is: *avval az éjjel*, vagy abbann az éjbenn, a' hol az első *az* mint Mutató név-mássa változást szenvede, de a' második *az* mint ártikulus változatlanúl marada.

III. F E J E Z E T.

A' viszontagló Név-mássánah hajlításáról.

Viszontagló Név-mássa nálunk: *mag-am, magad, maga, magunk, magatok, magak*, melyly egyszer'smind személyi Név-mássa-is. Ez *mag* név-szóból származik (a' mint meg-vayon mutatva a' Származtató Szó-könyvembenn *mag* szó alatt) hozzá járúlvann a' Ragasztékok. Ennek a' hajlításábann nintsen semmi különösség, a' mint a' példa mutatja :

(Lásd az I-ső Táblát.)

IV. FEJEZET.

A' Viszszá-hozó Név-mássainak hajlításak-ról.

A. Egygyesek. (simplicia)

Három efféle Név-mássa vagy on nálunk, 's mindeniket rendesen ejtegetjük, úgymint: *ki, melyly, mi.*

Egygyes szám.

- | | | |
|-----------|------------|--------|
| 1. Ki, | Melyly, | Mi. |
| 2. Kié, | Melylyé, | Mié. |
| 3. Kinek, | Melylynek, | Minek. |
| 4. Kit, | Melylyet, | Mit. |

Többes szám.

- | | | |
|------------|--------------|---------|
| 1. Kik, | Melylyek, | Mik. |
| 2. Kiké, | Melylyeké, | Miké. |
| 3. Kiknek, | Melylyeknek, | Miknek. |
| 4. Kiket, | Melylyeket, | Miket. |

B. Kötötték (composita)

Ezen említett Név-mássait össze-isszokttuk kötni. 1-ször A' személyes Viszszá-hozó *ki*-t össze kötjük kettőztetés által ezképen: *ki-ki* (quisquis, quæque) p. o. *ki-ki* tudja, hogy meg-halandó. És mind a' kettőt hajlítjuk Ejtések, és számok által, p. o. *kié-kié, kinek-kinek, kit-kit: kinek-kinek* adjd-meg az övét (cuique suum reddito.) — 2-ször Mind a' három

Viszzá-hozót össze köthetjük ez követő
kező szótskákkal: *akar, vala, né, p. o.*
akar-ki, akarmelyly (quisquis, quilibet,
quicunque) *akar-mi* (quidcunque) *vala-ki,*
vala-melyly, vala-mi (aliquis, aliquid) *né-ki,*
né-melyly, né-mi (quidam, quispiam, ali-
quis, nonnullus, non nemo, etiam alius,
præsertim *néki*.) *Néki* a' személyről mond-
atik, valamint *ki*; de már ki-kopott, ha-
nem hajdani divatja valtt, így p. o. *Néki*
azt mondják-vala: ez a' Krisztus, némelyly-
ek kediglen azt mondják vala: Galileából jö-
el a' Krisztus. (alii dicebant: — Hic est
Christus, quidam autem dicebant; nunquid
a Galilæa venit Christus? Silvester. Joan.
VII. 41.) *Né-mi* szót ezen szóval: *nemű*
(generis) össze szoktuk kötni, — p. o.
némi-nemű képen (aliquo modo.) *Ném-*
elyly szót mind a' dolgról, mind a' szem-
élyről mondjuk. *Akar-melyly, valamelyly,*
némelyly szót erősebb mutatás-végett *ik-*
végezettel meg-szoktuk toldani, p. o.
akarmelylyik, némelylyik, valamelylyik.

Kötött viszzá-hozó még *sem-ki* (nul-
lus, nec ullus) ezen tagadó szótskával:
sem, és *ki-vel,* (*sem* honnét eredt, lássad
a' Szó-könyvembeenn.) Ide járúl: *minden-*
ki, tulajdon képen; omnis quis, ez hely-

ett: quisque. Már ezen kötött Viszszá-
hozókat: *akar-ki, vala-ki, né-ki, né-mi, akar-
melyly, vala-melyly, né-melyly, akar-melyly-
ik, vala-melylyik, né-melylyik, sem-ki, min-
den-ki, Ejtések, és Számok-által tsak az
utolsó részekben hajlítjuk, p. o. akarkié,
akarkinek 's a' t.*

V. F E J E Z E T.

*A' kérdő, és felelő Név-mássának hajlítás-
áról!*

1. §. Kérdők.

A. Egygyesek (simplicia.)

Két egygyes kérdőnk vagyon, egygyik
személy felől: *ki?* (quis?) a' másik dolog
felől: *mi?* (quid?) *Ki* személyi Viszszá-
hozó is; úgy hasonló képen *mi*, viszszá-
hozó-is, kérdő-is. Mind a' Kettőről a' fel-
jebb lévő Fejezetben vala szó. Mind a'
kettőnek hajlítását ott ugyan említém.

B. Kötöttek, vagy össze-tettek, (composita)

Mind a' két egygyes kérdőt, hogy
hathatósbb légyen a' kérdés, gyakorta
ezen szóval *tsoda* kötjük össze, p. o. *mi-
tsoda, ki-tsoda.*

Mi szót össze szokttuk kötni ezek-

kel-is: *ilyly*, vagy *ilylyen*, *enynyi* (enynyi *eznyi*-ből lett. Lásd feljebb a' II. Fejezetet a' mutató Név-mássáról, *ilylyen* szóbann pedig az *en* végezet *paragogé*, mint ebbenn: *azon*, ez helyett: *az*) p. o. *milylyen*, ez helyett: *mi ilylyen*, az egygyik *i* el-enyészik a' másik miá. *Menynyi*, ez helyett: *mi enynyi*.

Jegyzet. *Nyi* hajdann *nyé* vala (quantitas, magnitudo.) *Révai* botlik azt tanítván: hogy *menynyi*, *mi*, és *nyé*, vagy *nyi*-ből szerkeztetek-össze meg-kettőztetvén az *ny*; mertt ha ott semmi közbenn nem forog, a' *mi*, és *nyi*-nn kívül: nintsen ok a' meg-kettőztetésre. Azértt helyesebbnek találok azt állítani, hogy *mi*, és *nyi*-között áll ez. Ez-ből *nyi*-vel léssen *enynyi*, és elejébe tétetvén *mi*, *menynyi*, (ez helyett *mi* ez *nyi*) mertt a' *mi*-ből az *i* el-enyészik a' következő *e*-miatt.

2. §. Felelők.

A. Egygyesek.

Ezen kérdőre: *milylyen*? Két egygyes felelő vagyon: *ilyly*, és *olyly*, vagy *ilylyen*, és *olylyan*. *Ilyly* közelebbet, *olyly* pedig távolabbat jelent. Ezen közelség, és távoltság' képzetét egygyedül vastag, és vékony magakbann hangzó betűkkel támaszt-

ja Nyelvünk. Mind a' két felelőnek ez az értelme: *talis, kujusmodi, illiusmodi. Ilyly, olyly* szót határozó gyanánt-is veszjük, és anynyit jelent, mint: *quam*, p. o. ilyly szép, olyly ékes (tam *pulchrum, tam elegans*). *Olylyan, ilylyen* helyett mondjuk ezt-is: *ilylyetén, olylyatán, vagy olylyatén-is.* — Végre Szala Vármegyébenn, olyly szóból mondják ezt: *olylyik*, ez helyett: némelylyik.

B. Kötötték.

1). *Ilyly, olyly* szót össze kötjük ezen mutató határozóval: *imé!* (ecce) melylynek utóbbi magábann hangzója a' következő-miatt el-enyészik, és az első a' nevelkedés (*incrementum*) miatt meg-rövidül, 's mondjuk: im-ilylyen, am-olylyan.

2.) Ezen kötött kérdőre: *menynyi?* esmég két kötött felelő vagyon: *enynyi* közelebbre, *anynyi* távolabbra felelő, 's anynyit téssen, mint; *tam magnus, tantus, tot*, (enynyi ez-nyi helyett, anynyi az-nyi helyeit jött szokásba.)

III. T A G.

Az' Ígék' hajlításáról.

Elő ismértek.

1. §. *Az Ígének fajairól.*

A. *Íge magyarázatja.*

Az *Íge* az *állat'* állapotját jelentő szó
(*vox statum, seu habitudinem substantiæ significans.*) Vagy világosbann az *Íge*
a' *Beszédnek* az a' része, melyly lételt,
vagy tselekedetet, vagy szenvedést, vagy
valamelyly állapotot jelent; még pedig
úgy, hogy ezek' módját, üdejét, számját,
személyjeit-is meg-határozza, p. o. *vagyon*
lételt jelent, *ír, olvas* tselekedetet, *veretik*
szenvedést, *hízik, öszül* pedig állapotjel-
entenek. Az *íge* a' *Név-szóval* egygyütt
ítéletünket ki-jelenti, és értelmes mondást
tészen; p. o. az ember gondol, a' ló szal-
ad, a' hal úsz, a' kígyó tsúsz, a' madár
repül, a' béka mász.

B. *Az Íge' első rendű fajai.*

Jelentés béli erejére-nézve némelyly *Íge*
a' tselekedetet más tárgyra-is által hatva
adja elé, mint p. o. vág, üt, és az ilylyen
ígét Által-hatónak (*Transitivum*) mondjuk.
Némelylyik pedig úgy adja-elé a' tselek-

edetet, hogy az más külső tárgyra által nem hat, hanem magábann megyen véghez, p. o. áll, ül, esik, fázik. 'st. eff. Az ilylyen ígét tehát, *Által-hatatlanak* (Intransitivum) nevezjük. Az által-ható íge mindenkortt valóságos mívelés béli értelmet foglal magábann, azértt azt közönségesenn *Mívelő*, vagy *Tselekvő* (Activum) ígének szoktuk-is nevezni, 's közönséges tulajdonsága az, hogy a' gyök-ere rend szerént *ik* nélkül szokott állani. — Minthogy pedig a' más tárgyra által-ható tselekedetet azon tárgy mindenkortt mintegygy szenvedni gondoltatik; azértt minden tselekvő ígéből bizonyos el-változtatással *szenvedő* ígét-is (passivum) tsinálhatni, p. o. vágatik, üttetik. Az *által-hatatlan* íge pedig inkább tsak bizonyos állapotot, 's némi nemű szenvedést, mint mívelést jelentvénn, abból soha más különös szenvedő ígét nem is tsinálhatni, 's azértt is azt a' Diákok *Neutrum*-nak híják; mük pedig *Közép-ígének* mondhatjuk. Ezen közép-ígéket, ha *ik*-kel végződnek, *ikes Közép-ígéknek*, különbbenn pedig *iketlen közép-ígéknek* nevezem. *) Mind a' tselekvő, mind

*) Márton József Szó-könyvébenn amazokat szenvedő közép-ígéknek nevezi,

a' közép-igék, vagy ragasztékosok, vagy ragasztékatlanok.

D. Az Igének másod Rendű fajai.

1.) *Egygy-szerű igék* (simplicia) melyeknek egygy a' gyök-erők, p. o. ír, áll, varr, fon 's t. eff.

2.) *Kötött-igék* (composita) vagy összigék, össze-kaptsoltt igék, melylyek több gyök-érből foglaltatnak egygybe. Ilylenek a' *Ható-igék* (*Potentialia*) p. o. írhat: (scribere potest) mertt mind ír, mind hat különös gyök-ér ige. Szent Páli Grammat. pag. 82. A' Ható igékhez tartoznak az *Óhajtó-igék* is (Desiderativa) mertt ezek a' Ható-igének a' kötő módbann, múltt üdejéből lésznek az *ikes* közép ígékéből, p. o. *alhatik*-ből alhatnám, (dormitorio) alhatnál (dormituris), alhatnék (dormiturit) alhatnánk (dormiturimus), alhatnátok (dor

emezeket pedig *tselekvő közép* ígéknek; de helytelenül; mertt szokszor az *ik*-es végezetű közép-ige *tselekvő* jelentésű, mint p. o. eszik, iszik, és az *iketlen* közép ige szokszor semmit sem mivel, p. o. áll, ül. Révai Antiqu. §. 117. az *iketleneket* nevezi: *neutra simplicia*, az *ikeseket* pedig *neutra passivae formae*.

mituritis), alhatnának (dormituriunt.) Így ehetném, *ehetik*-ből, ihatnám *ihatik*-ből, házasodhatnám, *házasodhatik*-ből. Az efféle óhajtó ígéknek csak a' jelen való, és múltt üdöbenn használhatni ez szerént, alhatnám, alhatnál 's a' t. 2-szor alhatnám vala, alhatnál vala 's a' t. 3-szor alhatnám váltt, alhatnál váltt. 's a' t. Szent Páli Gram. pag. 98. *) A' kötött ígékhez tartoznak azok is,

*) Ezen óhajtó ígék 1.) A' Hegyaljánál egygyedül csak a' jelen való üdöbenn vagynak szokásbann, p. o. Én ehetném, te ehetnél, ő ehetnék, mi ehetnénk, ti ehetnétek, ők ehetnének, 's így semmi különösége nintsen a' többi tehető ígék-től az hajlításbann, épen az értelem-benn; mertt midönn *Tehető íge ehetik*, akkoronn *ehetném* annyit téssen mint: — possem comedere, ehetnél possem comedere, ehetnék posset comedere aliquid. Ehetnénk possemus comedere, ehetnétek, possetis comedere, ehetnének, posset comedere aliquid. Midönn pedig óhajtólag élünk ezen tehetővel *ehetném*, anynyi mint: esurio, ehetnél, esuris, ehetnék, esurit 's a' t. És sem múltt, sem jövendő üdöbenn avval nem élnek a' tudósok, sem a' régiségbenn nem éltenek, p. o. Esuriit, vel esurivit, nem mondották a' régiek: ehetnék vala, vagy ehetnék váltt, sem nem mondották ehetnékje

midönn két egygy, vagy majd egygy értelmű szót özsze foglalunk, p. o. löt-fut (ez helyett: lög-fat, mertt a' kifut, lódúl)

valtt, hanem meg-éhezék, vagy meg-éhezett, p. o. Káldi Mát. 4. R. nemmondja Urunkról: — midönn böjtöltt valna negyven nap, és negyven éjjel, azután ehetnék vala, vagy ehetnékje vala, hanem azután meg-éhezék: postea esuriit. Innét azt hozom ki, hogy 2-szor az Erdélyiek a' múltt üdöbenn élvénn az óhajtó ígékkelez képen: ehetném vala, vagy valtt, ehetnél vala, vagy ehetnél valtt, ehetnék vala, vagy ehetnék valtt, ehetnének vala, vagy valtt, ehetnétek vala, vagy valtt, ehetnének vala vagy valtt, hibáznak, mertt a' Magyarok az 1-ső múltt ígékhez minemű: adék, menék, valék és adhaték, meheték, és az ikés-ékből: én alhatám, én ehetém, ihatám 's t. eff. és a' foglaló módbéli első múltt-ákhozz: p. o. adnék, mennék, valnék, adhatnék, mehetnék, a' milylyen ez is: alhatnám, ehetném 's t. eff. nem szokták tenni a' vala, vagy valtt segéd ígét, p. o. hibás és gántsos lenne: valék vala, adék vala, adhaték vala, tehát az analóggyia szerént hibás ez is: ehetném vala 's t. eff. 's ha jó ehetném vala a' múlttbann, jó lenne a' jövendő üdöbenn is ehetném lesz-en (esuriam). Ezt pedig az Erdélyiek sem mondják, hanem meg-éhezem, vagy

téb-láb, tipog-tapog 's t. eff. Ide tartoznak az *Elöl-járókkal* (Præpositio) özsze-kötött ígék-is, p. o. meg-öl, el-áll, fel-kel, le-esik 's t. eff.

3.) *Kezdő ígék* (Inchoativa, a' melylyék az ígék-által jegyeztetett állapotnak kezdetét, folytatását és változását jelentik, p. o. *vénül*, (senescit) *öszül*, (canescit) él-emedik, futamodik, iramodik, indul, fordul, zsendül, fejededik, veresedik 's t. eff. Debr. Gram. 166. lap.

4.) *Gyakorló ígék* (Frequentativa) melylyeknek az általak jelentett állapotjához gyakorlás járul, p. o. eszeget, eddegelik, esdegelik, iddogalik, firdogal, öldöz, játszodozik, ugrándozik, folyos, futos, futkos, rántzigál, ingadoz, kötöz, oldoz, téreng, búsong, hajlong, kéreget (rogitat) szökdétsel (saltitat) fel-fel áll, le-le-esik.

meg-fogok éhezni. 3-szor Épenn roszz szólás ragasztékosann mondani *Ehetnékje vagyon*, a' mint szólanak Gyöngyös körül, és erről emlékezik Vig László okoskodása Pest 1806. a' 168. §-bann; mertt etetnékje vagyon, vagy vala, vagy léssen, olyly képtelen, mint: *oda mennékem vagyon, mennéked vagyon, mennékje vagyon.*

Altton-

Áltton-áll, mondttonn mond, kérttenn kér.
Kövesdi Gram. Cassoviæ 1766. pag. 39.

5.) *Kitsinyítő igék* (Diminutiva) melylyek az állapotot meg-kitsinyítve adják-elé, p. o. kapartsál, vájitskál, rágtsál. 2.) Ilylyen értelműek azok is, melylyek utánn kitsinyítés végett ezen szó: *szabású* szokott tétetni, p. o. *bánom-szabású* (subpenitet me) *érem-szabású* (subsentio) *szégyenlem-szabású* (suppudet me) 3.) Zöldellik, fejrlik. 's t. eff. 4.) érint, öblint, rázint, tapint. Debr. Gram. 167. lap.

6.) *Míveltető igék* (Factitiva, alias mandativa) azok, melylyek más által véghez vitt tselekedetet tesznek. Mivel pedig ez nem megyen minden-ha meg-hagyás által véghez, azértt nem helyes azokat Meg-hagyóknak (Mandativa) nevezni, p. o. ha így szólok: *ezt az írást majd meg-nézetem a' Fő-Ispánnyal*. Itt nintsen meg-hagyás, hanem tsak mással való míveltetés. De ha így szólok: *a' Bíró meg-vereti a' tolvajt*, akkorronn itt meg-hagyást jelent ezen íge: *veret*; mertt a' Bíró hagyja, — hogy veressék-meg a' tolvaj. A' Diáknak nintsen ilylyen féle ígéje, azértt a' míveltetést több ígével teszi-ki; de a' ki Diákból Magyarra fordít, annak már magyar-

ösann kell ki-tennie a' míveltetést. Azért az én ítéletem-ként hibál *Káldi*, Lukáts 18. Rész. így írván: *Jézus magához hagyá hozatni a' vak koldust*. Ezt magyarsobban tette volna-ki ez képen: *magához hozatá a' vak koldúst*. Ez efféle ígék mindenkoronn tiszta tselekvök, még az *ikes* közép ígéből is tselekvöt téznek, így p. o. ebből: *alszik*, léssen *altat*, *tselekedik*-ből *tselekedtet*. Lásd alább az I. Fejezetben B. Jegyzet az 1-ső szám alatt.

7.) *Viszontagló ígék*, (Reciproca, Reflexa) melylyek magakbann, magak által véghez menő, 's mint-egygy magakra viszá ható, viszá forduló tselekedetet, vagy szenvedést jelentenek, azért *viszá ható*, vagy *magakra ható* ígéknek-is nevezik némelylyek, p. o. *ereszkedik*, (az az maga magát ereszti) — *ütözik* valakivel, az az magát öszsze üti, *nyújtózik*, az az nyújtja magát, *törődik*, az az töri magát, *tolódik* a' nép a' Templomból, az az tolja magát ki felé, másképen *tolakodik*, *tolóskodik*, ilyen szabódik, vagy szabadkozik, *munkálódik*, vagy *munkálkodik*. Vergődik (confligitur) Sz. Páli Gram. pag. 144.

8.) Nyelvünkben két íge a' gyök-éhez *gyen*, *gyen* végezetet véssen, úgy-

mint: *vagyon*, és *megyen*. Hét ige pedig *szon*, *szen* végezetet kíván gyök-ere mel-
lé, úgymint: — *iszon*, *eszen*, *leszen*, *teszen*,
veszen, *hiszen*, *viszen*. Ezen 9 igeének ezek
a' gyök-erei: *va*, *me*, *i*, *e*, *le*, *te*, *ve*, *hi*, *vi*, —
ezeket emlékezetnek okáértt ezen egygy
hosszú szóba foglalom: *vameie-letevehivi*.
Ezen igeék régulatlanoknak neveztetnek,
mivel kevéssé a' többi igeék' hajtogatásától
különbözőnek. Sz: Páli Gram. pag. 157. —
Ezeokról alább több szó leszen a' II. Fej-
ezetbenn.

2. §. *Az Igekhöz való járulatokról.*

Négy járúl az Igekhöz: a' *Személyek*,
Számok, *Üdök*, és *Módok*.

A: Személyek.

Három a' személy. A' Magyar Nyelv^{ben}
benn viszszejára mennek a' személyek a'
harmadiktól az másodikra, annét az elsőre,
nem úgy, mint p. o. a' Diak, Görög, és
Német Nyelvben, hanem mint a' Zsidó
Nyelvben, mertt a' Magyar Nyelvben
a' tö személy a' harmadik személy, mint
a' Zsidóban, azon különbséggel, hogy
a' Zsidóban a' múltt üdei harmadik szem-
ély; nálunk pedig a' jelenvaló üdei harm-
adik személy az egygyes számban a' jel-

entő módbann a' tő személy, p. o. ért (intelligit,) *mond* (dicit.) Azértt ilyly renddel következnek a' személyek: *ért, érteszsz, értek, értenek, értetek, értünk, mond, mondaszsz, mondok, mondanak, mondatok, mondunk.* Ezen okból a' származtató Szó-könyvembenn-is az ígékét ezen ragasztékatlan 3-dik személynél fogva számlálom elé, nem úgy, mint Páris Pápai, vagy egyéő szó-könyv írónk, a' kik vagy az első személyenn, vagy a' határozatlan módonn hordják elé az ígékét, p. o. adok, vagy adom, vagy adni; ez pedig szakasztott olylyan gánts, mintha én a' Szó-könyvbenn a' név szókat a' 2-dik, 3-dik, vagy 4-dik Ejtésenn kezdeném elé-számlálni, p. o. úré, úrnak, úrat, nem pedig az 1-ső Ejtésenn *Úr*; mert valamint a' Név szókbann az 1-ső Ejtés (Nominativus) a' gyök-ér, tő Ejtés, úgy az Ígékben a' 3-dik személy a' gyök-ér, és tő személy, valamint *Úr*-ból származik: *úré, úrnak, urat, úgy ad*-ból származik: *adok, adom, adni.*

A' melyly ígének nintsen a' gyök-ér személyenn-kül több személyje, azt *személytelennek* (impersonale) szokttuk mondani, p. o. fáj, történik, hajnallik, nintsen, esteledik, derül, lel engem valami. Révai

Elab. Gram. pag. 975. Szent Páli Grammatikájának 162. lapján igen feles személytelen ígét költ. Ellenbenn a' Debretzeni Grammatika a' 120. laponn gántsosann azt tanítja, hogy egygy személytelen ígesintsen nálunk.

B. Számok.

Szám kettő vagon az ígékben, valamin a' Név-szokbann, úgymint: *egygyes*, és *többes*.

D. Üdök.

Általjábann három üdö vagon: *jelen való*, *múltt*, és *jövendő* üdö. Ezekhez számáljuk az *alig múltt*, vagy *félbenn múltt*, a' *múlttabb*, a' *leg-múlttabb*, vagy *régmúltt*, és a' *kétes múltt* üdöt (præteritum dubium.)

E. Módok.

Az Ígékben a' *Mód* (vagy magyarosbann *szer*) az, melyly által az ígékkel jelentetett állapotot teszjüki. Négy a' mód: *Jelentő*, (Indicativus,) *Meg-hagyó* *) (Imperativus,) *Kötő* (subjunctivus, conjunctivus, evvel egygy, a' mit óhajtónak, op-

*) Tolttosann: Parantsoló mód.

tativus-nak mondanak a' Diák Nyelvbenn.)
Végre a' *Határozatlan* mód (Infinitivus.)
A' Kötő módot a' Debr. Gram. Foglalo
Módnak nevezi; de mivel foglalni anyny-
it-is tészén, mint *occupare*, talám helyesbb
kötő mód.

I. F E J E Z E T.

A' rendes hajtogatású Ígék' haj-
lításáról.

1. §. *Hajtogatás' magyarázatja.*

Az ígéknek módók, üdök, és mind
a' két számbéli személyek által való haj-
lításokat *Hajtogatásnak* (conjugatio) híjuk.

Rendes (regularis) *hajtogatás*; melyly
az *Analógia*-ból, vagy a' hasonló' has-
onló okából vontt, és a' Nyelv-szokás által
meg-erősítettett rend szabások, és törv-
ények szerént megyen véghezz. A' melyly
pedig ezektől el-hajlik, el-üt, és el-fajúl,
azt rendetlennek (irregularis, anomala
conjugatio) mondják. A' Hajtogatás pedig
a' végezeteknek (terminationes) a' tö-szem-
élyhezz való több-féle járulásak által lesz-
en-meg.

2. §. *Hány a' Hajtogatás a' Magyar Nyelvbenn?*

A' Magyar Nyelvbenn valamenynyi

tselekvő ige vagyon, azt mindazon egygy féle képen hajtogatjuk, vagy *tselekedőleg* (active), vagy *szenvedőleg* (passive). A közep ígék-is ezen rend-szabást követik, mertt ezek vagy *ikések*, vagy *iketlenek*, az icketleneket tselekedőleg, az ikéseket pedig szenvedőleg hajtogatjuk. Ha tehát más Nyelvben, nevezetesen, és jelesen a Diákban a tselekvő, és szenvedő formának változását csak egygy hajtogatásnak tartják, ahhoz képestt a Magyar Nyelvben egygynél több Hajtogatást nem tarthatni. Pápai Sám. Magy. Lit. 73. §. Debr. Magy. Gram. 82. lap.

Hogy nálunk ragasztékos Hajtogatás-is vagyon, ezen változás sem szaporítja a Hajtogatás' számát; mertt ha a Nevekben több *Ejtegetést* (Declinatio) nem téssen a ragasztékos név, sem több *Egygybe hasonlítást* (Comparatio) a ragasztékos Más-sal érthető név léptetése; miértt szaporítaná a Hajtogatást a ragasztékos ige? Hiszem ugyan azon egygy ígét hajtogatjuk háromféle képen: *tselekvőleg*, *szenvedőleg*, és *ragasztékosan*, p. o. nyír, nyíratik, vagy nyíretik, — és nyírja, vagy nyíri, nyírszsz, nyíratol, vagy nyíretel, nyírod, vagy nyíred, nyírok, vagy nyírek, nyír-

atom, vagy nyíretem, nyírom, vagy nyír-
em 's a' t. valamint a' név-szókbann ugyan
azon egygy név-szó, p. o. *új*, ejtegettetik
vastag, és vékony hanggal, ragasztékat-
lanúl, és ragasztékosann: *íjé, íjnak, vagy
íjnek, íjat, vagy íjet, íjomé, vagy íjemé,
's a' t.*

3. §. *A' Hajtogatásnak rend-szere.*

Közönséges arany szabás.

Minden Ígét, melylynek a' töve, 's
gyök-ere *ik* végezettel nintsen meg-told-
va, *tselekvőleg*; — melylynek pedig *ik*-kel
vagyon meg-szaporitva, azt *szenvedőleg*
kell hajtogatni, melyly *ik*-nek a' *k*-ja a' 3-
dik személyekbenn, ki-vévén a' múlttobb
űdöt, meg-szokott maradni, valamint a' 2-
dik Személybenn az *l*, az 1-sőbenn az *m*.
Minden egyéb féle ígét, ki-vévén tsak a'
szenvedőt, ragasztékosann hajtogathatni.
Tehát a' tselekvő, és mind az *ikes*, mind
az *iketlen* közép-íge fel-veheti a' Ragaszté-
kokat; de a' szenvedő meg nem szenve-
di, így p. o. *múlik* *ikes* közép-íge, még is
a' leg-régiebb 600 esztendő Sir-beszéd-
benn ragasztékosann hajlik ezképenn: *Isa
es nöm egygy ember múlhatja ez vermöt.* —
Épen így él ezen ígével a' Sz. Írásnak leg-

régiebb Fordítója is mondván: — *Ez két napokat jeles inneplés nélkül el-múlni.* Duos hos dies absque solemnitate transigere, Codex MS. Transl. Bibl. Esther 9: 27. Ilylyen *esik*, még is ragasztékosann mondotta Telegdi III. Rész 509. lap. *a' hó meg-estte vala a' hegyet.* *Megyen* iketlen közép-íge, és ma nem szoktunk vele ragasztékosann élni, 's még-is a leg-régiebb Biblia' fordításábann ragasztékosann fordul elé Makabéusok' 2. Könyv. 6. Rész. 27. vers. *Ez életet erősen által-megyem.* Fortiter hanc vitam transibo. Ilylyen *ül* (sedet) 's még-is mondjuk ragasztékosann: *jól meg-üli a' lovat*; ilylyen *áll* (stat), 's még is mondjuk: *állja a' verést, vakarást, állja a' gyom a' szőlőt.* Ilylyen *él* (vivit), 's még is Ragasztékkal mondjuk: most éli világát, a' fajtalan más' feleségét éli 's t. eff.

Ezen közönséges Szabást előre eresztvénn, a' rendes Hajtogatásnak minden tsinját bínját egygy tükör példábann adom-elé, meg-gondolvánn ama' régi Diák közmondást: *Qui per exempla docet, bis docet.* És ha ezen egygy példát valaki jól megtanúlandja, meg-tanúltta a' Magyar Ígehajtogatást, melylybenn leg-többet megbotlanak, még a' kik magakat jó, és tan-

ültt Magyaroknak tartják is. Például légyen ezen Ige: *Nyír* (radit). (Lásd a' II-dik és III-dik Táblát.)

Jegyzetek.

1.) A' MódoKBann mindenik üdönek egygyes 3-dik Személyjéből, úgymint legközelebb való gyök-érből származnak mind az egygyes, mind a' többes Személyjei azon üdönek, p. o. ebből: *Nyír*, származik *nyírszsz*, *nyírok*, *nyírunk*, *nyírtok*, *nyírnak*. — Ebből: *Nyíra*, származik *nyírál*, *nyírék* 's a' t. mintha lenne: *nyíra-ál*; de *nyíra* szónak el-enyésszik az utolsó a betűje a' következő á miatt, így *nyírék*-is ered *nyíra*, és *nyíre* 3-dik személyből, mintha lenne *nyíra-ék*, vagy *nyíre-ék*, itt is hasonló képen el-enyésszik a' 3-dik személynek utolsó magábann hangzó betűje. Így lön *nyíránk*, ez helyett: *nyíra-unk*, a' hol *unk*-nak az u betűje el-enyésszik; mertt lenne *nyíra-amuk*, melylyet így kellene ejteni: *nyírámuk*, m. r. *nyírámk*, mivel a' két rövid a egygy hoszszu á-val ér fel, végre lön *nyíránk*. — *Nyíratok* ebből lön: *nyíra-atok*; mivel aa egygyet ér evvel; á. *Nyírának* ebből lett: *nyíra-anak* hasonló okból. *) Ebből: *nyírtt*, származék *nyírttál*, *nyírttam*, *nyírttanak*, *nyírttatok*, *nyírttunk*. Ebből: *nyírand*, léssen *nyírandaszsz*, *nyír-*

*) A' mint majd alább meg-mondom az 5-dik Jegyzetbeenn.

andok 's a' t. Szóljunk sorra az üdökről:
 a.) A' *je-n-való üdöne*k 2-dik személyje köz-
 önségesenn *aszsz*, *eszsz* végezetet kíván,
 p. o. áll, állaszsz, sért, sérteszsz. Ha ped-
 ig a' gyök ér egygy Mással-hangzó betű-
 vel végződik, melylyet könnyű ki-mond-
 ani tsak *szsz* toldalékkal; akkor el-marad
 az előtte lévő *a*, *e*, péld. ok. nyírszsz, nem
 nyíraszsz, félszsz, nem féleszsz, — írszsz,
 nem íraszsz, vélszsz, nem véleszsz. Vala-
 mint a' Név-szókbann a' 4-dik Ejtésnek
at, *et* végezetéből a' *t* előtt lévő *a*, *e* el-
 marad ez ilylyekbenn: vér-t, zsír-t, rész-t,
 's nem mondjuk véret, zsírat, rész-et, úgy
 nem mondjuk: — nyíraszsz, nyíreszsz, ez
 helyett: *nyírszsz*. Mind *Réval*, mind a' kik
 egygyes *sz-szel* írják ezen második szem-
 élyt, botlanak; mertt maga a' ki-mondás
 kettőzteti ezt, a'mint meg-tetszik ez ilyly-
 en szókból: — *mit mondaszsz ezekről, ha*
viszzá térendeszsz oda 's t. eff. Azután
 ezen másod személyek-is: *hiszsz* (*credis*),
viszsz (*portas*), *tészsz* (*ponis*), *vészsz* (*e-*
mis), *lészsz* (*fis*) jól íratnának így: *hisz*,
visz, *tész*, *vész*, *lész*; — mertt ezeknek a'
 gyök-erök: *hi*, *vi*, *te*, *ve*, *le*, (a'mint már em-
 litém), a'mint *nyír* gyök-ere *nyírszsz*-nek.
 De semmi tudós Magyar nem írja amaz-
 okat a' 2-dik személyeket egygy *sz-szel*,
 tehát *nyír*-ből származó 2-dik személyt sem
 kell írni egygy *sz-szel*. Azértt már a' leg-
 első Grammatikusunk is *Erdösi*, Magyar
 Grammatikájábann, *Kazintzi Úr* ki-adása-
 ként, a' 104. laponn így ír: *hallaszsz*, nem

hallasz. Szabó Dávid is ugyan ezt vátatja *Ki nyertes* nevű Könyvébenn a' 68, és 69. laponn. A' jelenvaló üdőnek első személyje meg lészen a' gyök-érhez, ha vastag hangú, *ok*, ha vékony, *ek* járúlvánn, p. o. nyír-ok, nyír-ek. *Mind a' jelenvaló, mind a' többi üdők' többes számáról alább lészen a' szó az 5-dik Jegyzetbenn.*

b.) Az *Alig-múltt* üdőről, nintsen semmi említeni való. d.) A' mit én *Múltt-üdö*-nek mondok, azt némelylyek Grammatikusaink-közül *Alig-múlttnak* (imperfectum) nevezik, mint a' Debr. Gram. De helyesebbenn nevezi ezt Révai *Múlttnak* (praeteritum perfectum); niertt a' mit a' *Diák Praeteritum perfectum*-mal tészen-ki, azt a' mü őseink ezen múltt üdejü ígével tették-ki, p. o. ezt: *dixit*, így tették ki, *monda*; ezt: *factum est*, lön, ezt: *credidit*, hűn 's a' t. Ezen múltt üdö a' régieknél nagy divatbann vala; ma pedig tsak a' tudós Magyarok szólanak rajta, a' köz nép többnyire a' múlttabbal él, p. o. azt *mondotta*, hogy ott *jártt*, és semmire sem *találtt*. Hogy tehát a' köz-néptől különböztesse magát a' beszédbenn a' tudós: illik, hogy inkább múltt üdejü ígékkal beszélljen, és írjon.— Ezen múltt üdőnek az egygyesbenn ezek a' végezetei: *e, él, ek*, és *a, ál, ek*. e.) A' *Praeteritum perfectumot* én *múlttabb-nak* nevezem; merit Grammatikusaink *múlttabb-nak* tartják az efféle ígéket: látott, adott, mentt, lett, 's a' t. ezeknél: látta, ada, méne, lön vagy leve, úgy hogy ezeket ada,

láta 's a' t. Sz. Páli Gram. pag. 103. *praeteritum proxime perfectum*-nak nevezi, a' Debr. Gram. Alig múlttnak a' 77. laponn; ezeket pedig: látott, adott, 's a' t. Sz. Páli *praeteritum absolute perfectum*nak írja, a' Debr. Gram. pedig Egészenn múlttnak. — Ezen múlttabb üdöt kettős *t*-vel kell írni mindenkoronn, p. o. *adott, esett, ütött, 's a' t.* ha mindjártt nem hangzik is a' ki-mondásbann mind a' két *t*, a' mint nem hangzik midönn a' gyök-ér mással hangzó betünn végződik p. o. *nyír, nyírtt*, nem *nyírt, ír, írtt*, nem *írt, fél féltt*, nem *félt*; merтт félt annyit téssen mint: *metuit alicui de re quapiam*. Kel *keltt* (*surrexit*), merтт *kelt* (*excitatus*, vagy *ingit*), telik *teltt* (*inpletum est*), merтт *telt* (*inplet*) ér *értt*, (*attingit*) merтт *ért*: (*intelligit*) 's a' t. A' múltt üdejü Részesülö egygy ezen üdönek egygyes számú 3-dik személyjével, és a' múltt üdejü Részesülöt közönségesenn a' tudósok két *t*-vel írják, ha mindjártt a' gyök-ér mással hangzónn végződik is, p. o. *halt ember, vert tej, értt gyümölt's t. eff.* Ha a' múltt idejü Részesülöt mindenkoronn két *t*-vel írjuk, úgy kell írni a' múlttabb üdejü ígéket is, p. o. *nyírtt (rasit) nem nyírt.* A' 3-dik személyből ered a' 2-dik *ál*, vagy *él* adatvánn hozzája, és az 1-ső *am*, vagy *em* járúlvánn a' 3-dikhozz, p. o. *nyírtt-ál, nyírtt-él, nyírtt-am, nyírtt-em, vett, vettél, vettem, tett, tettél, tettem, hallott, hallottál, hallottam 's t. eff.* Ha a' gyök-ér két mással hangzóval végződik, *miat tart, félt, áld*, akkortt a'

múlttabbnak 3-dik személyje mindenkor *ott, ett, végezetű*, p. o. *áld-ott, tartott, félt-ett, melyly o, vagy e a' tt-előtt meg-marad a' 2-dik és 1-ső személybenn is.* — Ha pedig a' gyök-ér tsak egygy mással hangzónn végződik, p. o. ad, üt, vet, süt, vét, lát, 's t. eff. már akkoronn, noha a' 3-dik személy mindég *ott, ett, ött*, p. o. adott, ütött, vétett; de a' 2-dik, és 1-ső személybenn az *o, e, ö*, betüt nem mindenkor mondjuk így, noha hajdann a' 600 esztendős kéz írásbann olvasjuk: *adotta* néki paraditsomot hazává (*dedit ei Paradisum in patriam*) de már ma tsak így mondjuk: *adtta* néki Paraditsomot, így noha a' Hegy-alján mondják közönségesenn ütötte, vetette, sütötte; de Erdélybenn, és Eger körül üttte, vette, süttte, már bé *vette* a' földjét búzával, ez helyett: bé *vetette*, *) Innét ezt a' kérdést támasztom: ha jobbann vagyon e mondva ütöttél, ütöttem, vetettem, süttöttél 's t. eff. mint vettél (sevistí); üttél (percussistí) süttél kenyeret (coxistí panem) 's t. eff? Én a' mai közönséges Nyelv szokás szerént azt mondom: hogy jobb *üttél, vettél, süttél, adttál*; mert a' közönséges Nyeiv-szokás-ként valahányszor a' határozatlan módbann a' *ni* előtt az *a, e* el-marad, azon *a e* el-marad a' múlttabb üdö' 2-dik, és 1-ső személyjébenn is, így nem

*) Káldi is így szól: Ki-vetettétek nyelveketek. Isaiás 57. R. 4. v. És Telegdi 3. Rész 26. lap.

mondjuk: *üteni, adani, süteni, hatani, veteni*, hanem *ütni, adni, sütni, hatni, vetni*, tehát, ne mondjuk: *ütöttél sütöttél, adottál, hatottál, írhatottál, vetettél*; — hanem *süttél, üttél, adtál, írhattál 's' a' t.* Lásd alább a' *Határozatlan módról a' 4. Jegyzetét. f.)* A' mi *Praeteritum plusquam perfectum*, azt a' múltabbhoz képest *Legmúltabbnak* mondhatni, és csak *vala*, vagy *váltt* segéd igével több a' múltabbnál. — Ezt mások *Rég múlttnak* is nevezik. g.) A' *jövendő üdöt közönségesen* csak a' *jelenvalóval teszjük-ki*; valamint a' *Zsidók a' jövendőt múltt üdövel szokták jelenteni.* Hogy bizonyosabban észre vehesse valaki, ha a' *jelenvalóval jövendő helyett élünk-e, elejébe teszjük a' jövendő üdöt jelentő szókat: majd, hol-nap, azután 's' t. eff. p. o. harmad nap fel-támad* (*Tertia die resurget Luc. 18.*) *Másodszor ezen segéd ige: fog, fogszsz, fogok, fognak, fogtok, fogunk a' határozatlan módhoz tételvén a' jövendő üdöt jelenti, p. o. írni fog* (söríbet). Az *Erdélyi Nyelv művelő Társaság* azt tanítja, hogy efféle ejtés: *írni-fog* bizonytalan jövendőt jelent; de botlik; miért akar azt mondjam: p. o. hol-nap Budára megyek, akar hol-nap Budára fogok menni, mind a' kettővel csak egygyet mondom; mind a' kettőt egygyre érti a' Magyar, amazt nem tartja ennél bizonyosabbnak. Lásd a' *Debr. Gram. a' 81. laponn a' Jegyzést.*

2.) A' *Meg-hagyó Módnak a' j betű*

jegy betűje, melyly közönségesenn az egygyes 2-dik személyt teszi a' gyök-ér-hez járúlvánn, p. o. nyír-j, élj, menj, fenj, kenj, vonj 's a' t. Ezen j először s-re változik, midönn a' gyök-ér t-vel végződik; de nem sz-t-vel, p. o. *hint*-ből *hints*, *vét*-ből *véts*, *tált*-ből *tálts*, *ért*-ből *érts*, *ejt*-ből *ejts*, *visít*-ből *visíts*, *hasít*-ből *hasíts*, ezek helyett: *hintj*, *vétj*; sőt ha a' gyök-ér rövid, az az vagy nem húzásos, vagy nem kettős mással hangzóval, de még is t-vel végződik, akkoronn a' gyök-ér' t-je is s-re változik, p. o. *üt*-ből *lészen üss*, *süt*-ből *süss*, *hat*-ből *hass*, *adat*-ből *adass*, *nyírhat*-ből *nyírhas*, *vet*-ből *vess*, *köt*-ből *köss*. Ide járúl *lát*-is, melylyből *lészen láss*, noha ez húzásos. *Másodszor*, ha a' gyök-ér sz-t-vel végződik, a' j sz-re változik, p. o. *veszt*-ből *lészen veszsz*, *szalaszt*-ből *szalaszsz*. *Harmadszor*, ha a' gyök-ér személy z-vel, s, vagy sz-szel végződik, s, sz, z-ve *lészen*, p. o. *irgalmaz*-ből *lészen irgalmazz*, *kegyelmez*-ből *kegyelmezz*, *vész*-ből *véss*, *vész*-ből *veszsz*. *) A' harmadik személyt *en* személyes Név-mássa teszi, melyly *ön*-ből *lett*, azertt az *ö*-s, *ü*-s ígékben *ön* meg is marad, péld. ok. *öröl örölj-ön*, *fűjt fűjts-ön*, *öl ölj-ön*, *szűr szűrj-ön* 's t. eff. De a' vastag ígékben *on*-ra változik, p. o. ad

*) Tehát mint *vesz*-ből, úgy *veszt*-ből, *lészen veszsz*, p. o. valamit el ne *veszsz* vagy különbség okáértt: *veszeszsz*, *veszít*ből *veszíts*.

adjon (4. Rész. II. Tag. I. Fejezet 1-ször Ragasztékatlanúl 4-dik Jegyzet.)

3.) A' *Kötő Módnak* a) *Jelenvalója* egygyez a' *Meg-hagyó* móddal, épenn hogy az 1-ő személybenn a' *meg-hagyó* mód' másodikjához *ek* végezet jö a' *vékony* ígékben, *ak* pedig a' *vastagokbann* p. o. *nyírj-ak*, *nyírj-ek*. Ezen *ek* egygyez a' *Jelentő* mód' *jelenvaló* első személynek *ek*-jével, az *ak* pedig azon *vastag hangú ok*-jával, p. o. amott *nyír-ből* leszen *nyír-ok*, *nyír-ből nyír-ek*; itt pedig *nyíj-ak*, *nyírj-ek*. — b.) *Alig múltt* itt nintsen. d.) A' *múltt üdö* úgy származik, mint a' *Jelentő* múlttja, tsak épenn egygy *n* járúl a' *jelentő* múlttját tevő végezetek' elejébe, p. o. *nyír-na*, *nyír-nál*, *nyír-nék*. Ebből ki tetszik, hogy a' *Debr. Gram. Szent Páli*, és az ezekkel tartó *Grammatikusaink* botlanak, a' *Kötő mód'* ilyiyen *hajlását*, p. o. *nyírna*, *nyírnál*, *nyírnék*, a' *kötő mód'* *Alig múlttjának* (*præteritum imperfectum*) tartvánn. e.) *Kötő múlttabbja* egygyez a' *jelentőével*, hozzá járúlvánn: *Legyen*. Ezen *Kötő módi múlttabbhoz* tartozik a' *Kétes múlttabb üdö* (*Præteritum dubium*) melyly *Erdélybenn szokásbann* vagyon. Erről hallgat *Révai*. De *Szent Páli*, *Grammatikájábann* még a' példákba is bé teszi. Mind a' kettő az én ítéletem szerént gánts. Gánts először hallgatni arról, a' mi egygy *Országbann divatbann* vagyon. Gánts másodsor közönséges példába tenni, a' mi nem közönséges sem az *írásbann*, sem a'

beszédbenn. Az olylyant helyesebb tsak jegyzetbe tenni. Erről azt írja Szent Pali Gram. a' 87, és 88. laponn, hogy ezen két-es múltt üdönek tsak a' Kötő módbann vagyon helye, és ezen segéd ígével: *Lész-en szokott öszsze köttetni, és tsak a' 2-dik, és 3-dik személybenn élhetni vele, p. o. ha eddig el-készítette lesz' ez munkát, ez helyett: ha talám el-készítette ez munkát: Ha már a' Levelet meg-írta lesz' ez helyett: ha talám már a' Levelet meg-írta.* (fors opus perfecerit, fors literas perscripserit.) — Ezen kétes múltt üdöt másutt Erdélybenn tsak a' 3-dik Személybenn mondják a' határozatlan móddal, és ezen segéd ígével: *fogott, p. o. Azt mondják, hogy el fogott menni, úgy gondolom, hogy ott fogott lenni, az az, úgy gondolom, — de bizonyosann nem tudom, hogy ott vala.* Göngyösi János Versei 300. lap. Lászd a' Debretz. Gram. 81. lap. f.) A' Kötő Mód leg-múlttabbjja egygyez a' Jelentő leg-múlttabbjával; egygyedül valna segéd íge járúl hozzája. g.) A' Kötő mód' jövendője *and, end* végezettel megyen-ki a' 3-dik egygyes Személybenn, a' 2-dikbann pedig *andaszsz, endeszsz*, az 1-sőbenn *andok, endek*. A' Debr. Gram. és Szent Páli a' Kötő mód' jövendőjét húzásos *ánd, end* végezettel tész-ki. De én Révaival, és Sándor Istvánnal tsak húzástalan *and, end* végezettel írom; mertt egygy az, hogy evvel többnyire így élnek a' tudós Magyarok, más az, hogy ezen jó élést az Etimológia-is

erősíti, mertt a' jövendő üdejű Részesülők ezen Kötő mód' jövendőjének 3-dik személyéből származnak, azokhoz *ó* vagy *ö* járúlván, p. o. *nyírand*-ból leszen *nyírandó*, *nyírend*ből *nyírendő*, valamint szintte a' jelenvaló üdei Részesülők a' Jelenő Mő' jelenvaló üdejének egygyes 3-dik személyjétől ered, *ó* vagy *ö* ragadván hozzája, p. o. *ad*, *adó*, *nyír*, *nyíró*, vagy *nyírő*. Már pedig a' jövendő üdejű Részesülők semki, még a' leg-rosszszabb Magyar sem végezi húzásos *ándó*, *éndő*-vel, p. o. semki sem mondja: jövendő, állándó, halándó, botsánándó, tiszteléndő, forgándó ember, következendő képen. 's t' eff. Tehát mind a' Debr. Gram. mind Szent Páli gántosann teszi-ki ezen üdöt *ánd*, *énd* végezettel ez képen: fogánd, kérénd, hallánd, látánd, lejénd 's t. eff. Egygy valaki tudós Magyarjaink közül ezen okoskodásomra azt veté, hogy miértt mondjuk tehát: *Szarándok*, nem *Szarandok*. De én néki azt fel-elém, hogy *szarándok* (*peregrinus*) nem íge, tehát nem ide való, erre el-hallgatott.

4.) A' *Határozatlan Módról*. a.) A' gyök-érhez *ni* szotskát ragasztunk, 's azonnal meg-vagyon a' határozatlan mód, p. o. *nyír-ni*, *hat-ni*, *szerez-ni*, *ad-ni*, *érez-ni* 's t. eff. Ha a' gyök-ér két mással hangzóval végződik, p. o. *tart*, *félt*, *áld*, *telt*, *kelt*, vagy pedig *t*-vel, melyly előtt húzásos *é*, vagy *i* vagyon, p. o. *tanít*, *vét*, *sárgít*, *savanyít* 's t. eff. akkoronn a' *ni* elejébe könnyebb ki-mondás végett a' vastag

hangú igékben *a*, a' vékonykban *e* jár-
 ul, p. o. tart-ani, félt-eni, áld-ani 's a't. —
 b.) A' határozatlan módnak sem semély-
 jei, sem üdejei, sem számjai nintsenek.
 Botlanak tehát a' kik múltt üdöt költe-
 nek a' határozatlan módban így szólván
 p. o. hallottam oda *menttnék lenni* (ivisse)
 ez helyett: hallottam, hogy oda mentt.
 Így *Alvári Manó* Diák Grammatikájában
Doceor igének hajtogatásában elé fordul
 ezen gánts ez képen: *doctum esse*, tanít-
 tatottnak lenni. *Molnár Albert* a' maga
 Grammatikájában, (melyly az Erdősé
 után második régi Magyar Grammati-
 kánk) jövendő üdö béli határozatlan mód-
 ot-is költött, p. o. látandani, láthatandani.
Alvári Manó Diák Grammatikájában-is
amo, lego, audio igének hajtogatásában
 elé fordul: *szeretendeni, olvasandani, hall-
 andani*. De ezek' példáját sem *Pereszlényi*,
 sem Révai, sem más tudósbb Grammatikus
 nem követé; de még is ezt fel-kapá a'
 Debretzeni Grammatika a' 110. laponn.
 Lásd Révai Elab. Gram. pag. 790, és 791.
 d.) A' mű Grammatikusaink: *Révai*, Szent
 Páli, a' Debretz. Gram. a' határozatlan
 módba keverik a' Részesülőket. De ez
 gánts; mertt mivel a' Részesülök a' Besz-
 édnek 4-dik Résztét teszik: azokról nem
 az Ígéről való tanításban, hanem a' köv-
 etkezendő IV. Tagban illik szólítani. A'
 Debretzeni Grammatika, és Szent Páli
 még *Viselőket* (*Gerundia*) és Hanyatlók-
 is (*supina*) költének a' Magyar Nyelv-

benn, melylyeket a' határozatlan módba kavarának, a' mint láthatni a Debretz. Gram. a' 108. és 109. laponn, Szent Páli Gram. a' 106. laponn. De nagyonn vétenek; mertt a' Magyar Nyelvbenn nintsen sem *Gerundium*, sem *Supinum*, hanem a' Diák' *Gerundiumát*, és *Supinumát* vagy határozatlan móddal teszjék-ki, p. o. nintsen üdöm tanulni (non habeo tempus discendi), vagy név szóval, p. o. nintsen üdöm a' tanulásra, vagy Részesülövel, p. o. *állva* eszik, vagy állólag (stando comedo), *ülve* ír, vagy ülöleg (sedendo scribit.) A' Diák *Supinumot* szíant' úgy név szóval adjuk elé, p. o. rútt a' ki-mondásra nézve (turpe dictu) viszzá jött a' Vadászatból (redit venatu) fel-kele a' fekvésből (surrexit cubitu) olvasással tölti az üdöt (lectu tempus consumit.)

5.) A' *Módok'*, és *üdök'* többes számai-ról általjábann. a.) A' Jelentő Módbann a' 3-dik Személynek végezete *enek*, melyly a' vastag hangú ígékben *anak*-ra változik. *Anak*, *enek*, *nak*, *nek*-re változik, valamikor a' határozatlan módnak nem *ani*, *eni*, hanem tsak *ni* a' végezete, p. o. vétenek, tartanak, tanítanak, nyírnek, látnak 'st. eff. Lásd a' leg-közelebbi 4-dik Jegyzetet. Ezen *enek*, *anak*, vagy *nek*, *nak* végezet mindenütt meg-marad minden üdönek 3-dik Személyjében, p. o. nyír-*nek*, nyír-*nek*, nyírné-*nek*, nyírend-*enek*. Ebből következik, hogy botlék *Hévai*, és hibáz a' köznép Magyar Országban többnyire a'

múlttabb üdőnek többes harmadik személyjében ezen *Characteristicá*-ból *enek*, *anak*, vagy *nak*, *nek* el-hagyvann, és így szólvann: *nyírttak*, *nyírttek*, oda menttek (*ivere*) *írttak* (*scripsere*) *állottak* (*stetere*) ezek helyett: *nyírtanak*, *mentenek*, *írtanak*, *állottanak* 'st. eff. Ezt helyeshbenn tanítja az Erdélyi Nyelv művelő Társaság így írni: *nyírttanak*, *nyírttenek*, így beszéll többnyire Erdély. *) Kár ezen személyt restségből így meg-tsonkitani, p. o. *menttek*, *mondottak*; mertt így össze keverjük ezen személyt a' múltt üdejü Reszesülőnek többes számú első Ejtésével, — p. o. *menttek* anynyit téssen, mint *eliberati*, az az mentt emberek, a'kik a' bajból ki-menekedének, *menttenek* pedig anynyi, mint *iverunt*. Ettől esmég különböz: *mentenek*, (mentt, az az *menit*-ből), melyly anynyit téssen, mint *propugnant*, *defendunt*, *tuentur*, *excusant*. Ha a' többj üdőbenn nem mondjuk p. o. *tartak*, ez helyett *tartanak*, nem mondjuk *tartak*, ez helyett *tartának*, nem mondjuk *tartandak* ez helyett *tartandanak*, miértt mondjuk *tartottak*, ez

*) Így éltenek evvel a' régiek-is, p. o. Telegdi 3. Rész. 39. lap. kereskedtenek, teremtettenek, munkálkodttanak, ki-múlttanak (*defuncti sunt*) mertt *ki-múlttak*: *defuncti*. De azt mondhatni, hogy *ki-múlttak*, e' helyett *ki-múlttanak* tsak meg-rövidítés, mint a' Diákbann *amarunt* rövidítés e' helyett: *amaverunt*,

helyett tartottanak? A' 2-dik végezet *etek*, *otok*, mikor a' 3-dik *enek*, *anak*; ha pedig a' 3-dik *nek*, *nak*, akkoronn a' 2-dik *tek*, *tok*. Az 1-ső *ünk*, *unk*. Hajdann vala először *emük*, *amuk*, azután rövidebbenn: *mük*, *muk*, már ma *metathezis* által lenne *ünk*, *unk*, de a' ki-mondás azt *ünk*, *unk*-ra változtatá (Lássd a' 4. Rész II. Tag I. Fejez. **ÉN**, te, ő, név-mássának hajlításáról ragasztékatlanúl.) Ez szerént *nyír-ünk* ez helyett vagyon *nyír-mük*, melyly betű szerent anynyi hibásann Diákúl szólván: *radit nos*, *nyír-tek* (*radit vos*,) *nyírnek* (*radit illi*), (*nos*, *vos*, *illi* in nominativo plurali) mint a' Németbenn *geben wir* (*damus*) adunk, betű szerént anynyi, mint: adni *mük*, *lobet ihr* (*laudatis*) *dítsértek*, tulajdon képen anynyi, mint *roszszúl* szólván magyarul *dítsér tik*, *laudat vos* (*vos* in Numeri pluralis nominativo casu) *loben sie* (*laudant*) *dítsérnek*, de szóról szóra fordítva *dítsérni* *ők*, vagy *őnek*.

6.) A' ragasztékatlan tselekvő ige hajtogatásához tartozik Nyelvünknek ezen különösége-is, hogy mi-koronn az első egygyes személy a' második egygyes, és többes személyre alkalmaztatja tselekedetét, vagy a' 2-dik személy az első egygyesre, a' vagy többesre, vagy a' harmadik személy az első, és második egygyesre és többesre: akkoronn mindég tselekvőleg hajtogatjuk az igit ragasztékatlanúl, *ha egyéb aránytt ikés közép ige lenne is*, és pedig az első személybenn a' ragasztékatlan

végezetekhez *al, el*, szenvedő végezet jö, mivel az 1-ső személynek a' másodikra hatvann tselekedete, a' 2-dik személy szenvedőleg vagyon, p. o. Én téged küld-*el-ek*, félt-*el-ek*, romt-*al-ak*, bánt-*al-ak*. Te engem küld-*eszsz*, félt-*eszsz*, romt-*aszsz*, bánt-*aszsz*. Ő Engem, vagy téged küld, félt, romt, bánt. Ezen *elek, alak*, össze-kötött végezet: *al, el* a' szenvedő ige' jelentő mód' jelenvalójának 2-dik személyjét teszi, — melyly *al, el* rendszerént a' szenvedő ige'k-benn *ol, el-lel* megyen-ki, a' mint alább meg-fogom mondani; *ak, ek* pedig a' tsel-ekvő ragasztékatlan ige'nek a' jelentő mód-bann, jelen-való üdöbenn az 1-ső személynek végezete; mertt ha mondom, p. o. én téged bántalak, akkoronn a' 2-dik személy szenved. Néha ezen *alak, elek* tsak *lak, lek*-re változik, t. i. ha a' határozatlan mód-bann *ani, eni* járúl a' gyök-érhez, akkoronn ide *alak, elek* járúl, ha pedig *ni*-vel bééri a' gyök-ér a' határozatlanbann, itt is bééri *lak, lek* végezettel, p. o. nyír, nyírni, tehát nyírlak, nyírlek, nem nyíralak, sem nyírelek (Lássd feljebb a' 4-dik Jegyzetet) és ez így megyen minden mód-bann, és üdöbenn, így: nyírálak, vagy nyírélek (ez helyett nyíra-alak, nyíre-elek) rasi te, vel vos. Nyírttalak, vagy nyírttelek (rasi te, vel vos.) A' *Meg-hagyóbann* nintsen helye; mertt magamnak nem illik meghagynom valamit. A' *Kötő-módbann*: hogy nyírjalak, vagy nyírjelek (ut radam te, vel vos). Nyírálak vagy nyírnélek (ez hely-

ett nyírna-**alak**, vagy nyírne-**elek**) ut rade-rem te, vel vos. Ha nyírandalak, vagy nyírendelek (si . asero te, vel vos.) A' *határozatlan módbann* nintsen helye; — mivel nint en személye ezen módnak. Ha az *ige ikés közép ige*, belőle tselekvő ígét alkotunk *ik* végezetét el-hagyvänn, vagy *en, on-ra* változtatvänn. Ilylyen *eszik, iszik*, ha az 1-ső személynek évéseivása a' második **egygyes**, vagy többes személyt érdeкли, akkoronn *eszik, iszik-ból, eszen, iszon* ígét alkotunk, *eszen iszon-nak* törvényes 2-dik személyje *észsz iszsz*, az elsője *eszék, iszók*, ha tehát azt akarom ki-fejezni: Ego te comedo, nem mondou: én téged eszek, én téged borodból ki-iszók: hanem az *ek, ok* elejébe a' szenvedő *al, el* végezetet tévénn a' meg-mondott rend-szabás ként mondom: én téged *meg-esz-l-ek*, én téged borodból ki-*isz-l-ak*. Te engem *meg-észsz, iszsz*, ő engem *meg-eszen, ki-iszon* *) Így megyen tselekvőleg a' többi üdöbenn, és módokbann: — Én téged *meg-evélek, vagy ölök*. Te engem *meg-evél, vagy öl, ő engem meg-eve vagy ön*. Azért a' Biblia' régi fordításábann ezen ígék: *Zelus Domus tuae comedit me*, így vagynak fordítva: a' te házadnak buzgóságos szeretete ön meg engem **) Én téged *ki-iválak*, te engem *ki-*

*) Parasztosann: esz, isz, mondatik, mint lesz, tesz, hisz, visz 's a't.

**) Pesti Újj Testamentoma 1536. Jo-
21. 2.

*ivál, ő engem ki-iva. Én téged meg-ettelek. Te engem meg-ettél. Ő engem meg-ett. A' Meg-hagyóbbann: — te engem meg-egy (nem pedig meg-egyél) ő téged egyen-meg (nem pedig egyek-meg). Te engem így-ki (nem ígyál ki), — ő téged ígyon ki (nem ígyék-ki) A' kötő módbann: Ha én téged meg-ennélek, ki-innáló, Te engem meg-ennél, ki-innál, ő engem meg-enne, ki-inna (nem meg-ennék, ki-innék) Ha én téged meg-ejendelek, ki-iandalak, te engem meg-ejendeszsz, ki-iandaszsz, ő engem meg-ejend, ki-iand. Így megyen, és így hajlik ezen állapotbann ez is: *hugyik*, vagy *hugyozik*, *pökik*, melylyekből ezen tselekvő ígék lesznek: *húgy*, *hugyoz*, *pök*, a' második személybenn *húgyszsz*, vagy *hugyaszzsz*, *hugyozzsz*, *pökszsz*, az 1-sőbenn: *hugylak*, *hugyozlak*, *pöklek*. Innét így szólítjuk a' gyerkészt (tolttúl *pesztonka*): — *Vigyázz mertt a' Gyermekek majd öszsze hugy, z, tudni illik téged, ha téged a' gyermekek öszsze-hugyozna 'sa't. Hallván valakinek káromkodását, látván pajkoskodását, így fenyegetjük: majd meg-káromkodlak, majd meg-pajkoskodlak, az az, majd adok neked káromkodni, pajkoskodni, a' káromkodásértt, pajkoskodásértt majd adok neked, majd meg a'gya bugyállak 'sa't. A' Debretzeni Grammatika, a' 66. és 67. §. a' 87. laponn az ígének efféle hajlítását *Tsonka formának* nevezi, és a' 84. laponn ezt második formának híja. De haszontalanság, és hiába-valóság ezt formának mond-**

ani, — mertt a' Magyar Nyelvbenn tsak egygy a' forma, a' *tselekvő* es *szenvedő* formát *egygynek* vévén. Lásd a' Debr. Gram. a' 84. laponn. Az effele ígék pedig a' tselekvő formára tartoznak; mertt a' végezetök *ek*, *eszsz*, *ak*, *aszsz* 's a' t. egygyedül hogy az *ek*, *ak* elcjébe; *al*, *el* végezet jö. p. o. Én téged vagy titeket tart-al-ak. Te engem vagy münket tartaszsz. Ő engem, vagy münket vagy téged, vagy titeket tart. 's a' t. Azértt ezen tsonka forma ellen *méltán* ki-*kel Révai* Elabor. Grammat. pag. 963. annál is inkább, hogy még azt is hozzája tészi a' 66. §-bann a' Debr. Grammatika hogy mikor a' második személynek reánk tartozó tselekedeteiről emlékezünk, igazság szerént így kellene szólanunk, p. o. *Te szeretel engem*, de ezt a' szokás elromtotta; hanem egygynéhány ígével tsak ugyan így élünk, mint *te viszel engem* 's a' t. nem mondjuk; *te viszeszsz engem*.“ Ed-dig a' Debr. Grammatika; de rütül hibáz; mertt egygy jó Magyar soha sem szólt, most sem szól sem így: *Te szeretel engem*, sem így: *Te viszel engem*, hanem így szól: *Te szeretsz engem*, *Te viszsz engem*. Te a' földre le-tészsz engem. — Az egész tiszteletes régiségbenn egygy példát sem lelünk arra, hogy az iketlen ígét valaki a' Jelentő mód jelen való üdö' 2-dik személyjébbenn *el*, *ol* végezetel írta valna. — Ma is Erdélybenn, és a' Dunánn túl is így beszéllenek: *tészsz*, *lészsz*, *vészsz*, nem *tészel*, *lészel*, *vészel*, egygyedül a' tud-

atlan község a' Tisza mellékeinn beszéll
 így: tészel, vészel, lészel, hiszel, viszel,
 húzol, hagyol, mit adol, engem szeretel,
 mit mondol, 'st. eff. annál inkább soha sem-
 ki az igaz Magyarok közül *ol, el* végezet-
 tel nem ejtette a' második személynek az
 1-sőhöz tartozó tselekedetét, el anynyira,
 hogy ha mindjártt a' 3-dik személynek tsel-
 ekedete szenvedőleg *ik* végezettel megyen-
 is ki, mint *eszik, iszik, 's a' t.* de ha ezeket
 a' tselekedeteket a' 2-dik személy viszi
 véghez, és az 1-ső személyre vagy szem-
 élyekre alkalmaztatja, akkoronn az első
 személy, és személyek tselekvőleg szól-
 anak ezen ígéből az *ik* végezetet el-hagy-
 vánn, és ezen ígéket az elé hozott tselk-
 vő íge formája szerént hajlítvánn ekkép-
 enn: *Te engem meg-éssz, nem eszel, te*
engem minden boromból ki-issz, nem isz-
ol. Te engem pöksz, nem pököl 's a' t. a'
 mint már meg-mondottam. Emlékezetnek
 okáértt lássuk ez hajlásnak rövid képét:

<i>En téged, vagy</i> <i>titeket.</i>	<i>Te engem, vagy</i> <i>münket</i>	<i>Ő engem, vagy</i> <i>münket, Téged</i> <i>vagy titeket.</i>
Nyírlak vagy nyírlek	Nyírszsz	Nyír, meg- nyír.
Húgylak, húgyozlak.	Húgyaszsz, húgyozszsz.	Húgy, hügy- oz, meg- húgyoz.
Pöklek	Pökszsz	Pök, meg- pök, meg- köp.

Eszlek	Észsz	eszen, meg- eszen.
Iszlak	Iszsz	Iszon, ki- iszon.

Észsz, eszen, iszsz, iszon úgy megyen, mint *lészsz léssen, tészsz téssen, viszsz, viszen, hiszsz hiszen*, valamint *lészsz tészsz, léssen téssen* ígéknek első személyjök *lészek, tészek*, úgy *észsz, iszsz, eszen, iszon* ígéknek is az 1-ső személyjök *eszek, iszok*; de így soha sintsenek szokásbann; hanem tsak így *eszlek, iszlak*, a' mint már mondottam, azért szenvedhetetlen szólás *Borsod, Pest* és *Heves* Vármegyébenn, bort iszok, húst eszek 's t. eff. mertt hús bor nem személy, 's valamikoronn az *ikes* közép ígé tselekedetét nem alkalmaztatjuk személyre, akkoronn azt szenvedő forma szerént hajtogatjuk, a' mint mutatja a' IV-dik és V-dik Tábla.

Jegyzetek.

1.) A' tselekvő Ígéből szenvedő úgy léssen, ha előbb a' tselekvőből miveltetőt alkotunk, azután ahhoz járúlnak a' megmondott végezetek; *ik-ol-om, ek-ál-om*'s a' t. Előbb tehát meg kell határozni, *hogyan kell miveltető ígékot alkotni?* Némelyly ígéhez tsak *at* a' vastag hangúakbann vagy *et* *) a' vékony hangúakbann adatvänn, —

*) Révai-ként *Et* meg-fordítva *Te* Teszen ígének a' gyök-ere vide supra III. Tag. 1. §. D.

lészen mivellettő, p. o. *ad*-ból adat, *nyír*-ből nyírat, *nyír* bő nyíret, *néz*-ből nézet, *ír*-ből írat, *ver*-ből veret, *fog*-ból fogat 's t. eff. Más ígéből úgy lészen, ha *tat*, vagy *tet* járúl a' gyökerhez, p. o. *ül*-ből ültet, *vi*-ből vítat, hiszenből hitet, viszenből vitet, *ér*-ből értet, *él*-ből éltet, *fut*-ból futtat, *jut*-ból juttat 's t. eff. Nehány íge mind az *at*, *et*, mind a' *tat* *tet* végezetet fel-veszi, p. o. *von* vontat fogat, vontat pedig szekeret, *szö* szöv-et, vagy szötet, így szötet elé-fordúl Káldinál Sz. Ján. Ev. 19. R. 23. vers. *fú* fújat, és fújtat, *jár* járat, és jártat (a' lovat jártatják, az emberrel a' várust megjárátják) *hány* hányat és hánytat, (a' roszz embereket a' házból ki-hánytatják, a' gyomorból pedig a' roszzat ki-hánytatják) *tör*, töret és törtet (a' vigyázatlan Kotsis össze töreti a' Kotsit a' lovakkal, a' ki magyarul kezd tanulni, az még a' magyar szót tsak törteti) *nyom*, nyomat és nyomtat (a' gomolyából a' savót ki-nyomatja a' bátsnéval a' báts (batso) de a' Könyvet nyomtatják a' Sajtóval.) 's t. eff. Ez a' kérdés támad tehát: mi féle ígekhez kell *at*, *et*, és mi félékhez *tat*, *tet* végezetet adni, hogy mivellettőkke váljanak? Ezt meg nem határozhatni, hanem tsak a' szokást kell tekénteni. Melyly ígek szoktanak különösenn *at*, *et*-tel, — melylyek *tat*, *tet*-tel mivellettőkke lenni, meg-mutatja a' származtató Szó Könyvem. Egygynehány íge a' *tat*, *tet*-helyett *kat*, *ket* végezetet is véssen fel, p. o. *ri* rikat, *sí* síkat, *nyí* nyikat ez helyett: *ritat* (flere facit)

sitat (ejulare facit) *nyl-tat* (vagire facit) mertt a' *T*betü fel-szokott tserélödni a' *K* betüvel, a' mint a' Szó-Könyvembenn sok példával bizonyítom. Az bizonyos, hogy a' gyök-ér két mással hangzónn végződ-vénn, mindég tsak *at*, *et* teszi a' mivelttetöt, p. o. tart-at, ért-et, kell-ett, árt-at, márt-at, mond-at, ha egyéb aránytt származékja-is a' gyök-ér személy az ígének, melyly-ből mivelttetöt akarunk formálni, mint: oszt-at, bömt-at, számt-at, hámt-at, ömt-et 's t. eff. Ezt előre eresztvénn, *szóljunk a' szenvedö Jelentö módnak üdejeiröl* rövided-enn: (a' Többes számról nem szólok, mertt azt tsak úgy kell magyarázni, a' mint a' tselekvö formábann meg-magyaráztam.) A' szenvedö íge 3-dik személyje minden módbann, és üdőben *k* betüvel végződik, kivévénn egygyedül a' múlttabb üdöt. A' 2-ik személy *l* betüvel, az 1-ső pedig *m* betüvel, a' mint láthatni a' példából. a.) A *Jelentö mód'* jelenvaló üdejébbenn a' 3-dik személy *ik*-kel végződik, mint p. o. nyírat-*ik*, nyír-et-*ik*. Ezen *ik* jegye a' szenvedö ígének, valamint a' Diákbann az *ur* végezet; mertt a' mint a' Diákbann ebből az *activum*-ból: *amat*, *docet*, *legit*, *audit*, *passivum* léssen *ur* hozzá adatásával: *amat-ur*, *docet-ur*, *legit-ur*, *audit-ur*, úgy a' Magyarbann a' tselekvö mivelttetö: nyírat, nyíret-hezz *ik* adat-vánn, szenvedö léssen belöle. Ezen *ik* mai naponn a' többi üdőbenn el-változik *ék*-re; mertt az *i* betü az *e*-vel fel szokott tserél-ödni (a' mint ezt sok példával meg-mutat-

ám a' származtató Szó-könyvembenn) el-
 anynyira, hogy az *ik* tsak a' jelentő' jel-
 envalójábann, és a' kötő mód' jövendőjé-
 benn marad-meg ezekbenn: — nyíra-*tik*,
 nyíre-*tik*, nyíratan-*dik*, nyíreten *dik*, a'
 többi üdöbenn pedig *ek*-re változik, a'mint
 majd meg-látjuk. *) A' 2-dik személybenn
 a' végezet vastag hangonn *ol*, vékonyonn
el, p. o. nyírat-*ol*, nyíret-*el*. Az 1-sőbenn
 vastag hangonn *om*, vékonyonn *em*, p. o.
 nyírat-*om*, nyíret-*em*. Ezen *em*, *om* nem
 Ragaszték (suffixum) p. o. ezen szólás:
nyíratom Péter által (*rador a' Petro*) kül-
 önbözz ettől: *én nyíratom Pétert* (*facio*
radi Petrum) am-az szenvedő. *em*-ez ped-
 ig ragasztékos míveltető íge. Különbség-
 nek okáértt, ha az uralkodó Nyelv szok-
 ásnak úgy tetszenék, az egygyik lehetne
 vastag hangonn *om*, a' 2-dik *am*, p. o. adat-
 am (*dor*) adatom (*curo hoc dari*.) vékony-
 onn egygyik *em*, a' másik *öm*, p. o. én ver-
 etöm Pétertől (*percutior a' Petro*) veretem
 Pétert, (*curo percuti Petrum*.) De ennél-
 kül-is meg-értti az értelmes Magyar a'
 beszéd' folyamatjából az ilyen magány-
 osann meg nem különböztethető ígeket,
 ha szenvedőleg, vagy tselekedőleg kell-
 etik-e értteni, valamint szintte a' ragaszt-
 ékatlan ígének első személyjét a' múltabb
 üdöbenn a' Jelentő Módbann úgy ejjük

*) Azért Révaibann *Ek*, *ek*, *ik*, formálós
 mind egygy szótska, 's anynyit téssen,
 mint: *ille*.

szóval,

szóval, mint a' ragasztékosnak, p. o. nyírttem egygy valakit, és nyírttem azt a' bizonyost. Az elsőbenn az *em* nem Ragaszték, a' 2-dikbann pedig Ragaszték. De még-is jó lenne az idegenekre nézve leg-alább az írásbann ezeket valami jellel meg-különb-öztetni, valamint én *Diaeresissel* különb-öztetem-meg (Lásd alább a' Ragasztékos ígének tükör képét, és példáját) b.) Az Alig-múlttról nintsen semmi meg-jegyzeni való. — Hanem a' múltt üdöröl meg kell jegyezni, hogy a' míveltető' múltjához a' 3-dik személybenn *ik* helyett *ék* járúl, p. o. *nyíraték*, *nyíreték*, mintha lenne nyírata-ék, nyirete-ék; de az *ék* előtt az *a*, *e* el-enyészik, valamint a' jelenvalóbann is a' többes elsőjébbenn az *uk* előtt *nyírja* ígének *a* betűje el-enyészik, 's nem mondjuk nyírjauk, hanem nyírj-uk (radimus illud). Ezen *ék* helyett hajdann vala *éik*, péld. ok. nyírat-éik, nyíret-éik, a' mint alább meg-mondom, a' Kötő módról szólván.

2.) A' *Meg-hagyó Módról*. A' míveltető meg-hagyójának egygyes 2-dik személyjéhez: *nyitrass*, *nyírass* a' szenvedőbenn a' 3-dik személybenn *ék* járúl, azért léssen: *nyírassek*, *nyírassék*. Az 1-sőbenn *am*, *em* járúl, p. o. *nyíráss-am*, *nyíröss-em*. Ezen *am*, *em* épenn az, melyly a' Jelentő mód' jelenvalójábann vagyon.

3.) A' *Kötő Módról*. a.) A' Jelenvaló úgy megyen, mint a' Meg-hagyó Mód. — b.) A' múltt üdöröl meg-kell jegyezni, hogy ez a' míveltető Kötő módi múltt üd-

éjének egygyes 3-dik személyjéből formáltatik *ék* járulván hozzája, p. o. *nyíratna*, *nyíretne* ígéhez *ék* jövénn, lenne: *nyíratna-ék*, *nyíretne-ék*; de el-enyészvénn *ék* előtt az *a*, *e*, lészen: *nyíratnék*, *nyíretnék*. Hajdann az *ék*-helyett mondották: *éjek*, mint, p. o. *ada* néjek, *dítsértetnéjek*. Így Telegdibenn olvasni: *melylynek gyökeréből származnéjek a' szép virág, az az a' Messias*, (az az származnék, ez helyett származna-éjek, a'hol *éjek*-előtt el-enyészik a' végső *a* betű: Telegdi 3. Rész 55. lap: De cujus radice oriretur hic pulcher flos, idest Messias.) *Midönn Szüz Mária Ersébettől dítsértetnéjek, áldottnak, és bódognak neveztetnéjek*. Ugyan ott a' 449. laponn, ez helyett: *származnék, dítsértetnék*. — Sőt régebbenn *éik* mondaték, ez helyett *éjek*, mert a' leg-régiebb sir-beszédbenn olvasjuk a' régi írás-módja ként. „Is mend paradisumben uolov gimilcutul munda neki elnie. Heon tilotaa wt igg fa gimilcutul. Ge munda neki meret nū eneyc ysa ki napun emdul oz gimilstwl halalnc halalal Holz.“ Az az a' mai írás-módja ként: *Is mend paraditsumbénn való gyümöltstől monda neki elnie. Héonn tilotaa öt iggy fa gyümöltstől. Ge (de) mondáa neki merett (meértt, miértt) nöm ennék, isa ki naponn eendöl az gyümöltstől, halálnék halálálal (halálával) halszsz. Itt ennék ez helyett vagyon: ennék (comederet).— És a' Krisztus kín-szenvedéséről való régi kéz-írásbann ezeket találjuk. Hogy éret-*

*tünk meg-öletnéik, hogy az emberi nemzet az ő Fiának halálával meg-váltatnéik. Ma mondjuk: meg-öletnék, váltatnék. Révai Antiquit. §. 87. Jobb lenne ma is az én ítéletem-ként leg-alább így írni ezeket, p. o. adatné'k, ez helyett: adatnéik, vagy ez helyett: adatnéjek, melyly Apostrofus ez szót adatné'k (daretur) különbözteiné ezen míveltetötől: adatnék, valamint: curarem dari aliquid, melyly adat míveltetöböl eredő kötő mód béli múltt üdönék egygyes 1-ső személyje. *) A' 2-dik szem-*

*) Mertt ha meg-visgáljuk a' szenvedő ígé' képét, több féle hajlásbann egygy ez a' tselekvő ígének hajlásával, p. o. *nyírat, nyíret* tselekvő ígének a' jelentő módbann a' múlttja így vagon: *nyíraték, nyíreték*: curari aliquid, v. aliquem radi. Szervedőleg pedig: *nyíraték, nyíreték* anynyi, mint, rarus fuit Így a' kötő módbann: *Nyíratnék, nyíretnék* tselekvőleg anynyi, mint: *curarem aliquem radi, szenvedőleg pedig: nyíratnék, — nyíretnék*: raderetur. — A' *meg-hagyó módbann* nyíressék tselekvőleg ragasztékosann anynyit téssen, mint: *curent ipsam radi, szenvedőleg pedig nyíressék*: radatur. Mind ezen zűr zavar elenyésznek, ha a' régi nyelv-szokás ként szenvedőleg így szolanánk: *nyíratéik, nyíretéik, nyíratnéik, nyíretnéik, nyíresséik*. Vagy ha leg-alább ezen szenvedőket így írnök; *nyíraté'k, nyíreté'k,*

élybenn áll, *éll* járúl a' míveltető' 3-dik személyjéhez, úgy mint *nyíratna* ígéhez *ál* adatván el-enyészik az utolsó *a*, 's marad *nyíratnál*, így leszen *nyíretne* ígével-is, 's marad *nyíretnél*. Az 1-ső személybena *ám*, — *ém* jő a' míveltető' 3-dik személyjéhez, és hasonló képen el-enyészvénn a' míveltető' utolsó magábann hangzója, leszen: *nyíratnám*, *nyíretném*. d.) A' jövendő üdöbenn a' míveltetőnek

nyíratné'k, *nyíretné'k*, *nyíressé'k*. 's a' t. Talám az ilylyen írás helyett: *adatné'k*, *nyíreté'k*, *nyíretné'k*, *nyíressé'k* a' szenvedöbenn jó lenne ez is: — *nyíretnéjk*, *nyíresséjk*, *nyíretéjk*, mivel az *i* betüvel fel-szoktuk tserélni a' *j*-t p. o. *márvás* ez helyett: *máriás*, ez helyett *hüit*, *gyüit*, *döit* 's t. eff. mondjuk *hüjt*, *gyüjt*, *döjt*, 's így is mondjuk: *gyüt*, *hüt*, *düt*. Vagy végre *nyíressék* a' szenvedöbenn így is írathatnék: *nyíresjék*, mint *esik* ígéből a' míveltetőt így írjuk: *ejt* ez helyett: *esít*. (Erről bővebbenn láthatni a' szó könyvembenn *esik* íge alatt) 's így *nyíressék* mint szenvedő, különbözne ama' Ragasztékos *nyíressék*-től, melyly anynyit tészzen mint: *curent radi ipsūm*. *Qui bene distinguit bene docet*. A' nyelvben a' zür zavart a' menyinyire tsak lehetséges kerülni kell, és távoztatni, a' ki ilylyetén különböztetések nem tészzen, az nem tökéletesbbíti a' nyelvet, sem az írás' módját.

kötő módbéli jövendőjéhez a 3-dik személyben *ik* járúl, p. o. nyíratand-*ik*, nyíretend-*ik*, a 2-dikbann: *ol*, *el*, az 1-sőbenn: *om*, *em*, a mint a Jelentő Mód' jelenvalójábann.

4.) A' *Határozatlan Módról*. A' míveltető gyök-ér személyjéhez, az az a Jelentő Mód' jelenvaló 3-dik személyjéhez *ni* járúl, p. o. *nyírat-ni*, *nyíret-ni*.

5.) Némelylyek, mint a' Debretzeni Grammatika, és Pápai Sámuel a' Debr. Gram. által reá szedeivénn, azt tanítják, hogy a' szenvedő ígét helyes *ódik*, és *ödik* végezettel ki-tenni. Meg-engedik, hogy a' meg-magyarázott mód, a' míveltetőhöz *ik* járúlvánn szenvedő ígét téssen; de azt mondják, hogy 2-szor egygyet ér evvel, ha a' tselekvőhöz *ódik*, *ödik* végezet járúl, annál inkább, ha a' míveltetőhöz *ódik*, *ödik* járúland, p. o. a' rét le-kaszalódik, a' könyv íródik, a' rét le-kaszáltatódik, a' könyv nyomtatódik 's t. eff. Debr. Gram. az 87. §. Pápai Sámuel Magy. Lit. 71. §. 211, 241. lap. De ezek felettébb botlanak; mert az *ódik*, *ödik* végezet az ígékből viszontagló ígéket, nem szenvedőket tsinál, és az ilyen ígék azt jelentik, hogy a' tselekedetet magaktól, és magakbaon viszik véghez, p. o. lágy télbenn a' marha rétes helyekenn könynyenn ki-telelődik, az az magát ki-teleli, magától el-él a' rétbenn, nem szükséges ólbann más emberek által szénával tápláltatnia. A' nép a' Templomból *tolódik*, az az tolja magát, a'

vagy tolakodik. Szélbenn a' fánn az alma
 őszsze *verődik*, az az magát őszsze veri,
 egygy-máshozz veri. Néki jó alkalmatos-
 ság *adódik*, az az adja magát, (se bona
 offert occasio). A' guba bojtórványnyal
 meg-szedődik, az az meg-szedi magát. —
Meg-alázódik, az az maga magát, vagy ön
 magát meg-alázja. Krisztus Menybe fel-
emelődött, az az magát fel-emeltte, vagy
 fel-emelkedett. Jól *forgolódik*, az az jól
 forgatja magát. *Meg-tsalódik* néha a' ker-
 eskedő, az az meg-tsalatkozik. Az üdne-
 el-végződik (per se terminatur) 's a' t. —
 Ezeket a' Diák nem tudja másképen ki-
 tenni, hanem tsak szenvedő igével, p. o.
 ezt: *Krisztus Menybe emelődött, vagy em-
 elkedett*, így tész ki a' Diák: *in coelum ele-
 vatus est*. Innét, gondolom, tsalatkozá-
 meg a' Debretzeni Grammatika, és utánna
 Pápai Sámuel, azt tanítván hogy a' Magy-
 ar szenvedő ígét *ödik*, *ödik* végezettel jól
 fel-válthatni. — De meg nem gondolták
 ezek, hogy a' *passivum* mas által véghez-
 vitt tselekedetet szokott jelenteni, azért
 mindég tsak míveltetőből formáltatják, nem
 egyenesen mívelőből. Azért p. o. *old-ik*,
hall-ik, *tör-ik*, *szeg-ik*, *érzik* 's t. eff. ámbár
ik-kel mennek-ki, és ezeket a' Diák szen-
 vedőleg így fordítja: *solvitur*, *auditur*, —
frangitur, *sentitur*, ezek még sem szenvedő
 ígék a' Magyaránál, mert az *ik* előtt: *old*,
hall, *tör*, *szeg*, *érez* nem míveltetők; ha-
 nem ezekből míveltetők így lésznek: *old-
 at*, *hallat*, *töret*, *szeget*, *éreztet*. Végre ez

ekből szenvedők így lesznek: *oldatik, hallatik, töretik, szegetik, éreztetik*; merít *oldik, hallik* 's a' t. tsak ikes közép ígék, és enynyit tesznek: *per se solvitur, auditor* &c. Ezek ezen *Reciprocum*-okkal, vagy viszontaglókkal egygyek: *oldódik, hallódik, törődik, szegődik, éreződik, vagy érződik, melylyekből meg-rövidülve lesznek: oldik, hallik, törik, szegik, érzik, a'* mint ezt helyesenn észre vévé Révai; meritt ha azt mondom: *a' tehén' kötele el-oldik*, nem azt teszi, hogy azt el-oldotta valaki, hanem, hogy magától történék el-oldása, el-oldódott. Innét világos, hogy helytelenül mondják a' tudatlanok, — ha mondják: *a' rét le-kaszátódik, a' szőlő megszedődik*: — meritt a' rét magát nem kaszálja, sem a' szőlő magát meg nem szedi. Roszszúl mondják; *ez a' könyv Debretzenbenn íródott*; meritt a' könyv magát nem írja. Még gazábbúl szólnak, a' kik a' műveltetöböl koholnak *ódik, ödik* végezetű ígékét, p. o. *ez a' könyv Debretzenbenn nyomtatódott*, — (mint a' Debretzeni Fűvész könyv' homlokánn olvashatni) vagy: *a' rét le-kaszáltatódik, a' könyv íratódik*. Soha az egész tiszteletes Magyar régiségbenn az ilylyen fertelmes szólásnak nyoma nintsen. És az ilylyen szólás maga magával ellenkező értelmű; meritt *at, et, tat, tet* végezet más által véghez vitt tselekedetet tészén; *ódik, ödik* pedig nem más, hanem tsak maga által véghez mentt tselekedetet jelent, (a' mint már meg vagyon

mondva) p. o. ez szólás: *ez a' könyv Debretzenbenn íratódott*, ilyen értelmű; ezt a' könyvet más írta, maga írta magát. Ez a' szólás: *a' rét kaszáltatódik*, — ilyly képtelen értelmű: ezt a' rétet más kaszálja, magát kaszálja; mertt ezen ige: *kaszáltatódik*, ezen részében: *kaszáltat*, mivel-tető ige, ez részében pedig: *kaszál-ódik*, viszontagló. *) Tehát egygyedül ez vagy-on igazán szenvedőleg mondva: a' rét kaszáltatik, a' könyv íratik, a' szőlő kapáltatik, szedetik 's t. eff. Vig László okoskodása Pest 1806. 276. 277. laponn.

6.) *Az ikes közép ígéről.* Valamint az iketlen közép ígéket a' tselekvő forma szerént hajtogatjuk, úgy az *ikes* közép ígéket, minemű: *válik, bánik, búvik, érik, ívik, htzik, imádkozik, hányódik* 's t. eff. a' szenvedő forma szerént szoktták a' Magyarok hajlítani, valamint szintte a' Diákok az úgy nevezett *Deponens* Diák ígéket, minemű: *precor, polliceor, utor, blandior* a' Diák szenvedő forma szerént hajtogatják, ezt: *precor* úgy, valamint *amor*; *polliceor*, mint *doceor*; *utor*, mint *legor*; *blandior*, mint *audior* ígét hajtogatvánn. Tudni illik az *ikes* közép ígéből először iketlent tsinálnak, és azt a' tselekvő forma szerént hajtják minden módbann, üdöbenn és személybenn,

*) Ilylyen gánts Márton Német Gramat. 3. kiadás Béts 1810. 96. és 97. laponn: *vitződik*. Ilylyen Szabó Dávid' *ki-nyert-esében* a' 80. laponn: *adatódik, értetődik*.

és azután teszik hozzá a' szenvedő|ige' meg fejtett végezeteit: *ik-ol-om, ik-el-em, ek-ál-om, ek-el-em's a't*. Például légyen *bizik* (confitit.) Ebből ilyly iketlen ígét tsinalunk: *biz*, és ez olyly formánn marad a' hajtogatásbann gyök-ér személynek, mint a' szenvedő példábann vala *nyírat* műveltető a' gyök-ér személy. *Biz*-hossz jövőnn a' Jelenő módbann, a' jelenvaló üdöbenn *ik-ol-om*, léssen: *bizik, bizol, bizom*. A' múltt üdöbenn *biz*-hossz járúl: *ek-ál-ám's* léssen: *bizék, bizál, bizám*. — A' Meghagyó módbann: *biz*-nak az iketlen meghagyója *bizz*, hozzá jövőnn a' szenvedő végezet *ál, ek*, léssen: *bizzál te bizzék ő*. A' Kötő módbann *biz* ígének a' múlttja lenne: *bizna*, elhezz járúl: *ek, ál, ám*, léssen: *ő biznék, te biznál, én biznám* (mint ha lenne: *bizna-ék, bizna-ál, bizna-ám*, a' hol *bizna* szónak utolsó *a* betűje el-enyészik az *ek-ál-ám* magakbann hangzók miatt) 's a't. — Evvel így éle mindenkoronn a' Magyar Nemzet. Lásd Révait.

7.) *Kurdaló bé-fejezése a' ragasztékatlan hajtogatásnak*. A' ragasztékatlan ige hajtogatásnak mind tselekvő, mind szenvedő formáját jól gondolóra kell venni, és a' tselekvőt a' szenvedővel öszsze nem kell zagyválni, minden iketlen ígét a' tselekvő, — minden ikest a' szenvedő formához kell szabni, és jól eszünkbe tartani ezen arany rend szabást: hogy a' szenvedő formábann a' 3-dik személy mindég *k-val*, *ki-vévén* egygyedül a' múlttabb üdöt, a' 2-dik

személy mindég *l*-lel, az 1-ső mindég *m* betűvel végződik. Ezekből már a' következő gántokról kiki bölts ítéletet tehet. Tehát a.) rosszszúl szól Eger körül a' köz nép mondván: bort iszok, kenyeret eszek, tsudálkozok rajta, én a' feleségemtől elválok, én bízok Istenbenn 's a' t. Ez olylyan, mint ha a' rossz Diák mondaná tsel-ekvőleg (active); *ego preco, polliceo, uto, blandio*, ezek helyett: *precor, polliceor, utor, blandior*. b.) Mivel a' 2-dik személy a' szenvedőbenn mindenkörönn *l* betűnn végződik, következik, hogy azok-is rúttól botlanak, a' kik *l* nélkül végzik az ikes közép ígék' egygyes 2-dik személyjeit, p. o. hol *laksz*, le ne *ess*, bízz Istenbenn, imádkozz, aludj, kanyarodj, ne haragudj, el-válsz tőle, el ne válj tőle 's a' t. Ez olylyann szenvedhetetlen gánt, mint ha valaki mondaná: kenyeret égy, bort így, ez helyett *egyél, igyál*; mertt, tsak azért mondjuk: *egyél, igyál*, *l* betűvel, mivel *ik*-kel mondjuk a' 3-dik személybenn: kenyeret eszik, bort iszik, nem pedig kenyeret esz, vagy eszen, bort isz, vagy iszon. Tehát mivel ezeket-is: *esik, imádkozik, kanyarodik, haragudik, válik, ik*-kel mondjuk, nem pedig *ik* nélkül így: *es, imádkoz, alud, kanyarod, haragud, vál* 's a' t. következik, hogy ezeket-is a' 2-dik személybenn *l* betűvel kell végezni ekképenn: *ess-él, imádkozz-ál, válol, váljal* 's a' t. azt mondani: *ess, imádkozz, válj* 's a' t. tsel-ekvőleg a' Magyarbann szak-

asztott olyyan gánts mint a' Diákbann a' *Deponenseket* (*active*) tselekvőleg így mondani a' Meg-hagyóbann: *preca, pollice, ute, blandi*, mint mondatik; *ama, doce, lege, audi*, ezek helyett: *precare, pollicere, utere, blandire*, valamint ittég a' *re* szenvedő végezetet nem lehet el-hagyni, úgy nem lehet a' Magyar ikes ígékben-is a' szenvedő *ál, él* végezetét el-harapni. Ez szerént *Pereszlényi*-benn (egyéb aránytt a' régiek között leg-jobb Grammatikusbann) nagy hibák ezen ejtések: *múlszsz, válszsz, botlaszsz, fényleszsz*, a'mint Révai *Elab. Gram.* pag. 1031. helyesenn észre veszi. Így szenvedhetetlen gánts az újjabb Grammatikák között a' *Debretzenibenn* a' 115. laponn: *tsalódj, zárataßs*, a' szenvedő formábann, és a' 117. laponn: *verődj, véttesßs*. Mivel a' szenvedő formábann a' 3-dik személy mind *k*-val végződik, melyly *k, ik*-ból léssen, *ki*-vévénn a' múlttabb üdöt, innét *ki*-tetszik, melyly rosszszúl szólanak, a' kik az ikes közép ígéket így hajtják: imádkozhat, ő *tsalódna, tsodalkozna*, jól tselekedne velem, azért ő *meg-haragudna*, méltóztasson ide jöni, nekem most jól esne egygy pohár bor. 's a' t. Ezen rút hibától nem üres a' *Debr. Gram.* a' 116. laponn így írván: *tsalódna, zárattatna*, és a' 118. laponn *verődne, vettetne*. Ezen ötsmány hibát Sz. Páli Grammatikája-is el-követi a' 164. és 169. laponn így írván: *tetszend, történend* ez helyett: *tetszendik, történendik, vettetnék, verődnék, tsalodnék, zárata*

nek, ő imádkoznék, ő tsalódnék, ő jól tselekednék, ő meg-haragudnék, méltoztassék ide jöni, nekem jól esnék egygy pohár bor 's a' t. Ez olyly gyalázatos hiba, mint a' Diáknál a' *Deponens*, vagy inkább neutro passivum ígét (*active*) tselekvőleg így hajlítani: *precat, precaret, pollicet, polliceret, utit, uteret, blandit, blandiret*, — ezek helyett: *precat, precaretur, pollicetur, polliceretur, utitur, uteretur, blanditur, blandiretur*; mertt az *ik*, és az abból származott *ék* tsak az a' Magyar ígébenn, a' mi az *ur* a' Diákbann, a' mint már megmondám.

e.) Mivel a' szenvedő íge a' míveltetőből léssen, és a' míveltető a' tselekedőből, hozzája tsak *at, et*, vagy *tat, tet* járúlvánn, innét következik, hogy azok is tsúnyávuul botlanak a' kik az *at, et, tat, tet*, végezetet meg-kettőztetik a' szenvedő ígékben, p. o. Káldi Sz. Luk. a' 2. Rész. 21. versbenn gántosann írá *hivattaték*; — (*vocatum est*) ez helyett: *hivaték*; valamint *hivattat* helytelen szólás ez helyett: *kívat*, úgy *hivattatik* is, ez helyett: *hívatík*, mivel a' szenvedő a' míveltetőből, tsak *ik* járúlvánn hozzája, léssen-meg. — Ezen gántstól nem tiszta az Erdélyi Nyelv' mívelő Társaság munkájának I. Darabja, nem mentt a' Debretzeni Társaság' Grammatikája, és a' Sz. Pálié is. f.) Ellenkező vétkeket követnek-el azok a' Grammatikátlanok, a' kik a' tselekvő vagy iketlen ragasztékatlan közép ígék' első személyjét *m*

betűvel, a' 2-dikot *L*-lel, a' 3-dikot *K*-val végzik, p. o. örvendem rajta, én most hibázom, te ott legyél, nyújtsál segedelmet, a' mint ama' köz Enekbenn vagyon, — melylynek kezdete: *Ím artzunkra borúlnk* 's a' t. adjál neki kenyeret, ő hazudik, hibázik, pipázik, folyik, mászik, úszik, fül-ik, gyúlik 's t. eff. ezek helyett: örvendem rajta, én most hibázok, te ott légy, ah nyújts segedelmet, adj neki kenyeret, ő hazud, hibáz, pipáz, foly, mász, úsz, fül, gyúl. Ezen gántsokat te gántsos Magyar! tsak az őseinktől tanúlt minden napi Ūri-imádságból, Angyali Ūdvözletből, Apostoli Hit-vallásból, Istennek 10 törvényéből is észre vehetnéd; mertt a' mű Atyánkann nem mondod: — *Szenteltessen a' te neved*, hanem szenteltessék, miértt mondod hát: *méltóztasson ide jöni*: — nem mondod a' mű Atyánkann: *legyék a' te akaratod*, hát miértt mondod: *hagyd legyék*. Nem mondod az Angyali Ūdvözletbenn: *Ūdvöz legyél Mária*, hanem Ūdvöz légy, miértt mondod hát: a' házbann legyél, írjál, adjál. Nem mondod az Apostoli Hit-vallásbann, az az a' *Hiszek egygy Istenbenn*: — *ki-fogantata szent Lélektől, születete Szűz Máriától, kínzata, meg-feszítettete*, hanem fogantaték, születék, kínzaték, meg-feszítetteté, miértt mondod hát, ő érkeze, imádkozza, tsudálkozna, haragudna, esne 's a' t. Nema mondod a' 10 törvénybenn: *ne ölél, ne orozzál, hamis tanú bizonytságot ne szóljál*, hanem ne öl, ne orozz, hamis tanú bizony-

ságot ne szólj, miértt mondod hát: írjál, mondjál, adjál, nyújtsál segedelmet: nem mondod a' 10 törvénybenn: *ne paráználkodj*, hanem *ne paráználkodjál*, *) miértt mondod tehát: imádkozz, aludj, feküdj, kanyarodj, nyugodj 'st. eff. (Lássd a' VI-dik és VII-dik Táblát.)

Jegyzetek.

A. Az Egygyes Számról.

1.) A' *Jelentő Módról*. Az ígékben azok a' Ragasztékok, melylyek a' név szókban, (Lássd azokat a' IV. Rész. II. Tagjában I. Fejezetjében) úgymint *em*, *ed*, *e* (*ee*, vagy *eje*) a' vékony, és *am*, *ad*, *a*, vagy *om*, *od*, *a*, — vagy *aa*, *aja* a' vastag hangúakban. De némelyly üdöbenn a' vékony *e* Ragaszték *i*-re változik. Azértt *nyír* így veszi-f-l a' Ragasztékokat vastag hangonn a' 3-dik személybenn: *nyír-ja*, a' hol a' *j* betű inas betű. A' 2-dik személybenn: *nyírod*. Az 1-ső személybenn: *nyír-om*. (valamint szintte *zsír*, név szó: *zsír-ja*, *zsírod*, *zsírom*.) Vékony hangonn pedig: *nyír-i*, *nyír-ed*, *nyír-em*, nem *nyíre*, melylynek ez az oka, hogy *nyíre* ragasztékatlan múltt üdejű, hogy azértt öszsze ne zavarodjék avval; a' közönséges Nyelv szokás az ígek' *e* Ragasztékját *i*-re változtatá, valamint a' nevekbenn-is a' köz nép sok-

*) Ámbár magyarosbbann mondanád: —
ne fajtalankodjál.

szor az *e* Ragasztékot *i*-re változtatja, mint p. o. az *ő véri*, az ételnek sem *ízi*, sem *büzi* nintsen, ezek helyett: az *ő vére*, az ételnek sem *íze*, sem *büze* nintsen, és valamintha a közönséges nyelv szokás a *te* névmássának *e* betűjét *i*-re változtatja a többes számbann, úgy az Ígékben is a Jelentő mód' jelenvalójábann, és a Kötő mód' jövendőjében az *e* Ragasztékot *i*-re változtatja. Ámbár az *e* Ragaszték *i*-vé változik ez két üdöbenn; de egyébütt az *e* Ragaszték változatlanúl marad, p. o. *nyíré*, (ez helyett *nyíréé*, hajdann *nyíréje*) *nyírtt-e*, — *nyírj-e nyír-né* (ez helyett: *nyírne-e*, hajdann *nyírnéje*) *nyírni-e*. Sőt most sok helyenn, mint p. o. Gömör Vármegyében, még a Jelentő Mód' jelenvaló üdejében is a köz nép *i*-vé nem változtatja, hanem valamint a vastag hangú ígékben *ja* Ragasztékot mondunk közönségesenn, úgy a vékony hangú ígékben *je* Ragasztékkal él, p. o. *széjetje*, *nyírje* (amát *illum*, *radit ipsum*) nem pedig szereti, *nyíri*. De mivel a közönséges nyelv szokás a *je*-helyett *i*-t tart azért ennek kell megmaradnia, míg valaha esmég a közönséges nyelv szokás a *je* Ragasztékot az ígékben bé nem vejendi. Ha a közönséges Nyelv szokásnak tetszenék, ezt bé is lehetne venni; mertt régülásabb lenne, mint p. o. szereti; mivel *szeretje* olylyan, mint a Nevekbenn: — *életje* (*frumentum ejus*) *szeletje* (*segmentum ejus*), *szüretje* (*vindemia ejus*) *gyűr-
etje* (*involucrum ejus*), és *élesztje* ez hely-

ett *elészti*, olylyan, mint *keresztje* (*crux ejus*) 's t. eff. Néhol a' köz nép a' vastag hangú ígéknek-is *i Ragasztékot* ad, p. o. *adi, kapi, mondi* 's t. eff. ezek helyett: *adja, kapja, mondja*. Ez ugyan a' magyar hanggal nem ellenkezik, mertt az *i* közös természetű, (I. Rész I. Szakasz. 1. §.) De mivel itt ez az *i Ragaszték*, 's *e Ragaszték* helyett áll, valamint a' nevekbenn képtelen lenne mondani, p. o. *gondi*, ez helyett: *gondja*, úgy képtelen *mondi*, ez helyett: *mondja*. Helytelenül írja *Tsétsi in observ. Gramm. de vocibus Compositis; Regula II.* „Non potest defendi *szereti*, si rideatur *mondi* &c. nec *mondja*, si contemnatur *szeretje*; quia *ja*, vel *je* pariter ibi mutatur in *i*, ut in his“ hogy nem menthetni ezen szó ejtést: *szereti*, ha ki-nevetjük ezen ejtést: *mondi*: ezt sem védelmezhetjük: *mondja*, ha ezt: *szeretje* meg-vetjük; mertt *ja*, *je* hasonló képen változik *i* re amazokbann: *mondi*, *szereti*, mint ezekbenn: *mondja*, *szeretje*. De hibáz *Tsétsi*, mertt meg kell vetni ezeket: *szeretje*, és *mondi*, a' mint már okát adttam; de azért még sem következik, hogy *ha mondi* nem jó, *szereti* sem jó; mertt *mondi*-bann *ja* változtatik *i*-vé, *szereti*-benn pedig *je* változtatik *i*-vé; de soha a' Magyar Nyelvben *ja*, *i*-vé nem szokott változni, — hanem *je* szokott. Így a' Nevekbenn sok helyütt mondják: *torony' tetejibenn*, ez helyett: *tetejé*benn, *elejibe*, ez helyett: *elejé*be. Itt az *e* változik *i*-vé; de soha semki sem

mondja

mondja, p. o. *gondibann*, ez helyett: *gondjábann*, *gombibann* ez helyett: *gombjábann* 'st. eff. Tehát nem mondhat^o: *mondi*, ám-
bár lehetne mondani: szeretje, ha a' köz-
önséges nyelv szokásnak úgy tetszenék.
Ha a' ragasztékatlan vastag íge: *s*, *sz*, vagy
z betűvel végződik, mint *ás*, *mász*, *húz*,
többnyire a' könnyebb ki-mondás végett,
a' ja Ragasztékot el-változtatják *sa*, *sza*,
za-ra, p. o. *ássá*, *mászsa*, *húzza*. *) ez
helyett: *ásja*, *mászja*, *húzja*; de kár; mert
a' Ragaszték' inas betűjét, melyly *j* mind-
enkoronn az ígébenn, a' mai közönséges
Nyelv szokás-ként, nem lehet el-változ-
tatni; annál inkább el-nem változhatik, ha
az *s*, *sz*, *z* végezetű ragasztékatlan íge
vékony hangú, p. o. *nyes*, *veszen*, *fedez*,
mertt ezekből ragasztékos így leszén:
nyesi, *veszi*, *fedezi*. b.) A múltt üdöbenn
az egygyes személyek a' ragasztékatlan
múlttjának 3-dik személyjétől származnak,
p. o. ehhez: *nyíra*, a' 3-dik személybenn
a Ragaszték járul, 's leszén: *nyíra-a*; de
mivel a' két rövid *a* egygy hosszúval *er*-
fel, mondjuk, és írjuk: *nyírá*. Hajdann
mondották: *nyíráa* meg-kettőztetve tévénn
hozzája az *a* Ragasztékot, mintha lett
valna: *nyíra-aa*, a'hol a' középső ket *a*
egygy hosszú *á*-t tészen, az utolsó *a* meg-
maradvánn a' maga valóságábann, lön:
nyíráa. Ebből a' ragasztékatlanból: *nyíre*,
hasonló képen leszén ma *nyíré*, hajdann

*) Lásd I. Rész. I. Szakasz. 2. §. Jegy.

nyíré. Ilylyen a' 600 esztendő sír beszéd-
 édbenn ez a' szólás: *Tilatáa öt igygy fa*
gyümölsétől — mondáa neki merett nöm en-
néik, az az tiltá öt egygy fa gyümölsétől,
 mondá neki meérrt nem ennék. Mondáa,
 tiltáa, nyíráa, nyíréa ragasztékos ígékhez
 hasonlók mai naponnez efféle mondásaink:
tudnia, halnia, szomorúak, fiáé, kutyaúl,
 melylyekbenn a' magábann hangzó a'
 magábann hangzó előtt el nem enyészte-
 ik, ilylyen a' 600 esztendő sír beszéd-
 benn ezen szó *hazáa* ezen szerkezté-
 benn: *adotta vala néki Paradisumot hazáa,* — ez
 helyett: *adtta vala néki Paraditsomot haz-*
ává (dederat ipsi Paradisum in patriam,
 vel pro patria) a' hol ezen Utól-járóból:
avá (evé) a' v betű úgy el-hagyatik, mint
 ezekbenn: *tilatáa, mondáa a' v* inas betű;
 mertt az ilylyen íge ejtésekét, a' Ragaszt-
 ékhoz állított *v* inas betűkkel-is olvasjuk
 ezen sír beszéd-*benn, p. o. teremtéve Ádám-*
ot, Ádám halláva haltát, vetéve öt ez munk-
ás világ belé, ez helyett: *teremtéje, hallá-*
ja, vetéje ez munkás világbe, (a' mai bé
 tsak meg-rövidültt szó ebből: *belé)* mertt
 később az ilylyen ígék' *j* inas betűvel jö-
 vének szokásba, azért Telegdinek, Páz-
 mánnak az effélékkel rakvák könyveik,
 p. o. Telegdibenn a' 3. Részbenn, 323.
 laponn: *adnája,* a' 22. laponn: *mondhatná-*
ja, követnéje, a' 24. laponn: *vetnéje 's a' t.*
 De már ezek ki-avúlvánn, nem lehet vel-
 ek élni; mivel a' mai közönséges Nyelv
 szokás ezeket tsak így ejti: nyírá, nyíré,

és a' kötő módbann: nyírná, nyírné'stöbb efféle. Azértt Révai botlik a' közönséges formába, és példába (paradigma); ezen, 's efféle ragasztékos ígéket így tévénn: *adája, adnája 's a' t.* mertt már ez az ejtés meg-szűnék közönséges lenni, valamint ez is adáa, adnáa, és adáva, adnáva, azértt ezt tsak jegyzésbenn illik elé hoznia a' Grammatikusnak. Mivel a' Magyar szereti a' rövidítést, azértt ezen hosszabb ejtések helyett: *nyíráa, nyíréé, nyíráva, nyírève, nyírája, nyíréje* ezt a' rövidebbet hozá bé a' közönséges Nyelv szokás: — *nyírá, nyíré,* melyly hosszú á bann, és é benn az *a* és *é* Ragaszték foglaltatik, és öszsze olvad a' ragasztékatlan *nyíra, nyíre* végső *a, é* betűjével, valamint ez helyett: a' Rábtza, és Bakony melléki szó helyett: *övéé, vagy övéje,* már egyébűtt *övé* mondatik, noha *adája, vetéje, adnája, vetnéje* olyly régulás ragasztékos szó, mint ezen névszók: *tsírája, katonája, főzőnéje 's a' t.* Ez légyen elég a' múltt üdö' 3-dik személyjéről. A' 2-dik személy meg-készül a' 3-dik ragasztékatlanhoz *ad, ed,* az 1-ső pedig *am, em* járúlvann, ekképenn: *nyírad, nyírad, nyírám, nyírém,* mintha lenne *nyíra-ad, nyíre-ed, nyíra-am, nyíre-em,* — d.) A' múlttabb üdö' a' ragasztékatlan, múlttjának 3-dik személyjéből leszen, hozzája jövénn rend szerént az *a-ad-am,* és *e-ed-em* Ragasztékok, p. o. *nyírtt*-ből leszen *nyírtta, nyírttad, nyírttam, nyírtte, nyírtted, nyírttem.* Ha a' ragasztékatlan 3-dik személy-

benn a' *tt* előtt mással hangzó vagyon, p. o. *üt-ött*, az az szerént marad-el a' Ragasztékokkal, valamint a' 2-dik, és 1-ső ragasztékatlan személybenn, p. o. *üttte*, *üttted*, *üttem*, ez helyett: *ütötte*, *ütötted*, *ütöttem*, vette, vettted, vettem, vet igéből, ez helyett: *vetette*, *vetetted*, *vettem*, a'mint szokták mondani a' Hegy alján, hogy különbözzön ettől: *vette*, *vetted*, *vett-em*, melyly veszen (emit, accipit) igéből veszi eredetét, így *hagyott*-ból leszen: — *hagyta*, *hagyttad*, *hagyttam* 's a' t.

2.) A' *Meg-hagyó Módról*. A' Ragasztékatlan *Meg-hagyó* 2-dik személyhez a' Ragasztékot a' 3-dik személybenn *j* inas betűvel ragasztjuk, p. o. ezen ragasztékatlanból: *nyír*, leszen *nyírj-ja*, *nyírj-je*; mivel *nyírja* azt tész: *radit*, azért különbségnek okáért a' *meg-hagyó*bann a' Ragasztékot *j* inas betűvel kell tenni hozzája így *nyírjja* (*radat ipsum*) így *adja* det illud, mertt adj: (dat illud) *huzzja* (trahat illud), mertt húz a' (ahit illud), *áldja* (*benedicat illi*), *áldja* (*benedicit illi*) 's a' t. Mertt ha a' *Jelentő Mód'* jelenvaló üdejében a' *vastag* hangú igékbenn az a' Ragasztékhoz azért járúl a' *j* inas betű, hogy a' ragasztékatlan múltt üdejétől különbözzön, p. o. nem mondatik *ad*-ból ragasztékosann *ada*, hanem *adja*, mivelhogy *ada* 3-dik ragasztékatlan múltt személy, — 's anynyit jelent: *dedit aliquid*, hát miértt ne lehetne a' *Meg-hagyó Módbann*-is a' *vastag* hangúakhoz a' Ragasztékot különb-

ség' okáértt inas betűvel rendelni? A' 2-dik személybenn a' Ragasztékatlan íge' meghagyójának 2-dik személyjéhez *j* nélkül járúl *ad, ed* Ragaszték, p. o. nyírjad, nyírted; mertt itt nintsen szükség az inas betűvel különbséget tenni. (Lássd alább ezen Jegyzetbenn B. III. e.) szám betűt).

3.) A' *Kötő Módról*. A' Kötő módi múltt üdö a' ragasztékatlan múlttnak 3-dik személyjéből ered rendesen, hozzája jövénn a' Ragasztékok, p. o. *nyírna, nyírne* ígékhez úgy jö a' Ragaszték, mint feljebb a' Jelentő Módbann a' *nyíra, nyíre* ígékhez, p. o. *nyírná, nyírné* (ez helyett: — *nyírna-a, nyírne-e, hajdann nyírnáa, nyírnee, vagy nyírnáva, nyírneve, vagy nyírnája, nyírnejé.*) A' jövendő üdöbenn a' ragasztékatlan jövendőjének 3-dik személyjéhez rendesen járúlnak a' Ragasztékok, p. o. *nyírand-ja, nyírand-od, nyírand-om, nyírend-i, nyírend-ed, nyírendem.*

4.) A' *Határozatlan Módról*. A' ragasztékatlan harározójához a' 3-dik személybeli Ragaszték *a, e* rendesen járúl, p. o. *nyírni-a, nyírni-e*. A' 2-dik személybenn *ad, ed* Ragaszték miatt a' határozatlan íge *ni* végezetéből az *i* el-enyészik, 's lészen: *nyírn-ad, nyírn-ed*, nem *nyírniad, nyírniéd*. — Az első személybeli *am, em* hasonló képen járúl hozzája, 's lészen: *nyírn-am, nyírn-em*, nem pedig *nyírniam, nyírniem*. Észre kell venni, hogy Erdélybenn ezen módbann a' Ragaszték ugyan *am, ad*; de Magyar Országbann *om, od*,

p. o. Erdélybenn *írnám, írnád, írnatok, írniak* (Sz. Páli Grammatika pag. 172.) Magyar Országban pedig *írnóm, írnod, írnotok, írniok* (Debretzeni Gram. p. 107.)

5.) A' Közép ígék-is fel-vehetik a' ragasztékokat, tsak a' szenvedő íge nem, mivel minden ragasztékos íge tselekvő, úgy, hogy még a' szenvedő, vagy inkább ikes közép íge-is fel-akarván venni a' Ragasztékot, annak tselekvővé kelletik válnia, p. o. *aluszik*-ből előbb léssen *alusz, aluva, alunna 's a' t*, azután járúlhatnak hozzája a' Ragasztékok ez képen: *az éjt által alusz-ja, aluvá, alunná 's a' t*, Így tselekedikből előbb léssen tselekvő, vagy mivel elő íge: *tseleked, ebből tselekede, tselekedj, tselekedne 's a' t*, ebből ragasztékos: *tselekedí, tselekedé, tselekedje, tselekedné*.

B. A' Többes Számról. Meg-mondotam (a' 4-dik Rész. II, Tag. I, Fejezetbenn (*én, te, ő hajlításáról 2-szor Ragasztékosann a' 4-dik Jegyzetben b.*) alatt) hogy az ígékben a' többes számbann ezen Ragasztékok: — *ük, etek, ek* járúlnak a' vékony hangonn; vastag hangonn pedig: *ut, atok, ak*. Ezt most bővebbenn kell meg-magyarázni. Kezdjük

I.) A' 3-dik Személyről, a.) Minden üdöbenn az egygyes Ragasztékos 3-dik személyhez járúlnak az említett többes Ragasztékok *) p. o. *nyirja*, és *nyíri* ígék-

*) Valamint a nevekben a' 3-dik egygyes Ragaszték meg-marad a' többes szám-

ből többes 3-dik személy lészen *ak, ek* ragasztékkal: *nyírjá-k, nyíri-k*, mint ha lenne *nyírja-ak*, a'hol a' kettős *aa* egygy á-ttészen, *nyíri-ből* nem lészen *nyíriék*, hanem rövidebbenn *nyírik*. De meg-vallom: rendesebb lenne *nyíriék, nyíri-ből*, mint a' határozatlan módbann *nyírni-ből* lészen *nyírniek*, nem *nyírnik*. b.) A' múltt üdöbenn az egygyes 3-dik személy vala: *nyírá, nyíré*, ezekből többes 3-dik személy lészen: — *nyírák, nyírék*, ez helyett; *nyíráak, nyíré-*

bann, p. o. *pap-ból* lészen egygyes ragasztékos *papja*. — Ebből többes számú ragasztékos így lészen: *papja-im, papja-id, papja-i, papja-ink, papja-itok, papja-ik*. Így *őse, ősim, őseid, ősei, őseink, őseitek, őseik*. — Nem jó lenne pedig: *papim, papid, papi, papitok, papink, papik*, valamint nem jó: *napim, napid, napi, napink, napitok, napik*, ez helyett: *napjaim, napjaid, napjai, napjaink, napjaitok, napjaik*. Ha hosszú a' szó meg-rövidíthetái a' régiek-ként imígy: *almáji, Tanítványji, Tanítványjitok*, ez helyett: *almájai, tanítványjai, tanítványjaitok*. Az ilylyen rövidítésbenn a' *j* inas betűje a' Ragasztéknak el ne hagyassék, melyly inas betű (a' Ragaszték helytartója) *j* nélkül így írni: *tanítványi*, nem helyes; mivel ez annyit térszen, mint: *discipularis*, nem helyes *emberi* ez helyett: *emberei*, meritt *emberi* *humanus*, p. o. *emberi* okosság.

ek, vagy nyírájak, nyíréjek a' régi szólás ként, valamint szintte ezen ragasztékatlan névből: *alma*, ragasztékos lészen: *almája*, *almájak* ebből: *elme*: *elméje*, *elméjek*. Ezek a' hajdaniak: *nyíráak*, *nyíréek*, *nyírájak*, *nyíréjek*, ama' *nyíráa*, *nyírée*, *nyírája*, *nyíréje* 3-dik egygyesből lőnek, melyly már ki-méne a' módiból. Ezeket én így írom. *Apostrofussal*: *nyírák*, *nyírék* a' zűr zavar el-kerülése végett: mertt sok vastag hangú ilylyen íge öszsze keverednék a' név szókkal, egygyedül az írásbann az *Apostrofus*, vagy ki-hagyó-jel különbböz-tetheti-meg azokat a' név szóktól, — és egygyyszer 's mind az *ak*, *ek* Ragasztéknak a' *k* előtt *a*, *e* ki-hagyását-is jelenti, mivel *nyírák*, *nyírék* ez helyett állanak: *nyíráak*, *nyíréek*. Így p. o. *bírák* (possederunt illud) *bírák*, (judices,) *kapák* (arriperunt illud) *kapák* (ligones, seu pastina) *hálák* p. o. el-hálák a' Menyaszszonyokat (sponsæ matrimonii) consumavere) *hálák* (gratiæ, gratiarum actio,) *tudák* (sciverunt illud,) *tudák* (sciolus), *fonák* (nevere illud) *fonák* pars inversa 's a' t. A' vékony hangú effele ígék öszsze keverednének a' ragasztékatlan múlttnak első személyjével az egygyes számbann, p. o. *nyírék* (raserunt illum) *nyírék* (rasi aliquem,) *veték* (jecerunt illum,) *veték* (jeci aliquem) 's a' t. — d.) A' múlttabb üdöbenn az egygyes 3-dik személy vala: *nyírta*, *nyírte*, innét rendesenn lészen 3-dik többes, *ak*, *ek* járúlvánn hozzája, p. o. *nyírtták*, *nyírtték*, mintha

lenne: nyirtta-ak, nyirtte-ek, a'hol *aa á-t, ee é-t* téssen. — e) A' *Meg-hagyó*bann a' 3-dik egygyes rágasztékos vala: *nyírjja, nyírjje*. Ebből léssen *nyírjják, nyírjjék*, valamint előbb *nyirtta, nyirtte* igéből lön: *nyirtták, nyirttek*. f.) A' *Kötő mód'* múlttjána*k* egygyes 3-dik személyje vala: *nyirná, nyirné*. Ebből hasonló képen leszzen többes 3-dik, mint a' *Jelentő mód'* múlttjából, *nyirná*k*, nyirné*k**, hajdann *nyirná-ak, nyirné-ek*, vagy *nyirnájak, nyirnéjek*. Így olvasjuk *Telegdibenn* 3. Rész. 27. lap. „*Sokkal különbbenn történik a' dolog annál, a' mint ők vélnejék*“ (multo aliter evenit res, quam illi existimarent). És ugyan ott a' 27. laponn. „*A' Zsidók ingyen sem akarnájak, hogy ő rajttok országolna*.“ (Judæi nec vellent, ut super illos regnaret.) És a' 351. laponn. „*Hog, a' kik Judeábann valnának, a' hegyekre futnának, mihelyenn látnájak el-közelgetni, a'vagy el-kezedetni Zsidó Országnak veszedelmét*.“ g.) A' *jövendőnek* egygyes 3-dik személyje vala: *nyirandja, nyirendi*. Ebből léssen: *nyirandják, nyirendik* úgy, valamint a' *Jelen valóbann nyirja*, és *nyiri-ből* léssen: *nyírják, nyírik*. h.) A' *határozatlan módbann* 3-dik egygyes vala: *nyirnia, nyirnie*. Ebből léssen 3-dik többes: *nyirniak, nyirniek*, ebből: *nyirnia, nyirnie* a' végső *a, e* el-envészvénn a' következő magábann hangzó betű miá (vocalis ante vocalem eliditur.)

II.) A' 2-dik Személyről. Az elé hozott 3-dik egygyes személyhez *atok, etek*

járúl, p. o. ebből: *nyirja*, léssen *nyirjátok*, ez helyett: *nyírja-atok*, ebből: *nyirá*, léssen *nyírátok* (ebből ~~h~~ hajdaniból: *nyiráa* lön *nyiráátok*, ebből a' régiből *nyirája*, lön *nyirájátok*, mint ebből: *nyírja* a' jelen való üdöbenn léssen többes: *nyirjátok* — (mint egygy *nyírja-atok*, úgy *nyiráa-atok*, és *nyirája-atok*) mivel minden koronn a' 3-dik egygyes személyből léssnek a' löbbes személyek a'mint már meg-mondám, És ezen régi módi 2-dik többes személy helyesebb a' mai módi: *nyírátok*, *nyirétek-nél*; meritt *nyírátok*, *nyirétek* a' ragasztékatlan formábann-is hasonló képenn vagyon, és így *nyirátok*, *nyirétek* azt is teszi: *rasistis illum*, azt is *rasistis aliquem incertum*, *in determinatum*; de *nyiráátok*, *nyirétek*, vagy hosszszabbann *j* inas betüvel *nyirájátok*, *nyiréjétek* egygyedül azt teszi: *rasistis illum determinate*. Így kell szólani a' Kötő Mód' múlttjáról-is, t. i. *nyirnatok*, *nyirnétek-ről*. Azért én nem írom ki-hagyó jel nélkül *nyírátok*, *nyirétek*, *nyirnatok*, *nyirnétek*, hanem *nyirá'tok*, *nyiré'tek* *nyirná'tok*, *nyirné'tek*. A' *Meg-hagyó* 3-dik egygyes ragasztékosból: *nyirja*, *nyirje*, léssen: *nyirjjátok*, *nyirjjétek*. A' *Határozatlan* módbann: *atok*, *etek* jő a' ragasztékatlan határozatlanhoz, és a' *ni* végezetből az *i* elenyészik.

III.) Az 1-ső Személyről, Az 1-ső személyek-is a' többes számbann az egygyes 3-dik személyből erednek, azokhoz *ük* járúlvann a' vékony hangúal'bann; *ük* ped.

ig a' vastagbann. a.) A' Jelentő mód' jelen valójának 1-ső személyéről. Nyírja ígéből lészen: *nyirjuk*, mintha lenne: *nyirja-uk*; de *u* magábann hangzó előtt *a* magábann hangzó el-enyészik. Ezen *uk*, *ük* meg-övidültt *muk*, *mük*-ből; *muk*, *mük* pedig *a-muk*, *emük*-ből, mint feljebb meg-magyar-áztam. A' ragasztékatlan többes' elsőjében hajdann vala: *amuk*, *emük*, mint olvasni a' 600 esztendőös rövidebbik sír beszédbenn: *Imadj-amuk ez szegény ember lelkéértt*, az az *imádjunk* (oremus). *Muk*, *mük*-is szokásbann vala régen, így a' 600 esztendőös hosszabb sír beszédbenn előfordúl; *vagymuk*, ez helyett; *vagyumk*; de a' ragasztékosbann mind *amuk*, *emük*, mind *muk*, *mük* meg-rövidül *ük*, *ük*-ra, azért a' 600 esztendőös hosszabb sír beszédbenn olvasni: „*vimagguc uromc isten kegilmel, vimagguc szent achscin mariat, es hovdug michael archangelt, es mend angelcut, hug vimaggonoc erette*“ az az a' mai jobb írás' módja-ként: — *imádjuk Urunk Isten Kegyelmét, imádjuk Szent Asszony Máriát, és boldog Mihály Arkangyalt, és mind Angyalokat, hogy imádjának erette, az az imádkozzanak Istennek azon meghalttnak lelkéértt. Azértt rövidítették pedig *muk*, *mük*-öt a' ragasztékosbann *uk*, *ük*-re, hogy különbözzön a' ragasztékatlantól, p. o. hajdann *nyirmuk*, *nyirmük* vala ragasztékatlanúl, ez *nyitrunk*-ra, *nyitrünk*-re változék, ha tehát *nyirja* ígéhezz *unk*, — *nyiri*-hezz *ünk* járúlna ma-is, akkoronn*

nyírj-unk, nyírj-ünk lenne, az pedig így vagy on a ragasztékatlan *Megy-hagyónak-* is a' többesébenn; de *nyírjuk, és nyírjük* semhol nintsen a' ragasztékatlan formábann. Ha vékony hangú az íge, mint: *les, nyes, vés* 's t. eff. ezeknek 3-dik ragasztékos személyjök *i*-vel menvénn-ki, p. o. *lesi, nyesi, vési*; így *nyíri*, a' többes szám első személyjébenn az *i* betű *j*-vé változik, mivel egyéb koronn-is az *i* *j*-vé el-szokott változni, mint, p. o. *márjás*, ez helyett: *Máriás* (Marianus) azért nem mondjuk *nyíriük, nyesiük, lesiük, vésiük, visziük, esziük, hisziük* 's t. eff. hanem *nyírjük, nyesjük, lesjük, vésjük, viszjük, eszjük, hiszjük*. Ebből nyilvánvaló, hogy helyesenn írjuk *j*-vel (nem ügyelvén a' kimondásra) az efféléket: *adjuk, mondjuk, értjük, ejtjük* 's a' t. és nem helyesenn írják: *adgyuk, mondgyuk, érttyük, ejttyük, nyessük, tesszük* 's t. eff. mertt ezen 3-dik ragasztékos személyből: *adja, mondja, érti, ejti, nyesi, teszi, erednek*. Tsak az Etimológiátlan k írják ezt más képen.

b.) *A' jelentő, és Kötő mód' múltt üdébenek 1-ső személyjéről*. Mivel hajdán az egygyes 3-dik személy vala: *nyíráa, nyírnaa, és nyírája, nyírnaja*, a' mint meg-mutatám, és mivel az egész ragasztékos hajtogatásbann a' 3-dik egygyes személy megmarad a' többes számbann, tsak ezek a' Név-mássai járúlván hozzája a' 3-dik személybenn: *ak, ek*, a' 2-dikbann *atok, etek*, az 1-sőbenn: *uk, ük*, azért a' többes

1-ső személyje lenne: *nyiráa-uk nyirája-uk*; de az *uk* előtt lévő *a* el-enyészik, 's marad *nyiráuk*, és *nyirájuk* (mint a' Jelenő' jelen valójábann *nyírja* ígeből leszen: *nyírjuk*) és vékony hangonn *nyírék*, — *nyírék* (*nyírneük*, *nyírnejük*, *nyírnaük*, *nyírnajük*, a' kötő módbann.) Ezen *nyirájuk*, és *nyírék* 's a' t. szokásbann vala Molnár Albert üdejebenn, a' ki írvánn a' leg főbb jóról, a' 303. laponn így szól. „*Hogy ha renddel, és példákkal elé akarnájuk számlálni*“ 's a' t. Lásd Révai Elab. Gram. a' 759. laponn. Ezen *nyirájuk*, *nyírék*, *nyírnaük*, *nyírnejük* nagyonn régulás; mertt valamint a' Meg-hagyó módbann ebből az egygyes 3-dik személyü ragasztékosból: *nyírja*, leszen *nyírjuk*, úgy az egygyes 3-dik *nyírja* személyből leszen: *nyírjuk*, és ebből: *nyírje*, leszen *nyírék*. *) Már ma *nyírnaük*-ből, *nyírék*-ből, *nyírnaük*-ből, *nyírneük*-ből lön *nyírók*, *nyírők*, *nyírnök*, *nyírnök*; mivel a' Magyarának szokása az *au-t* ó-nak, az *eu-t* ö-nek mondani (III. Rész 3-dik Szabás a' 13-dik szám alatt.) *Telegdi* Miklós' idétte, (valamint ma *nyírnaük* helyett *nyírnök*-ot, *nyírneük* helyett *nyírnök*-et monlunk, úgy *nyírnaük*, és *nyírnejük* helyett:) — *nyírnojok*, és *nyírnojok* mondaték, a' mint olvasjuk *Telegdi* III.

*) Gánts Kardos Adorjánbann: *Versegi moshkolódásai* 80. laponn: *engedneük*, ez helyett: *engedneük*; mertt *engedneük* hajdann ebből lön: *engedneeük*.

Rész 451. lapján: *miértt ne áldanójok, és ne magasztalnójok azt, kit az Angyal áldottnak monda.* És alább az 526. laponn: *hogy a' Szűznek (t. i. Máriának) irnepet hátra vétőjök 's a' t.* Tehát már ma sem nyiráuk, nyírnauk, nyiréük, nyírnéük, sem nyirójok, nyírnojok, nyirőjök, nyírnojök nintsen közönséges Nyelv szokásbann, hanem tsak *nyirók, nyírnök, és nyirők, nyirnök,* és evvel többnyire így éle a' tiszteletes régiség, ma-is így vagyon szokásbann egész Erdély Országbann, és így vagyon a' közönséges Nyelv szokásbann, melyly áll (a' mint már nem egygyszer mondám a' Magyar tudósok, és tudós Magyarok' egygyet értésébenn; — mertt a' Magyar Nyelv-tanítók, és Magyar Nyelv-tudósók köz akarattal *Erdösi* első Grammatikusunktól fogva, utolsó *Révai* iglan a' ragasztékos ígébenn *ők, ök, nők, nők* végezetel élnek, úgy él avval ama' *Magyar Tiztzeró Pázmány Péter,* úgy *Káldi György,* és minden híres, nevezetes *Magya* író, a' mint azokból számtalan példa' hoz elé *Révai Elab. Gram. 759.* laptól fogva a' 766-ikig. A' kik pedig az *auktoritást* bé nem veszik, azoknak *Révai* ezen helves élést meg-bizonyítja a' 762. laponn *Étimológiai bizonyítással*; mertt az egész ragasztékos formábann (tekints a' ragasztékos íge tükör képére) semhol *nk* végezet elé nem fordúl, így nem mondjuk a' múlttabb üdőben; *azt meg-értettünk, azt a' levat vettünk, az Istent áldottunk, hanem*

értettük, vettük, áldottuk, noha a' múlttabbnak egygyes 1-ső ragasztékossa nem különböz a' ragasztékatlantól, p. o. *nyírttam, nyírttem azt, vagy valamit*; de a' többes elsője különböz. Tehát a' múltt üdöbenn sem lehet *nk* végezetet tenni a' többes számba, 's nem mondhatni: *már ezt a' juhot meg-nyíránk, ha ezt a' juhot meg-nyíránánk*; mertt *nyíránk, és nyíránánk* ragasztékatlan, — (tekints a' ragasztékatlan *ige'* tükör képeére,) különböznie kell pedig a' ragasztékos formának a' ragasztékatlantól. Azértt így szólani: *mük ezt a' juhot meg-nyíránk, vagy meg-nyírénk, vagy meg-nyíránánk, vagy meg-nyírénék, szakasztott* olyly képtelen szólás, mint ez lenne: *mük ezt a' juhot meg-nyírunk, meg-nyírünk, (radimus,)* ez helyett: *meg-nyírjuk, meg-nyírjük*; mertt *valamint nyírunk, nyírünk* ragasztékatlan, úgy *nyíránk, nyíránánk, nyírénk, nyírénék* ragasztékatlan, és a' ragasztékos *igébenn* a' többes első személy mindég *ük, uk,* a' ragasztékatlanbann pedig *ünk, unk* végezetű Debr. Gram. 87. lap. Ambár a' Nyelv tudósok, és egész Erdély *ók, ök, nők, nők* végezettel él a' ragasztékos *ige'* ezen üdejében; de még is Magyar Országbann ma evvel nem élnek, hanem tsak így szólnak: *ezt a' juhot meg-nyíránk, vagy ha ezt a' juhot meg-nyíránánk, ha azt tudnánk 's t. eff.* Erről így ír Pápai Sámuel Magyar Literatúrájabann a' múltt üdöbenn a' múltt okoskodvann. „A' múltt üdöbenn ezen többes első személyjét: *adánk,*

kérénk 's t. eff. a' régi íróknál többnyire így találjuk: *adók*, *kérők*, a' mint az Erdélyiek ma-is mondják, szint' úgy az óhajto módbann-is (érti a' költő módot) *adnók*, *kérnök* 's t. eff. sőt ezt a' régi íróknál így-is olvasjuk: *adnójok*, *kérnőjok*, 's t. eff. De az efféléket a' Magyar Országi közönségesebb Nyelv szokás már úgy el-avította, hogy mindenütt tsak úgy halljuk ezeket a' *mútató formábann-is*, mint az *egyesbenn* (egyeses formának nevezi a' ragasztékatlant, *mútatónak* a' ragasztékost *) *adánk*, *adnánk* 's t. eff. Azértt ha bár amavval tetszik-is némelylyeknek élni, a' régiék', 's a' mostani Erdélyiek' szokása szerent; de emezt, mint a' Magyar Országi

*) Az én ítéletem ként a' ragasztékos formát nem helyesenn nevezi Pápai Sámuel *mútató formának* magyarul, sem azt Révai *determinata formának* Diákúl; — mertt nem mindenütt élünk ragasztékos ígével, a' hol az íge tselekedetét meghatározjuk (determináljuk) és reá *mútatunk*, p. o. hol kell jobban *mútatni*, és meghatározni a' tselekedetet, mint így szólvann: — *Te engem nyírsz*, *Ő engem*, *vagy téged nyír*, ez úgy *determináltt*, mint mikor mondom: *Én őt nyírom*, 's még is amaz ragasztékatlan ígével fejeztetik ki, emez pedig ragasztékosál. — Jobb tehát a' *mútató formát* a' Debretz. Grammatikával a' 88. laponn *ragasztékosnak* híni Diákúl: *forma Suffixata*.

Nyelv

Nyelv szokásnak közönségesen uralkodó szó-ejtését sem mondhatjuk épen hibának, mint hogy ha hiba volna em-ez, azt egygyedül a' közönséges Nyelv szokás, és nem más mondhatná hibának."

En épen a' közönséges Nyelv szokással mondom ezt hibának; mert a közönséges Nyelv szokást a' tudós Magyarok', és a' Magyar Nyelvről okoskodva tanítók' egygyet értése teszi. Már pedig az első tudós magyar Grammatikusunktól Erdősitől kezdve az utolsó Révaiig kiki a' ragasztékos formábann a' Jelentő módnak ezen múlttjábann *ók, ök*, a' kötött, vagy foglaló Mód' múlttjábann pedig, melyly evvel egygy fajta, *nók, nők* végezetet tétet a' többes' első személybe. — Ennél fogva a' Magyar Országi ebbéli szokást hibának mondja a' Debretzeni Grammatika is a' 92-dik laponn azt írván: „Nem tagadhatni, hogy ámbár hozzá szoktunk az effélékhez: olvasánk a' könyvet 's t. eff. de ez színtt olylyan hibás mintha így szólanánk: olvastunk a' könyvet.“ De valaki tudakolhatná: valljon hogy jöhetett bé Magyar Országba ezen majd nem közönséges hiba? Erre én azt felelem; hogy majd nem közönséges hiba ez is így szólani: — *magam háza, magam lova, magam szája, vallása*, még is Magyar Országbann ezen hiba elhatalmazék; de Erdélybenn nem, úgy hogy Erdélybenn olyly rútt azt mondani *magam lova*, mint *én lova*. Ha ez a' hiba országos lehet, miérett nem amaz is? Ha közönség-

éssé lehetett az efféle rossz szó: *pálinka*,
petsenye, *mészáros*, (lanio) 'st. eff. miért
 nem ez ilyen-is: *olvasánk a' könyvet?* —
 Ezen hibának bé tsúszása, az én ítéletem-
 ként, így is történheték: mivel-hogy mind
 a' két számbann az ígék olyly formánn
 veszik-fel a' Ragasztékokat, valamint a'
 Név-szók; üdö jártával inkább zavartat-
 vánn Magyar Országban a' Magyar Nyelv,
 mint sem Erdélybenn, valamiint p. o. ezen
 nevet *alma* így ejtjük ragasztékosann: *al-*
mánk, *almátok*, *almájak* (pomum nostrum,
 vestrum, suum v. illorum) úgy hasonló-
 képen ragasztékos ígének tetüvék (appa-
 ruit) ez ilylyen íge-is *olvasánk* ezen szólás-
 bann: — *olvasánk*, *olvasátok*, *olvasájak* ez
könyvet (mertt a' régi módi szerént mond-
 aték: *olvasájak*, mai módi ként meg-rövid-
 ítve *olvasák*, a' mint feljebb meg-vagyon
 mondva.) Annál is inkább *olvasánk* rag-
 asztékosnak tetszheték, mivel ezen mond-
 ásbann: *olvasám ez könyvet*, *olvasám* íge
 valóságos ragasztékos jó íge, innét jónak
 tetszheték ilylyen többes ragasztékost for-
 málni: *olvasánk ez könyvet*, melyly a' ki-
 mondásbann így zeng: *olvasánk ez könyvet*,
 valamint ebből: *almám* (pomum meum
 unum, unius possessoris) jó ilylyen hajlít-
 ást tenni: *almámk* (ez régi helyett: *almá-*
muk (nostrum pomum, plurium possessorum
 una res possessa) melyly a' beszéd-
 benn így hangzik: *almánk*. De észre kel-
 lene venni, hogy *almámk* vagy *almánk* nem
 hasonló ehhez: *olvasámk*, a' vagy *olvasánk*,

inertt olvasánk többes számbann vagyōū,
 almánk pedig egyzyes számú dolog. Nék-
 em sem az efféle íge hajlítás: *nyirók, nyir-
 ōk, sem nyirnök, nyirnök a' ragaszkodós*
formábann nem leg-jobbann tetszik; jobb-
ann tetszenék, ha a' régi mód szerént len-
ne: nyiráuk, nyiréük, nyirnáuk, nyirnéük,
vagy inas betűvel nyirájuk, nyiréjük, nyirná-
juk, nyirnéjük, mivel ez régulás, ez pedig:
nyirók, nyirők, nyirnök, nyirnök, Palótzos;
 mertt a' Palótzok az *a* betűt *ó*-ra, az *e* betűt
ő-re szoktták változtatni, p. o. *ők az almát*
ómának, a' szalmát szómá-nak, a' baltát bótá-
nak, a' viselttet visött-nek mondjak, ez
helyett: el-megyek, így szólanak: őmegyek,
 Apát fálvát, *Apát fővának* híják, azt akar-
 vánn mondani a' Palótz: jó regvelt kíván-
 ōk, így szól: *jó regvöt kívánok, ha azt*
 akarja mondani: *alszom, így szól: ószom*
 's t. eff. Nékem hasonlónak látszik ezt:
nyiráuk így mondani: *nyirók, ezt nyiréük*
 így mondani: *nyirők, ezt pedig nyirnáuk,*
 így ejteni: *nyirnök, ezt: nyirnéük, ekkép-*
 enű tenni-ki: *nyirnök, mertt valamint az*
almábann az a betűt ó-vá változtatja a' Pal-
ótz, az l betűt el-hagyvänn, úgy el szó
 tagokbann az *e* betűt *ő*-vé változtatja, —
 mellette az *l* betűt restségből el hagyvänn
 a' két mással hangzó betűk közöl, p. o. a'
 köz nép így szól: *bót, bótsú, tódúl, Hód-*
világ, pótol, kúts 's a' t. ezek helyett: bolt,
boltsú, toldúl, Holdvilág, poltol, kults. Az
 utánm mivel az egész formábann a' többes
 1-ső személy *uk, űk* végezetű, az *Analógia*

kívánja, hogy a' múltt üdőé-is *ük, uk* légy-
 en, ne pedig *ók, ök*. Annak okáértt, ha a'
 közönséges Nyelv szokásnak úgy tetszen-
 ék, én tanáts lennék benne, hogy se a'
 Magyar Országi ragasztékatlan, se az Er-
 délyi Palótzos, és az Analógiával-is el-
 lenkező íge ejtést meg-erősíteni ne mélt-
 óztatnék, hanem a' régi régulás, és rendes:
nyiráuk, nyiréük, nyirnáuk, nyirnéük, vagy
nyirájuk, nyiréjük, nyirnájuk, nyirnéjük for-
 ma ejtést újj életre hozni; annál-is inkább,
 mivel *nyirók, nyirők*, és több effele ejtés
 zavarodást okoz; mertt ezek a' Részesül-
 öknek többes számú első ejtések, 's any-
 nyit tésznek, mint: *radentes*. De míglén
 a' közönséges Nyelv szokás ezt bé nem
 vejendi, az *ók, ök, nók, nők* mellett tartoz-
 unk maradni, mertt a' közönséges Nyelv
 szokás fő-bíró a' Beszédbenn, és *Analogia*
cedit usui. — Ez légyen elég a' Jelentő,
 és Kötő Mód' múlt üdejének többes első
 személyjéről.

d.) A' Jelentő' múlttabb' többes első
 személyje az egygyes 3-dikból rendesenn
 ered, t. i. *nyirtta* ígéből léssen *nyirttuk*,
nyirtte ígéből *nyirtt-ük*, ez helyett *nyirtta-*
uk, nyirite-ük, hol itt a' *nyirtta*, és *nyirtte*
 végső *a, e* betűje el-enyészik a' következő
uk, ük' magábann hangzója miatt.

e.) A' Meg-hagyó Módbann a' többes
 1-ső személy szintt' úgy az egygyes' 3-dik
 személyjétől származik, p. o. *nyirj-ja*. —
 Ebből léssen *uk*, hozzája jövénn: *nyirj-uk*
 ez helyett: *nyirjja-uk*, a'hol az *a* betű el-

enyészik, már a' több izronbann meg-mondott okból. Ezt még eddig nem írták a' tudósok két *j*-vel tudomra; de én különbség okáértt kezdem így írni; mertt *nyirj* ragasztékatlanból származik: *nyirjja* (radit illum) a' ragasztékos meg-hagyó személyje. Valamint a' Jelentő Mód' jelenvalójábann *j* inas betűvel járúl az *a* ragaszték a' ragasztékatlan gyökérhez, úgy a' Meg-hagyó Módbann-is illik, hogy inassával jöjön, ne pedig *j* nélkül inastalanúl; annál inkább, hogy ha *j* inas, és hajdú nélkül jöne elé, nem lenne meg-hagyó hatalma, ereje, és tehetsége, hanem tsak jelentő ereje, p. o. *nyirja* tsak anynyit tenne: *radit illum*; de *nyirjja* anynyit téssen: *radat illum*, *nyirják* radunt illum, *nyirjják* radant illum, *nyirjátok*; *raditis illum*, *nyirjjátok*: *radite illum*, *nyirjuk*, *radimus illum*, *nyirjjuk*: *radamus illum*. f.) A' *Kötő Módról*. Ezen módnak *múltjáról* már szólék feljebb. Ezen mód' *jövendőjéről* tsak azt kell tartani, a' mit a' Jelentő Mód' jelenvalójáról, az az hasonló képenn léssen a' többes 1-ső személyje, p. o. az egygyes 3-dik személy vala: — *nyirandja*, *nyirendi*. Ebből többes léssen: *nyirandj-uk*, *nyirendj-ük*, mintha lenne: *nyirandja-uk*, *nyirendi-ük*, amott az *uk* előtt az *a* betű el-enyészik, itt az *ük* előtt az *i* betű *j* betűvé változik.

g.) A' *Határozatlan Módbann* a' többes első személy hasonló képenn az egygyes 3-dik személyből származik *unk*, *ünk* végzettel, p. o. ebből *nyirnia*, *nyirnie* léssen:

nyirn-unk, nyirn-ünk, mintha lenne *nyirni-unk, nyirniünk*, az *unk, ünk* előtt az *i* elenyészvénn, mint a' név szókbann-is nem mondjuk, p. o. Kassaiunk, hanem Kassaink, nem Révaiunk, hanem Révaink (noſter Kassai, noſter Révai.)

II. F E J E Z E T.

A' rendetlen hajtogatású ígék' hajlításáról.

Meg-mondám (a' IV. Résznek III. Tagjábann az 1. §. benn D. betű' 8-dik szám alatt) hogy vagynak olylyan ígék-is, melylyeket ezen közönséges rend szabások szerént nem hajtogatunk, 's ezeket a' Debretz. Grammatikával a' 121. laponn, *rendetlen hajtogatású ígéknek* nevezem. — Ezek vagy 1.) ragasztékatlan tselekvő formájúak, vagy 2.) ragasztékatlan szenvedő formájúak, vagy 3.) ragasztékosok. Szóljunk rendre mindenikről.

A. *A' ragasztékatlan tselekvő formájú rendetlen ígékéről.*

Ragasztékatlan tselekvő formájú rendetlen kilentz ígék' vagyon, melylyeknek gyök-erökhöz vastag hangonn *szon*; vékony hangonn pedig *szen* szokott toldatni; sőt kettőnek közülök *gyon*, — *gyen* járúl gyök-erökhöz a' *szon, szen* helyett. Ez

pedig ezen 9 íge: *vagyon, megyen, iszon, eszen, leszen, teszen, veszen, hiszen, viszen*, melylyeknek gyök-ereik: *va, me, i, e, le, te, ve, hi, vi*. Ezen ígéket emlékezetnek okáért ez versbe foglalám:

*Ennie, meg-vinni, lenni, és te, ve, mégy,
va, i, hinni.*

Ezekhez, de tsak a' Jelentő mód' jelenvalójábann, járúl *vonszon*. És ide tartoznak a' magábann hangzó betűnn végződő ígék-is, minemű: *hi, nyi, ri, si, szí, ví, ró, ó*, (cavet) *fú, fő, jő, lö, nő, nyő, sző*, melylyeket ez versbe foglalhatni:

*Hi, nyi, si, szí, ví, ró, ó, fú, fő, meg-jöve
lö, nő.*

Nyő, sző. Mertt ezek-is a' Jelentő mód' jelenvaló egygyes 3-dik személyjébenn, és ezen módnak múlttjábann kevés rendtelenséget tapasztalnak, a' mint a' példa meg-mutatja: 1-ször a' *gyon, gyen* végezetű: *vagyon, megyen*, 2-szor a' többi *szon, szen* végezetű, 3-szor a' magábann hangzó végezetűek-ről szóljunk.

(Lásd az ide tartozó VIII-dik, IX-dik, X-dik, és XI-dik T á b l á t.)

B. *A' ragasztékatlan szenvedő formáját,
vagy szikes rendetlen Ígéről.*

Ezen szikes rendetlen ígék két félek; meritt vagy 1.) a' gyök-ér ígéhezz, közetlen, és minden egyéb betű közbe vetése nélkül járúl a' szik, p. o. *lät-hozz látszik, tet-hezz tetszik, ismér-hezz ismérészik.* Vagy 2.) a' gyök-érhezz *szik* a' vastag hangúakbann o, u, a' vékony hangúakbann ü, vagy j, közbe vetésével járúl, ilylyen p. o. nyug-o-szik, al-u-szik, harag-u-szik, tet-ü-szik, fek-ü-szik, eszik. Az 1-ső félekbenn *szik* végezetnek /sz betűje minden módbann, üdöbenn, számbann és személybenn megmarad, ki-vévén a' meg-hagyó módot; de a' 2-dik félekbenn nem, a' mint láthatni a' XII dik, XIII-dik, és XIV-dik Táblánn lévő példákából.

Jegyzet. Ezek helyett: aluszik, feküszik, nyugoszik, haraguszik, tetüszik, mondjuk 1.) ezeket-is: alszik, fekszik, nyugszik, haragszik, tetszik, de akkoronn így hajólnak: *alvék, fekvék, nyugvék, haragvék; tetszik-*ből pedig léssen: tétszék, nem tetvék, a' mint feljebb meg vagyon mondva Sz. Páli Gram. pag. 102. 2.) Ezek helyett: aluszik, vagy alszik, nyugoszik, v. nyugszik, haraguszik, vagy haragszik's a' t. mondjuk ezeket is: *aludik, feküdik, nyugodik, haragud-*

ik 's a' t. De ezek már nem rendetlen, hanem rendes hajtogatásúak, azért ezek így hajúlnak: *aludék, aludál, aludám, aludtt, aludttál, aludtam, aludjál aludjék, aludnek, aludnal, aludnám, aludandik, aludandol, aludandom, aludni.* 3.) Ezek: *aluvék, feküvek, nyugovék, haraguvék, tetüvek, vajuvek* 's a' t. Már ma keves divatbann vagynak, 's kár, hogy ki-indúlnak a' módiból, a' régieknél gyakorlatosak, így p. o. *István el-aluvék az úrbann.* Káldi Apostolok 'tsekedetei' könyvebenn VII. 60. *Haraguvék.* Káldi Sz. Máté XXII. 7. *) *vajuvek.* Telgedi. III. Rész. 365. lap. *Tetüvek.* Erdösi Új Testamentomábann Sz. János I. Lev. IV. 9. *Ebben tetüvek-meg Istennek mü hozzánk való szerelme* (In hoc apparuit charitas Dei in nobis.) — És Komjátibann az Ajánlásbann (Dedicatio.) *Énnékem nem tetüvek, hogy jól magyarázták valna* (mihi non videbatur Hungarice bene redditum esse.) *Tetüvének* helyett a' régiek mondták meg-rövidítve: *tetünek*, a' mint példa vagyon ama' régi tréfás dalbann: *Az tetembenn el-fel tetünek* (in apparitione apparuerunt,) valamint *feküvének* helyett mondták: *fekünek, vagy fekünek.* Révai Elab. Gram. pag. 875. 4.) Ezek: *alunnék, alunni* 's a' t. ezek helyett mondatnak: *alusznek, aluszni, valamint feljebb a' szon, szen végzetü rendetlen ígékéből: — leszén, teszen*

*) És a' 600 esztendős sír beszéd. Haraguvék Isten,

's a' t-ből mondjuk: lenne, tenne, lennél, tennél, lennék, tennék, lenni, tenni, ezek helyett: lesznek, tesznek, teszni, leszni 's a' t. a' mint már meg-magyarázám. 5.) Hasonlóképpenn hajtogattnak a' *kaszik*, *keszik* végezetű ígék-is, mint *gyan-akszik*, *veszekszik*, *tselekszik*, 's a' t. De ezek helyett: *gyanakodik*, *veszekedik*, *tselekedik* rendes hajtogatású. Ezen végső három ígében *odik*, *edik* formáló helyett: *kaszik*, *keszik* vagyon; de *ak*, *ek* fonákúl fordítva p. o. *tselekszik* helyett.

D. A' ragasztékos rendetlen Ígékről,

A' meg-magyarázott mind tselekvő, mind szenvedő formájú rendetlen ígék fel-vehetik a' Ragasztékot 1.) a' *gyon*, *gyen* végezetűek: *vagyon*, és *megyen* már nem veszik ma fel a' Ragasztékot, 's nem mondjuk: *vagyja*, *vagyod*, *vagyom*, sem *megyi*, *megyed*, *megyem*, de hajdann *megyem* mondaték, mertt a' régi Bibliai fordításbann olvasjuk: *Ez életet erősen által megyem* (fortiter hanc vitam transibo, Cod. MS. Transl. Bibl. 2. Machab. VI, 27. 2.) A' *szon*, *szen* végezetű ígék ragasztékosok lehetnek, *leszen* ígénn kívül, így: *iszja*, *vonszja*, *) *eszi*, *teszi*, *veszi*, *hiszi*, *viszi*.

*) *Vonszák* Ahmet Könyvébenn, 88, 89. lap. a' jót meg-vonszja pag. 126.

3.) A' magábann hangzónn végződök-is fel-veszik a' Ragasztékot, jö ígétöl meg-válva, ez képen: híja, nyíja, síja, szíja, víja, rója, ója, fúja, fővi (ki-fővi magát) növi, lövi, nyövi, szövi. 4.) A' szik vég-zetűek közül: *Látszik, tetszik, ismérszik, elégszik, öregszik, hidegszik, melegszik, feketszik, betegszik, gyanakszik, haragszik, t-tüszik, petyhüszik, vérhüszik* nem szokott ragasztékos lenni; de ezek: *aluszik, fekszik, nyugoszik, vajuszik, esküszik, alkuszik, eszik, iszik, veszekszik, tselekszik*, fel-vehetik a' Ragasztékot ez képen: *ki aluszja magát, a' verést meg-fekszí, ki nyugoszja magát, ki-vajuszja magát, el-esküszí mondását, meg-alkuszja a' marhát, eszi a' kenyéret, iszja a' bort, ki-veszekszí magát, meg-tselekszi a' mit ígértt.* Mind ezeket rövidségnek okáértt egygy példába füzve adom elé,

a.) J e l e n t ő M ó d.

1.) *Jelenvaló üdö.*

Egygyes.

3 *Szem, Eszi, teszi, veszi, hiszi, viszi, fekszi, esküszí, veszekszí, tselekszi, Iszja, aluszja, nyugoszja, vajuszja, alkuszja, (melylyek a' ki-mondásbann így hangzanak: iszsza, aluszsza 's a't.)*

2. *Szem.* Eszed, teszed, veszed, hiszed, viszed, fekszed, esküszöd, veszekszed, tselekszed. Iszod, aluszod, nyugszod, vajuszod, alkuszod.

1. *Szem.* Eszem, teszem, veszem, hiszem, viszem, fekszem, esküszöm, veszekszem, tselekszem. — Iszom, aluszom, nyugszom, vajuszom, alkuszom.

Többes.

3. *Szem.* Eszik, teszik. Iszják, aluszják 's a' t.

2. *Szem.* Eszitek 's a' t.

1. *Szem.* Eszjük, iszjuk, ez helyett: esziük 's a' t.

2.) *Alig múltt üdö.*

Eszi vala 's a' t.

3.) *Múltt üdö.*

Egygyes.

3. *Szem.* Évé, tévé, vévé, hivé, vivé, fekvé, esküvé, veszekvé, tselekvé. Ivá, aluvá, nyugová, vajuvá, alkuvá.

2. *Szem.* Évéd, vagy öd, tévéd vagy töd, vévéd vagy vöd, hived vagy hüd, vivéd, vagy vüd, fekvék 's a' t.

1. *Szem.* Évém vagy öm, tévém vagy töm, vévém v. vöm, hivém vagy hüm, vivém, v. vüm, fekvém 's a' t.

Többes.

3. *Szem.* Évék, tévék, vévék, hívék, vívék, fekvék, esküvék, veszekvék, tselekvék. Ivák, aluvák, nyugovák, vajuvák, alkuvák.

2. *Szem.* Évétek vagy ötök, tevétek vagy tötök 's a' t.

1. *Szem.* Évök, tévök, vévök, hívök, vívök, fekvök, esküvök, veszekvök, tselekvök. Ivók, aluvók, nyugvók, vajuvók, alkuvok.

4.) *Múlttabb üdö.*

Egygyes.

3. *Szem.* Ette, tette 's a' t.

2. *Szem.* Etted 's a' t.

1. *Szem.* Ettém, ittám 's a' t.

Többes.

3. *Szem.* Ették, itták 's a' t.

2. *Szem.* Ettétek, ittátok 's a' t.

1. *Szem.* Ettük, ittuk 's a' t.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

Ette vala 's a' t.

6.) *Jövendő üdö.*

Először egygy a' jelen valóval.

Másodsor: Enni fogja 's a' t.

b.) Meg-hagyó M ó d.

Egygyes.

3. *Szem.* Egye, tegye, vegye, hígye, vigye, fekügye, eskügye, veszekegye, tselekegye, igya, alugya, nyugogya, vajugya, alkugya (mertt feküdjje, esküdjje, veszekedjje, tselekedjje, aludjja, nyugodjja, vajudjja, alkudjja, ezen rendes hajtogatásúakból : feküdik 's a' t. származik).
2. *Szem.* Egyed, tegyed, meg-rövidülve egyd, tegyd, vigyd (nem jó edd's a' t.) Vegyed, hígyed, vigyed, fekügyed, eskügyed, veszekegyed, tselekegyed, igyad, alugyad, nyugogyad, vajugyad, alkugyad, (mertt feküdjed, esküdjed, 's a' t. feküdik 's a' t. rendesből ered.)
1. *Szem.* Nintsen.

Többes.

3. *Szem.* Egyék 's a' t.
2. *Szem.* Egyétek 's a' t.
1. *Szem.* Együk 's a' t.

d.) K ö t ő M ó d.

1.) *Jelenvaló üdö.*

Mint a' meg-hagyó, egygyedül az 1-ső személy. *Egyem* 's a' t.

2.) *Alig múltt nintsen.*

3.) *Múltt üdö.*

Egygyes.

3. *Szem.* Enné, tenné, venné, hinné, vinné,
fekünné, eskünné, veszekenné, tsel-
ekenné, inná, alunná, nyugonná, vaj-
unná, alkunná.
2. *Szem.* Ennéd, tennéd 's a' t.
1. *Szem.* Enném 's a' t.

Többes.

3. *Szem.* Enné'k 's a' t.
2. *Szem.* Ennétek 's a' t.
1. *Szem.* Ennök 's a' t.

4.) *Múlttabb üdö.*

Étte légyen 's a' t.

5.) *Leg-múlttabb üdö.*

Étte valna 's a' t.

6.) *Jövendő üdö.*

Egygyes.

3. *Szem.* Ejendi, tejendi, vejendi, hiendi,
viendi, feküvendi, esküvendi, *veszek-*
endi, tselekendi *) Iandja, aluvandja,
nyugovandja, vajuvandja, alkuvandja.
2. *Szem.* Ejended 's a' t.
1. *Szem.* Ejendem 's a' t.

*) Mertt veszekedendi, tselekedendi,
veszekedendik, 's tselekedikből való.

Többses.

3. Szem. Ejendik 's a' t.
2. Szem. Ejenditek 's a' t.
1. Szem. Ejendjük 's a' t.

e.) H a t á r o z a t l a n M ó d.

Egygyes.

3. Szem. Ennie, tennie, vennie, hinnie, vinnie, fekünnie, eskünnie, veszekennie, tselekennie, innia, (nem jó inynya) alunnia, nyugönnia, vajunnia, alkunnia.
2. Szem. Enned, innad 's a' t.
1. Szem. Ennem, innam 's a' t.

Többses.

3. Szem. Enniek vagy enniök, inniak, alunniak 's a' t. vagy inniök, alunniök.
2. Szem. Ennetek, innatok 's a' t. vagy innotok.
1. Szem. Ennünk, innunk 's a' t.

Jegyzetek.

- 1.) A' magábann hangzónn végződök: híja, ója, fővi 's a' t. úgy mennek, mint: *nyírja, nyíri* rendes ragasztékos íge.
- 2.) Látók, miképen veszik fel a' régiéknél a' múltt üdöbenn a' még rövidítést a' *szen 's üszik* végezetű rendetlen ígék, a' hová tartozik *eszik* íge is, p. o. lön, löl, lök, lönek, lötök, lönk, tön, töl, tök, tönök, tötök,

tök, tön, ön, öl, öm, önek, ötök, önk, tőd, töm, öm, öd, hüm, hüd, vüm, vüd. Ezek már ma a' beszédbenn alig fordulnak elé; de az őseinknél nagy divatbann valának, és sokkal díszesebbek, mint ezek: leve, teve, veve, eve, evétek, levétek, vevétek, tevém, vevém, 's'a't. mertt a' sok e betű gyengéje Nyelvünknek, a' hol lehetséges tehát, és a' közönséges Nyelv szokás engedi, pusztítsuk, ő-völ tserélvénn fel. Annál fogva ajánlom Nemzetemnek ezen avúlni kezdő rövid múltt időbeli *ös, üs*, hajlításokat. Egygy két példát méltó erre elé hozni a' régi írásokból: Erdösi Új Testam. Új Sziget 1541. Luk. 2. R. így ír: *Fiam miérettől ez képenn mü velünk.* Pesti Gábor Új Testamentom 1536. Ján. 2. R. *A' te háznak buzgóságos szeretete ön meg engem, ez helyett: eve-meg engem.* Erdösi Ap. Tel. 19. R. *önk és ivánk ő véle,* ez helyett: *evénk, ivánk.* Káldi Ján. 4. R. *Hün ő, és az ő egész háza, az az hive.* Káldi, Bírák 12. R. 3. v. *Lelkemet kezeimbe töm,* ez helyett: *tevém 's'a't.* Ha *töl* jó ez helyett: *tevé,* tehát jó *öl-is* ez helyett: *evél, vül* ez helyett: *vivél, hül,* ez helyett: *hivel, löl,* ez helyett: *levél.* Ha jó *töm* ez helyett: *tevém,* jó ez is *vöm* ez helyett: *vevém, vüm,* ez helyett: *vivém, hüm,* ez helyett *hivem,* *öm* ez helyett: *evém.* Ha *önk* jó ez helyett: *evénk* eszikkből, tehát jó ez is: *lönk, tönk, vönk, vünk, hünk* ezek helyett: *levénk, tevénk, vevénk, vivénk, hivenk,* jót *tselekönk* ez helyett: *tselekevénk 's'a't.*

IV. T A G.

A' Részesülők hajlításáról.

A' Részesülők (Participia) ígéből származott név-szók, részént másokkal érthető, részént magakbann érthető nevek. Azért neveztetnek pedig Részesülőknek, mivel hogy ezek úgy szólván korts szók, mind név, mind íge neműek. *Név-szók*, mivel valamint egyéb neveket, úgy ejtegetjük azokat-is, és közölök a' mással érthető értelmüket léptethetjük-is, mint p. o. állandó, állandóbb, leg-állandóbb, veszendő, veszendőbb, leg-veszendőbb. *Íge* neműek-is; mivel, mint az ígeknek, üdejük-is vagnak. Üdejekre nézve 4-félek: 1-szor jelen való, 2-szor múltt, 3-szor jövődő, 4-szer bizonytalan üdejűek, szóljunk sorvástt mindenik féléről. Végre a' határozó Részesülökről-is.

A. A' jelenvaló üdejű Részesülők' hajlítása.

A' jelenvaló üdejű Részesülő a' gyökér ígétől ered, a' vastag hangú ígéhez ó, a' vékony hangúhoz ö járúlvann, p. o. nyír-ó, nyír-ö, szerető, adó 's a' t. A' rendetlen ígek közöl *vagyonból* léssen: *való*, *megyenből* *menő*, *vonszonból* *vonó*, *iszik*, és *iszonból* *ivó*, *eszen*, és *eszikből* *évő*,

lészenből *lévő*, teszenből *tévő*, veszenből *vévő*, hiszenből *hivő*, viszenből *vivő*, (*szen*, *szon* végezet el-maradvánn, a' gyök-ér' utolsó magábann hangzója, és az *ó*, *ö* jelen való üdejü Részesülő' jegy betűje közé *v* inas betűt tévénn.) Épeon így lésznek a' többi magábann hangzóon végződő ígék-ből-is, mint *jö jövő*, *sző szövő*, *ró rovó* 's a't. Így lészen a' *szikés* rendetlenekből-is, *szik* el-maradvánn, p. o. *alvó*, vagy *aluvó*, *fekvő* vagy *feküvő*, *haraguvó*, *alkuvó* 's a't. De a' melyly *szikések* a' múltt üdöbenn az *szet* el nem vetik, mint *tetszik*, *látszik*, azok ezen Részesülőbenn-is meg-tartják azt, mint: *látszó*, *tetsző*. Ezek közöl némelylyiket meg-szoktuk rövidíteni, valamint meg-rövidítjük a' múltt üdöbenn, p. o. mivel *teszen* ígét a' múlttbann ez helyett *teve* így meg-rövidítjük: *tön*, ezen Részesülőbenn-is ez hosszabbat: *tevő*, így meg-rövidítjük: *tő*, melyly anynyit teszen, mint *radix*, mivel ez mindennek a' tevője, ha nem jó a' töve a' fanak, az már tehetetlen fa, nem életre való. A' Hegy-aljánn a' kementzének sárból alkotott ajtaját, és zárját *elő-tő*-nek nevezik, melyly anynyit teszen mint: *elő-tevő*, ime! a' tevőből meg-rövidítve lön: *tő*. Hasonló képpenn lett ve-

vöböl *vö* (gener), melyly anynyit tészei,
mint lyányomat el-vevő, *vö-legény* anynyí,
mint feleséget vevő legény. Így lön a' *hivő*
ből *hű*, mivel *híve* így szokott meg-rövid-
ülni *hűn*, 's *hű* anynyit jelent, mint *fidens*,
fidelis, *credens*. Mivel a' feleségül *vevő*,
rövidedenn *vőnek* mondatik, a' feleségül
menő is meg-rövidítve *nőnek* hívatik, —
melyly vagy ebből: *menő* rövidültt-meg
Előről vétel tsavarítás által, (Aphæresis)
vagy mivel *megyen* ígének a' gyök-ere *me*,
mint *veszennek ve*, valamint *veszenből* lett
vő, úgy *megyenből* *mő*, üdövel az *m*, *n*-re
változhaték, mivel hogy *az m* az *n*-nel fel
szokott tserélődni, p. o. *mevet* a' régieknél,
ma nevet, *medves* Eger körül, a' mi egyéb-
ütt *nedves*, ilylyen *nádra*, melylyet hely-
esebbenn mondanánk *mádrának*, mivel
matrix Diák szóból lön, ilylyen *makats*,
ez helyett *nyakas*, *mekeg*, *nyekeg*, *mam-*
mog, *nyammog*, *padmaly*. *padnal*, *pemete*,
penete, *Miklós*, *Niklós* (*Nicolaus*), *torom*,
torony, *sziróm*, *szirony*, *származik*, ez hely-
ett *szárnyazik*, *emészt*, ez helyett: *enyészt*,
fémlik, és *fénylik*, *arany* ez helyett: *aram*,
mivel *aurum*-ból lett 's a' t. Ezen Részesül-
őket, valamint más neveket, úgy hajtog-
atjuk.

B. *Múltt üdei Részesülők' hajlítása.*

Ezek nem különböznek a' ragaszték-
atlan Jelentő mód' múlttabb' egygyes 3-dik
személyjétől, p. o. állott, pállott, meg-esett
személy, meg-rögzött szokás 's a' t. Hogy
különbözzenek a' múlttabb üdő béli haj-
lítástól, azokat szokszor ott, ett, ött-tel
végezzük, midönn egyéb aránytt a' tt előtt
az o, e, vagy ö betüt el-hagynók, p. o. hal-
ottakat temetni ez helyett: halttakat, nyír-
ott hajú, ez helyett: nyírtt hajú, érett gyü-
mölts, ez helyett: értt, fonott haj, ez hely-
ett: fontt, ölott ember, ez helyett: öltt
ember 's t. eff. *) Szintt azon szerént ejt-
egetjük ezeket, mint egyéb neveket. Lép-
tethetjük-is, p.o. múlttabb, érettebb, nyom-
orúlttabb 's a' t.

D. *Jövendő üdejü Részesülők' hajlítása.*

A' jövendő üdöbéli Részesülő a' Kötő
mód' jövendőjének egygyes 3-dik szem-
élyjéből ered ó, vagy ö jövénn ahhoz a'
vastag, vagy vékony hanghoz képestt,
p. o. jövendő, kelendő, esendő, történendő,
következendő, forgandó, állandó, múlandó,

*) Ilylyen: írott kép, rovott fa, hívott
ember, szövött vászon, szűrött tej, hany-
ott, egygy szülött fiú.

elegendő (elégzikkből, elegendendő elég-
 edikből 's a' t. Ezek-is úgy hajlítottak ejt-
 ések szerént, mint a' név szók. Sok közül-
 ök léptethető-is, p. o. állandóbb, romlan-
 dóbb, illendőbb, kelendőbb, veszendőbb.
 Effele Részesülők nem azt jelentik, a' mi
 mostani időbenn megyen véghez; hanem
 a' mi jövőbenn, p. o. *halandó*, a' mitemeg-
 fog halni, *jövendő*, a' mi el-fog jöni, köv-
 etkezendő, a' mi fog-következni, *állandó*
 gyümölcs, a' melyly el-fog állani 's a' t. —
 Ezeket a' Diák *rus, ra, rum*-mal teszi-ki
 így: *moriturus, venturus, secuturus* 's a' t.
 Innet következik, hogy ezen szó is: *tisztelendő*
 enynyit téssen: *honoraturus*, a' ki
 tisztelni fog, mertt a' *dus, da, dum* végez-
 etű Diák jövőbő üdejű Részesülők szen-
 vedő ígéből származnak, *honoratur*-ból
honorandus, úgy *tiszteltetik*-ből lenne tul-
 ajdon képen *tiszteltetendő* (*honorandus*),
 mint *hallandó* *auditurus*, *hallatandó* *audi-*
endus, *adandó* *daturus*, *adatandó* *dandus*
 's a' t. de ez nem Magyaros. *)

*) Nem ilylyen: kárhozandó, üdvözül-
 endő 's t. eff. mertt kárhozik, üdvözül
 nem szenvedő íge.

E. Bizonytalan üdöbéli Részesülők hajlítása.

Azok a Részesülők bizonytalan üdöbéliek, melylyekről nem bizonyos, ha még most a jelen való üdöbenn folynak-e? ha félig, vagy egészen, ha az imént, vagy régen el-múlttanak e? p. o. ha azt mondom: *rakva*, én magából ezen szóból nem értem, most rakatik e, vagy már félig meg-rakatik vala, vagy meg-rakaté, vagy meg-rakatot vala e? ha csak azután bővebben meg nem magyarázandom. Így ha mondom: *okádva* haltt-meg (vagy *iklödve*) nem tudom, ha éppen azon jelen való üdöbenn, mikor okádik, vagy mikor alig múltt-el okádása, vagy mikor egészen el-múlék okádása, iklödése, adtta e ki a lelkét. Az efféle részesülőt Révai helyesen nevezi *Participium aoristum*-nak, én pedig Magyarúl nevezem bizonytalan üdöjűnek. Ezen Részesülők nálunk az ígének tő személyjétől származnak, *va*, vagy *ve* járulván hozzája a' hang minéműségéhez képestt, p. o. nyírva, nyírve, rakva, futva, félve's a' t. A' rendetlen ígék közül *vagyon*-ból nem leszen efféle Részesülő. De *megyen*-ből *menve*, eszikből *éve*, iszikből *iva*, jöböl *jöve*, óból *óva*, teszenből *téve*, aluszikból *aluva*, fekszikből *fekve*'s a' t. tudni-

illik ez rendetlenekből hogyan leszen jelenvaló üdejű Részesülő, meg-mondám feljebb. A' jelenvaló üdejűnek ó, és ő helyébe *a*, vagy *e* betű jövénn, leszen bizonytalan üdejű Részesülő.

Jegyzetek.

1.) Ezen Részesülőket már ma nem hajlítjuk, — ki-vévén ezen egygyedlen egygyett: *rakva*, melylynek a' többes számbann ezen 1-ső ejtésével: *rakvák*, még ma is élünk; de ezeket hajdann ejtések, és számok szerént hajlították őseink, és a' Ragasztékokat-is fel-vették, a' mint ezt szépen meg-mutatja Révai Elab. Gram. pag. 709. a' régi írásokból, és ennek tsalhatatlan bizonyága *rakva*, melyly mai napiglan-is a' többes számbann az első Ejtésbenn szokásbann vagyon. *Pázmánybann*, *Telegdibenn*, *Pétsibenn*, olvasjuk a' 3-dik, és 4-dik ejtésbenn-is: *rakvának*, *rakvát*. Így olvasjuk *Pázmánybann*: *Hívósággal rakvának, érze né minden javát ez földnek Kempis Tamás I. Könyv. 15. Rész.* (*vanitate refertum sentiret omne bonum hujus terræ.*) A' 4-dik ejtésbenn elé fordul *Telegdibenn*: *Az én Postillámat, úgy mint semmit, és minden tévelygésekkel rakvát, neveti.* II. Rész. *Elő-Beszéd*, (*Postillam meam, tamquam nihilum, et omnibus erroribus refertum, ridet.*) És *Pétsinél*: *Ki rettetvénn Ádám Paraditsomból ez állapatra melylyet mindnyájann számtalan nyomorú-*

sággal rakvát, nyilván látunk 50. levél' hátulso lapján (ejectus Adamus e Paradiso in hunc statum, quem cuncti innumerabili ærumna refertum esse clare videmus.)

Többes számbann olvasjuk ugyan Pétsinél: Az Úrnak irgalmasságával rakvák a' vizek (Misericordia Domini repletæ sunt aquæ.) és Lépesnél: Az úttzák rakvák valának sokaságos tsodáló néppel. Menny Ország 91. lap. (Plateæ confertæ erant frequentissimo populo admirante.) De a' többses számbann más példák is elé fordúlnak a' régi-ebbeknél, főképen a' régi Bibliái fordításbann, így: Uronn nyugosznak vala mond-
vák Bibliái fordításnak kéz íratjábann Mikeás 3: 11. (super Dominum requiescebant dicentes.)

2.) A' régieknél az efféle Részesülő a' Ragasztékokat-is fel-vette, mertt ezen óságos említett kéz-íratbann efféle Részesülőről ragasztékos példákat-is olvashatni, melylyből meg-tetszik, világosann, hogy ez a' mű öseinknél valóságos Részesülőnek tartaték. Először olvasjuk az egygyes számbann az első személybéli ragaszték-
kal: — Én lelkemet, és testemet adom mű Atyájnknak törvényjeikért imádvám Urat 2. Makab. 7: 37. (animam, et corpus meum trado pro patriis legibus adorans Dominum, invocans Deum.) Ennen magam meghagyatvám látám ez nagy látatot. Dániel 10. 8. (Ego relictus solus vidi visionem grandem hanc.) Második, és harmadik egygyes számú Ragasztékkal példát nem

lelt Révai; de az *Analógia* által okosan ki-hozhatni, hogy ha az elsővel, tehát a 2-dik, és 3-dik személybeli Ragasztékkal is élttenek ez Részesülöbenn az eldödiek ez képen: *imádvám, imádvád, imádvája.* Másodszor a többes számbann, valamint az ígék, és nevek, szintt' úgy ezen *fele íge, fele név-szók-is* ezen *korts,* és *össz-vér* szók-is vették-fel a Ragasztékokat, az az *emük, etek, eek,* vagy *ejek* a vékony hangúakbann, és *amuk, atok, aak,* vagy *ajak* a vastag hangúakbann ragasztatván a *va ve-*hez, p. o. *élve, élve-emük, élve-etek, élve-ejek, rakva-amuk, rakva-atok, rakva-ajak, — melylyek,* mivel *aa á-t, ee é-t* tézzen, így íratának: *élvémük, élvétek, élvéjek, rakvámuk, rakvátok, rakvajak, élvémük, és rakvámuk-ból üdövel мүк, muk, үмк, umk-ra,* végre *ünk, unkra* változván, lön *élvénk, rakvánk.* Az 1-ső személybenn így találjuk az említett Bibliábann; *Hogy élvénk ditsérjük te nevedet.* Eszter 13: 17. (ut viventes nos laudemus nomen tuum.) A 2-dik személybenn; *Esmég meg-fordúlvátok tízszer inkább meg-keresitek őt.* Baruk, 4: 28. (Iterum convertentes vos, decies tantum requiretis eum.) A 3-dik személybenn: *Te szolgálid után futnak vala bizvajak szehereikbenn* Judit 9: 16. (Post servos tuos eurrebant confidentes illi in quadrigis suis) Ezen *élvénk, fordúlvátok, bizvajak* olyan ragasztékosok, mint ez: *almánk, almátok, almajak.* Mivel már ezeket a közönséges Nyelv szokás ki-avította, nem lehet ma

velek élni, egygyedül tsak *rakvák*-kal, — melylyet még ma-is tőr a' Nyelv szokás. Ezt léptetni így: *rakvább* mint *nyilvábbann* olvashatni Telegdibenn a' 3. Részb. 427. laponn,

F. *Határozó Részesülökről.*

A' Határozó Részesülő (participium adverbiale) az előbb említett bizonytalan üdejüből származik, hozzája jövén *ann*, *enn* utól járó; valamint szintte egyéb magakbann érthető nevekből is Határozó leszén, ezen *ann*, *enn* utól járóval, p. o. valamint ebből: *gyáva*, leszén határozó *gyávánn*, úgy ebből: *nyírva*, leszén *nyírvánn*, így járva *járvánn*, álva, *állvánn*, tartva, *tartvánn*, értve *értvénn* (mintha lenne: *nyírva-ann*, *tartva-ann*, *értve-enn*; de *aa* á-t *tévénn*, leszén *nyírvánn*, *ee* egygy hoszszú *é*-vel *érvénn-fel*, leszén *értvénn*.) Ilylyen *lészen*-ből *lévénn*, *nyílik*-ből *nyílvánn*, *ó*-ból *óvánn*, *bízik*-ből *bízánn*, *foly*-ből *folyvánn* 'st. eff,

Jegyzet. Ilylyen Határozókkal is élünk; *folyvástt*, *fogvástt*, *bízávástt*, *nyargalvástt*. Valaki azt gondolhatná, hogy ezek ezen bizonytalan üdejü részesülökből: — *folyva*, *fogva*, *bízva*, *nyargalva* lettenek. De a' ki így gondolkoznék, az meg-tsalátkoznék; mertt noha anynyit tézzen foly=

vástt, mint folyva, fogvástt, mint fogva, bizvástt, mint bizva, nyargalvástt, mint nyargalva; mind azon által ezek nem a bizonytalan üdejű részesülőknek fajzatjaik, hanem *folyás, fogás, bizás, nyargalás* név-szókból származtának, *att* utól járó hozzájuk járúlván, és *Epentesissel* a' *v* betű oda férkezevénn, mint p. o. férkezik ezekhez a' *v*, hitves, sérvés, ezek helyett: hites, sérés, vagy serülés. Láss az *att*, *ett* utól járóról a' VI. Tagbann. Mertt a' bizonytalan üdejű részesülőkkel *as, es* végzetten név szókat nem származtatunk, p. o. *adva, tudva, mondva, 's a' t.* részesülőkkel nem mondhatni: *advás, tudvás, mondvás*, hanem *adás, tudás, mondás*. Következőleg ezeket sem mondhatni: *folyvás, futvás, nyargalvás, bizvás*. Nem ezekből lön hát *att* utól járóval: *folyvástt, futvástt, nyargalvástt, bizvástt*, hanem ezeket ezek helyett mondjuk: *folyástt, futástt, bizástt, nyargalástt*, a' mint hogy mai naponn is *Posony Vár-megyében* nem mondják *nyargalvástt*, hanem *nyargalástt* megyen a' ló. Ezek épen olyanok, mint *örömes*-ből *örömostt, óvából óvástt, képesből képestt, nyugvából nyugvástt, lépésből lépestt 's t. eff. *)*

*) A' többi jelen való, múltt és jövendő üdöbéli Részesülőkkel-is lehet *Határozó Részesülő*. p. o. Sírónn áll a szája, várttonn vár, múlttonn múlik, nőttönn nő, kérttönn kér. Allandóann. — Nem tsak

A' határozó részesülöket nem szoktuk hajlítani, valamint a' többi Határozókat sem hajlítjuk. Annak okáért ez a' beszédnek következő hajlíthatatlan részeire leg-alkalmasabb által-út.

V. T A G.

A' Beszéd' hajlíthatatlan részeiről, különösen

A' H a t á r o z ó k r ó l.

A' Határozó szók (úgy mond helyesen a' Debretz. Gram. 134. lap.) olyan szók, a' melylyek sem dolgot, sem tselokedetet nem jelentenek, hanem ezek' helyét, üdejét, modját, és környülállásait adják-elé, és azokat meg-határozzák. Ennél fogva a' Határozók három felé oszlanak: *Hely, Üdö,* és *Mód* Határozókra. — Ezen Határozó mellék szavak valamint a'

ann, enn utól járóval, hanem *ül, ül,* és *lag, leggel*-is. p. o. *Látóúl, látogatóúl, múlólag, futólag, szenvedőleg, tselékvőleg, állandóúl, maradandóúl. Mentenn* megyen helyett mondjuk ezt is: *mentéstt* megyen. Eszre kell venni, hogy *mentéstt* ez helyett vagyon: *menvéstt*; mertt a' *v* betű minden mással hangzóval fel-tserélődhetik, a' mint meg vagyon mutatva a' származtató Szó-könyvem-benn.

napkeleti nyelvekbenn, úgy a' műénkbenn-
is többnyire utól járókkal lesznek. (Kardos
Adorján. 98. lap.)

A. Hely-határozók.

A' hely-határozók három félek: 1.)
Némelylyek helyre menést, 2-szor mások
helybenn nyugvást, 3-szor egyebek hely-
ből jövést jelentenek. *Először*, helyre me-
nést jelentenek: hová? Ide, oda, odább,
vagy odébb, tova, tovább, vagy *tovébb*
(a' mint Gömör Vár-megyében ejti a' köz
nép) meszsze, meszszebb, ki, 's bé, fel, 's
alá, le-felé, belé *Másodszor*, helybenn
nyugvást jelent hol, honn, hunn? It, ott,
minden-hol, alúl, mindenütt, holott, egygy-
ütt-is, másutt-is, benn, fenn, felül, lenn,
távol, közel, *) elül, utól, hátul, túl, né-
hol, néhutt, belül, kívül, künn (kinn). —
Harmadszor, helyből jövést jelent: honnan,
vagy honnat, vagy honnét? Innét, onnét
(innet, onnat) valahonnat, valahonnét,
minden ünne, minden ünnét, onnat feljül,

*) Az Erdélyi köz nép a' közönséges
nyelv szokás ellen vétségesenn mondja
meg húzott é-vel: *közél*. Ez olyly kép-
telen, mint képtelen lenne mondani
kível, ez helyett *kível* (foris.)

vagy onnét felülről, távolról, hátúlról, belől, belőlem, belőled, belőle 's a' t. köz- elről, megszűnően, megszűnnét, megszé- röl (községesenn megszíról) túlnét, im- innét, amonnét (iminnen amonnan) alól, alólam, alólad, alóla 's a' t. felől, felőlem, felőled, felőle 's a' t. p. o. a' kertek felől jöit-ki a' faluból. (Láss a' Szó-könyvem- benn *ed*, és *ho* szóról, és alább a' VI. Tag- bann *Ig*, és *Nat*-ról.)

B. Ü d ő - h a t á r o z ó k.

Az üdő vagy jelenvaló, vagy múltt, vagy jövődő, vagy bizonytalan; az üdő határozó-is négy féle, vagy jelenvaló üdő határozó, vagy múltt üdő határozó, vagy jövődő üdő határozó, vagy bizonytalan üdő határozó. Ezek közül először jelen- való üdő határozó: most, mostan, ma. — *Másodszor* múltt üdei határozó: hajdann, valaha, tege, vagy tegnap, régen, tavaly. *Harmadszor*, jövődő üdő béli határozó: majd, majdég, hol-nap, hol-nap utánn, — (Láss a' Szó-könyvemben *ha* üdő határ- ozó szóról.) *Negyedszer* bizonytalan üdő határozó: néha, valaha, hamar.

D. M ó d - h a t á r o z ó k.

A' mód'határozók, hogyann légyen a' dolog, határozzák-meg. Ezek vagy névbéliek, vagy íge béliek. — Először névbéliek: a.) a' név-szókhozz a' vastag, vagy vékony hanghoz képestt *ül*, vagy *ül* utól járó ragasztatván, péld. ok. kutyá-*ül*, tsúnyá*ül* eb*ül*, rest*ül*, kereszt*ül*, Magyar*ül*, Német*ül* s több efféle. — b.) *ann*, *enn* utól járó járálván hozzájak p. o. bizonyosann, *) szépen, tsínjänn, igazänn, tsúnyänn, magyaränn (ez helyett tsunya-ann, tsinja-ann, magyara-ann.) d.) *Att*, *ett* utóljáró hátul jövénn (melyly *ann*, *enn* utóljáróval egygy, mint p. o. mind egygy mondani Pétsenn, vagy Pétsett, Kolos-vár-*onn*, vagy Kolos-váratt, mivel az *n* betű a' *t*-vel fel-szokott tserélődni, a' mint megmutatám a' Szó-könyvembenn *n*-ről a' 14. szám alatt, a' honnét az értelmes észre vehetné, hogy mivel senki nem írja egygy *t*-vel így: Kolosvárt, Györöt, Pétsset, Claudiopoli, Jaurini, Quinque Ecclesiis, hanem Kolos-váratt. Györött, Pétssett, tehát szintt' úgy nem kellene írni Kolos-váron, Györ-

*) Bizony: (vere) Apokopés szó ebből: bizonyosann.

ben, Pétsen, egygy *n*-nel, hanem Kolosváronn, Györbenn, Pétsenn, Pestenn, Budánn, Patakonn 's t. eff. p. o. egyenyestt (egenyesenn, egyenesenn) képestt, mindjárástt, óvástt, lépéstt, nyargalástt, egygyiránytt. *Másodszor íge-béliek*, az ígéknek részesülőjikkezz *lag*, *leg*, vagy *lan*, *len* utóljáró menvénn, p. o. futólag, múlólag, újjólag (ez helyett újjúlólag meg-rövidülvénn) szenvedőleg, tselekedőleg, bántólag, oltalmazólag, tsúfolódólag, 's t. eff. vagy újjolan, futólan (mivel a' *g* az *n*-nel megszokott tserélődni. Lásd Szó-könyvemt a' *g* betűről a' 8-dik szám alatt, és Sz. Páli Gram. a' 181. laponn.)

Jegyzet. 1.) Ámbár közönségesenn a' Határozók hajlíthatatlanok; de még is az *ül*, *ül*, *ann*, *onn*, *enn* végezetűeket léptethetni, p. o. kutyáül, kutyábbül, ékesenn, ékesebbenn. Így oda odább, tova tovább, meszsze meszsébb, felj, feljebb, belj beljebb, külj küljebb, leljebb, régen régebbenn. *Ma*, *hol-nap* szót ejtegetjük-is, p. o. Ha má t Isten meg-adtta, hol napot nem ígértte. 2.) Az *ül*, *ül* végezetű mód határozókról meg-keill jegyezni, hogy ha a' név szó, és *ül*, *ül* végezet közé még *as*, *es* végezet, és *att*, *ett* utóljáró jövend, — 's így *asttül*, *esttül* özsze kötött végezet jövend a' név szóhoz, ezen *asttül*, *esttül* anynyit

fog-tenni, mint a' Diáknál: *una cum*, p. 6. feleségestül jöve hozzám, az az feleségével egygyütt, mindenestül (funditus) fenekestül. Ebből észre veheti az értelmes ember, hogy gántsosann írják ezeket így mindenestől, feleségestől 's t. eff. mert feleségestől anynyit teszen, mint *ab uxorato*, feleségestül pedig: *una cum uxore*. És még ezt tudtomra egygy sem vévé észre.

VI. T A G.

Az Elöl-utól-járókról.

Az Elöl-utól-járók a' beszédnek olyly részei, a'vagy olylyan szók, a' melylyek sem dolgot, sem tselekedetet nem jelentenek, hanem a' dolognak, és tselekedetnek több féle módját teszik-ki. Ez az oka, (a' mint helyesenn jelenti a' Debretz. Gram. 123. lap.) hogy némelyly ugyan azon szók *Határozók-is*, *Elöl-utól-járók-is*, mint p. o. *benn*, egygyszer *Határozó*, 's anynyit teszen, mint *Diákúl: intus*, másszor *utóljáró*, 's anynyit teszen, mint *Diákúl in*, szónak okáértt: a' *földbenn: in terra* (ilylyen a' *Diákubann-is* ezen szótska: *prope*, melyly egygyszer *Határozó*, 's anynyit teszen, hogy *közel*; másszor *Elöl-járó*, p. o. *prope me, prope urbem*, az az *közel hozzám, közel a' várashozz.*) *Evvel a' különbb-*

séggel mindazon által, hogy a' Határozók nem tsak érthetők magakbann-is; hanem magakbann-is, vagy más szóktól meg-kül-önbböztetve állanak; az Elő-utól-járók pedig mind a' nevekkel, mind az ígékkel vagy öszsze tétethetnek, és azokkal egygy szóvá válhatnak; vagy ha öszsze nem tétetnek-is, azokat ejtésökre nézve vezérlik. Más nyelvekbenn az Elöl-utól-járók igen gyérenn tétetnek a' nevek utánn, így *me-tum, meinetwegen* 's a' t. hanem rend-szer-ént, és leg-többnyire elejökbe, és azért híják azokat a' Diákok: *Praepositioknak*; a' Magyarbann pedig, hol elől, hol utól, melylyre nézve helyesenn nevezhetni az-okat *Elöl-utól-járok*nak; ámbár vagynak olylyanok, a' melylyek soha sem elől; hanem mindenkoronn utól járúlnak a' nev-ekhez, a' milylyen: *á, é, vá, vé, ann, enn, att, ett* 's a' t.

A. *Az Elöl-járókról.*

Elöl-járók azok a' szótskák, melylyek a' név-szókkal nem szótktanak öszsze szer-keztetni, hanem tsak az ígékkel, és hol előre, hol hátra tétetnek, p. o. *ki-megyek, menj ki: fel-vészen, végy-fel: le-tészen, tégy-le. El-vészen, végy-el, meg-verj, ver-*

jen-meg, *viszsa-ad*, adj *viszsa*, *összehord*, *hordd össze*: *széljel-szakgat*, *szakgassd-széljel*.

B. *Utól-járókról.*

Utól-járók azok a' szótskák, melylyek a' név-szókkal szokttanak *össze* szerkeztetni, azok utánn tétetni, és a' nevekkel, 's név-mássaival úgy *össze* forranak, *össze* ragadnak, hogy azokkal egygy szót tésznek. — Azért azokat a' nevektől, és név-mássaitól kötő jeggyel nem különböztetjük, p. o. nem írjuk: ember-től, ember-értt, hanem embertől, emberértt. De vagynak olylyan utól-járók is, a' melylyeket meg-különböztetve írunk a' nevek utánn. Azért ehhez képestt kétfélék az utól-járók: válhatók, és válhatatlanok. — *Először válhatók*: által, aránytt, vagy íránytt, alá, alatt, alól, elé, elől, előtt, ellen, felé, felett, felől, gyanánt, helyett, hegyett, közé, között, közöl, körül, kívül, (megrövidítve *kül*.) mellé, mellett, mellől, — megé, megett, megöl, miatt, nélkül, oltta, (helyesbbenn *altta*, mertt ez *vagyon* ígének ragasztékos részesülője Aferesissel meg-rövidítve, ez helyett: *valtta*, p. o. *az oltta*, az az attól *valtta*, attól az üdőtől

fogva, hogy az valtt, vagy vala; de mivel *valtt* helyett közönségesenn mondják *voltt*, azért mondják p. o. esztendő-olttá, de soha sem jó *olta*, a' mint már a' mondottakból ki-tetszik) szerént, vagy szerint, túl, utánn. (Sz. Páli Gram. p. 191. Debr. Gram. 128. lap.) Ezek közül sok nevek-ből leszen, válhatatlan utóljárókkal. — *Másodszor, válhatatlanok.*

1.) *A, e*, vagy *á, é*, p. o. haza (domum in patriam) ide, (huc) oda, (illuc) hova, vagy hová, bele, vagy belé, meszsze, soká (más képen sokáig) elégé, (más képen) elégig, kevéssé (más képen) kevéssig, öröké (más képen örök éltig, az az örök életig,) Kolos-vára, Pétsé, Györe megyen, felé, mellé, megé, alá, tova, más-
uva, vagy más hová, mindenüvé, egygy-
üvé.

Jegyzet. Ezekből ki-tetszik hogy gántsosann írják: *örökké, elégé* p. o. mind örökké élni fog, már elégé szólék effelől, hanem így kellene írni: öröké, elégé; mertt a' gyök-ér örök, nem örökk, elég, nem elégg. Olyly gántsos *örökké, elégé*, mint gántsos lenne Pétsé, Györre, meggé, fellé, ezek helyett: Pétsé, Györe, megé, felé. Más *elégé*, más *elégé*, elégé anynyi, mint sufficienter, *elégé* pedig az válik, a' mi előbb nem vala elég, mint széppé vál-

ik, a' mi előbb nem szép, 's ezen szóbann
 eléggé, széppé *vé* utól-járó vagyon, mint
 ha lenne: elégvé, szépvé, de *vé* utól-já-
 rónak a' *v* betűje a' gyök-érnek utolsó betű-
 évé válik, (a' mint majd alább meg-mond-
 om, *vá, vé, val, vel* utól-járókról szólván.)
 Innét mivel *kevessé* szóbann *kevess* a' gyök-
 ér, nem pedig *keves*, azért *kevessé várak-*
ozzál (*parum expecta*) jól vagyon írva;
 mertt *kiss, küss, kits*, *kevessa* (melylet
 egygy *s*-sel írunk, ha az *ss* előtt való *e*
 betűt élesen ejtjük, 's mondjuk *kevés*,
 mertt akkoronn a' hosszú *é* el-harapja a'
 kettős *ss*-nek egygyikét) mind ugyan egygy
 gyök-ér, a' mint bővebbenn meg fejtem a'
 Szó-könyvembenn. *Kiss*, *küss*-ből ered,
kissebb, *küssebb*. *Kits* magábann nintsen
 divatbann, 's *kiss*-ből lön az *ss* fel-tserél-
 ödvénn *ts*-vel, ebből származék *kitsény*,
 vagy *kitsiny*, *ény* végezettel, *kits*-ből lön
kets is, betű tserével, *kets*-ből ered *ketsély*,
 a' mint ezt ejti a' köz nép Szerentsenn,
 melyly egygyet tézzen *kitsény* szóval *kets-*
élyseg anynyit tévénn: mint *kitsinyég*,
ketsély víz anynyi, mint *kitsiny*, és nem
 mély víz. Esmég *kets* el-változik *kess*-re-is,
 vagy *kes*-re, mivel az *s* a' *ts*-vel fel-szokott
 tserélödni, innét ered *keskeny*, mertt a' mi
keskeny, az *ketsély*, és *kitsény*, a' *kes-*
keny víz nem nagy víz. *Ketsély*-ből betű
 alt tétellel lön *tsekély*. Végre *kess*-ből lön
kevess, mint tös répa helyett mondják tö-
 ves répa, vagy még így is: *tövis répa*, hős
 helyett *heves*, *hites* helyett *hitves* 's t. eff,

kevess-ből *é* utól-járával léssen *kevessé*, mint sok *soká*, a' mint ezt helyesenn írja Pápai Páriz Ferentz. — Helytelenül írja ugyan ez a' magyar Diák Szó-könyvébenn az 1767-diki ki-adás ként ezt örökké, és a' Debr. Grammatika-is, utánna, mint bogár utánn indulvänn, a' 135. laponn.

2.) *Ba, be, bann, benn, ból, ből.* Hajdann *belé* a' *ba, be* helyett, és *bénn* a' mai *bann, benn* helyett, a' mint meg-tetszik a' 600 esztendő sír beszédből, a' hol olvashatni: *Ez munkás világ-belé, és Paraditsumbénn*, ez helyett *munkás világba, Paraditsombann*. *Bé* tehát meg-rövidültt szó ebből *belé, be* pedig ebből: *bele*, a' hol az *e, é* az 1-ső szám alatt való utól-járából való. *Ba, be* helyre menést, és *bann, benn* helybenn nyugvást téssen (V. Tag. A.) *ból, ből* helyből menést jelent, melyly *bel-öl-ből* vagyon meg-rövidítve, *belől* pedig *bél* szóból, és *öl* utól-járából lön, láss *ól, öl-ről* alább.

3.) *Ann, enn.* 1.) Helybenn nyugvást jelent, p. o. *hídonn, Pestenn.* 2.) Határozó részesülöket tsinál, p. o. *nyírvänn, nyírvénn.* 3.) Mód határozókat alkot, p. o. *szépenn, nyalkánn.*

4.) *Ánt, ént, int, ünt.* Anynyit téssen, mint az előbbeni *ann, enn*, és mód határ-

ozókat tsinál, p. o. Alkalmasént, anynyit téssen, mint alkalmasann, hasmánt, mint hason, képesént, mint képesenn, képént, melylyből meg-rövidüle *ként*, anynyi, mint képen. Ilylyenek: szerént vagy szerint, vérént, vagy vérint, megént, vagy meg-int, gyanánt, vagy gyalánt, vagy gyaránt, másánt, imént, részint, az az rész szerint, mint, ez helyett: mi-int, rézsünt.

5.) *Att, ett* annynyit téssen, mint ann, enn, p. o. Pétsett, anynyi, mint Pétsenn, Kolos-váratt anynyi, mint Kolos-vár-onn, egyenestt, mint egyenesenn, Ung-vártt, mint Ung-váronn, ön-kénytt, mint ön-kényénn, maga kedvénn. Ilylyen: mi-végett? örömett, lépéstt megyen, nyargalástt jár, folyvástt, futvástt gyarat. Helyett, mellett, felett, alatt, megett, érett, vagy meg-rövidítve *értt*, (propter) itt, ott, mik-ortt, előtt, nébutt, emütt, amott, egyéb-iránytt, vagy aránytt.

Jegyzet. Innét ki-tetszik, hogy ma közönségesenn gántsosann írják: egyéb aránt, egyéb iránt, még gántsosabbann *eránt*, a' Magyar Nyelvnek természete ellen, melylybenn öszsze nem fér egygy származék szóban a' vékony hang a' vastaggal. Általánn fogva *erány* olyly képtelen szó, mint emberság lenne. *Iránt-is*

ez helyett: *iránytt*, olyly képtelen írás, mint képtelen írni: *báránt* ez helyett: *bárányt*, *Lyánt* ez helyett: *lyányt* 's. eff. — *Irányt* sem lehet jó utól-járóul; mertt *irányt* anynyi, mint *metam*, *lineam*, *irány* név szónak 4-dik egygyes ejtése. *Eránt* olyly képtelen, mint lenne szeránt, ez helyett: *szerént*. *Értt*, vagy *érett*, ár névszóból (*valor*, *pretium*) lett, melyly vékony hangonn *ér* név szó, és íge: *valet*. *)

6.) *Atlan*, *etlen*, vagy betű-ált-tétellel: *talán*, *telen*. Itt *lan*, *len* olylyan végezet, mint *ig* utól járó mellett. Valamint egygy *iglan*, *iglen* evvel *ig*: úgy egygy *at*, *et*, vagy fonákul *ta*, *te*, ez helyett: *atlan*, *etlen*, *talán*, *telen*; de avval a' különbséggel, hogy *at*, *et*, és *ta*, *te*, *lan*, *len* nélkül szokásbann nintsen, mint *vagyon ig*, *lan*, *len* nélkül. Ezen *atlan*, *etlen*, *talán*, *telen*, nem tsak névszókhoz, hanem ígékhez is szokott járulni, és tagadást jelent, p. o. *tudatlan*, a' ki nem tud, *értetlen* ember, a' ki nem ért, *készületlen* ember, a' ki nints el-készülve, *egygyesületlen* Görög, a' ki a' Római *Anyaszentegygyházzal* nem egygyesül, *esztelen*, az az ész nélkül való, *kinek esze nintsen*, *kénytelen* valamit tenni, a' *kinek*

*) Azértt p. o. egygy forintértt, vagy egygy forint ára való, mind egygy.

kénye, kedve, akaratja nintsen valamit tenni.

Jegyzet. Innét meg-tanúlhatni, hogy gántosann írják kéntelen, kintelen (coactus); mertt kintelen anynyi, mint kín nélkül való, nem kínos. Kintelen való anynyi mint *non dolorosus*, kénytelen pedig: non spontaneus, non ultroneus, non voluntarius. — Ha *a*, vagy *e* magábann hangzóval végződik a' név-szó, melylyhezz *atlan*, *etlen* járúl, akkoronn a' két *aa* egygy *á-vá*, a' két *ee* egygy *é-vé* változik, p. o. kutyátlan, ez helyett: *kutya-atlan*, tsirkétlen, ez helyett: *tsirke-etlen* (III. Rész. III. Szabás. 12. Szám alatt). Ezen szóbann; *egygyetlen* az *etlen* nem utól-járó; mertt akkor egygyetlen anynyit teane, mint egygy nélkül való, mint *hegyetlen* kés anyyi, mint hegy nélkül való, nem hegyes kés; hanem egygyetlen ez helyett vagyon; egygyed-len, a' hol *len* szótska olylyan vég-szótska, — mint p. o. *pediglen* szóbann *len*, addiglan szóbann *lan*. Tehát nagyot botlék a' Debr. Gram. a' 137. laponn azt tanítvánn, hogy *lan*, *len* anynyit téssen, mint *nélkül*, következés képen *addiglan* anyyi, mint: nem addig.

7.) *Hozz*, *hezz*, *hözz*, p. o. *ebhezz*, *kutyához* hasonló. Összse köttetik az 1-ső szám alatt említett *á*, *é* utól-járóval is, p. o. *höz*, *höz*, mint mellé.

Jegyzet. Ebből észre veheti az értelmes ember, hogy gántsosann írják egygyz-vel *ebhez, tűzhöz, ahhoz 's a' t.* ez helyett: *ebhez, tűzhöz, ahhoz;* mertt ha *hoz, hez* jól lenne írva, akkoronn jól írának ezt is: *ő hozá megyek, én hozám jöve,* — mint jól írjuk: *ő belé megyek, én belém jöve,* mivel a' gyökér *bel,* nem *bell.* Ezt már régen böltseenn észre vévé Tsétsi in observ. Orthogr. de vocibus comp. Reg. 3. *Hozz* utól-járónak, melyly a' vékony szók mellett *hezz-re* változik, a' gyök-ere *ho,* — melyly helyet teszen; de magábann szokásbann nintsen, hanem tsak a' származékjai vagynak divatbann. *Ho* gyök-érből ered *a,* vagy *á* utól-járával; *hová,* ann utól-járával *honn,* att utól-járával *hott, hutt,* — melyly né szótskával vagyon szokásbann, mint né-hott, vagy né-hutt, azaz, né-honn vagy néhol 's a' t. Innét *hozz* utól-járó anynyit teszen, mint D akúl: *ad locum,* mivel *ho* a' gyök-ér, azért így is szól a' köz nép a' Hegy-aljann: *kutyáho* lött, ez helyett: *kutyához.* Erdélybenn így is szólnak: *hezzá, hezzám, hezzája 's a' t.* ez helyett: *hozzá, hozzám, hozzája 's a' t.* Valaki azt gondolhatná, hogy *hezzá* gántsos, a' Nyelv természete ellen való szó a' rövid hang a' hosszúval öszsze jövénn, De az én ítéletem szerént, ha gántsos *hezzá,* gántsos *reá* is, és ha jó *reá,* jó *hezzá* is. — *Re-á* szót gántsosnak ítéli Pápai Sámuel a' Magyar Literatúrájábann; de én azt mondem, hogy nem gántsos; mertt az öszsze kötött szók-

bann lehet egygyik vékony, és a' másik vastag, mint p. o. kö-fal, minden-ható 's t. eff. így *re-á* két utól-járóból való ösz-szó, azért jó, így *hezz-á* is olylyan, 's azért szintt' olylyan jó. Ha valaki azt vetné: ha jó *hezz-á*, jó lenne *hozz-é* is, akkor azt felelném: jó lenne, ha a' közönséges nyelv-szokás ellen nem lenne. *Hezz-á*, *re-á* nintsen az ellen, azért jó. Az *a*, *e* végezetű szónak *a*, *e* betűje meg-húztatik a' 2-dik, és 7-dik féle utól-járók előtt.

8.) *Ig* anynyit tészén, mint Diákúl *us-que*, p. o. Pestig, Budáig, Löttség, eszten-deig, idáig, eddig, addig, meddig, míg (ez helyett *mi-ig*). Hozzá járúlhat a' paragogicum: *lan*, *len* is, p. o. halttadiglan, halt-táiglan, addiglan 's a't.

Jegyzet. Valamint *ha* üdöt tészén, *ho* helyet jelent, úgy *ed*, *id* vékony hangonn, és *ad*, *od* vastag hangot szintt-úgy helyet jegyez. Innét lészén *a* utól-járóval *oda* (illuc), *ide* (huc) *ed*, *ad* leg-inkább a' helységek' neveihez ragasztatik, melylyből az *a*, *e* el-marad, 's *d* marad, ha a' Helység' gyök-ere *s*, *r*, vagy magábann hangzóval végződik, p. o. *Kövesd* anynyi, mint *Köv-es* hely. *Almád* mint *Almás* hely, *Várad* mint *Váras* hely, *Tárd* mint *Tar*, *Kopasz*, *kopár* hely, *Kóród*, *kórós* hely, *Kosd*, *kos-os* hely 's t. eff. Néha *ad*, *ed* betű ált-tétel-lől *da*, *de* szóra változik, p. o. *Kiss-Várda*,

ez helyett Kiss-Várad. Az én ítéletemként *id* szóból betű tserével lön *ig*, mivel a' *d* *g*-vel fel szokott tserélődni, mint meg-mút-
atám a' Szó-könyvembenn. Azért *ig* szó is helyt tészén, innét *igtat* (községesenn *iktat*) anynyit tészén, mint helyhet, hely-
heztet valakit a' tisztségbe, a' jószágba, annak okáért *ig* anynyit tészén, mint *us-
que ad locum*, p. o. Harangodig: *usque ad
locum* Harangod dictum, *igtat* pedig (in-
stallat, statut.) *)

*) Midönn *a*, vagy *e* végezetű név szó-
höz járúl *ig* utól-járó, p. o. Kassa, Lete,
akkoronn az *a*, és *e* meg-húzódik így:
Kassáig, Letéig. Valljon mi ennek az
oka, hiszem ha a' többséget jelentő *i*
járúl a' név szóhöz, az *i* előtt a' név
szónak végső *a*, *e* betűje meg nem húz-
ódik, p. o. emberei, várai; hasonlólag,
ha az *a*, *e* végezetű magábann érthető
névből mással érthetőt tsinálunk *i* vég-
ezettel, az *a*, *e* nem nyer húzást, p. o.
Kassa Kassai, nem Kassái, hát miért
Kassáig? Az én ítélemként ennek ez
az oka, mertt *ig*, *ed* ből lön, a' mint meg-
mondám, *ed* előtt pedig az *a*, *e* vég-
ezetű név-szóbann az *a*, *e* meg-húzódik,
mint meg-húzódik az *ad* előtt-is mivel
két *aa*, *ee* jöne öszsze, melyly egygy
hosszú *á*, *é*-vel ér-fel. A' nál, nél utól-
járó előtt-is az *a*, *e* meg-húztatik, p. o.
Tisza Tiszánál, Tzéke, Tzékénél 's a' t.

9.) *Lag, leg.* Mód határozót tsinál az ígék-ből. Lásd a' IV. Rész. V. Tagot D. betű alatt.

10.) *Nál, nél.* Anynyt tészén, mint Diákúl; *apud, pone, penes.* p. o. Péternél, Pálnál. Hajánál fogva, annál fogva (annál ez helyett áll az-nál.)

11.) *Nat, net, nēt,* vagy *nan, nen.* Helyből jövést tészén. Lásd IV. Rész. V. Tag. A. betű alatt, p. o. onnan, vagy onnat, vagy onnét, ez helyett: *odnēt.* Lásd feljebb *od* szót *ig* utól-járó alatt való Jegyzetbenn, a' hol *od* nak a' *d*-je *nēt*-nek *n*-jévé olvad, mint mondják: palló, ez helyett padló, vagy pediglen *odnēt* *aznēt* helyett mondatik; mert *az,* ez név' másának a' *z*-je el-szokott változni a' hozzá kötött utól-járónak első mással hangzójává, mint *attól,* ez helyett: *aztól,* *annak,* ez helyett: *annak, arra,* ez helyett: *azra* 's t. eff. Így *innēt* vagy ez helyett *vagyon:* *eznēt;* vagy *id-néből* lett, mint *od-ból* *onnét;* ez szerént *od-ból* *att* utól-járóval lön *odtt,* meg-rövidítve *ott,* és *id-ből* *idtt,* meg-rövidítve *itt.*

nál-lal a' régiek öszsze köték *kül* szót' 's lön *nál-kül,* melyly olylyan, mint *re-á,* *hez-á.* Ma *nél-kül* *vagyon* szokásbann.

(Beregszászi Dissert. Philologica Pest 1815. pag. 176.)

12.) *Nyi*, p. o. egygy órányi járás (iter unius horæ) anyányi liba, szúnyog szárnyányi (az az olyly kitsiny, mint a' szúnyog' szárnya) anynyi, ez helyett *aznyi*, felényi, az az anynyi, mint fele annak, morzsányi, tenyéryni vastagságú sózomány (palmarium lardum.)

13.) *Ól, öl*. Helyből jövést jelent (IV. Rész. V. Tag. A.) p. o. alól, alólám, alólad 's a' t. elől, előlem, előled 's a' t. mellől, felől, megől, belől, belőlem, belőled, közöl, közölünk.

Jegyzet. Ól, öl utól-járával öszsze kötött utól-járó *tól, ról*, vastag hangonn *tól, ról*, melyly szintt' úgy helyből való jövést jegyez, p. o. Kassárol, Pestről jö, ebtől szakadt 's t. ff. *Tól, ról*-lel egygyez *ből, ből* utól-járó, melyly *belől-ből* rövidültt-meg. Tsak ebből-is által láthatja az értelmes Magyar, hogy gántsos a' Magyar Országi köz népnek mai szokása így szólani: Egerbül, Kállóbül, ebbül, abbül, és helyesebb az Erdélyi szokás, melyly szerént mondják: Egerből, Kállóból, ebből, abból, 's azértt igen rú, és gántsos Pápai Sámuel' Magyar Literatúrájábann a' vég-hetetlen *bül, bül, rül, rül, túl, túl*. Annál is inkább, hogy más *túl* trans, más *tól*, a, vagy ab, más az *ól, öl*, más az *úl, ül* utól-járó.

14.) *Ra, re.* Egygyez *ba, be* utól-járóval, p. o. mondják Harkályba megyek, és Harkályra megyek, Harkályból jövök, és Harkályról jövök, Kassára, Budára, Pestre rándúla.

Jegyzet. Valamint bomlik, és romlik egygyre megyen, úgy *ra, ról, re ről, és ba, ból, be böl,* kiváltt képen a' helységek' neveire alkalmaztatván. Egyébkor ez a' különbség közöttök, hogy *ba, be* anynyit téssen, mint *intro, ra, re* pedig *super, p. o.* házra menni anynyi, mint a' ház' tetejére menni, házba menni pedig a' háznak belső részeibe menni. *Re* utól-járó 1.) a' utól-járóval össze köttetik gyakorta, p. o. *re-á, reám, re-ád, re-ája,* vagy meg-rövidítve *rá, rám, rád, rája 's a' t.* 2.) *ól, öl* utól-járóval, p. o. *ról, röl,* és ekkor *re* utól-járónak magábann hangzója a' következő miatt elenyészik. 3.) Innét lett *rajttam, rajttad, rajtta, rajttunk, rajttatok, rajttak,* p. o. *rajttam* Isten könyörülj. *Rajtta, rajttam 's a' t.* látni való, hogy *ra, re* utól-járóból származik; de miképen? *Reá* helyett mondják ezt is: *rejá* Epentesissel, közbe járúlván az inas betű *j, rejá-hozz att* utól-járó jövénn lett metatesissel *rejatt,* meg-rövidítve pedig *rajtt,* mint *érett* utól-járóból meg-rövidül *értt,* rajtthozz járúlván a' Ragasztékok, léssen: *rajtta, rajttad, rajttam 's a' t.* Azért mind eddig *rajta* egygy *t*-vel írva gántos vala. Ha *a, e* betűvel végződik *ra, re* előtt a' név

a' név szó, az *a*, *e* húzást véssen-fel, valamint a' 12, 15, 16, 17, 18, 19, és 20. szám alatt lévő utól-járó előtt-is.

15.) *Tól, től* anynyit téssen, mint a' Diák *a*, vel *ab*, *e*, vel *ex*. Ez özsze kötött utól-járó *ól, öl* utól-járóval, a' mint megmondám.

Jegyzet. Meg-mondám feljebb *atlan*, *etlen* utól-járóról, hogy annak a' gyök-ere *at*, *et*, a' mellette lévő *lan*, *len* pedig *paragógé*. Az én ítéletem-ként *ól, öl*-lel özsze kötött utól-járó *ától, etől*, azért ha *a*, vagy *e* magábann hangzónn végződik a' név, p. o. *kutya, eke* így szólunk: kutyától, ekétől, mintha lenne kutya-ától, eke-etől; de az *aa*, egygy hosszú *á*, *ee* egygy hosszú *é* betűt téssen. Vagy pedig mivel *atlan*, és *etlen* helyett mondjuk ezt is meg-fordítva: *talan, telen*, ha *ta, te* gyök-érhez járúl *ól, öl* utól-járó, léssen belöle *tól, töl, ta, te* gyök-érnek végső magábann hangzója a' következő miatt el-enyészvénn. Oka ezen véleményemnek, mivel mind *atlan*, *etlen*, *talan*, *telen*, mind *tól, töl* utól-járó meg-fosztást jelent, p. o. eszetlen, és eszétől el-bultsúzott ember mind egygy.

16.) *Nak, nek*, hajdann *nek*. Harmadik ejtésnek a' jegye a' nevek' ejtegetésébann. Erről már vala szó. Ezt az utól-járók közé számlálja a' Debr. Grammatika.

17.) *Ú, ű, p. o.* Nagy szemű, nagy orrú. Lásd a' Szó-könyvbenn a' magyarázatot.

18.) *Úl, ül.* Mód határozókat tézsen (Lásd feljebb az V. Tagot a' D. alatt.)

19.) *Vá, vé, p. o.* fává, sóvá, kövé lézsen (in lignum, salem, lapidem convertitur.) Ha *az, ez* mutató név' mássával jő össze: *az, és ez* szónak a' z-je *v*-vé válik, p. o. *avvá, evvé*, nem *azvá, ezvé*. Ha pedig 2-szor név-szóval jő össze; a' *vá, vé*-nek *v*-betűje a' névnek utolsó mással hangzójává válik, p. o. *gaz gazzá, tej tejjé, nem gazvá, tejevé, sem gavvá, tevvé*.

20.) *Val, vel.* Anynyt tézsen, mint Diákul *cum*, p. o. *kivel, kutyával*. Erről is azt a' változást meg kell tartani, melylyet *Orná, vé*-ről mondék, p. o. *avval, evvel, Gazzal, tejjel*. Gántsos Erdélybenn: *botval, tejvel, aval, evel*.

VII. T A G.

Az Egygybe-foglalókról.

A' melyly hajlíthatatlan szótskákka-
szavainkat, és értelmes mondásainkat
össze foglaljuk, — a'vagy egygy mástól
különn választjuk, (mivel ezen külön-
választás által is az egygyüvé tartozókat

össze foglaljuk) egygybe foglalóknak, vagy egygyüvé foglalóknak nevezjük (conjunctio.) Innét két-félék ezen foglalók: vagy össze kötők, (copulativæ) vagy pedig külön-választók (disjunctivæ.)

A. *Össze-kötők.*

Össze-kötők 1.) ezek: *és, is, 's.* És anynyi, mint Diákúl: *et; is,* mint etiam (melyly ésből lett betű tserével) *'s,* meg-rövidültt *es-ből,* melyly sebesenn ejtetik, mint a' Zsidó nyelvben a' *schva,* p. o. egygyszer'smind. Ide tartozik ez is: *még* (adhuc) melylyet össze-kötünk néha *és*-szóval, és akkoronn el-veszti a' húzását, így: *es-még* (et iterum.) Hogy (quod) p. o. azt mondja, hogy. 2.) Ide tartoznak, a.) a' *következtetők* (conclusivæ, illativæ, ratiocinativæ) úgy mint *tehát* (Telegdibenn, és egyéb régieknél *tahát,* meg-rövidítve *hát*). Annak okáértt, az okáértt, miéne okáértt, azértt, annál fogva. b.) *Ok adók,* (causales) úgy mint: *mértt* (melyly *mi,* és *értt* utól-járóból lett, melylyről láss *att,* *ett* utól-járó alatt, *miértt-ből* rövidüle-meg, azértt egygy vele *miértt* hogy, mivel hogy) *mivel.* d.) *Wilágosttók,* (illustrativæ) úgy mint, tudni illik, *szónak* okáértt (verbi

causa, Németesen példának okáért. —
 e.) *Fel-tévők* (conditionales) ha, ha ugyan,
 hanem ha. f.) *Meg-engedők* (concessivæ)
 no-ha, jól-lehet, bátor (meg-rövidítve bár,
 és *ám* szóval össze-kötve ám-bátor, ám-
 bár) noha, és ámbár helyett Erdélybenn
 mondják, és a' régieknél-is szokásbann vala
maga, p. o. útnak indúlt; maga beteges.
 De már *maga* foglaló szó a' szokásból ki-
 indúlt; de nem is kár; mivel zavarodást
 okoz, *maga* név-mássával össze kevered-
 vénn. g.) *Kérdezők*: hát? e? a' szók' vég-
 énn, p. o. úgy e? (ita ne?) valljon?

B. Különn-választók.

Különn-választók 1.) vagy-vagy, v.
 artikulussal a'vagy-a'vagy, (aut, aut) 2.)
 akar-akar (sive-sive) 3.) sem-sem. Tag-
 adást jelentünk vele, p. o. én sem megyek,
 te sem mégy, (nec ego eo, nec tu ibis)
 4.) se-se. Tiltást téssen, p. o. te se menj,
 ő se menjen. 5.) Ide tartozik de, pedig,
 (penig, kedig, kediglen a' régi írásokbann.)
 Holott, hanem, mind az által, vagy mind
 azon által. 's a' t.

Jegyz. *Akar* külön-választóról meg-
 jegyzésre méltó, hogy *akar* igének (vult)
 a' gyök-ere, itt külön-választó foglaló-

nak tisztét viseli. Valamint *vall* ígéből lön ezen kérdező össze-kötő: *valljon?* úgy *akar* ígével egygy ezen külön-választó: *akar-akar*, valamint a' Diákban-is *sive, si velis*-ből rövidüle-meg. — Azértt ezen szólás: *akar maradj, akar menj*, anynyt térszen: ha akarod maradj, ha akarod menj. Innét már észre vehetni, hogy mind a' Debretzeni Grammatikábann, mind Káldibann *akár-akár*, akár hogy, gántsos ejtés; mertt nem helyes *akarok* helyett *akárok*. Ez olyly gántsos mint *ád, széd, meg-vér, nyér.* 's t. eff. mertt nem mondják: *ádok, szédek, vérek, nyérek.* *Sem*, ez helyett áll: *nem-is*; *se* pedig ez helyett: *ne is*, azértt a' hol *ne* mondjuk, ott mondhatjuk *se*, a' hol *nem*, ott *sem*.

VIII. T A G.

A' Közbe-vetőkről.

A' Közbe-vető szótskák olyly hajlíthatatlan részök a' beszédnek, melyly indulatjainkat, kívánságainkat, tsudálkozásunkat, és egyéb gerjedelmeinket nyilatkoztatja-ki a' beszéd közbenn. Ezek után a' fel-kiáltás' jelét szoktuk tenni. Tulajdonságaikra nézve több félek a' közbevetők.

1.) Örömet jelentők, mint: *ha-ha-ha!* *hipp-hopp!* *dínom-dánom!* p. o. harmad napig *dínom-dánom*, halttig való szánom bán-

om. Mondják a' szerentsétlen nőszeéről,
az az házasságról. Az ujongatónak öröm
szava: *ijju!*

2.) *Bánatot tészén: jaj! ó! óh! vaj!*
(ebből lön *vaj-ha!* *vaj-mi!* melyly egygy-
ez ezen ígével: *fáj nékem*) *ah!*

3.) *Tsudálkozó közbe-vető: ejnye! jéh!*
hm!

Jegyzet. Ezen utolsó tsudálkozó szót
szájunk bé zárva, tsak az orrunkonn szokt-
tuk ki-ereszteni, és dunynyogva ü hang-
onn meg-húzni, melylyet igazánn ki sem
írhatni, valamint ki nem írhatni az eger
szót, midönn a' matskát hívánn így szól-
unk: *tzitz!* az utánn öszsze húzvánn ka-
rikába ajakainkat füttyölöleg az eger' *tzitz-*
egését követjük ajakainkkal.

4.) *Sürgetők, és biztatók: no! no sza!*
no tsak! utztzu!

5.) *Irtódzók: pih! piha! ehe! ú!*

6.) *Mútatók: lám! la! (lám lássam-
ból, la lássa ígéből vagy on meg-rövidítve,
mint né, nézzedből, hé hallod é szólásból)
ne! a! (meg-rövidültt ebből la! p. o. heg-
edülnek a! (en! fidibus canunt.)*

Jegyzet. *Ne* mútató szótska viszzájára
egygyez ezen Diák *Interjectióval:* *en! ne*
szóval mondják ezeket-is: *ne tek!* ez meg-

rövidültt ebből: *ne nektek* (en! vobis) *ne sze!* ez helyett *ne tsak!* *ne tek-sze* (az az ne nektek) *netek-sze* szolásból Metathesis-sel mondják a' Hegyalján: *nesztek.*

7.) *Hallgattatók.* Tsitt! patt! ha-ha! vagy hallga!

8.) *Kívánók:* óh! ah! bár-tsak! vaj-ha! éj-ha! héj-ha!

9.) *Gúnyolók:* bezzeg! hogy már! tity-toty!

10.) *Kétkedők:* talám, talán, (meg-rövidítve tám, tán, meg-kettőztetve *talán-tán*) igyold, együld, igyók! p. o. mondják a' Hegy-alján: A' vermek-közé ne menj; meritt igyók a' verembe esel.

11.) *Hívást, vagy szólítást tévők:* az embert így szólítjuk, a' második személybenn; *hé!* (heus) hé ebből vagyon meg-rövidítve: hallod é? Az oktalan állatok közül, így szólítjuk, magunkhoz hívánn, tsalvánn:

a.) *A' lovat:* *matsi!* Erdélybenn; de Magyar Országbann ne! ne!

b.) *Borjút:* *prütsi!* Erdélybenn; de Magyar Országbann: *botzi!* vagy *bötzi!* a' mint mondják Pozsony Vár-megyébenn.

d.) *Disznót:* *hötškő!* tsikus! |

e.) *Matskát:* *tzitz!*

f.) *Ludat*. Posony Vár-megyében a'
paraszt aszszonyok így híják: bi! bi! bi-
buskám! Borsodbann: ök! ök! ökötském!
A' Hegy-alján: zsu! zsu! zsuzsukám!
(*bibus*, ez helyett vagyon *libus*, *liba*.)

g.) *Pulykát*: puly! puly!

h.) *Pulyka fiat*: pi! pi!

i.) *Tsikót*: tzirus! tzirus!

k.) *Katsát*: tass! tass!

l.) *Tyúkot*: tyu! tyu! vagy *pite*! *pite*!

m.) *Tyúka fiat*, vagy *tsirkét*: *tzibe*!
tzibe!

n.) *Lúd fiat*, vagy *libát*: *pati*! *pati*!

12.) *El-hajtást*, *El-üzést tévők*:

a.) *Az ebet ezen szóval hajtjuk*: *ki*!

A' Hegy-alján ezt is mondják *tsiba*!

Jegyzet. *Tsiba* nékem *Tolttos* szónak látszik; mert a' *Toltt* így mondja ezt *hibaj*; menj el, menj ki. A' *h* betű a' *ts*-vel néha fel-tserélődik, p. o. *hurok*, és *tsürök* a' köt-éleln. Innét *hibajból* könnyen lön *tsi-baj*, meg-rövidítve *tsiba*. De előttem az *ebet* akar *Tolttúl*, akar *Németül* szólítani nem vétek.

b) *Borjút*: *Ptűrts-el*! Az ólba így hajt-
ják: *Baka be*!

d) *Disznót*: *Huj-ki*! *höts-ki*! *kuss*!

e) *Lovat*: *tzo*! *hi*! *hot*!

- f) *Ludat*: vezs! huts! pezse!
g) *Matskát*: katz! piszsz!
h) *Katsát*: tass-el!
i) *Tyúkot*: Hess!
k) *Ökröt*: Haj! töledre hajtják *tsá* szóval, hozzádra pedig *ptrük* szóval. Hátra hajtják *hők* szóval; végre meg-állítják *há* szóval.

ÖTÖDIK RÉSZ,
SZÓ-HELYHEZTETÉS.

Valamint az előbbi 4-dik Részt, úgy ezt is a' Beszéd' nyoltz részére nézve nyoltz tagra osztom-fel; de először szólok

A' Szók' el-helyeztetéséről általjábann.

Helyesenn írja Pápai Sámuel (Magy. Lit. 76. §.) hogy ha bár a' szók magakbann külön-külön véve meg-határozott, 's világos jelentésűek is; de ha nintsenek egygy mással össze függőleg el-helyeztetve, hanem minden rend-szer nélkül tövel hegygyel vagynak össze hányva; — úgy nem válik belőlök értelmes mondás, p. o. ha ezen Diák szerkeztetést (Constru-

ctio), és mondást: *Voluit ad literas meas pecuniam pater dilectus meus per Postam mittere mihi*, ilyly diákos renddel tennökki magyarul: *akart levelemre pénzt atyám kedves az én postánn küldeni nékem*; ennek a' szerkeztetésnek sem füle, — sem farka nem lenne. Mertt észre kell venni, hogy a' régibb nyelvekbenn, valamint a' Görög-benn, és Diákbann a' szókat akár hogy előre, vagy hátra, öszsze vissza helyheztetni lehet, annélkül, hogy a' rendnek ilylyen változtatása érthetelenséget okozna a' beszédbenn, — a'vagy a' nyelv' természetét meg-sértené, p. o. a' Diákbann: *Hominis voluntas, vel voluntas hominis est mutabilis. Magnae eruditionis vir, vel vir magnae eruditionis, vel vir eruditionis magnae. Qualem librum legisti heri? vel heri legisti, vel qualem heri librum legisti?* 's a' t. Ezek mind egygyre mennek, 's az ilylyetén változtatás olyly igen uralkodik a' Diák nyelv-benn, hogy akar-melyly diák munkábann is, kiváltt képen a' Poétáknál minden keresés nélkül azonnal szemébe ötlük az embernek. A' mü magyar nyelvünk nem enged meg a' szók' rendjének ilyly akarat szerént való változtatását; mertt így érthetetlen lenne a' Magyar beszéd. Ennél

fogva hogy ki-ki meg-értse beszédünket, szükséges a' szókat jó rendbe szedve úgy helyheztenni, hogy azokból értelmes mondasok kerekedjenek. — Mikoronn már a' szókat egygy mással úgy szerkeztetjük egygybe, hogy beszédünket világosan meg-érthetjük, ezt a' mőndást *Szók' el-helyheztesésének* (Syntaxis) nevezjük, 's minden külön vett szónak ilylyetén egygybe illesztését, vagy össze igazítását különös nevezettel *Szerkeztetésnek* (Constructio) mondjuk. A' magyar szók' ilylyen szerkeztetésének módja, a' menyinyihen köz más nyelvekkel is, arról itt szükségtelen lenne értekezni; tsak azt tekintsük-meg, a' mi itt is a' magyar nyelvnek tulajdona, vagy tulajdon különbségei között is tsak azt, a' mi nagyobb figyelmet érdemel. — A' Beszéd' nyoltz részének egygyenként való el-helyhetéséről, s azokkal való helyes élésről szólok a' következő nyoltz tagbann, végre pedig a' kilentzedikbenn megmondom: összeseségesenn, és a' beszéd' folyamatjábann a' beszédnek nyoltz részét, hogyann kellessék el-helyheztenni?

I. T A G.

A' Név-szókkal való helyes élés.

1. §. A' ragasztékos Név-szókkal való helyes élés.

Jegyzet. Nem történik több rendetlenség a' Magyar Beszédbenn, mint az íg-hajtogatásbann, és a' ragasztékos nevekkel való élésbenn, úgy hogy helyesenn mondja Tsétsi János: (in obser. orthogr. Grammaticis de vocibus compositis Reg. 7. pag. 10.) *In suffigendi modis erratur etiam a doctoribus*, még a' magyar Nyelv-tanítók is sokann hibáznak a' ragasztékos szókkal való élésbenn. A' mint maga is Tsétsi János Tanító létere mindjártt ezen szavai után hibáz, azt tanítván, hogy így kell szólani: *UraK szolgáljok, Angyalok seregek, Juhok nyájok*, nem pedig így: *UraK' szolgálja, Angyalok' serege, Jukok' nyája* (*Dominorum servus, Angelorum exercitus, ovium grex*); mertt úgymond *szolgálja, serege, nyája* — egygyes számbann vagyonn mondva; *UraK, Angyalok, Juhok* pedig a' többesbenn. De hogy az ilylyen szólás: *UraK szolgáljok, Angyalok' seregek, Juhok nyájok, Szentek életek, Magyarok Istenek* 's t. eff. rosszsz, és helytelen szólások, igen szépeann meg-mutatá Pápai Sámuel Magy. Literatúrájábann. Veszprém 1808. I. Köt. 231. lap. 's a' t. Hanem ő is Tanító létere nagyonn bukék a' 106. laponn azt írván, hogy az ilylyen mondás: *Seregeknek UraK,*

Magyaroknak Istenek, Vármegyéknek dolgok s t. eff. rossz szólas lenne; pedig az ilylen szólast maga is jóvá hagyja Literatúrájának 199, és 200-dik lapján azt tanítván, hogy „mikor a' bíró több; a' bírtt dolog pedig tsak egygy, annak Ragasztékjai: nk, unk, ünk, tok, tek, tök, ok, ek, ök. Ha mind a' bíró, mind a' bírtt dolog sok, annak Ragasztékjai: ink, itok, itek, ik.“ Ezeket szóról szóra így adja elé Pápai Sámuel. Ezekből az értelmes ember egyebet nem hozhat ki, hanem hogy ezen régula szerént vagynak ejtve az ilylyetén mondások: Seregeknek Úrok (Dominus exercituum) Vármegyéknek dolgok (labor Comitatum); — mertt ezekbenn a' bíró dolog (possessor) tudni illik a' Seregek, és Vármegyék, többenn vagynak, a' bírtt dolog pedig (res possessa) tsak egygy: az úr, és dolog, akkoronn tehát a' 3-dik személybenn ok, ek, ök a' Ragaszték az ő törvény szabása ként. Tehát a' seregek, és Vármegyék mellé ok Ragasztékot, vagy név mássát tévén, és mondván: Seregeknek Úrok, nem Ura, és Vármegyéknek dolgok, vagy Erdélyiesenn dolgok, és nem dolga, régula szerént tselekszünk. Hát régulásonn szólni rossz szólas? Hibáz Káldi György a' Biblia fordításábann, a' Vulgátának ezen szavait: Opera illorum sequuntur illos Apoc. 14. v. 13. így fordítván: az ő tselekedetek követik őket; mertt az ő tselekedetek, annyit tézen, mint opus illorum, hanem így kellett fordítania: az ő tselekedeteik, a'

mint helyesenn észre veszi Tsétsi az említett helyenn mondvánn: *opera hominum, embereknek tselekedeteik, nem pedig tselekedetek, mertt embereknek tselekedetek, vagy inkább tselekedetök, egygy tselekedetet jelent.*

Igy Káldi gántsosann fordítja Luk. 16. 29. ezen szókat: *habent Moyssem et Prophetas* ekképenn: *Vagyon Mojsesek, és Prófétájok, mertt vagyon Prófétájok anynyit téssen; habent Prophetam, hanem kelle fordítania: Prófétájaik, vagy meg-rövidülve: Prófétájik. Ezen szent szókat is: Dominus Deus Patrum vestrorum* 1. Mós. 2. v. 15. nem jól fordítja így Káldi: *A' ti Atyáitoknak Ura Istene; mertt anynyit téssen: Dominus Deus Patris vestri.* Már a' 16-dik versbenn más képen fordította ezen szavakat: *Dominus Deus Patrum vestrorum, így t. i. Atyáitok Ura Istene.* Azért bölsenn írja Tsétsi az említett helyenn. „*In his suffigendi modis utinam majorem attentionem tam loquentes, quam scribentes adhiberent; male enim a pueris asvetisæpius, quam credere fas sit, erratur etiam a doctoribus.*“ *) *Hogy tehát leg-alább a' tudós Magyarok ezenn túl Nyelvünk ellen vétsenek, szükséges okosann meg-hat-*

*) Még eddig nagyobb *Doctor* a' Magyar Nyelvbenn nem vala, mint Révai Miklós, s még is hibázott Tanító létére így írva: *a' Magyarok paizsok.* *Propos. ex L. H. 1804. In mart. p. 32.*

ározni, és meg-állítani a' ragasztékos név szókkal való rendes élés módját. — Erről légyenek ez következő szabások :

I. S Z A B Á S.

Ha mind a' bíró, mind a' bírtt dolog tsak egygy, akkoronn az egygyes számú Ragasztékok járúlnak a' név mellé, azon szerént a' mint meg-mondám a' Ragasztékokról való Tanításbann (4. Rész. 2-dik Tag. I. Fejezet II-ször ragasztékosann) p. o. az ő ház-*a*, a' te ház-*ad*, az én ház-*am*, az ő vér-*e*, a' te vér-*ed*, az én vér-*em*, az ő kard-*ja*, a' te kard-*od*, az én kard-*om*, az ő elmé-*je*, a' te elmé-*éd*, az én elmé-*m* 's a' t. Észre kell venni, hogy a' melyly név szók a' 4-dik Ejtésbenn, a' húzást elvesztik, azok a' Ragasztékokkal is elvesztik, p. o. tűz, tüzem, tüzed, tüze. 's a' t.

II. S Z A B Á S.

Mikor a' bírtt dolog tsak egygy; de a' bíró több, akkortt a' ragasztékatlan névhezz ezen többes számú személyi név' mássai jönnek: *ők*, *tek*, v. *tők*, *mük*, némi változással, a' mint meg-mondám a' Ragasztékokról való említett tanításombann, p. o. az ő *ősök* (avus illorum,) a' ti *östök* vagy *ösötök* (avus vester) a' mü *ösünk*: avus

noster (hajdann ősemük, az utánn ősumk, ma ősunk), az ő várak (illorum arx,) a' ti váratok (arx vestra,) a' mü várunk (hajdann vármuk, várumk.) *Ők* gyakrann *ek* re változik, p. o. az ő kezek, Juhoknak nyájak, grex ovium. Vagy meg-rövidülve: juhok' nyája. *)

B. *A' többes számú dolgokról.*

III. S Z A B Á S.

Mikortt a' bírtt dolog több; de a' bírót csak egygy, akkoronn a' 3-dik személybéli ragaszték utánn, az az *a*, vagy *e* utánn többes számú bírtt dolgot jelentő *i*-betű következik, p. o. ehhez: háza, kardja, keze, *i* jövőnn, lészen: házai, kardjai, kezei, 's ebből egygy harmadik bíróhoz tartozó több számú dolog lészen, p. o. Péternek házai, kardjai, kezei (Petri plures domus, gladii, manus.) A' 2-dik személybenn az *i*-utánn *ad*, *ed* Ragaszték jö, p. o. a' te házaid, kardjaid (tuæ domus, tui gladii.) Az 1-ső személybenn az *i*-utánn *am*, *em* Ragaszték ragasztatik, p. o. az en házaim,

*) Nem jó tehát juhoknak nyája, Uraknak Ura 's t. eff. még roszzabb: juhok' nyájak vagy nyájok, Angyalok' seregek, urak urok, 's t. eff. Lásd a' jegyzeteket.
kardjaim,

kardjaim, kezeim, (meæ domus, mei gladii, meæ manus.)

IV. SZABÁS.

Ha mint a' bírt dolog, úgy a' bíró több, akkorra a' III-dik Szabásbann említett egygy bíróhoz tartozó több bírt dolgot jelentő 3-dik személybéli ragasztékos névhez járúlnak a' többes számú személyes név-mássai: *ők, ek, tek, tők, miük* olyly változással, minemüvel a' II-dik szabás tartja, p. o. ehhez: *házai, kardjai, kezei*, az említett név-mássai a' megmondott képen járúlván, leszen a' 3-dik személybenn: *házaik, kardjaik, kezeik*, ez helyett: *házai-ak, kardjai-ak, kezei-ek*, melylyeket a' szokás így rövidít: *házaik, kardjaik, kezeik* (valamint régulásabb mondani: *Pestiek*, mint *Pestik*, *Budaiah*, mint *Budaik* 's t. eff. úgy régulásabb lenne *házai-ak, kardjai-ak, kezei-ek*, ha a' közönséges Nyelv szokásnak úgy tetszenék.) A' 2-dikbann: *házaitok, kardjaitok, kezeitek*. — Az 1-söbenn *házaink, kardjaink, kezeink* (hajdann: *házaimuk, kardjaimuk, kezeimük*, azután *házaimk 's a' t.*)

Jegyzetek.

1.) A' II. Szabásbann meg-mondottam, hogy *ak, ek, ok* járúl a' 3-dik személybenn a' névhez, p. o. az ő várak, (arx illorum, vel arx sua) *ösök* (avus suus, vel avus illorum). Innét meg-ítélhetni, hogy *Pesti Gábor* újj Testamentomábann Béts 1536. ezen szavak: *vere et tu ex illis es.* Math. 26. jól vagynak így fordítva: *byzon tys ew feleek wagy*, régi roszsz ortografiával. De ezt Sándor István *sokféle* nevű könyvének 5-dik Darabjábann a' 148-dik laponn hibásann így fordította, a' mai írás módjára: *Bizony te is ő félek wagy*. Hogy ez gántsos, önnét meg-tetszik: mertt ezen szólás: *ő félek a' többes számbann wagyon*, mint p. o. *jó félek*; *te* szó pedig az egygyes számbann áll, így tehát ez: *te ő félek wagy*, nem jó szerkeztetés lenne. Tehát így kellett volna Sándornak a' mai ortografia szerént írnia: *Te is ő féleek, wagy ő félejek, wagy ő félejek wagy*. Ez már az egygyes számbann wagyon, mint mikor mondom: *te is az ő emberek, wagy emberök wagy* (etiám tu illorum homo es.) Magyar Országbann az *ak* helyett jobbára *ok*-kal élünk a' vastag hangúakbann, p. o. az ő házok, az ő kardjok, (domus eorum, gladius illorum) a' vékony hangúakbann pedig *ek*-kel, p. o. az ő kezek, az ő földjek (illorum manus, terra.) De Erdélybenn *ok* helyett *ak*, és *ek* helyett *ök* tétetik; sőt még a' Magyar Országi tudósok-is élnek

ők-kel, a' mint ezt példákkal meg-mutatathatni. Így 1.) a' tudós Erdélyi Magyar Nyelv művelő Társaság' munkájának első darabjában, melyet Szébenben nyomtatának 1796-ban a' 15. lapon így ír a' Tudós Társaság: — „A' Görög Nyelvet egygy Homérus, és Démosztenez, a' Rómait egygy Virgilius, és Tzitzeró hasonló nagy embereknek halhatatlan munkájik emelték dicsőségök' tetejére, a' kiknek tollakat soha egygy Görög, és Diák nyelv művelő társaság sem vezérelte.“ *Kiknek tollakat* (quorum calamum) nem mondja tollakat. 2.) a' 37. lapon: *név-más utánna*, nem pedig utánna. 3.) a' 135. lapon: *szavak bé vehető emberektől hallottam*, nem pedig *szavok*. 4.) a' 162. lapon *szavak* bé vehető emberek. 5.) 173. lap. a' gabonának, és konyhára szükséges dolgoknak *árak* igen fel-hágott (pretium frumentorum.) 6.) a' 186. lap. a' Diplómának nagy hasznak vagyon 7.) 220. lap. melyeknek *oltalmak* alatt koldúlnak, 8.) 252. lap. vitéz rendeknek *tagjak*. 9.) Sz. Páli Gram. a' 74. lap. az ő *akarata*. 10.) Ezt bizonyítja a' Debr. Gram. is a' 71. lapon. Nyelvünknek természetével nem is ellenkezik a' többes *ak* Ragaszték, úgymond a' Debr. Gram. a' 73. lap. noha magának ellene mond a' Debr. Gram. az 59. lap. így írva: nintsen *ak* Ragaszték Nyelvünkben, hanem *ők*. Hogy helyesebb *ak*, mint *ők*, az is bizonyítja, hogy a' régiek, a' kik még nem restelték egészen ki-

mondani a' többes számú ragasztékokat, vagy is ragasztékul lévő név-mássait így írnak: *adnájak, adájak, akarnájak*, a' mint a' ragasztékos íge' hajtogatásról megmondám a' 6-dik Jegyzetbenn, és a' bizonytalan üdö béli Részesülökhöz is *ak*, nem *ok* Ragasztékot tőnek, p. o. *bízájak*, nem *bízájok* a' mint a' 4. Rész. IV. Tagjábann e betű alatt megmondottam. *) A' vékony hangú név-szókkal pedig ezen állapotbann élvénn *ok*-öt, nem *ek*-et téznek az Erdélyiek, és a' tudósbb Írók, p. o. az ő *ösök* (illorum avus) nem *ösek*, az ő *süök*, vagy *süvök*, nem *süek*, vagy *süvek* (levir ipsarum, nempe feminarum) *kendőjök*, *kürtjök*, az ő *Istenök*, az ő *szemök* láttára. **) És ez hogy helyesebb, onnét meg-

*) Lásd a' IV. Rész. Elő-isméreték 2. §. B. 6. szám. A' melyly vastag nevek az egygyes 4-dik Ejsésbenn *at* és a' Többesnek 1-ső Ejtésébenn *ak* végezetet kívánnak, úgy mint melylyek a' gyök-érbéli húzást el-vesztik ezen esetekbenn, azok a' közönséges Nyelv szokás-ként *ok*, nem *ak* ragasztékot vesznek-fel, p. o. az ő urok: illorum Dominus, s' a' t. nem az ő *urak*; mertt *urak Domini* in nominativo plurali. Így bogarok, mozsarok, fonalok, hidjok, kosarok, kanalok, lovok, madarok, nyarok, nyíllok, rúdlok, szamarok, poharok, lúdlok.

**) Így él evvel a' mű Magyar Tzitze-

tetszik; mertt ez által különbböz a' ragasztékatlan vékony hangú neveknek többes első ejtésöktől, p. o. *bűnek* (peccatum) *bűnök* (peccatum illorum), *Istenek* (Dii) *Istenök* (Deus illorum); *szemek* (oculi) *szemök* (oculus illorum): *Káldi* is így ír Jerem. 9: 8. *Az ő nyelvök álnokságot szólott.* Nem írja: az ő nyelvek. Így *Jahab* Lev. 3: 3. *Ha a' lovaknak szájokba zabolákat vetünk, egész testöket vezetjük.* Nem írja: *testeket 's a' t.* A' hol nintsen semmi kétes értelem, ha mindjartt *ök* helyett *ek*-et teszünk-is, ott el-türhetni az *ek* et. *Pápai Sám. Magy. Lit.* a' 338. laponn, hogy különbböztesse a' ragasztékos nevet a' ragasztékatlantól, az *ek* mellé inas betűt tön, így írva'n a' nevezett helyenn: A' Gothok az újj földönn *le-telepedéssek végett* (ez helyett: *le-telepedésök*) így, az *ő Istenjek* (Deus illorum). Így különbbözteszik-meg a' vastag hangúakat-is inas betűvel némelylyek, *ök*, és nem *ak* ragaszték mellett is, a' ragasztékatlan név' többes első Ejtésétől, p. o. az Oroszoknak velünk lészen *Karátsonjok*: *nékjek* nintsen *aszszonyjok*, *asztaljok*, *borjok*, *lábjok*, *Királyjok*. Ugyan ezt javallja *Tsétsi* is (de vocibus Compositis Reg. 8) azt mondva'n; hogy így kell írni: *Királyjok* (Rex eorum) hogy különbbözjön ettől: *Királyok*, *Reges.* *)

rónk-is *Pázmány Péter*. Lásd *Kalaúzának* elől járó *Levelét*.

*) *Ámbár* meg-engedem, hogy *Tsétsi*

2.) A' név-szók' birtokos szerkeztetésében mindenkoronn *k*-val, az az *ak*, vagy *ök*-kel teyük-ki 1.) az *egygy dolgot*

javallása ként ez a' szólás: *Reges*, Királyok, különböztessek-meg ezen birtokostól: *Rex eorum*, nem helytelen így írni: *Királyok* p. o. a' Zsidóknak *Királyok*; de még is helyesebb lenne Erdélyi módra így írni: *Királyjak*, a' feljebb meg-mondott okokból, leg-inkább pedig a'hol a' jottával nem lehet különbséget tenni. Nem lehet pedig ezen különbséget tenni, ha az egygyés 3-dik személybeli ragaszték maga mellett meg nem szenved a' jottát, p. o. *száma*, nem *számja*, *Istene* nem *Istenje* 's t. eff, tehát a' többes bíróságban, de egygyes birtokban nem mondhatni *Istenjek számok*, le-telepedések. Hibázott tehát Pápai Sámuel az említett helyenn írván: le-telepedések, *Istenjek*. Jobban írta volna: le-telepedések, *Istenök*. — Lám Pázmány sem írja *Imádságos Könyvében* a' 167. laponn. A' *Prófétáknak* dítseretes *számok*. hanem írja *Prófétáknak számok*, noha helyesebbenn írta volna: *számak*, mint *számok*. 4. Rész. 1. Tag. I. Fejezet 4. Jegyzet. Es IV. Előisméreték 2. §, B, 6-dik szám a' végről vételől. Így hasonló képen, mivel nem mondjuk: *lábja*, *borja*; (*vinum ejus*) mertt *borja* anynyi, mint; *vitulus ejus* (*borjúból*) asztalja, aszszonyja 's t. eff.

tévő ragasztékos szót, valamikoronn a' bíró szó a' többes számbann áll; de egész-
 enn meg-tsonkúlatlanúl, meg-rövidülés-
 nélkül a' 3-dik ejtésbenn lévén, p. o. szent-
 eknek életök, katonáknak sátorak, Magy-
 aroknak Istenök, Uraknak Urak, Királyok-
 nak Királyjak. (Lásd leg-közelebb a' II.
szabást.) Így élttenek az ilylyenekkel a'
 mű öseink-is, a' mint ezt sok példával biz-
 onyítja, és erősíti Révai Antiquit. §. 179.
 Így Telegdi 2. Rész. 50. lap. „Az útonn
 járóknak jó úti társok, a' betegeknek or-
 vasok, a' nyomorúttaknak oltalmazójok,
 a' szomorúaknak vigasztalójok, a' tudat-
 lanoknak tanétójok, a' mű édes Jésusunk
 (itinerantium bonus comes, ægrotantium
 medicus, afflictorum defensor, mæstorum
 consolator, ignorantium doctor est dulcis
 Jesus noster) — És Pázmány Imádságos
 Könyvébenn a' 167. laponn: *téged az Apos-
 tolok*nak ditsőséges karok, *téged a' Prófétáknak ditséretes számok* (te gloriosus Apo-
 stolorum chorus, te Prophetarum laudabi-

hanem: lába, bora, asztala, aszszonya,
 azért nem mondhatjuk Pápai Sámuel
 ként: lábok, borok, asztalok, aszszony-
 yok, sem Erdélyi hangonn: lábok, bor-
 yok, asztalok, aszszonyok, — hanem:
 Magy. Or. szokás-ként: lábok, borok,
 asztalok, aszszonyok, Erdélyi-ként ped-
 ig: lábok 's a' t. Hanem mivel mondjuk
 Királya, és Királyja, úta vagy útja, azért
 jó Királyok, vagy inkább Királyjak 's a' t,

lis numerus.) És Káldi Jak. 3: 3. A' lovaknak szájakba zabolákat vetünk 's a' t. *)
 2.) Hasonlóképen *k*-val tegyük ki a' több dolgot *tévő* ragasztékos szót is, a' midőnn a' bíró szó a' többes számbann áll a' 3-dik ejtésbenn, a' leg-közelebb említett IV. szabás szerént, p. o. embereknek házaik, katonáknak kardjaik, és kezeik. Mind azon által meg-kell vallani, hogy ezen meg-magyarázott régula ellen a' különbbenn derék írók-is sokszor vétettek így irván: Zsidóknak Királyja, Menynyeknek Országa, Egeknek Ura, mindeneknek szemei, a' régi íróknak fordításábann, az ő munkájiknak leg-jobb ki-adásával kell élni: melylyeket jobbann mondanánk ekképen: *Zsidók' Királyja, Menynyek' Országa, Egek' Ura, Mindenek' szemei, a' régi írók' fordításábann az ő munkájik' leg jobb ki-adásával kell élni*; †) mertt 3.) A' nevek' olyly birtokos szerkeztetésébenn, mikoronn a' ragasztékos szó egygy dolgot tészon; a' bíró szó pedig a' többes számbann vagyon, de meg lévén tsonkítva, az az nem a' 3-dik ejtésbenn, hanem az 1-sőbenn hagyatván, akkoronn nem engedtetik tenni a' *k*-t (melyly *ak*, *ök*-ből lön meg-rövidülve) a' ragasztékos szóhoz

*) Lássd Sz. Páli Gram. pag. 196. Reg. V. Tsétsi de recta loquendi ratione Reg. I.

†) Ezen régula ellen vét Sz. Páli. Gram. pag. 196. Reg. VI. Kardos Adorj. p. 89.

p. o. nem illik így szólani: *Zsidók' Királyok, Menynyek' Országok, Egek' Urok, mindenek szemek,* régi írok' fordításakbann az ő munkájik' leg-jobb ki-adásakkal kell élni, nem képes *Tsétsi* szerént így szólani: *Urak' szolgájok, Angyalok' seregek, Juhok' nyájok* (Lásd feljebb 5. Rész. 1. Tag. 1. §.) nem lehet mondani a' Magyarok' Istenek, Vár-megyék' dolgok, a' szomszédok' ökrök, a' neimesek' fegyverek, 's t. eff. mertt 1.) ezeket a' mondásokat kettős értelembe vehetik a' hallók, ezt a' mondást: a' *Magyarok' Istenek*, arra is értheti valaki: *Hungari sunt Dei, a' szomszédok' ökrök:* vicini sunt boves 's a' t. de ha így szólunk: a' *Magyaroknak Istenök, a' szomszédoknak ökrök,* vagy ökreik, semki balra nem magyarázhatja, hanem így érti: *Hungarorum Deus, vicinorum bos, vel boves.* Mertt 2.) *Tsétsi* János előtt, kinek Grammatikai Jegyzéseit leg-először Lötseñ 1708-dikbann nyomtaták-ki, soha semki a' Magyarok közöl ilylyen fele mondásokkal: *Urak' szolgájok, Angyalok' seregek, Juhok' nyájok, Szentek' életek* 's t. eff. nem élt, sem semki a' 15, 16, 17. századbann a' Magyar írásokbann efféléket nem talál: noha talál ilylyeket: *Uraknak szolgájok, Angyaloknak seregek, juhoknak nyájok, szenteknek életek* 's t. eff. a' mint meg-útatám leg-közelebb a' 2 dik' Jegyzetbenn, tsakja' 18, és 19. századbéli némelyly Írók bann találjuk az ilylyen mondásokat, a' kik *Tsétsi* után, mint *bogár* után, indúlván, tévely-

gésbe vitetének, melyly féle mondásokat, mint Nyelvbéli eretnekséget, úgy kell tekintenünk; mivel hogy a' közönséges Nyelv szokással ellenkeznek, Nyelvünk járásábann szokatlanok. *) Tebát ha a' *bíró* szó a' többes szám' első ejtésébenn, következés képen meg-rövidítve áll, akkoronn a' *bírtokos* szót is meg-kell rövidíteni, és a' *k*-t belőle ki-hagyni ez képen: a' *régi írók' fordítása'*. Mivel ez szót: *írók'* meg-tsonkítjuk, ez helyett: *íróknak*, ez miatt ez is: *fordítása'* meg-tsonkúlva marad, 's nem kell mondani: *fordításak*, hanem *fordítása'*, és valamint ezen szóbann *írók' a' nak'* ki-hagyatása jeléül *Apostrofust* teszünk, úgy ebbenn-is: *fordítása'* a' *k* betű' ki-hagyatásának jeléül, tegyünk *Apostrofust*; és ezen meg-tsonkított *bírtokos* név, minden nemű hajlításábann, meg-tsonkítva marad, p. o. Magyarok' Királyja, Magyarok' Királyj'é, Magyarok' Királyjának, Magyarok' Királyját, Magyarok' Királyjához, *Magyarok' Királyjai'* (nem pedig Királyjaik) Magyarok' Királyjai-é,

*) Tsuda, hogy Pápai Sámuel ezeket *Kappistáknak* nem nevezte, mivel, a' kik a' ragasztékos ígéket a' 3-dik személybenn a' vastag hangonn *j* inas betűvel írják, mint: *adja*, *látja*, *húzza*, nem pedig az ő inye, kénye-ként: *adgya*, *láttya*, *húzza*, azokat *jottistáknak* nevezte. De meg-felelék erre Szó-könyvem' I. Tsomójának végénn, a' meg-szerzésbenn.

Magyarok' Királyjai'nak, Magyarok' Királyjai't. — *Apostolok' tselekedetei' könyvé'* (Liber actuum Apostolorum) Apostolok' tselekedetei' könyvének első részében, Birák' könyvébenn, Királyok' könyvébenn, Pelda beszédek' könyvébenn. 's t. eff. Még eddig semki Apostrofussal nem írta az ilylyen szerkeztetésbenn a' birtokos nevet, ámbár avval írta a' bíró nevet, mivel még eddig semki világosságra nem hozta, hogy effélékbenn: *Zsidók' Királyja', Szentek' élete' 's a' t. Királyja, élete* meg-rövidültt szók lennének, ezek helyett: *Királyjak, életek*, hanem gántosann azt gondolták, hogy ezekbenn az *a, e* egyges számú 3-dik személybéli Ragaszték, — mint szinte ezen szólásbann; *Israel' Királyja, ember' élete 's t. eff. *)* — A' Diák egyenlőképen *Rex* szóval mondja ki ezt is: *Rex Judaeorum*, ezt is; *Rex Judaei*; — de a' Magyar tökéletesbbenn más Ragasztékkal fejezi ki a' szólást, — midönn az egygy dolog egygytől bírati, másképen pedig, ha többtől, 's azért ezt: *Rex Judaei* így teszi ki: *Zsidónak' Királyja*, ezt pedig, *Rex Judaeorum*, így teszi: *Zsidóknak' Királyjak*, vagy Erdélyiesenn: *Zsidóknak' Királyjak* (a' mint meg-mondám az 1-ső Jegyzetbenn) vagy pedig meg-rövidítve: *Zsidók' Királyja'*, melyly ezen Erdélyiesből: *Zsidóknak' Királyjak*, vagyon meg-

*) Lásd a' III. Részbenn IV. Szabást. 3. §. B. Jegyz. Ez miatt botlék Révai is.

rövidülve, de így nem *Zsidóknak Királyja*, mertt nem mondjuk a' *Zsidóknak Királyja* vagyon, hanem a' *Zsidóknak Királyjok*, — vagy Erdélyiesenn *Királyjak* vagyon; ha jól lenne mondva ez: a' *Zsidóknak Királyja*, ezt is jól mondanók: a' *Zsidóknak Királyja* vagyon, — így pedig nem szoktunk szólani. *Következtetés*: Tehát tökéletlenül ír a' *Debr. Gram.* a' 47. §. 55. laponn, hogy „a' személyek' többes jegyét a' *k*-t a' ragasztékos nevekből a' 3-dik többes személybenn ki lehet bátrann, és az értelemnek minden hijánossága nélkül hagyni, mikor az előtte való *Bíró* névbenn már ott vagyon a' *k*,” mondám tökéletlenül írja ezt; — mertt tökéletesenn meg kellett különböztetnie ez kettőt: ha a' *bíró* névbenn már ott vagyon e a' *k* betű, 3-dik ejtésbéli végezettel, vagy pedig ennélkül; mertt ha ott vagyon a' *k*, *nak*, vagy *nek*-kel, akkor nem mondhatni, hogy a' *k*-t ki lehet bátrann hagyni, a' mint megmutatám a' 2-dik Jegyzetbenn. Ha pedig *nak*, *nek* nélkül vagyon ott a' *k*, akkorona nem helyesenn mondjuk, hogy ki lehet hagyni a' *k*-t a' birtokbann, hanem mondanunk kell: hogy épenn ki kell hagyni, — rossz lenne ott hagyni, — a' közönséges nyelv-szokás ellen vétene a' ki ott hagyáná, és így szólana: *Zsidók' Királyjak*, vagy *Zsidók' Királyjok* 's t. eff. — Tehát esmég gántsosann ír a' *Debr. Gram.* az 56. laponn ezképenn: „Ha szintén azért hibázásnak nem lehet is egészen mondani az

efféle szólásokat: *Seregeknek Urok, Királyoknak Királyjok*; de mivel gyakorta homályos, és kettős értelmet okoznak - - jobbleszen ki-hagyni a' *k-t* a' harmadik személynél lévő ragasztékos nevekbenn, valahányszor az, az előttök lévő nevekbenn fel-találtatik.“ Mondám, ezeket gántossann írja: mertt az nem való, hogy az efféle szólások: *Seregeknek Urok*, vagy Erdélyiesenn: *Urok, Királyoknak Királyjok*, vagy *Királyjak* gyakorita homályos, — és kettős értelmet okoznának; mertt maga szája' vallása a' Debretzeni Grammatikának, az 55. laponn, hogy „homályosok, és kettős értelműek az efféle szólások: a' *katonák' fegyverek*, mivel ez ezt is teheti: *milites sunt arma*, a' *katonák' fegyvereknek élek*, ez ismét ezt is teheti: *milites sunt acies armorum, Magyarok' Királyok*, ezt is teheti: *Hungari sunt Reges*.“ — De ezen szólás: *Seregeknek Urok, Királyoknak Királyjok*, nem hasonló ezekhez: a' *katonák' fegyverek*, a' *katonák' fegyvereknek élek*, — *Magyarok' Királyok*; mertt ezekbenn: *katonák' Magyarok' a' nak* ki vagyon hagyva, meg-tsonkúltt szók; amazok pedig: *Seregeknek, Királyoknak* a' 3-dik ejtésbenn vagynak, és ha az elé-adott regulák szerint ezeket így mondjuk: — a' *katonáknak fegyverek*, vagy *fegyverök*, a' *katonák' fegyverének éle*, azonnal el-oszlik minden homály, és ezeket tsak a' sültt bolond magyarázhatná így: *milites sunt arma, milites sunt acies armorum, Hungari sunt Re-*

ges. Azért valamint *Káldi a' Vulgáta'* fordításában a' *Krisztus' keresztjének* mutatóját: *Rex Judaeorum*, jól fordította a' 3-dik Jegyzetem szerint: *Zsidók Királyja'* vagy *Királya'*, úgy *Károlyi Gáspár* is a' *Ref. Bibliában* jól fordította 2-dik Jegyzetem-ként: a' *Zsidóknak ama' Királyjok*, noha *ama'* szóval el-maradhatott valn. *) Tehát hibáz *Tsétsi* (de vocibus comp. R. g. 7.) azt írván, hogy így kell szólani: *juhok nyájok*, nem *nyája*. Tehát hibáz *Sándor István Sok-féléjének* 10. Darabjában a' 73. lapon ezen szólást: *Szent-k' hegedűje'* Grammatikus véteknék mondván, és azt állítván, hogy így kellene mondani: — *Szentek' hegedűjök*. Tehát hibáz *Páriz Pápai*, vagy *Bód Péter*, annak ki adója a' *Szebeni 1767-diki ki-adásbann* a' 601. lapon így írván: *Bestia: Tolvajok' Hadnagyk*, ez helyett: *Had-nagya*, és a' 602. lapon: *Brephotrophia*, *Kis gyermekek' neveltetésekre* rendelt ház, ez helyett: *neveltetésére* (mertt a' *kis gyermekek' neveltetésé'* vagyon jól mondva, — és ez minden hajlításbann meg-marad: *kis gyermekek' neveltetésének*, *neveltetését*, *neveltetésére* — s a' t. a' mint már meg-magyarázám) *Cantucha*, *aszszonyok' rövid palástjok*. *Catubulum*, *barmok' közönség's istállójok*, ez helyett: *istállója'*, és a' 603. lapon: *Székelyek' Ispányok*, *Németek' Ispányok*, —

*) Mertt *ama'* az *Articulus a'* helyett vagyon; a' *Zsidóknak a' Királyjok*.

Szászok' Ispányok, ezen helyett Ispányja'
 's a't. Hibáz Revai így írván: hallatik a'
 gyermekek révások és a' Magyarok' paizsok
 (Propositiones ex Lingva H. Anno 1804.
 in martio pag. 32.) De kérddheti valaki:
 hogyan jöve bé ezen szokás, hogy a' bír-
 tokbann (in re possessa) a' k el-hagyassék
 az efféle szerkezetekbenn: Zsidók' Király-
 ja', Szentek' élete' 's t. eff? Mertt a' meg-
 rövidítések nagy divatbann vagynak a'
 Magyar Nyelvben, a' mint erre számtal-
 ann példát hozék-elé Szó-könyvem' I.
 Tsomójábann az elő beszéd 8. §-benn, így
 p. o. az ilylyen íge hajlításokbann: *adá,*
adná el-marad, vagy inkább belé olvad a'
 Ragaszték; mertt hajdann így mondaték:
adája, adnája, vagy inas *j* nélkül *adaa,*
adnaa, ma *adá, adná* olyly meg-rövidültt
 szó, mint lenne *almá,* ez helyett: *almája;*
 mertt *ada* ragasztékatlanból úgy formál-
 tatik: *adám, adád, adá,* mint *alma* ragaszté-
 katlan névből: *almám, almád, almája,*
 2-szor ő név-mássábann a' 2-dik ejtést így
 kellene egészenni ejteni: *övéje,* a' mint túl
 a' Dunánn Bakony, és Rábtza mellett mai
 napiglan szokásbann vagyón; — még is
 egyébütt meg-rövidítve így mondjuk: *övé.*
 3.) Sok régi könyvbenn *a, e* ragaszték rö-
 vidségnek okáértt el-hagyatik a' több bírtt
 dolgot jelentő *i* mellett, p. o. Isten' Papi,
 Krisztus' Tanítványi, Magyarság' viragi,
 ezek helyett: Papjai, Tanítványjai, vir-
 ágjai, szerelmesim, ez helyett: szerelm-
 eseim. 4.) Magyar Országbann ezen szó:

száj a' ragasztékokkal így meg-rövidül: szám, szád, szánk, szátok, noha Erdélybenn ezt egészenn így mondják-ki: — szájam, szájad, szájunk, szájatok. 5.) Ezek helyett: Istennek dolga, szememnek világa, adjd ide a' könyvem, szoktuk mondani rövidségnek okáért: Isten' dolga, szemem' világa, adjd ide a' Könyvem'. 6.) Sok helyen rövidségnek okáért ahhoz ehhez utóljárónak zz betűjét el-hagyják, 's így szólanak: a' kutyáho' lött. 7.) Ezek helyett: leszen, teszen, veszen, viszen, iszon, eszen, hiszen, sokszor mondják: lesz', tesz', vesz', visz', hisz', esz', isz'. Ezeket *atya*, *apa*, *anya*, *bátya*, *néne*, *ötse*, a' Ragasztékokkal ezképen meg-rövidítjük, *apja*, *atyja*, *anyja*, *bátyja*, *ötsje*, *nénje*, ezek helyett: *apája*, *atyája*, *anyája*, *bátyája*, *ötséje*, *nénéje*. 's a' t. — *A' melyly szókat a' közönséges nyelv-szokás meg-rövidít, a' mint meg-rövidíti, úgy kellazoknak maradniok, — nekünk nem lehet a' közönséges Nyelv' szokása ellen rövidíteni a' szókat, a' vagy meg-hosszabbítani, p. o. mivel a' közönséges Nyelv-szokás ezeket ilyly rövidenn ejti: öt', ap'ja, aty'ja, any'ja, báty'ja, nén'je, öts'je, nem lehet ezeket egészenn ki-mondani így: öte, apája, atyája 's a' t. — Mivel pedig a' közönséges Nyelv-szokás meg-engedi, hogy midönn ezekhez: *atya*, *anya*, *bátya*, 's a' t. a' több birtokot jelentő i járúl, akkoronn a' többes Ragasztékokkal egészenn tsonkálás-nélkül, rövidítés nélkül ki-mondassanak, azért. ez esetbenn nem mondjuk*

mondjuk meg-rövidítve: *atyjaink, anyjaink, bátyjaink, 's a' t. atyjaitok, anyjaitok, 's a' t. atyjaik, anyjaik, bátyjaik*, hanem így mondjuk, az egész gyök-ér szó *atya, anya, bátya, 's a' t. meg-hagyatván: atyá-jink, anyá-jink, bátyá-jink, atyá-jitok, anyá-jitok, bátyá-jitok, atyá-jik, anyá-jik, bátyá-jik, 's a' t.* mintha lenne: *atyájaink, atyájaitok, atyá-jaik, mint ez helyett: szerelmeseink, szerelmeseitek, szerelmeseik, tanítványjaink, tanítványjaitok, tanítványjaik* a' Ragasztékokat meg-rövidítve mondjuk: *szerelmesink, szerelmesitek, szerelmesik, Tanítványink, Tanítványitok, Tanítványik.* Így olvassuk ezeket a' régi Iróknál-is, p. o. Káltibann: *A' ti Atyáitok' Ura Istene* 1. Mós. 2. 16. v. *A' ti Atyáitok* mannat eltenek. Ján. 6. 59. *Atyáink* 1. Mós. 46. R. 34. vers. *Bátyáim, Nénéim.* Jósue 2: 13. Ezék. 16: 45. Botlék tehát Pápai Sámuel Magyar Literaturájábann egygy valakinek hibájúl tévénn ki ez ilylyeten szókat: *atyáink, atyáitok, atyáik, bátyáink, bátyáitok, bátyáik* és azt állítván, hogy kellett volna mondani; *atyjaink, atyjaitok, atyjaik*; mert az egygyes 3-dik személybenn mondjuk: *atyja, bátyja*, nem *atyája, bátyája*, valamint mivel a' 3-dik egygyes személybenn mondjuk: *tsatja, útja, kútja*, a' több-sbenn mondjuk: *tsatjaink, útjaink, kútjaink 's a' t.*

2. §.

A' Magakbann érthető nevekkel való helyes élés.

1.) *Méltóság, hivatal, mesterség név, elejébe tételik a' vezetéknek, Tsászár Bonaparté, Király Zápolya, Fejedelem Rákótzí, Hertzeg Eszterházi, Gróf Andrási, Báró Meskó, Gyenerális Hirtelendi, Kapitány Györi, Had-nagy Jékei, Püspök Zábrátzki, Kanonok Dobronyai, Plébános Hanák, Szólga bíró Jósa, Eskütt Kozák 's t. eff. nem pedig Bonaparté Tsászár 's a' t.*

2.) *A' vezeték név (cognomen), elejébe tételik a' kereszt névnek: p. o. Hunyadi János, Rákótzí Zsigmond 's t. eff.*

3.) *A' kereszt nevet elejébe teszjük a' méltóságot, hivatalt, mesterséget jelentő névnek, a' midönn el-marad a' vezeték név: p. o. Napoleon Tsászár, Mátyás Király, Jósef Nádor-Ispán, Gergely Pápa, Pál Apostol, Pál Mester, János Diák, Illés Próféta, Máte Évangélista 's t. eff. 's nem helyes lenne Tsászár Napóleon, Király Mátyás 's a' t. Azértt ama' régi köz-mondásbann nem mondjuk: meg-haltt Király Mátyás; hanem meg-haltt Mátyás Király, oda az igazság. Más Mátyás Király, más*

Mátyás Kováts. Szent Isván Király, Szűz Szent Kunegundis Királyné's a' t.

4.) A' helységtől való nevezet, (*agnomen*), melyly Diákúl *de* Elöl-járával tétetik-ki, elejébe járúl a' méltósági, és vezeték névnek, p. o. Galantai Gróf Eszterházi (Comes Eszterházi de Galantha.)

5.) Az elő név (*praenomen*) elejébe tétetik a' Kereszt névnek, p. o. Nepomúki János, (Joannes Nepomucenus) Paulai Ferentz (Franciscus a Paula) Almási Nepomúki János, Grof Balassa Paulai Ferentz. Ezekből már következik, hogy valakinek minden tulajdon nevét ki-akarvánu tenni, azokat így kell el-rendelni, p. o. Balassa Gyarmati Gróf *Balassa* Paulai Ferentz (Comes Franciscus a Paula *Balassa* de Balassa Gyarmat) Lindeni, és Bekhajmi Gróf Aspremont Nepomúki János.

6.) Ezeket: *Úr*, *Uram*, *Aszszony*, *Aszszonyom*, mindenkoronn utánnak teszjük a' neveknek, p. o. Bíró *Úr!* (Domine Judex) *Bíró Uram*, *Bíró Urunk*, *Krisztus Urunk*, *Szolga bíró Úr*, *Szolga bíró Uram*, *Plébános Uram*, *Atyám Uram*, *apám Uram*, *tatám Uram*, *komám Uram*, *bátyám Uram*, *sógor Uram*, *ötsém Uram*: *Anyám Aszszony*, *néném Aszszony*, *húgom Aszszony*,

szomszéd Aszszony, Istenem Uram 'st. eff. Tehát nem magyaros, hanem diákos, németes, és tolltos így szólani: Uram atyám, Aszszony anyám, Uram bátyám, Uram ötsém, (merit így ezen idegenek szoktának szólani: Domine parens! Domina mater! Domine frater! Herr Vater! Frau Mutter! Herr Bruder! Pán otzetz! Pány matka! Pán Brát! 's a't.) Lásd a' Debr. Gram. a' 180. lap.

Valamint képtelen: Uram barátom, Uram sógorom, Uram komám, úgy *Uram atyám, Uram bátyám, Uram ötsém*. Valamint képtelen: Úr sogorom, Úr Tisztartóm, Úr bíróm ez helyett: sógor Uram, Tisztartó Uram, bíró Uram, úgy képtelen: *Aszszony anyám*, ez helyett: anyám *Aszszony*: *Aszszony néném*, ez helyett: néném *Aszszony*. Tehát vét Káldi is ezen igéket a' vulgáta szerént *Domine mi Rex* (3. Reg. 1. vers. 24. Jerem. 38: 9.) így fordítván: *Uram Királyom!* ez helyett: *Királyom Uram*, ez Királyom Uram olyly magyaros lett volna, mint: *atyám Uram, komám Uram.* *) De már nagy szokásbann vagy-

*) Egygybe nem szerkeztetve jó ez is: Uram! Királyom! Uram! 's Istenem!

on az úri rendeknél: *Uram Atyám, Asszony anyám*, és evvel a' magyartalan szó-
ással akarják magukat meg-különböztet-
ni a' köz-rendtől.

7.) Egygy személyhez tartozó több
szó öszsze illesztve állvann tsak az utolsó
főbb szót ejtegetjük, p. o. látám második
Jósef Tsászárt, nem pedig: másodikat Jó-
sef Tsászárt, (vidi *Cæsarem Josephum*
secundum). Ez ellen vétenek, a' kik így
szólanak: *Bírák Urak, Szolga Bírák Urak*,
ez helyett *Szolga bíró Urak*.

8.) Mikort két magábann érthető
közöl az egygyik a' bíró, (possessor,) a'
másik pedig a' bírtt személyt, vagy dolgot
(res possessa) jelenti, akkoronn a' mit a'
Diák 2-dik ejtéssel, az az, *Genitivussal*
szokott ki-tenni, p. o. *domus Judicis*, azta'
Magyar Nyelvbenn 3-dik személybéli rag-
asztékkal adjuk-elé így: *Bírónak háza*,
meg-rövidítve: *Bíró háza, Váras' Bírája*,
fiainak házak, vagy házok (Lásd a' rag-
asztékokról való oktatást) Lásd a' Debr.
Gram. 181, és 182. laponn.

9.) Az öszszeséges neveket (4. Rész.
I. Tag. 1. §. A. 3.) egygyes számbann
mondjuk, nem úgy, mint a' Diákok, p. o.
lentsét eszem (*lentes comedo*) *szöblöt szed-*

et (botros, vel uvas colligo) 's a' t. nem pedig a' Diák szerént: lentséket, szőlőket,

3. §.

A' Mással érthető nevekkel való helyes élés,

1.) A' Mással-érthető nevet a' maga magábann érthetőjének köz-vetetlenül (immediate) elejébe szokttuk tenni így: első rész, minden-napi kenyerünk, 's t. eff. — Azonbann mikoronn a' Mással-érthetőbenn a' *vagyon* (est) lappang, akkoronn azt a' Magábann-érthető után teszjük, p. o. az ember halandó (homo est mortalis) ez a' bor jó, (hoc vinum est bonum) 's t. eff.

2.) A' sarkalatos szám nevekre-is különböz nyelvünk más Nyelvektől abbann, hogy az ilylyen nevek tsak egygyes számot kívánnak magakhozz, mivel már az egyges számbann-is többet jelentenek, p. o. a' zab köblének három márjás az ára; nem pedig három márjások. *Két ember méne-fel a' Templomba, hogy imádkoznának.* Káldi Luk 18. Rész. nem pedig két emberek, mint a' Diáknál; *duo homines*, hat lovon jár, nem pedig hat lovakonn. Ennek a' paripának az ára száz forint, nem pedig száz forintok. Ilylyenek ezek az özsze-séges Mással-érthetők-is: (adjectiva colle-

ctiva Sz. Páli Gram. pag. 205.) *minden, sok, kevés, elég, hány? több, temérdek, számtalan, támtalan, az az számtalan, p. o. sok gyermeke vagyon, több szem többet lát, kevés marha, hány forintot nyertté?* Ezekből által láthatni, hogy nem helyes mondás: *Három Királyok' napja, tizen két Apostolok, hét Szentsegek 's t. eff. A' Diákok után vagynak ezek majmolva. Ha Határozók (Adverbia) lesznek-is ezen említett szókból, p. o. hatann, tízenn, elegenn, sokann 's a' t. akkortt-is tsak az egygyes számból lesznek Határozók, nem a' többesből, ez is bizonyítja, hogy ezeket nem illik többes számba tenni; — mertt nem mondjuk: *hatakonn vagyunk, hanem hatann, úgy mint egygyesbenn, sokann vagynak a' hivatalosok, de kevesenn a' választottak, vagy régi módra: önöttek, nem mondjuk sokakonn, kevesekenn. Tehát Káldi igen helytelenül fordította a' vulgáta szavait, Sz. János Jelenéseiből 5. Rész. 8. vers így: A' négy lelkes állatok, és a' huszon négy vének le esének a' Bárány előtt, mindeniknek tztitarájok lévén, és arany tsészejek, rakvák illatokkal, melylyek a' szenteknek imádságok. Itt feles hibát követett-el; mertt így kelle fordítania: a' négy lelkes**

állat, és a' huszon-négy vén le-esék a' Bárány előtt, mindeniknek tztarajai lév-
 enn, és arany tsészéjei rakvák illatokkal,
 melylyek a' Szenteknek imádságaik (vagy
 a' Szentek' imádságai) vétett Káldi Luk.
 10: 24. így írván: *sok Próféták, és Ki-
 rályok akartták látni.* Jobb lett volna: sok
 Próféta, és Király akartta látni, vagy sok-
 ann a' Próféták, és Királyok akartták lát-
 ni. Lásd a' Debr. Gram. 128. §. 187. lap.

3.) Mikoronn egygy mással, és magá-
 bann-érthetõvel más harmadik magábann
 érthetõnek minemúségeit írjuk-le, akkor-
 onn a' le-író Magábann érthetõ (melylyet
 a' Diákok Genitivus, vagy Ablativus ejt-
 éssel tesznek így: *vir magnae eruditionis,*
vel magnus eruditione) ú, vagy ü utól-járót
 vészen-fel a' szónak hang-béli különbb-
 ségéhez képestt, és a' mint meg vagyon
 mondva az utól-járókról adott oktatásbann,
 p. o. nagy tudományú, szép elméjü, eb-
 anyájú 's a' t.

4.) A' Hasonlításnak 2-dik lépését
 (comparativus gradus) nál, nél Utól-járó-
 val, vagy evvel: *mint*, a' 3-dik lépést pe-
 dig evvel: *között* szoktuk egygybe szer-
 keztetni, p. o. hollónál feketébb, vagy fe-
 ketébb mint a' holló. János leg-okosabb

közöttök. — A' 3-dik lépést tehát nem jó *nál, nél*-lel tenni, 's így szólani: mindnyájunknál leg-erősebb, hanem mindnyájunk között. — Ezen említett *nál, nél* utóljáró (melylyről észre kell venni, a' mit feljebb az Utól-járók között róla mondék) ragasztékosann áll elé, midönn *én velem, te veled, ő vele, mi velünk 's a' t.* — vagyon az egygybe hasonlítás, p. o. *Péter okosabb nál-am* (Petrus est prudentior me), okosabb te nálad, okosabb ő nála, okosabb mi nálunk, ti nálatok, ő nálak. — Ezt némelyly gántosann így kettőzteti: *Péter okosabb nálamnál 's a' t.* merit *nál, nél* tsak olyyan utól járó, mint *val, vel,* és úgy fel-veszi a' Ragasztékokat. Tehát olyly képtelen *nál-amnál,* mint képtelen lenne *velemmel,* vagy Palótzosann, és Székelyesenn *velemvel,* ez helyett: *velem,* vagy *rólamról,* ez helyett: *rólam,* vagy *tőlemtől,* ez helyett: *tőlem* — 's több efféle. Azután ha jó szólás lenne ez: *okosabb én nálamnál,* ez is jó lenne: *ő okosabb annálnál;* — merit mind a' kettőbenn tsak *nál* utól-járó vagyon, az egygyikbenn Ragasztékkal egygyyszer. — másszor ragasztékatlanúl a' másik mondásbann pedig mind a' kétszer ragasztékatlanúl. Ezt pedig: *okosabb annálnál a' leg-*

sülttebb paraszt sem mondja, hanem ki-ki így szól: *okosabb annál*. De azt vetheti valaki: hogy *nálam* anynyit is tészen: *apud me, penes me*, — hogy tehát valaki ezen mondást: *Péter okosabb nálam*, így ne ér- tse: *Petrus est prudentior apud me*, azért helyes így szólani: *Péter okosabb nálamnál*. Én erre azt felelem: mikoronn így szólok is: *ez okosabb annál*, szint' ilyly értelmű szólás lehet: *iste est prudentior apud illum*, azért még sem mondja semki ezt így: *ez okosabb annálnál*. Tehat vét Sz. Páli Gram. pag. 206. így tanítván: *tudósabb nálamnál*. Vét Káldi Luk. 14: 8. így írván: Mikor menyezőre hivatol, ne ülj az első helyre, hogy valami-képenn *betsületesebb náladnál* hivatott ne légyen, és Ján. 14: v. 28. Az Atya *nagyobb nálamnál*. *) Azért jól mond- ja Sándor István Sok-féle 7. Darab, 218. lap. hogy ma mondjuk: *nála jobb, szebb, több, mint hajdann nálánál*.

*) Pesti Gábor újj Testamentomábann, Béts 1536. ez helyett: *nálánál*, evvel él: *tölénél*, — p. o. egygy az Isten, és nintsen más ő tölénél. Márk. 12: 32.

II. T A G.

A' Név-mássaival való helyes élés.

I. F E J E Z E T.

A' személyi Név-mássaival való helyes élés.

A. *Én, Te, Ő, Műk, Tik, Ők*-kel való élésről.

1.) Mivel a' Ragasztékok nem egyebek, hanem tsak ezen igen ke vess, — vagy semmi változással a' szó végéhez ragasztott Név-mássai (IV. Rész. II: Tag. I. Fej.) következik, hogy szükségtelen a' ragasztékos nevek' elejébe tenni ezen Név-mássait: *én, te, ő, mű, ti*, — 's így szólani: *én kezem, te kezed, ő keze, ő kezök, ő kezei, ő kezeik, mű kezünk, mű kezeink, ti kezeitek, ti kezeitek*, — hanem elég mondani: *kezem, kezed, keze, kezök, kezei, kezeik, kezünk, kezeink, kezeitek, kezeitek*. — Tsak épen hathatósabbság végett (emphasis) teszjük elejökbe a' Név-mássait, p. o. *én Istenem! én Istenem! Németes, nem pedig Magyaros* így szólani: *Én Uraim!* ez helyett: *Uraim!* — mertt a' Német szól így: *meine Herrn!* Lám! a' leg régiebb Sír-beszédbenn nem mondották:

Látjátok én feleim ti szemetekkel, hanem; Látjátok feleim szemetekkel 's a' t.

2.) A' második személyt jelentő *Te* Név-mássával a' Magyarok azokat az embereket, a' kiket tisztelni akarnak, nem szokták szólítani, noha az Istennel tsak a' 2-dik személybenn szólának. Mind azon által 2-dik személy béli Ragasztékkal adjuk elé a' tisztelet-béli szókat, p. o. *Felsőged*, melyly tulajdon képen anynyit téssen, mint: *Tua Majestas*, nem *Vestra Majestas*, *Nagyságod* (*Magnificentia Vestra*, betű szerént *Magnificentia Tua*), *Atyaságod*, mondják a' Szerzetes Papnak (*Paternitas Vestra*, vagy inkább *Paternitas Tua*), *kegyelmed*, rövidebbenn *kelmed*, leg-rövidebben *kemd*, *ked* (*Tua gratia*), *kegyelmeitek*, *kelmeitek*, *kemtek*, *ketek* (*vestra gratia*) *Nagyságtok! kegyelmeitek!* — A' mai módi szerént *kegyelmed*, betsületes, de nem úri embernek mondjuk, ezt is *kegyelmeitek*, — (némelyly tzigányosan ejti: *kigyelmed*, *kigyelmeitek*). Mennél inkább meg-rövidítjük ezen szót: — *kegyelmed*, *kegyelmeitek*, annál rövidebb, és kissébb tiszteletet téssen. Ezt *kemd*, (melyly így hangzik: *kend*; de *kemd*-nek kell írni, mivel *kegyelmed*-ből lett, melyly szóbann *n* nintsen, ha-

nem *m*.) és *ked*, *kemtek*, és *ketek* tsak a' parasztoznak mondjuk. A' kiss Úrnak, és Uriás embernek mondjuk: az *Úr*, (*Dominatio vestra*); a' ki pedig ennél alább való, mondjuk néki: *Maga* (*ipse*). — Észre kell venni, hogy sokann ezen szót: *Kegyelmetek*, *kelmetek*, *kemtek*, *ketek* rosszszül szerkeztetik így: *jöjenek kemtek*, *ketek*, ez helyett: *jöjön kemtek*, *ketek*. — Ezek nem veszik észre, hogy *kegyelmetek*, *kelmetek*, *kemtek*, *ketek* az egygyes számbann, nem a' többesbenn vagyon, 's így *jöjenek kemtek* olyly gántsos szerkeztetés, mint Diákul hibás lenne: *veniant vestra gratia*, *veniant vestra Dominatio!* *)

*) Valamint vétkes szerkeztetés ez: *jöjenek kemtek*, ez helyett, *jöjön kemtek*, *jöjön kegyelmetek*, úgy hasonlóképenn a' mostanság Bétsbenn mulatozó három Felségről, a' Bétsi híres Felséges gyűlésre, (*Congressus*) jött Felségekről hibás, és gántsos szerkeztetéssel mondaná a' Magyar magyarúl: *Ő Felségek* már Bétsbe érkeztenek, Budára menttenek Bétsből, de már Bétsből haza mennek. — a' mint szélttére így beszéll, és ír a' Magyar Kurir rólak; mertt *Ő Felségek*, vagy *Ő Felségek* egygyes számú ragasztékos név, mint *ő kegyelmek*, vagy *kegyelmök*,

3.) A' 3-dik személy-béli Nev-mássa: *ő, az ő*, sokszor anynyit téssen, mint: *suus, sui*, azért sokszor helyesebb helyette a' visszáló Név-mássával élni. (lásd alább a' III. Fejezetet) p. o. *A' jó pásztor az ő lelkét adja az ő juhaiértt.* Káldi Ján. 10: 11. Ennek ezen értelme is lehet: *bonus pastor illius animam dat pro illius ovibus.* Hogy tehát ezt tegye, a' mit kell tennie: *bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis*, jobb így mondani: a' jó pásztor a' maga lelkét, vagy tulajdon lelkét, vagy saját lelkét adja, önnön, vagy maga, vagy tulajdon, vagy saját juhaiértt. Azután *az ő* helyett jobb tenni a' mutató Név-mássát, p. o. ez helyett: *meg-fizet az Isten a' hamisnak az ő érdeme szerént, jobb mondani: annak érdeme szerént; mertt ezen mondás: az ő ér-*

tehát a' vele össze illesztett ígének is (Diákosann szólván, a *regens verbum*-nak) az egygyes számbann kelletnék lennie. *Ő Felségek mennek*, szakasztott olyan képtelen szólás, mint lenne: *Ő Helységek*, vagy *ő Helységök égne*, ez helyett: *ő Helységek*, vagy *ő Helységök ég*, (illorum, vel sua *Possessio ardet*). Jobb lett volna tehát így írniak: *A' Felségek mennek: Majestates pergunt s' a' t.*

deme szerént, Istenre vitetnék, a' mi távúl légyen. — Ebből meg-tetszik, hogy Káldi bűnösenn tette ezt a' fordítást Mát. 1. vers 21. *Ő (az az Jésus) szabadítja meg az ő népet, az ő bűnökből, — a' Vulgátábann: Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Ezen szó: *eorum*, ez helyett áll: a peccatis ejus, nempe populi. Azértt jobb lett volna így fordítani: *Ő szabadítja meg a' maga népet annak bűneiből, így fordítván: az ő bűnökből, két hibát tett; mertt 1-ször az ő bűnökből, anynyit téssen, — mint a peccato suo, vel a peccato eorum, nem pedig a peccatis; 2-ször így értvénn a peccato suo, káromkodó értelme lehet ezen szólásnak, a' mint helyesenn észre veszi Tsétsi. (de recta loquendi ratione Reg. II.)*

4.) *Mük, tik, ök*-nek mikoronn marad el a' *k* betűje, az az mikoronn rövidül meg? Erről már rövidedenn emlékezém. (4. Rész. II. Tag. I. Fejezet. I. Ragasztékatlanúl az 1-ső Jegyzetbenn) — Itt azt mondom, hogy valamikoronn valamelyly név szó *mük* (már ma *ünk*) *tek, ök, muk* (már ma *unk*) *tok, ak* ragasztékkal bír a' feljebb adott szabások szerént, p. o. emberünk, emberetek, emberök, embereink,

embereitek, emberek, és a név-mássait ezen ragasztékosoknak hathatóságból elejökbe teszjük, mind akkoronn *mük, tik, öknek* *k* betűje el-marad, p. o. mü emberünk, ti emberetek, ö emberök, mü embereink, ti embereitek, ö emberek (noster homo, vester homo, illorum homo, nostri homines, vestri homines, sui homines) nem pedig *mük emberünk, tik emberetek, ök emberök, mük embereink, tik embereitek, ök embereik.* Valljon mi az oka, hogy nem jó ki-tenni a' *k* betüt mind a' két szóbaan így: *mük emberünk 's a' t?* Ennek épen ez az oka, a' melyly annak, miért nem mondjuk: *Szentekek életek. Juhok nyájok, Angyalok' seregek 's t. eff. a'* mint feljebb meg-magyaráztam ezen 5. Rész. I. Tag. 1. §-bann a' Jegyzetekbenn a' 3-dik szám alatt, merit t. i. *mü emberünk, ti emberetek 's a' t.* meg vagyon rövidítve ezekből: *mü nekünk emberünk, tinektek embertek, ö nekjek emberök 's a' t.* mint szentekek' élete, amazok' földje, Magyarok' Istene 's a' t. meg vagyon ebből rövidítve: *szentekeknek életök, amazoknak földjök, Magyaroknak Istenök 's a' t.* Ha így szólanánk: *a' Magyarok' Istenekek, a' szomszédok' ökrök,* ez a' rosszsz értelme lehetne szólásunknak: —

Hungari

Hungári sunt Dii, vicini sunt boves. Hasonló képen, ha így szólnánk, ezt akarván mondani: *illorum bos: ök ökrök*, ezt érthetné valaki: *illi sunt boves*. De ha azt mondom: *ő ökrök*, nem lehet az értelmes embernek rajta egyebet érteni, hanem csak ezt: *illorum bos*, ezen pedig *ő ökreik* csak ezt: *illorum boves*, mertt ezt: *ő ökrök* így fordítani: *ille sunt boves*, oktalan fordítás lenne. Innét következik, hogy valamint ezeket: *Magyarok' Istene', Szentek' élete'* 's t. eff. Apostrofussal írjuk, ezeket is: mü emberünk, ti-emberetek, ő emberök, így jobb lenne írni: mü' emberünk, ti' emberetek, ő' emberök, ő' embereik, ha úgy tetszenék a' tudósoknak. Ezen szabás ellen igen tsúnya vétket követett-el Erdélyi Baróti Szabó Dávid, *ki nyertes* nevű könyvetskéjében, melylyet Kassánn nyomtatának 1787-benn, a' 30, és 31. laponn így írván: — „Méltó azt is jegyzésbe venni, hogy midönn ezen szó utánn: *ök* ilylyen végezetű szók következnek: *ek, ik, ok, ök*, így kelljen írni, régula szerént: *ök* edényjek, embereik, ekéjek, fáik, ketskéik, munkájik, atyjok, lovok, *ökrök*, tudójok, kendők. Sokann az első, 's második személyi birtokot-is így ejtik-ki: a' *mink embereink*,

jószágaink, a' *tik földetek, földeitek*, tudni illik a' *k* betűt fenn szokták tartani.“ De ez rossz szólás, nem is közönséges Nyelv szokási. Ezen rossz régulával el-ámíttatván Agoston Antal is Magyar Oskolájának 1. Részében a' 110, és 111. laponn így ír: *ők embereik, ők írásaik*. Lám a' 600 eszt. Sír beszédbenn így olvasjuk: Isten ő imádságok miá bultsássa ő bűnét (propter eorum orationem indulgeat ejus peccatum) nem mondja: *ők imádságak, ők bűnök*.

B *Magam, magad, maga 's a' t. név-mással való elést. Lásd a' III. Fejezetben alább.*

D. *Mind-nyájunk, mind-nyájak, mind-nyájak személyi név-mással való rendes élés.*

Valamint *magunk* azt jelenti: *solí nos*, úgy *mind nyájunk* azt teszi: *omnes nos*, betű szerént: *omnis grex noster, mük, tik, ők* elejébe tétetvén el-veszti a' *k* betűt, mint egyéb ragasztékos név-szók előtt, a' mint az imént meg-mondám (5. Rész. II. Tag. I. Fej. A. 4. Jegy.) *mü-mindnyájunk, ti-mindnyájak, ő-mindnyájak. Mü mindnyájunk-kal* úgy élünk, mint *mük* Né-

mássával, *ti-mindnyájatokkal*; mint *ti* név-mássával, *ö-mindnyájakkal*, mint *ők* személyi név-mássával, 's valamint így szólunk: *műnekünk meg kell jelennünk a' Krisztus' ítélő széke-előtt*, — úgy kell mondanunk: *mindnyájunknak meg kell jelennünk*, nem pedig jelennie. — Valamint mondjuk: *bizonyságom Isten, mint kívánjalak titeket*, úgy mondjuk: *bizonyságom Isten, mint kívánjalak mindnyájatokat*, nem pedig kívánjam mindnyájatokat. Valamint mondjuk: *műnket hí Isten*, úgy mondjuk: *mindnyájunkat hí Isten* (Lássd a' példákat 4. Rész, II. Tag. I. Fej. E. betű alatt.) *)

*) Hasonló képen élnek ezen szóval: *mindnyájunk*, *mindnyájatok*, *mindnyájak*, mint evvel: *magunk*, *magatok*, *magak*. Valamint evvel: *magunk 's a' t.* vagyon vissza élés, a' mint majd meg-mondom alább, úgy evvel is: *mindnyájunk*, néha t. i. a' vigyázatlanok vele úgy élnek, mint akar melyly ragasztékos névvel, nem mint személyi Név-mássával, valamint némelylyek mondják: *magunk lova*, ez helyett: *lovunk*, úgy Káldi mondta: Malakiás 2: 10. *mindnyájunknak atyja*, ez helyett: *atyánk*, valamint mondta Jób. 19. *magam szája*, ez helyett: *szájam*. Így vissza él *mindnyájunkkal* a' Debr. Gram. a' 189. laponn mondván:

II. FEJEZET.

A' mutatató Név-mássával való
rendes élés.

A. Az, ez mint Mutató név-mássáról.

Ezen meg-mutató név-mássáról meg kell jegyezni, hogy sokszor a' kétséges értelem' el-távoztatása-végett ez helyett: *ő, az ő* szokott tételni a' 3-dik Ejtésben: *annak*, a' mint feljebb meg-magyaráztam (5. Rész. II. Tag. 3. szám alatt) p. o. megfizet Isten a' hamisnak, annak érdeme szerént; nem *az ő érdeme szerént*.

B. Az szótskáról, mint meg-különböztető Név-mássáról.

Itt ezt a' kérdést kell meg-fejteni: mikoronn szükséges ezen meg-különböztető Név-mássával élni, mikoronn pedig azt el-hagyhatni?

1.) Mint hogy a' tulajdon nevek (nomina propria) különön különön vett *individuumokat* jelentvénn már magakbann-is elégé meg-különböztetik, 's meg-határozzák az általak jelentetett különös dolgo-

mindnyájakok hever, ez helyett: heverték.
Mindnyájunknak atyja olvly képtelen,
mintha mondanók: *minékünk atyja.*

kat: mük az *Artikulust* nem szokttuk az Országok', Városok', és faluk' neveinek elejökbe tenni, p. o. nem mondjuk: — a' Magyar Ország, a' Buda, a' Pest, a' Kissfalud (nem úgy mint a' Frantzia, a' ki így szól: la France, mint ha lenne: a' Frantzia' Ország.)

2.) A' személyeknek tulajdon, vezeték, és kereszt neveikhez sem tesszük, mint a' Németek, p. o. nem mondjuk: a' Rákótzii Ferentz, az Antal, a' Ferentz, a' szorgalmatos Márta 's.t. eff. (mint mondja a' Nemet: der Rákótzii, der Anton 's.t. eff.) Mivel a' Német ezekhez-is hozzá teszi az *Artikulust*, és a' Dunánn túl való vidékek el-vagynak németesedve, némelyly németes vidékekenn hallhatni ezen gántsos szólást: az Imre, a' Jantsi, a' mint ezt bizonyítja Pápai Sám. Magy. Lit. 78. §. Mivel a' Diáknak, és Toltnak nintsen *Artikulussa*, ezen két Nyelv nem romtja a' Magyarokat az *Artikulus'* dolgábann. Mivel a' mindenható Menynybélinek tulajdon neve: *Isten* (Jehova) a' meg-testesült Isten Fiának neve: *Jésus, Krisztus*, ezekhez sem kell tenni az *Artikulust*. Azért így szólunk: Isten áldjon meg, Isten tartson, Isten hozta az Urat, ('s nem mond-

jük: az Isten hozta az Urat) Isten hoz-
zátok, Isten' hírével. *) A' tulajdon, vez-
eték, és kereszt nevek meg-szenvedik mag-

*) Mivel az Istennek tulajdon nevei:
Mindenható Atya, teremtő, Sz. Lélek's a' t.
azért az Apostoli Hit vallásbann, a'mint
azt régi Magyar Elejinktől vettük, nem
lelünk artikulusokat, mertt őseinktől így
tanúltuk azt mondani: „Hiszek egygy
Istenbenn, mindenható Atyábann, —
menyinynek, és földnek teremtőjébenn.
És Jesus Krisztusbann ő egygy Fiábann
mű Urunkbann. Ki fogantatek Sz. Lé-
lektől, születék Szűz Máriától, kízzaték
Pontzius Pilátusnak alatta, meg-feszít-
teték, meg-hala, és el-tometteték, szálla-
alá *poklokra*, harmad naponn halottai-
ból fel-támada. Fel-méne Menyinyekbe,
ül mindenható Atya Istennek jobbjá
felől. Onnét el jő ítélni eleveneket, és
haltakat. Hiszek Sz. Lélekbenn, köz-
önséges Keresztény Anyaszentegygy-
házat, Szentek' egygyességét, bűnök'
botsánatját, testnek fel-támadását, és
örök életet.“ Amen. Íme itt egygy ar-
tikulus sintsen. Ezen symbolumnak leg-
régiebb magyarsága fel-találtatik a'
Kraikai A. B. tőbenn, melylyet Kazin-
tzi Úr ki-ada Pestenn 1808. a' Magyar
Régiségek között a' 156. laponn, a' hol
szintt' úgy nintsen ártikulus, azértt Ka-
zintzi Úr azt jegyzi felöle, hogy ki-ug-

ak előtt az artikulust, midőnn a' többes számbann vagynak, p. o. Szeremts Várasába gyülekeznek az *Almásiak*. Éljenek az Andrásook! Lásd a' Debr. Gram. a' 130. §. 192. lap.

3.) Mivel a' személyi Név-mássai: *én, te, ő*, többeseivel egygyütt a' ragasztékokkal elégé meg-különböztetik a' dolgot, azért a' ragasztékos szók' elejébe szó szaporítás tenni az artikulust, és a' régiek akkoronn azt ki-szoktták hagyni, p. o. látjátok szemetekkel mü ösünket Adámot 's a' t. nem pedig: látjátok a' szemetekkel, a' mü ösünköt. *)

ratá az ártikulust; de nem ugratá; hanem az nem vala németes Magyar, azért nem monda: Hiszek az egygy Istenbenn, — a' mindenható Atyabann, a' menyinynek, és a' földnek teremőjébenn 's a' t. Ez helyett: *ül Atya Isten' jobbára*, így szél: *ül Atya Isten' mellett jobb felől*. Eszre kell venni, hogy az ilylyen szólásokbann: *az Isten' fegyvere, az Isten' háza, az Isten' ígéje 's t. eff.* Az mint artikulus nem Istenhez tartozik, hanem *fegyvere, háza, ígéje* szókhoz, mint ha lenne: Istennek a' fegyvere, Istennek a' háza, Istennek az ígéje.

*) Azért az Úr' imádságát Káldi fordítása ként Mát. 6: 9. és a' mai szokás

4.) Valahányszor meg-határozatlanúl teszjük a' köz nevet; nem járúl hozzája Artikulus, hanem vagy semmi, vagy né-

szerént-is így mondják: *Mű Atyánk*, ki vagy Menynyekbenn. — Szenteltessek *te neved*, jöjön *te Országod*, légyen *te akaragod*, miképen Menynybenn azon képen földönn-is 's a' t. Nem mondja pedig: A' mű Atyánk, a' ki vagy menynyekbenn, szenteltessek a' te neved, jöjön a' te országod, légyen a' te akaragod, miképen a' menynybenn, azon képen a' földönn-is. Így él evvel a' 600 eszt. sir beszéd' Írója is mondván: „Látjátok feleim szömtökkal, mik vagymuk, isa por, és hamu vagymuk. Menynyi *milosztbenn* teremtéve *élöve* (teremtéje, élöje az az élő Istene) mű ösemüköt Adámot, és adotta vala néki Paradisumot hazává, és mind *Paradisumbenn* való gyümöltstől monda néki élnie. Héonn tilotaa őt egygy fa gyümöltstől. Ge mondaa néki: **miértt** nöm ennék. Isa ki naponn ejendöl az *gyümöltstől*, halálnak haláláal *halszsz*. Halláva haltát teremtöve Istentül (teremtöje Istentől, mint feljebb *élöve*: élöje helyett vala), ge (de) feledéve, engede ördöng intetvinek (intetjinek, intetjeinek) és evék az *tilott gyümöltstől* 's a' t.“ Itt az *gyümöltstől* nem artikulus, hanem mutató név-mássa, és azt teszi, de fru-

ha ezen szó: *egygy*, p. o. Használóvá lett Menynyek' országa *egygy* Királyi emberhez, ki menyegzöt szerze a' Fiának. Luk. 2 : 2. Itt ez mondás: *egygy Királyi emberhez*, nem azt teszi: *uni homini Regi*, hanem *cuidam homini Regio* (mint a' Németnél vagy *ein* határozatlan Artikulus.)

5.) Mivel hasonló képen a' közmondásokban határozatlanul szokánk szólani, nem teszjük azon köz név mellé az Artikulust, melylyről vétetik a' közmondás, — p. o. Bagoly is bíró barlangjában (nem mondjuk a' bagoly is). Eb ennek barátja. Ember fogad fogadást, eb a' ki meg-állja. Szén-égetőnek tökenn a' szemé's t. eff.

III. FEJEZET.

A' visszáló Név-mássával való helyes élés.

Viszáló, vagy viszontagló Név-mása: *magam, magad, maga, magak, magatok, magunk*. Ezekkel úgy kell élni, valamint szinte ezekkel a' személyi Név-másaival:

ctu hoc vetito. Tsak ez kevésből is megtetszik nyilván, hogy igaz magyar írta ez beszédet, azért hibáz a' Debr. Gram. a' 147. laponn.

én, te, ő, mi, ti, ők, benneteket, bennünket, mindnyájunk, mindnyájatok, mindnyájuk. — (Lássd feljebb az I. Fejezetet D. betű alatt, az V. Részben, II. Tagbann.) Valamint mondjuk: *mindnyájatokat kívánlak*, — úgy mondjuk: *titeket kívánlak, benneteket kívánlak, magatokat kívánlak*; nem pedig kívánom. Valamint mondjuk: *mindnyájunknak meg kell jelennünk*, — úgy mondjuk: *mi nekünk, magunknak, meg kell jelennünk*, nem pedig jelennie. Ebből világosan következik, hogy így szólani: *magam lova*, olyly képtelen, mint *én lova*, *magad lova*, mint *te lova*, *magunk lova*, mint *mi lova*, vagy *mi nekünk lova*, *magatok lova*, mint *ti lova*, vagy *tinéktek lova*. Erdély helyesenn él ezen Név-mássával; de Magyar Országban eleget hallani ezen helytelen szólásokat: *magam' lova*, *magam' háza*, *magam' szája'* vallása, *magam kenyerénn dolgozom*, *magunk kenyerénn aratunk*, 's t. eff. Hibáz Révai Elab. Gram. p. 362. Bollik Pápai Sámuel Magy. Lit. 78. §. Vét a' Debr. Gram. a' 190. laponn. Bukik Páriz Pápai a' Dictionáriumbann ezen szót: *Tuopte*, így fordítván: *magad fejétől*. — Káldi tévelyeg Jób. 19. mondván: *magam szája 's a' t.* Melyly tsűf hiba legyen

ez, meg-mutatám Szó-könyvem' I: Tso-mójának Elő-beszédjében a' 6. §. (Lásd Szabó Dávid *Ki nyertes* 31. lap. Sándor István *Sok-féle* 7. Darab. 212. lap.) Révai azt mondja az említett helyenn, — hogy olylyan hiba: *magam házam* mondani, — mint *agyam velöm*, ilyly formálag szól a' Debr. Gram. is az elé-hozott helyenn, hogy *magam házam* olylyan rossz, mint rossz lenne mondani: *szemem világom*. De sem Révai, sem a' Debr. Gram. észre nem vette, hogy különbség vagyon ezen mondások között; mertt *velöm*, *szemem*, *agyam*, *világom*, név-szó; *magam* pedig személyi Név-mássa, nem olylyan tehát; *agyam*, *velöm*, *szemem*, *világom*, mint *magam házam*, *magam lovam*, *magam szemem*. Mivel *agy*, és *szem* Név-szó, így kell birtokbann szólani: *agyam' veleje*, *szemem' világa*, mivel pedig *magam házam* tsak olylyan, mint *én házam*, azért *magam háza* olyly gántsos mondás, mint lenne *én háza*. *Magam lova*, olyly képtelen, mint *én lova*, — úgy-mond Szabó Dávid az említett helyenn, magunk lova, mint mű lova. *) Ez hely-

*) Magam személyemnek légy kegyelmes (Ahmet 88. lap.) Magam rettegésem 100. lap. Ha jó lenne: magam

ott: *мага háza* (ejus domus) mondjuk ezt is; az *ő háza*, ez helyett: *magaknak szájak*, mondjuk: *ő nekik szájak* (os illorum) ez helyett: *magaknak embereik* (sui homines) mondják: az *ő embereik*. A' midőnn zavar történnék az értelembenn, jobb az *ő* helyett ezen visszszóló név-mássával élni, a' mint feljebb meg-mondám (V. Rész. II. Tag. I. Fej. A. 3-dik szám.) Még azt is kérdezheti valaki, ha valljon ez ilylyen szólás helyett: *magaknak szájak* lehet e meg-rövidítve mondani: *magak' szája*, és ez helyett: *magaknak embereik*, lehet e meg-rövidítve mondani: *magak' emberei'*, valamint szinte ez helyett: *szenteknek imádságak*, mondjuk: *szentek' imádsága'*, és ez helyett: *szenteknek imádságaik*, mondjuk: — *szentek' imádsága'*, (V. Rész. 1. Tag. 1. §. Jegyzetek 3. szám.) De erre könnyű a' felelet a' mondottakból; mertt ha két név szó vagyon szerkeztetésbenn, mi nemű: *szentek*, és *imádság*, akkoronn vagyon helye az olyly rövidítésnek; de ez a' kettő; *magak*, és *száj*, nem olylyan; mertt *magak* név-mássa, *száj* pedig név szó, azért ez hely-

zárja (mea sera), ez is jó lenne: magam zárja az ajtót.

ett: *magaknak szájak*, nem mondhatni: *magak' szája'*, ez helyett: *magaknak embereik*, nem mondhatni: *magak' emberei'*, valamint ez helyett: *ő nekik emberök* (illorum homo) nem mondhatni *ő' emberé'*; mertt ez azt tenné: *illius homo*, és ez helyett: *ő nekik embereik*, (sui homines) nem mondhatni *ő' emberei'*; mertt azt tenné: *illius homines*. De valamint ez helyett: *ő nekjek emberök*, meg-rövidítve mondhatni: *ő emberök*, és ez helyett: *ő nekjek embereik*, mondhatni rövidebbenn: *ő embereik*, úgy ez helyett: *magaknak szájak*, mondhatni: *magak' szájak*, és ez helyett: *magaknak embereik*, rövidebbenn mondhatni: *magak' embereik*.

IV. F E J E Z E T.

A' viszzá-hozó Név-mássaival-
való helyes élés.

1.) *Ki és melyly* között mi a' különbség? A' Nyelv szokás ezek között ezt a' különbséget hozá bé, hogy az elsöt tsak a' személyekre, a' másodikat pedig a' dolgokra, melylyek nem személyek, alkalmaztatja, p. o. *a' bátyám, kit anynyira szereték, meg-hala*; nem pedig *melylyet*. Ellenbenn: *a' könyvem, melylyet teg-nap vök*,

el-vesze, nem pedig kit vök. A' midönn pedig a' személy' elejébe teszjük a' viszsza hozót, akkoronn nem *ki*, hanem *melyly* viszsza hozóval élünk. p. o. a' *melyly* vitéz anynyit türtt a' háborúbann, meg-érdemli a' jutalmat; nem pedig a' *ki* vitéz. A' *melyly* ember nem dolgozik, ne is egyék, nem pedig a' *ki* ember.

Jegyzet. Ezen viszsza hozó név-más-saihozz a' régiek nem szokták tenni az artikulust, nem mondották a' *ki*, a' *melyly*, hanem tsak *ki*, *melyly*. Így a' 600 esztendő's rövidebbik sír beszédbenn olvasjuk: „Imádjamuk ez szegény ember lelkéért, *kit* úr ez naponn ez hamos világ' temnötze-belől mente, *kinek* ez naponn testét temetiük, hogy úr öt kegyelméhel Ábrahám', Ísák', Jákob' *kebelébe* helyhezie, hogy bír-ság nap jutva mind ő szentei, és önöttei közé jó felöl *joktatnia* *) éleszje öt (az az jobb kéz felöl nyugtatni éleszsze, az az támaszsa-fel öt, — ut *judicii die adveniente inter omnes sanctos, et electos suos a dextris requiescere vivificet eum*) A' régi őseinktől tanúltt úr imádságábann *serü* mondjuk: mü Atyánk! a' *ki* vagy menynyekbenn, hanem így mondjuk: Mü Atyánk! *ki* vagy Menynyekbenn.

*) Az az nyugtatni (nyoktatni a' par-asztos-ki-mondásbann.)

2.) *Mi* viszsza-hozóval *a'* meg-határozatlan dolgokról élünk. p. o. *a' mim* vagy-on, abból neked is juttatok. Igaz *a' mit* mondok. — Az ilylyenekbenn *melylynek* helye nintsen, azértt nem helyes az ilylyen szólás: igaz, *a' melylyet* mondok; mertt *melyly* nyilván, és világosan előbb kifejezett dolgok utánn következik, p. o. igaz *a' beszéd, melylyet* mondok.

3.) *Ki, melyly, mi*, akar tétessék Artikulus elejökbe, akar nem, mindenkorragasztékatlan ígével kívánnak szerkeztetni, p. o. az ember, *kit, vagy a' kit* látok; nem pedig látom. — Igaz *a' beszéd, melylyet* mondok; nem mondok. *A' mit* írék, meg-írám, nem pedig, *a' mit* írák, meg-írám (quod scripsi, scripsi sub intelligitur illud) *)

*) Hibásann vagynak tehát nyomtatva ezen szók Sánd. István' Sok-féléjében: *a' melyly* szavakat az egygyik *T* betüvel *ejti*, ez helyett *ejt*. 3. Dar. 121. lap. 5. Dar. 27. lap. *A' mit* is tsak azértt mond-om, (ez helyett mondok). 3. Dar. 137. lap. Az ilylyen gántsokat azértt szükséges fel-fedezni, hogy azokat valaki olvasván, gántsosann beszélteni ne tanuljon, s tévelygésbe ne vitessék.

V. FEJEZET.

A' Kérdő, és felelő Név'mássával
való helyes élés.

Az előbbi fejezetben szóltam: *ki* és *mi* vissza-hozó Név-mássáról. Ezen *ki* és *mi* egyszer'smind *Kérdő Név-mássa* is. Evvel: *ki*, kérjük a' személyeket, egygy ezen Diák szóval: *Qui*, melylyet Magyarosann így írának: *Kvi*. Össze kötjük ezen szóval is *tsoda*, p. o. kitsoda jár ott? Ezen szóval *mi*, a' dolgok felől kérdezősködünk, 's anynyit téssen: *quid?* mi lelt? *quid tibi accidit*, *mitsoda az?* *quid est hoc?* mind a' két kérdő Név'mássával állhatatosann Artikulus nélkül élünk.

Jegyzet. Mivel ezen szó: *ki*, háromféle értelmű: 1.) Kérdő név'mássa, 2.) Viszszá hozó név mássa, 3.) azt is teszi: *foras*, p. o. meny *ki!* *exi foras!* jó lenne közöttök különbséget szabni, a' zűr zavar eltávolztatása-végett. Én azt ítélem, hogy mivel *ki* kérdő lévén, soha fel nem veheti az Artikulust, Artikulus nélkül íratva legyen kérdő név-mássa. Mivel pedig mint *viszszá-hozó*, a' mai Nyelv szokás-szerént, felveheti az artikulust, mint *viszszá hozó* állandóúll írássék Artikulussal; mikor végre azt *teszi foras*, mivel akkoronn *ü*-vel szokták írni és mondani, p. o. *künn* ez helyett:
kinn,

kinn, *külső*, ez helyett: *kilső*, *nélkül*, *nem nélkül*, *küljebb* ez helyett: *kijebb*, lehetne *kü* mondani *ki*-helyett, p. o. *kü* *megyen*: foras pergit hogy ettől különbözzön; *ki* *megyen*? quis pergit? és ettől, *a' ki* *megyen*: qui pergit. A' Felelő név' mássairól nintsen semmi meg-jegyezni való.

III. T A G.

Az Ígékkel való helyes élés.

1. §. *Mikoronn kell ragasztékos igével élni?*

Ragasztékosann a' tselekvő, és közép ígékkel (de tsak azon közép ígékkel, — melylyek fel-vehetik a' ragasztékokat (4. Rész. III. Tag. I. Fej. 3. §. D. Jegyzet az 5. szám alatt, II. Fej. D.) szokttunk élni; mertt *a'* szenvedő *ige* fel nem veszi a' *Ragasztékokat*. Itt ez a' jeles, és nevezetes; de egygyyszer'smind súlyos kérdés támad: *mikoronn kellelik ragasztékos, mikoronn pedig ragasztékatlan igével élnünk?* p. o. *mikoronn kell így szólani: mond, mikoronn így: mondja?* *mikoronn kell mondani tudom, mikoronn tudok, mikoronn tudod, mikoronn tudszsz, mikoronn tudja, mikoronn tud?* Ebbenn leg-több hibát ejtenek a' Tolttok, és Németek, a' Magyar Nyelvet kezdvénn törni; mertt kérdeztetvénn az ilylyen ez kérdéssel: *tudszsz magyarul?*

így felel: *tudom*, és azonnal el-árúlja magát, és ki-nyilatkoztatja, hogy nem tud; mertt ha tudna magyarul, így felelné: *tudok*. Némelylyek a' fel-tett kérdésre így felelnek, hogy akkoronn kell ragasztékos ígével élnünk, midönn a' tselekedetet meg-határozzuk, (determinamus) de ez tökéletlen felelet; mertt hol kell jobbann meg-határozni a' tselekedetet, mint midönn így szólok: *te engem szeretszsz, ő engem meg-öl, ő téged meg-öl, vagy minket, titeket meg-öl, 's még sem élünk ezen ígéssel szeret, öl*, ragasztékosann. Azértt a' feltett kérdésre ez következő rend szabásokkal felelek:

I. S Z A B Á S.

Valamikoronn az íge, akár mütató Név-mássával, akár meg-különböztető Név-mássával szerkeztetik egygybe, az az *ha meg-határozzuk* ártikulussal, vagy mütató név-mássával: *az, azon, amaz, ez, ezen, imez* a' nevet, melylyre mütat az íge, akkoronn ragasztékos ígével kell élni, p. o. ha így szólok: *könyvet olvasok*, tsak annyit mondok: valamelyly könyvet olvasok; ha pedig azt mondom artikulussal: *a' könyvet olvasom*, már akkorbann vala-

menynyire *meg-határozom*; — de még is egészenn meg nem mutatom, melylyik könyvet olvasom nevezet szerént; midönn pedig azt mondom: *azon könyvet olvasom*, már akkoronn mint egygy újjal reá mutatok a' könyvre. Mind azon-által a' három viszzá hozó név-mássa: *ki, melyly, mi*, ha mindjártt előttök vagyon-is az artikulusz, még sem lehet ragasztékos az ő ígék, p. o. a' *kit szeretek*, a' *melylyet látszsz*, a' *mit a' szerentse ad*, *mit mondok 's t. eff.* (Lásss feljebb 5. Rész. II. Tag. IV. Fej.) Ezt kell mondani: *ki, melyly, miről*, midönná öszsze kötött szó-is.

II. S Z A B Á S.

Midönn az íge a' személyi név-mássainak 3-dik személyjökkel a' 4-dik ejtésbenn: *öt, öket, magát, magakat, mindnyájakat*, és a' mutató név-mássának ez 4-dik ejtésével: *azt, amazt, azont, ezt, emezt, imezt, ezent*, szerkeztetik: akkoronn is ragasztékosann élünk vele. Ezen szó *azt*, akkoronn is olyly erejú, midönn alatonbann téve értjük azt, p. o. *kérem öt, azt mondod, azont harmadszor hozja-elé. A' mit lovonn fogad, gyalog meg nem állja (értvénn azt meg nem állja.) Oda viszen, a'*

hová nem akarod. Káldi Ján. 21. (Értsd hozzá: *azt nem akarod.*) Ha pedig a' hasonló mondásbann nem értetik alatonbann ezen szó: *azt*; nem kell akkoronn ragasztékos ígével élni, p. o. mindennek a' mit akarok, adok, vagy a' mit adhatok, adok. Nem mondjuk a' mit akarok, adom; mertt ezen mondásnak ez az értelme: a' mit adhatok, olyly valamit adok. Ilyenkoronn, ha mindjártt világosann teszjüks ki, ezen szót: *azt*, az íge ragasztékalanul marad, p. o. kérdvénn: mit adszsz? így felelek: *a' mit akarok, azt adok*, az az olylyan valamit adok. Így *a' mit akar, azt tselekszik*, az az olyly valamit tselekszik: (tale quid facit, quod ei lubet.) Így: *mikor akar, eszik a' gazdag; a' szegény mikor vagyon*, (Rajnis.) Nem mondjuk: *mikor akarja*; mertt itt nem értjük alatonbann ezen szót: *azt*, hanem ezt: *enni*, mintha mondanók: *mikoronn akar (enni) akkor eszik a' gazdag, a' szegény pedig mikor vagyon (mit ennie.)* De ha hozzá akarjuk érteni ezen szót *azt*, akkor jól mondjuk: *mikor akarja eszik a' gazdag.* Valamint Káldibann Ján 21: 18. *Járszsz vala, a' hol akarod vala*, nem roszz szólás, hozzá értvénn ezen szót: *azt*, mintha

lenne: *a' hol azt akarod vala.* De így sem lenne rossz szólás: *járszsz vala, a' hol akarszsz vala, ezt hozzá értvénn: járni,*

III. S Z A B Á S.

Midönn ragasztékos 4-dik ejtésű névszókkal szerkeztetjük az ígét, annak ragasztékosnak kelletik lennie, p. o. segítem kedvesemet, (*juvo amicum meum.*) Tiszteljéd Atyádot (*honora patrem tuum.*) — Egygyik sem érti a' másikának szavát. Valljuk bűneinket, El-hagyjátok Istentöket. El-vesztették minden vagyonjokat. Ide tartozik a' visszáló név-mássának 4-dik ejtése-is, p. o. mütogatod *magadat* (*ostentas te ipsum.*) *Magamat ajánlom* (*me ipsum commendo.*) Kísértsetek *magatokat* (*probate vos ipsos.*) — Valaki ezt az ellen-vetést tehetné, így szólván: *magamat ajánlom,* ezen ígét; *ajánl* ragasztékosan szerkeztetem össze ezen szóval: *magamat.* Hát midönn azt akarom mondani: *ille me solum commendat,* miértt nem mondom: *ő tsak magamat ajánlja,* hanem így szólok: *ő tsak magamat ajánl,* tsak magamat kíván? Itt miértt nem szerkeztetem ezen szót *magamat* ragasztékos ígével össze, hanem ragasztékatlannal? Ennek az okát

már meg-fejtetem feljebb (a' 4. Részbenn III. Tag. I. Fej. 3. §. A. Jegyzet a' 6-dik szám alatt) mivel ha a' 3-dik személy az 1-sőre, vagy 2-dikra alkalmaztatja tselek-edetét, akkoronn az íge, mindég ragasztékatlann, és tselekvő, p. o. ő engem, vagy téged meg-szeret, meg-eszen, öszsze hüg-oz. Hasonlóképen, ha a' 2-dik személy, az 1-sőre viszi munkáját, p. o. te engem, te magamat, vagy magunkat, kívánszsz, nem pedig kívánod.

IV. S Z A B Á S.

Mikoronn az ígék a' *tulajdon nevek'* 4-dik Ejtésével szerkeztetnek, akkoronn-is az ígék ragasztékosonn állanak; ámbár nintsen mellettek az artikulus, p. o. Egyiptust nézem. Jánost követed. Azon kérte Istent Salamon 's t. eff.

IV. S Z A B Á S. ;

Valahányszor a' *beszéd'* szövetébenn, és kötetébenn (in nexu orationis) ezen egygybe-foglaló: *hogy* — következik, az előbbi íge, melylytől az egygybe-foglaló függ, ragasztékos. Ilylyen esetbenn ezen szót-is: *azt* alatonbann értjük, és ennek alatonos ereje miatt is erősödik ezen

Szabás, p. o. ki jelentette-meg néked, hogy mezítelen valnál? quis indicavit tibi, quod nudus esses), (mint ha így lenne: ki jelentette-meg néked azt. Révai antiquit. §. 91.

VI. S Z A B Á S.

Eddig meg-mondám mikor élünk ragasztékos ígékkal a' jelentő, Meg-hagyó és a' kötő módbann. De mivel Magyar Országbann a' jelentő, és kötő mód' ragasztékos múlttjával nem szokttanak élni, hanem helyette tsak ragasztékatlannal, p. o. mivel Magyar Országbann így beszéllenek: Ezt a' könyvet *olvasánk*, és *olvasnánk*, nem pedig *olvasók*, és *olvasnók*, a'mint az Erdélyiek élnek az ilylyenekkel, valamint a' mű őseink élttének, és ma is élnek a' tudós Magyarok: annak okáért hogy a' Magyar Orzági leg-alább az írásbann meg ne botoljék, és magát tsuffá ne tegye a' tudós Magyar Világ előtt, szükségesnek ítélttem egygy olyly régulát szabni, melylyből minden született Magyar, a' Grammatikábann jártas nem lévén-is, könnyenn meg-tanúlhatja, mikor kellessék, *ók*, *nók*, *ók*, *nők* végezetű ragasztékos ígével élni; mikor' pedig *ánk*, *énk*, *nánk*, *nék* végezetű ragasztékatlannal. — Tudni illik a'

született Magyar tudja, Grammatika nélkül-is, mikor kell a' jelentő mód' jelen való üdejének 3-dlk egygyes személyjében *ja*, vagy *i*-vel mondani az ígét, mikor pedig annélkül, p. o. mikor' kell mondani: *tudja, mondja, szereti*; mik' r pedig *tud, mond, szeret*. Azért ha a' jelentő mód' múltjának többes számú első személyjével, és a' kötő mód' múltjának többes első személyjével hiba-nélkül akar szólni, — előbb próbálgassa; hogy mondja azt a' Magyar a' Jelentő mód' egygyes 3. személyjében? Ha *ja*, vagy *i* végezettel mondja, akkor' *ók, ók, nők, nők*-kel éljen az említett múltt üdöbenn; különbbenn pedig *ánk, énk, nánk, nénk*-kel, p. o. így kell szólnom: *azt hallók a' Frantziákról* (Hoc audivimus de Gallis) nem pedig *hallánk*, mertt így szólnunk; *azt hallja a' Frantziáról*. Esmég nem jól szólnék így műk néktek valamit *mondanók*, — hanem valamit *mondanánk*, mertt ragasztékatlanúl minden magyar így szól: néktek valamit *mond*, nem *mondja*.

VII. S Z A B Á S.

A' határozatlan módbann mikoronn helyes az ígét ragasztékkal tenni ki? Vala-

hányszor a' szerkeztetésbenn a' névnek, vagy név-mássának 3-dik Ejtése nyilván áll, vagy alatonbann lappang, jól teszjüki az ahhoz tartozó ígének határozatlan módját ragasztékkal, p. o. azt mondja az Apostol vizsgálunk (hozzá értvénn mondja nekünk.) Kiknek lehetetlen is nem üdvöz-ülniök. Mit használna világra születnem (Pázmány Imáds. könyv. 226. lap. hozzá értsd nekem születnem). Elégé meg adá értenünk (t. i. nekünk). Nem engedé az építést el-kézdeniek (t. i. nékjek Telegdi. 2. Rész. 309. lap.) Egygy néhány atyafiaknak ő magát látniök adá (Gallus Anaxius e. iij.) Kívánságom vagyon ti-hozzátok mennem (t. i. nekem vagyon. Silvester Rom. 15. *Mind Paraditsombann való gyümöltstől monda neki élnie - - kinék* (tudni illik Péternek) *adott* (az az adatott) *hatalmódania, és ketnie* (a' 600 esztendő sír beszédbenn.) — El kell mennünk, mennetek, menniök, mennem, menned, mennie (itt lappang nekem, néked, nékje, nekünk, néktek, nékjek). Ezen ragasztékos határozatlan módú ígék a' Diák szólásnak rövidítései (compendia) az *ut'* és *quod'* el-hagyatását (omissio *ut, quod*) ezekkel szépen ki-teszjüki, p. o. *monda neki élnie: dixit ei,*

ut vescatur, vel dixit ei vivendum, vescendum. Révai Antiqu. §. 73.

Jegyzet. A' mü Öseink nem tsak akkor' élének a' Ragasztékos határozatlan módú ígékkel midönn a' szerkeztetésbenn a' névnek, vagy név-mássának 3-dik Ejtése vala nyilván, vagy alatonbann; hanem akkor is, midönn a' névnek, vagy név-mássának 4-dik Ejtése vala a' szerkeztetésbenn; a' 3-dik Ejtése pedig sem nyilván, sem alatonbann oit nem találtatott, p. o. *Kívánlak titeket látnom.* Komjáti D. 7. *Avval merek ditschednem.* Telegdi 2. R. Elő-beszéd. *Kit én nem merek mondanom.* Telegdi 3. R. 71. lap. *Engem küldttek téged látnom.* Heltai Gáspár Magyar Krónika 279. lap. *Nem akarok üdöt mulatnom.* Telegdi 3. R. 376. lap. *Ha akarod meg-látnod te küsdedségedet.* (Igen régi kéz írás az Egri Litzeum' Könyv házábann, melylynek felül írása: *Az Úrnak nevébe kezdetik új szerzeteseknek regulája.* Itt az újj szerzetesekenn érti az Apátzákat, a' mint meg-tetszik a' regulákból. Ezen régiséget Révai, különbbenn a' régiségnek nagy búvára, nem látá, én nékem pedig szerentsém vala olvasnom, melylybenn az írás' módja igen furtsa, és a' betűk formája, képe' igen fitzere, kár hogy nem egész, a' 7-dik és 8-dik Rész el,veszett belöle.) Az 1-ső Rész az Imádságról vagyon, a' 2-dik a' Gyónásról, a' 3-dik a' Commonikálásról, a' 4-dik az Ételről, az 5-dik a' Szenvedésről, a' 6-

dik az Ólásról (így nevezi palótzosann az alvást), a' 9-dik a' Tisztességről, a' 10-dik a' kísértetek ellene állásáról. — Ezeket; ha akarod meg-látnod te küsdedségedet, írja az 1. Részben. Ha tökeletesenn akarod Krisztust szeretned. Ugyan ott. Mikor kommunikálni akarsz, entselkedjél mind az egész előtte való hétenn tennen magadat szorgalmatossággal hozzá szerezned - - mertt ilylyen szerzésről mondja vala Sz. Pál: először bizonyítsa meg embör ö magát 's a' t. Ugyan ott a' 3. részben (dum communicare vis, satagito tota priore hebdomada te ipsum diligenter ad illud præparare; de tali namque præparatione ajebat S. Paulus: primo probet se ipsum homo &c). Hasonló ezekhez, a' mit egygy régiséges Magyar Könyvbenn olvasék, melylynek szerzője vala Ahmet, a' ki, a' mint maga meg-vallja könyvének 177, 178, és 121. lapjann, Giepolbann születék a' Tenger mellett Herdum Várasábann. Ezen Török magyarul régi jó magyarsággal le-írja a' Török vallásnak ágazatjait, még ezen régi Könyvről sem hallék semmit; leg-először harmadéve vala szerentsém olvasni, azt vélem Baldovszki János Úr közölvénn. Kár, hogy az eleje, és vége ki vala tépve. Ez a' 104-dik laponn így ír: *Én látnom jöttének;* (ad me invisendum venere) *A' kik én látogatnom nem jöttének.* Én látni, én látogatni meg-rövidültt szó ez helyett: engem látni, engem látogatni, mint mondjuk: ház tűz látni, az az házat, tüzet látni, és mint mond-

juk: adjd ide a' *mentém* ez helyett *men-*
témet 's a' t. Nem mondja: én látni, én lát-
 ogatni, hanem ragasztékosann *látnom, lát-*
ogatnom. Ilylyen Pázmánybann: *méltózza-*
tol Uram szemedet reá vetned a' te kezéd'
munkájára, (Libr. precum pag. 125.) *Mél-*
tólnál engemet szarándok némbéret esmér-
ned (Codex MS. Trans Bibl. Ruth. II. 10.)
Méltólj minket meg-áldanod. (Sacri Serm.
 MSS.) Méltóztassál irgalmasságot tenned
 én atyámmal, anyámmal (Prec. Lib. ms.)
 Kívántam régen olyly emberre akad-
 nom (Gyöngyösi Karikliája). Ne igyekez-
 zél hireket hallgatnod. (Dicta MSS, S.
 Bern.)

Végre a' leg-regiebb 600 esztendős
 rövid-ebb Sír beszédhenn is olvasni ez
 mondást: *jó felől iochtotnia ilezie wt,* az az
jobb kéz felől nyugtatni éleszsze őt. Ezt Ré-
 vai hibásann olvasá így: *jó felől iktatnia*
éleszje őt. ad partem dexteram collocandum
vivificet eum, mertt sokkal természetesbb
 ennek ez az értelme: *nyugtatni éleszsze, az*
 az örök nyugalomra éleszsze támaszsza-
 fel ennek testét, melyly a' Krisztus jobb
 keze felől nyugodjék, *joktatni* ez helyett
 áll *nyoktatni,* a' mint mondja a' tudatlan
 köz nép, mertt itt a' *g* úgy hangzik, mint
k, így mondjuk: nintsen *nyukta,* ez hely-
 ett: *nyugta, nyugata, nap le-nyukta* utánn,
 ez helyett: *le-nyugata* utánn, hajdann *nyog-*
tatni-helyett mondhatták: *joktatni;* mertt
 a' *j,* és *n* betű, betű-tsere (Antithesis) által
fel-szokta egygymást váltani, a' mint ezt

én bővenn meg-mutatom Szó-könyvem-benn a' j betűről, szólván p. o. mondjuk varjú, és varnyú, borjú, és bornyú, sarjú, és sarnyú, hirjú, és kirnyú, dönt, és dojt, pernye, és perje, járkál, és nyargal, kórnyad, és kórjad, pazdorja, és pazdornya, kej, és kény, lanyha, és lájha, görnyed, és görjed, virnyog, és virjog, terjed, és ternyed, környék, és körjek 's a' t. Így lett *joktatni* ez helyett: *nyoktatni*, vagy helyesebben *nyogtatni*, *nyugtatni*. Mivel a' ki múltt híveknek utóljára azt szoktuk mondani: — nyugtassa Isten, adjon Isten nékje örök nyugodalmat, nyugodjék az Urbann, ezen sír beszédet is nyugodalom kívánással fejezé bé ez régi Írónk, melyly régi írásnál nintsen drágább kintse a' tudós Magyar Világnak, hanem tsak azok vetik ezt meg, a' kik nem tudják olvasni, nem tudnak rajta el-menni, és nem értik. *Ars non habet osores, nisi ignorantes.* Hogy ha ezen sír beszédünk meg nem lenne, mai napiglan nem tudnók helyesen meg-magyarázni én név-mássának ejtegetését, a' többes számú Ragasztékokat; de az ott elé forduló ősemük, vagymuk, imádjamuk egészen világosságra vezérli a' Magyar Grammatikust.

Már ma a' 4-dik ejtéssel 'szerkeztetett ígét a' határozatlan módbann ilyly régi módra nem szoktuk ragasztékosítani. — Nem mondjuk: *kívánlak látnom*, hanem látni, nem mondjuk: *nem akarok üdöt mulatnom*, hanem mulatni, nem mondjuk: *én lát-*

*nom jött, hanem engem látni jött, nem mondjuk: Isten nyugtatnia támaszsa fel őt, hanem Isten nyugodni támaszsa fel őt. Ezek hasonlók ama' fönn említett régi ragasztékos Részesülökhöz, p. o. én élvénn ditsérem az Urat 's'a't. (IV. Rész. IV. Tag 1. Jegyzet.) *)* Valamint ezen ragasztékos Részesülők ki-avúlttanak, és már ma azokkal nem lehet élnünk, ha tsak azokat a' közönséges Nyelv szokás új életre nem hozandja, úgy ezen régi módi ragasztékos határozatlan módú ígéssel sem élhetünk.

Már a' mondottakból azt is meg tanúlhatni mikortta kell ragasztékatlan ígével élnünk, tudni illik:

1.) Ha *ki, melyly, mi* Név-mássaival szerkeztetjük az ígét, és az azokkal öszszekötött szókkal, minemű *semki, némelyly, valamelyly, semmi*, p. o. Semmit sem látok (I. Szabás) valamit adok. Ha alatonbann lappang is a' *valami* szó, az íge ragaszték-

*) Valamint hajdann mondották: én él-vém, te élvéd, ő élvéje, mük élvénk, tik élvétek, ök élvéjek, úgy mondották: én látnom, te látnod, ő látnia, mük lát-nunk, tik látnotok, ök látniak. Én szer-ezнем, te szerezned, 's'a't. én múlatnom üdöt, te múlatnod üdöt 's'a't. én nyug-tatnom, te nyugtatnod, ő nyugtatnia, és őt nyugtatnia 's'a't. Tehát nem jó én hí-nia, te hínia, én innia, (inynya fogok.) Tehát nem jó *Kaldibann*. Birák 12: 1.

atlan, p. o. a' mit akarok adni, adok, t. i. olyly valamit adok (II. Szabás).

2.) A' melyly ige a' 3. dik személynek az 1-sőre és 2-dikra alkalmaztatja tselek-edetét, és a' 2-diknak az 1-sőre, az is ragasztékatlan, p. o. ő engem és téged szeret, te engem és münket szeretsz. (III. szabás)

3.) Ha *köz-névnek* nem tulajdon-névnek 4-dik Ejtésével szerkeztetjük az ígét, p. o. embert látok, könyvet olvasok; mert ha a' név tulajdon akkor' ragasztékos az ige (IV. szabás).

4.) Ha sarkalatos szám szók, és összeséges mással érthetők' 4-dik Ejtésével szerkeztetjük az ígét, akkoronn is ragasztékatlan. (Lásd V. Rész. I. Tag. 3. §. 2. szám.) p. o. *Egygy két embert látok*, minden jót kívánok, sok, keves, elég, hány? több, temérdek, számtalan, támítalan madarat látok. Ide való *enynyi, anynyi, mennyi, valamenynyi, mind*, p. o. mind igazat mond, anynyit tudok felőle. Sz. Páli. Gram. pag. 215. *)

5.) A' határozatlan módú ige ragasztékatlan valahányszor a' szerkeztetésbenn

*) Tehát rosszszúl vagyon nyomtatva Sánd. István sok féléljében a' 3 dik Dar. 189 láponn: Ezen szigetiék *minden húst sülve eszik*, ez helyett esznek. És 4. Dar. 58. lap. *minden monumentomokat felül haladják*, ez helyett: haladnak. És 3. Dar. 146. lap. — *Harmintz három esztendőök egygy nemzést teszik.*

a' 3-dik Ejtése a' névnek és név'mássának nintsen, sem alattombann nem lappang. (Lásd a' 7-dik szabást).

2. §.

Egyéb Szabások az ígsk' szerkeztetésébenn.

1.) A' tselekvő íge, nevekkel szerkeztetvénn egygybe, ezeket a' 4-dik Ejtésbenn kívánja magához, p. o. Pál levelet ír, bort iszik 's' a' t.

2.) Helyesenn veszi észre Sándor István (sok féléjébenn a' 10. Darabbann, 19. laponn) hogy régi Elejink a' szenvedő ígékkel nem igen éltnenek, az az igen gyérenni, és vélte. A' 600 esztendő sír beszédébenn egygysem fordul-élé úgy, hogy egygy helyenn szenvedő értelem fordulvén is elé ez mondásbann: *Péter, kinek hatalm adott ódania, és ketnie* (cui potestas data solvendi, et ligandi,) nem mőndotta: *adatott* szenvedőleg; hanem *adott* tselekedőleg, mint mondjuk ma is: *Istentől vett hatalom által tselekszem azt, nem pedig vétetett hatalom által, Istentől adott hatalommal tette azt.* De már az Apostoli Hitvallásbann ötször meg-jelenik: *fogantaték, születék, kőnzaték, meg-feszítették, temetteték.* Innét tanuljuk-meg, hogy ne kövessük

a' Diákot, és Németet, a' kiknél sűrönn elő fordul a' *dicitur, man sagt* 's t. eff. hanem ez helyett így szóljunk: azt mondják, nem tudják, vagy nem tudjuk 's t. eff. Most a' sok nem *tudatik, mondatik*, annál inkább ez helyett az *ódik, ödik* visszáló, még leginkább a' sem nem visszáló, sem nem szenvedő *atódik, etódik*, — p. o. értetődik, nyomtatódik, vétetődik, tétetődik, iratódik, 's t. eff. irtóztató képen motskolják, és piszkolják nyelvünket, úgy mond Sándor István az említett helyenn. A' szenvedő ige a' nevet *tól, től* vagy *által* utól-járáóval kívánja magához, p. o. az ellenségtől *veretik*, vagy az ellenség által. — Ezeket a' Diákos, és Németes ejtéseket: *tudatik, látatik, hallatik* 's t. eff. igen szépen teszjüki a' határozatlan móddal így: Innét nem látni oda (*hinc non est videre, seu non videtur illuc*). Azt hallani felöle (*hoc auditur, vel hoc est audire de ipso*.) Ezeket sem hol nem olvasni (*Hoc nullibi est legere, seu nullibi legitur*). Így a' *tehető* ígéssel: azt mondhatni felöle (*hoc dici potest de ipso*) sem hutt nem látni anynyi embert, mint nálak. Sánd. Ist. sok fél. I. Dar. 15. lap. *Ezeket Magyar Országban sem hol nem hallani*. 8. Dar. 136. lap. *Ez*

őket sem hol sem olvasni 8. Dar. 219. lap.
A' Patak, melylyet által nem gázolhatni.
 Káldi. Ezék. 47. Rész. 5. vers. Ugyan ott
 Ámos 6. Rész. 13. vers. 's a' t. Más kép' is
 kerülhetni a' szenvedő ígének *atik, etik,*
tatik, tetik, különbbenn nem rossz vég-
 zetét, annál inkább az *attatik, ettetik, tat-*
tatik, tettetik végezeteket, p. o. ez helyett
 a' jó szenvedő íge helyett: *töretik,* és ez
 helyett a' rossz helyett: *törettetik,* jobb,
 szebb mondani ez közép ígét: *török,* p. o.
 ez helyett: *frangitur olla,* jobb mondani:
 el-török a' fazék, mint el-töretik, vagy tör-
 ettetik. Ez helyett: *hoc auditur de ipso,*
 jobb mondani: az hallik felöle, vagy azt
 hallani felöle, vagy azt halljuk felöle,
 mint az hallatik, annál inkább hallattatik
 felöle. Ezt: *solvitur funis,* szebb így magy-
 arázni: el-öldik a' kötel, mint el-öldánk,
 vagy el-öldődik, el-öldődzik. Ezt: *anseris*
ala frangitur, ékesbb így ki-tenni: a' lúd-
 nak szárnya szegik, mint szegetik, vagy
 szegődik. Ezt: *putor sentitur,* helyesbb
 így fordítani: *büz érzik,* mint éreztetik,
 vagy érződik, szebb *látszik* (*videtur*) mint
 láttatik, kellemetesbb: *tetszik* (*videtur*)
 mint tettetik 's a' t. *Űl, űl* végezetű közép
 ígével is nagyobb kellemmel fel-válthat-

juk a' szenvedő igéket, péld. ok. ez helyett meg-rövidítettett *íge*, — így szólván: meg-rövidültt *íge* (abbreviatum verbum) 's a' t. *)

3.) A' Közép *igék* nem lévén ragasztékosok, a' neveket az első *Ejtésbenn* kívánják, p. o. Péter alszik, az ember él, a' kö-

*) Még azt is méltó meg-jegyezni a' szenvedő igékkal való éléről, hogy valamelyly igéből a' közönséges Nyelv szokás-ként míveltető igét formálhatunk, akár azon *íge* iketlen, akár *ikes* vala is, azon míveltetőkől formálhatunk szenvedő igét, és vele élhetünk, így p. o. eszik *ikes* igéből léssen míveltető: *étel*, azért szenvedőleg élhetni *étetik*-igével, azért Káldi ezen szólást: *vestis quae comeditur a tinea*, így fordítja: *melyly meg-étetik a' molytól*. De a' melyly igékből míveltetők nem lehetnek, mint p. o. *vagyonból*, *megyenből*, *lészenből* nem tsinálhatunk ilyly míveltetőket: *vatat*, *métet*, *létet*, tehát szenvedőleg sem élhetünk ilylyen képpenn velek: *vatatik*, *métetik*, *létetik*, mint a' Diák sem mondja *Est* igéből, mikor azt teszi *vagyon*, *estur*; de *est* mikor azt teszi *eszik* akkor belöle mondja, *estur*, *sit* igéből sem mondja *situr*, mük se mondjuk *létetik*, a' Diák mondja ugyan *itur*, de nekünk még sem lehet mondani: *métetik*, sem *menetik*.

tél el-öldik, a' tsupor el-török, az ér rán-
gatószik, a' fázékony bé-takarószik. —
Némelylyek az ódik, ödik végezetű közép
igékkel szenvedő gyanánt helytelenül él-
nek (A' mint már meg-mutatám IV. Rész.
III. Tag. I. Fej. 3. §. B. Jegy. 5. szám.)

4.) Néhol, nevezetesen Erdélybenn,
ilyen szerkeztetések szokásbann vagy-
nak: *fa vágni megyen, ház tűz látni mentt.*
Ahmet is így ír a' 104. laponn: *Én látnom*
jötenek, kik én látogatnom nem jötenek. —
Pesti Gábor' újj Testamentomábann Mát.
XI. Rész. *Mi látni menttetek ki? Tűz bo-*
tsátani jöttem. Luk. 12. És Silvester Ujj
Testam. Mát. 11. *Mi látni menttetek ki?*
ki méne mag vetni. Mát. 13. Az effélékről
azt kell tartani, hogy ezek tsak meg-röv-
idültt igék, mint péld. ok. meg-rövidítve
mondjuk: adjd ide a' könyvem', ez hely-
ett: adjd ide a' könyvemet: Valamint pe-
dig helyesebb mondani: adjd ide a' könyv-
emet, úgy helyesebb: *fát vágni megyen,*
Házat tüzet látni mentt, engem látni jött, tü-
zet botsájtani jöttem, Mit látni menttetek ki,
ki méne magot vetni. Ezek úgy sinsenek
közönséges szokásbann; a' szókat pedig
tsak olyly formálag szabad meg-rövidít-
eni, a' mint a' közönséges nyelv szokás

engedi. Ha lehet mondani: ki méne magvetni, fa vágni, tűz ház látni, tűz botsátani, mi látni, én látogatni 'st. eff. akkoronn ezt is mondhatnók: *szeretne kenyér enni*, mivel hogy szeretne nem egészenn véghez mentt, hanem (a'mint a' Debr. Gram. szól, a' 205. laponn) tsak tzelbann lévő tselekedetet jelent. De az ilylyenek szokatlan mondások. Azértt Káldi Mát. 11. nem mondja: mi látni menttetek-ki? hanem mit menttetek-ki látni. És Luk. 12: 49. tüzet jöttem botsátani a' földre.

5.) Mivelhogy a' Magyar ígének a' határozatlan módbann múltt üdeje nintsen, azértt azt *hogy-gyal* teszjük-ki, p. o. ezt: *Turcam vicisse dicunt*, így fordítjuk: *Azt mondják hogy győzött a' Török*, nem pedig így: *a' Törököt győzöttnek mondják*. Lásd a' Debr. Gram. a' 209. laponn a' 62. Régula alatt való jegyzést. A' miket eddig elé hozék, azok közönséges szabások. A' különös ígékkel való élést, — mi nemű: *vagyon, fog's a't.* a' származtató Szó-könyvembenn magyarázom; mertt a' különös szóknak jobb helyök vagyon a' Szó-könyvembenn, mint a' Grammatikábann.

IV. T A G.

A' Részesülőkkel való helyes
élés.

A' Részesülők 5 félek: 1.) Jelenvaló üdejűek, 2.) Múltt üdejűek, 3.) Jövendő üdejűek, 4.) Bizonytalan üdejűek, 5.) Határozó részesülők. Közönségesenn a' Jelenvaló múltt, és jövendő üdejűekről meg kell jegyezni, hogy ezekkel a' vissza hozó név-mássát: *a' ki, a' melyly, a' mi* szépen fel-válthatni. p. o. Ez helyett: Istent, ki münket szeret, dítserni kell, rövidebbenn mondhatjuk: *a' münket szerető Istent dítserni kell.* Ez helyett: *fü, melylyet kígyó harapott, szebb mondani, : kígyó haraptta fü.* Ez helyett: ember, a' ki kártt vallott, búsúl, szebb mondani: *a' kár vallott ember búsúl.* Ez helyett: a' mi nékem hasznomra lészen, abbann fogok foglalatoskodni: jobb mondani: *a' nékem hasznomra leendőbenn fogok foglalatoskodni.* A' ki engem nevem' napjára meg-fog-tisztelni, — én is vissza fogom tisztelni: rövidebbenn így esik: *az engem nevem napjára meg-tisztelendöt, én is vissza fogom tisztelni 's a' t.* Ezeket közönségesenn előre botsátvánnszóljunk különösen, 's rendre mind az 5 féle Részesülökről.

1.) *A' jelenvaló üdö béli Részesülőkrol.*
 A' jelenvaló üdö béli Részesülő, elejébe
 tétetvénn valamelyly magábann érthető-
 nek, a' melyly tselekedetet a' Részesülő
 jelent, azt az utánna lévő magábann ért-
 hetőnek nem mindenkoron tulajdoníthatni;
 meritt sokszor az effele szólásokbann a'
vagyon ígének *való* Részesülője lappang,
 p. o. akasztó-fa, dolgozó ház, delelő hely,
 evő kanál, húgyó edény, hús evő nap, két
 ember kaszáló rét, három ember kapáló
 szőlő, mise mondó könyv, Prédikáló szék,
 mosó szék, számtó föld, temető hely, térd-
 eplő szék, taposó zsák 's t. eff. Ezek azt
 teszik: akasztani való fa, dolgozni való ház,
 delelni való hely, enni való kanál 's a' t.
 meritt a' fa nem akasztó, hanem a' Hóhér,
 a' ház nem dolgozik, a' hely nem delel,
 a' kanál nem eszik 's a' t. Ezek közöl sok-
 at világosabbann, 's talám helyesebbenn-is
 így mondhatnánk, p. o. delelő hely hely-
 ett: *déli hely*, evő hely helyett *ét hely*, —
 húgyó edény helyett: *húgy edény*, hús evő
 nap helyett: *hús ét nap*, ez helyett két em-
 ber kapáló szőlő, így: *két ember kapás sző-
 lő*, a' mint ekképenn mondják-is a' Hegy-
 alján: ez helyett: művelő nap: *mű nap*,
dolog nap; ez helyett: térdelő szék: *térd*

szék, ez helyett: mise mondó könyv: *mise's könyv 's a' t.* Debr. Gram. pag 208. Mivel az efféle mondásokbann ezen jelen való üdejű Részesülö: *való* lappang, meg kell róla rövidedenn jegyezni, hogy avval a' szók' össze foglalására élünk, és a' 3-dik ejtésnek, vagy valamelyly utól-járónak *segedelmével* mint egygy össze-tett mással érthetöt formál, p. o. *katonának való legény,* ezt még határozatlan módú íge után is szoktuk tenni, p. o. *enni való, írni valóm* vagon, látni való, nintsen ki-hányini való *pénzem 's a' t.* A' Határozó után is tehetjük, p. o. *hová való, honnét való?* Gyakrann össze tett *magakbann érthetö neveket-is formálunk vele,* p. o. *nyakra-való, lábrael-való, meljre-való, borra való; mással érthetöket-is: semmire-való, jóra-való restség, akasztó fára való, halálra való rab.*

2.) *A' múltt üdejű Részesülökröl.* A' múltt üdejű Részesülövel ezen viszzá hozónak: *a' hi, a' melyly, a' mi,* vagy *hi, melyly, mi* el-hagyatására, élvénn, többnyire ezen részesülöhöz ragasztékot teszünk, p. o. *kígyó harapta fű,* ez helyett: *fű, melylyet kígyó harapott, 's nem mondjuk: kígyó harapott fű* ragasztékatlan. Ilylyen *menyny-kö ütte-fa, szél ütte ember, szer-*

etttem atyám fia (mihi dilectus frater.) Én
sütttem kenyér, szeretted ötséd, szeretnék
enni az ő főztéből, Isten adta ember, víz
hordtta fővény, zápor hordtta föld, víz
mostta árok, Isten büntette ember, kakuk
pökte fü, az elé adttam alkotmányt világ-
osítja, ezen elé-adttam okoskodásból hár-
om következés foly 's t. eff.

Jegyzet. Hasonlít ehhez ezen Hegy-
aljai szólás' módja: *ejnye be útalom fiú ez!*
be útalom ember ez! (az az ember, fiú, kit
en útalok, ki-elöttem útalatos), valamint
itt jelenvaló üdejű ragasztékos ígével szer-
keztetjük a' nevet, úgy amott múlttabb
üdö béli ragasztékos ígével melylyet a'
Diák múltt üdejű részesülövel tész-en-ki.
Szép példa vagy on erre ama' régi Eszter-
gami Rituálébann, vagy *Agendariusbann.*
Tyrnaviæ 1583. pag. 125. *ódozz-meg köz-
gyónttam bűneimből* (absolve me a genera-
liter confessis peccatis.) Roszsz példa ped-
ig a' Debr. Gram. pag. 208. *magam süttötte*
kenyér, *magam kaszáltta fü.* Lásd feljebb
5. Rész. II. Tag. III. Fejezetet. Midönn
ezen Részesülövel ragasztékosann élünk,
úgy meg-rövidítjük a' Részesülöt, mint meg
vayon mondva a' múlttabb üdö béli ígé-
rek a' 2-dik és első személybenn való rö-
vidítéséről, p. o. ezt *jut, vet, hat, sütt, fut,*
köt, így rövidítjük: *jutttam, jutttál, 's a' t.*
azért múltt üdejű részesülök lévén, rag-

asztékosann mondjuk: *szakáts süttte kenyér*, nem *szakás süttte kenyér*, így mondjuk *futttabann lötte-le a' nyúlat*, nem *futottábann*. Meg néha inkább meg-rövidítjük, mint a' múlttabb üdöbenn is, p. o. noha így szólunk *feküttem, feküttél, állottam, állottál*; meg is részesülőképen így szólunk: *fehttébenn le-nyomtta, állttábann lötték-le* s. i. eff.

3.) A' jövendő üdö béli *Részesülő*, mivelhogy hangra hasonlít a' Diák szenvedő ige' jövendő üdö-béli *Részesülőjéhez*, melyly *dus, da, dum*-mal megyen-ki, és a' *do*-val végződő Diák viselőhözLE (Gerundium-hozz); azért némelylyek ezek helyett élnek vele, p. o. ez helyett: *ita dicendo*, némelylyek rosszszúl mondják: *úgy mondan-dó*; jobb *úgy mondvánn, magyarul mond-vánn*. Ezt: *iste est verberandus* némelylyek rosszszúl fordítják így: *ez meg-veretendő*; mertt ez *Latinismus*, Diákozás, ezt jobban 's magyarsobban mondjuk így ki: Ezt meg kell verni; mertt a' *kell* ígének olyly ki-hagyatása, (*omissio debeo*) nintsen a' Magyaránál, mint a' Diáknál. A' Diák *dus, da, dum* végezetű *Részesülőjét* többnyire csak *kell* ígével szoktuk magyarul ki-tenni, p. o. *homo propter paupertatem non est contemnendus*; az embert szegénységéértt meg

nem kell vetni; *omne malum est vitandum*: minden rosszszat kerülni kell. Innét megtetszik, hogy nem helyes ezt: *Honorandus, Reverendus Pater*, így mondani magyarul: *Tisztelendő Atya*, mertt ez anynyit teszzen: *Honoraturus Pater*. Így sem jó szenvedőleg mondani: *Tiszteltetendő Atya*; mertt a'mint mondom a' Diák *dus, da, dum* végezetű Részesülöt *kell* ígével szoktuk ki-fejezni (4. Rész. 4. Tag. D.) De már szokásba jöve a' Katolikus Papokat *Tisztelendők*-nek, — a' Réformátus Prédikátorokat pedig *Tiszteletes*-eknek nevezni, különbségnek okáértt. Így nem jó szólás: *eredendő bűn*, mertt ez tulajdonúl anynyit teszzen, mint *oriturum peccatum*, jobb ez helyett: *eredeti bűn*. Így nem helyes: *tselekedendő bűn*, jobb *tselekedeti bűn*. Így nem jó mondani: *elegendő*, — vagy *elegendendő okom* vagyon (*elegendő elégszik ígéből, elegendendő pedig elégedik ígéből* származó Részesülö, és jövendő üdöt jelent, *vagyon* pedig jelenvaló üdöt jelent) jobb: *elég okom* vagyon: vagy *elégséges okom* vagyon. Ez helyett dítserendő szüz, jobb mondani: *dítseretes szüz*. A' melyly könyvnek jelenvaló üdöbenn kelete vagyon, jobb róla mondani *keletes*, mint *kelendő*, mertt *kelendő*, a' mi

jövendőbenn fog-kelni, jövődöbenn lesz-
 enkelete, de még most nintsen. Némelyly-
 ek a' jövődö üdejü Részesülökkel így is
 erőltetve élnek mondván: *holnap irandö
 leszék* (cras scripturus ero) *onnét leszén el-
 jövődö* (inde venturus est.) Ez is *Latinis-
 mus*, Diákozás. Jobb: holnap írok, onnét
 el-jö, vagy el-fog jöni. Végre meg-jegy-
 zésre való, hogy ezen Határozóból Magá-
 hann érthető nevet is formálunk, p. o.
 halandóság, mulandóság 's'a't. *)

4.) *Mikor élünk bizonytalan üdejü rész-
 esülövel?* Evvel mindenkor úgy élünk,
 mint Határozóval. (Adverbialiter) Evvel
 ezen kérdésre felelünk: *hogyan?* (quo-
 modo?) a' mit a' Diákban *do* végezetü
 viselövel teszünk-ki, p. o. állva ír (stando
 scribit) éve tanul (comedendo studet.) Az
 olyyan *hogyaságot-is* ilyen Részesülö-
 vel teszjük-ki, a' melylyet a' Diák múlt
 üdejü Részesülövel diákoz: — p. o. írva
 vagon: *scriptum est*, *nyitva vagon az
 ajtó*, *aperta est porta*. 's'a't. Már ma a'
 ragasztékos bizonytalan üdejü Részesülö-

*) Ez ilylyeket a' Diák egygy szóval ki
 nem teheti tökéletesenn, azért p. o. ezt:
 romolhatóság, és romlandóság, egygy
 féls képen így teszi ki: *corruptibilitas*.

vel nem élünk, hanem annak helyette a' határozó Részesülövel, p. o. ama' régi helyett: (Mikeas 3: 11.) *mondvák*, ma mondjuk: *mondvänn*, ama' régi *élvénk* helyett (Ester. 13: 17.) ma mondjuk: *élvénn*.

5.) Mikor élünk a' határozó Részesülövel? Evvel úgy élünk, mint a' Diák az *ans*, *ens* végezetű Részesülövel, p. o. Jésus látvänn a' várast, síra azonn, *mondvänn*: Luk. 19. (*videns civitatem, flevit super eam, dicens.*) Még ő szólvänn, *íme fényes köd árnyékozá-meg őket.* Mát. 17. (*Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos.*)

Jegyz. A' régiek ezen határozó Részesülövel úgy élttenek, mint ma mük a' bizonytalan üdejű Részesülövel, p. o. *elvagynak ezek rejtetvénn*, Telegdi 3. Rész. 668. lap. ma mondjuk: *rejtetve*. (*Hæc sunt abscondita, vel sunt hæc in abscondito.*) *A' Szent Írásnak mondásai, meg-volttanak magyaráztatvänn, és az Isteni tudománynak regulája meg volt erősítettvénn.* Draskovits (p. 14.) *Ha Isten' fia vagy, botsássd alá magadat; mertt írvänn vagyon, hogy az ő Angyalainak parantsoltt te felöled.* Draskovits. Sándornál sokféle 5. Dar. 191. lap. *A' te akaratodértt vagynak teremtetvénn.* (Kéz írat, a' B. Sz. Máriáól való beszéd-ek.) Ezen régi szokásnak még ma is nyoma

vagyon ezen szólásunkbann: — *nyilván*
vagyon, nyilván vagynak, nyilván valók
 (est apertum, sunt aperta, vel in aperto.)
 Ez szakasztott olyan, mint: *el-vagynak*
ezek rejtetvénn. Telegdibenn. Nyilván
való olyan, mint tudvann való. Ma nem
mondjuk: nyilván vagyon, nyilván vagynak,
noha mondjuk: — tudva vagyon, tudva
*vagynak. *)*

V. T A G.

A' beszéd' hajlíthatatlan részei-
 vel, különösenn

A' Határozókkal való helyes élés.

A' Hely-határozókról meg kell jegy-
 ezni, hogy ezt a' három félét: *helyre mén-*

*) Nyilván, *nyilik* ígéből ered, mint
 hízvann hízikből, bízvann (confidens,
 vel confidenter) bízikből. Innét ered:
nyilván, mint jár-ból járvány, hiit, vagy
 hiút, vagy hivít (az az üresít, *hi*, vagy
hiú névből *it* végezettel eredett) ígéből
 származik: *hitvány*, mint egygy hiitvány,
 nyilvánból leszen *nyilvánosság*, mint
 hitványség, nyilvánásgból *nyilvánóság-*
os, és nyilvánóságosann, mint hitvány-
 ságos, hitványségosann, nyilvánóságos-
 abb, és nyilvánabb, és *nyilvánabbann*. Teleg.
 3. Rész. 427. lap. Páriz Pápai roszzúl
 írja: nyilvánóság, nyilvánással, lágyit-
 ás nélkül.

ést, helybenn nyugvást, és helyből jövést jelentő Határozókat jól különböztessük-meg egymástól; meritt mind a' három felét más más utóljárával szoktuk ki-tenni. Mivel tehát *megyen* ige helyre-menő, *vagyon* ige helybenn nyugvó, *jö* helyből jövő Határozót kíván, nem lehet a' helyre menést tévő Határozót *vagyon* igével szerkesztetni, p. o. nem helyes szólás: *oda fel vagyon, ide le vagyon, hanem ott fenn, itt lenn vagyon. A' helybenn nyugvást* jelentők *ül, ül végezetűek*, p. o. *alúl, felül, belül, tovúl,* vagy rövidülve *túl, hátúl, elül, kívül, körül.* Ezek fel nem veszik a' Ragasztékot. Ezen helybenn nyugvást, *ánn, enn, att, ett* utóljárával-is szoktuk ki-tenni, p. o. *alatt, felett, előtt, alann, fenn, benn, künn.* Már *alatt, felett, előtt, benn* fel-veszi a' Ragasztékot, p. o. *bennem, benned 's a' t. A' helyből jövést jelentő* Határozó, *ól, öl* végezetű, p. o. *alól, elől, felől, belől, megől, mellől.* Ezek a' Ragasztékokat fel-veszik, p. o. *alólam ki-rántották a' lepelt, előlem el-viték a' világitót, felőlem jót mondanak, belőlem vette-ki a' szót (vocem ex me arripuit) megőlem mentt-el, mellőlem viték-el. Innét meg-tetszik, hogy hibásann zavarják össze alól, elől Határozókat: ez-*

ekkel: *alúl, elül*. *Alúl* szokásbann vagyon a' Dunánn túl, *elül* nem igen vagyon divatbann; de az *anatógyia* kívánja a' különbözőtetést; valamint más *felől*, más *felül*, úgy más *elől* áll, más az ember *elől* el-jött. Míkoronn *elül* helybenn nyugvást jelent, és hibásann így ejtetik: *elől*, fel nem veheti a' Ragasztékot; mertt nem mondhatom: *előlem áll* (ante me stat,) mint nem mondhatom: *felülem áll*, supra me stat, hanem helyről jövést tévénn, jól mondom: *előlem* vigyd el. Azután a' helyből jövést jelentő Határozót, *nét, nat, net* utól-járáóval is teszjük-ki, p. o. túlnét (ex adversa parte.) Végre a' Helybenn nyugvást jelentőközz, *ról, röl* adatvánn, jelentjük-ki a' helyből jövést, p. o. hátúlról, előlről, alúlról, felúlról, távúlról, meszszúlról, belúlról, kívúlról. Ezek a' helybenn nyugvást tévők: *kivül* (parasztosann kível) *felül, alúl, belül, túl*, ezekkel az utól-járókkal: *ann, enn* öszsze foglaltt név szókkal, vagy név-mássaival szokttanak szerkeztetni, p. o. A' Városonn kívül vagyon (est extra Civitatem) két emberenn kívül semki sem valtt a' Templombann (Præter duos homines nemo fuit in templo) Túl a' Tiszánn (Trans Tibiscum.) Az ajtónn belül (intra januam).

A' házonb

A' házonn felül (supra domum.) Azonn kívül (præter id.) *Rajtt* ragasztékos utól-járával-is szoktuk ezeket szerkeztetni, p. o. *rajttam kívül* (extra, vel præter me.) *Rajttam alúl* lakik (habitat intra me.) — *Rajttatok felül* telepedék-meg (supra vos consedit). Túl rajtta (trans ipsum) Sz. Páli Gram. pag. 245.

VI. T A G.

Az Elöl-utól-járokkaal való helyes élés.

1.) A' mai közönséges nyelv szokás szerént nem lehet két Elöl-járót egygy más mellé tenni egygy ígéhezz ez szerént: *el-bé megyen, el-ki megyen, el-fel megyen*. Hanem egygyiket elejébe, a' másikat hátójsára kell tenni az ígének így: *el-megyén ki, el-mentt bé 's' a' t.*

Jegyzet. A' régiek így is szólottanak: *el-bé megyen, el-fel jut, el-bé viszen 's t. eff.* Szép példa vagy on erre az Esztergomi régi Rituálé mellé kötött kéz-írásbann, melyly az Egri Litzeum' könyv-házábann S. IX. 6. szám alatt találattatik. A' Rituálé Diákúl vagy on ezen felül írással: *Ordo, et Ritus Sanctae Metropolitanæ Ecclesiæ Strigoniensis, quibus Parochi, et alii animarum Pastores in Ecclesiis suis uti debent.* Viennæ

Austriæ. 1560. Cum Præfatione, et Effigie Nicolai Olahi Archiepiscopi Strigoniensis. Ezen könyvhöz hús levélből álló régi kéz írás vagyon kötve. Ki-nem tétetvén a' szerzője, a' hol a' szentségek' ki-*szolgáltatásának szer-tartási* magyarul le-vagynak írva. A' többi között a' szülő aszszonyok' avatásakortt, Templomba iktatásakortt a' pap által mondani szokott imádság így jő elé. „*Úr Isten! ki Mojszesnek, a' te szolgáltnak általa, a' Zsidó népnek meg-parantsoltad, hogy a' melyly aszszony állat fiú, vagy leányzó magzator szülne: negyven napiglan a' Templomnak bé-menetelétől meg-tartóznék: méltóztassál Úr Isten a' te szolgáló leányodat minden bűnnek fertelmességitől meg-tisztítani, hogy az te parantsolatidnak dolgaibann *) meg-tisztultatvann, tiszta szívvel Anya-szent-egygházadnak kebelebe méltóttassék el-bé mennie, és te néked békeességes áldozatokat bé vinnie.*“ (7-dik levél) Ama' régi Karátsonyi Énekbenn-is élé-fordúl az ilylyen szólás' módja, melyly így vagyon. Tsorda Pásztorok midönn Betlehembenn tsordát őriznek éjjel a' mezöbenn: Isten' Angyali jövének melléjek, nagy felelemmel telék-meg ö szívek. Örömet mondok néktek, ne féljetek; mertt születék ma néktek üdvözségtek. *Menjetek el-bé gyorsann a' városba, ott találjátok Jésust a' jászolbann. El-indulának, és el-bé jutának 's a' t.*“

*) Jóbbann mondotta valna: *dolgaikbann*

2.) A' városakba, falukba, püsztákba menést, ott múlatást, onnét való jövetelt nem egyenlő utól-járókkal szoktuk ki-tenni. Az idegen, vagy más Országbeli városokba, és falukba való menést *ba be*, ott múlatást: *bann, benn*, onnét jövést: *ból, böl*-lel teszjük-ki: p. o. Romába megyek, Romábann múlatok, Romából jövök. — De Hazánk-beli Városokba, falukba menést hol *ba, be*, hol *ra, re*, hol *á, é*-vel. Az ott múlatást: *bann, benn, att, ett, ann, enn*-nel. Az onnét jövetelt: — *ból, böl, ról, röl*-rel szoktuk ki-tenni, a' mint a' szokás hozja magával, melylyeket kelljen hogy ki-tenni, hirtsen bizonyos régulája, tsak a' szokást kell követni p. o.

Pétsé *) Pétsre,	Pétsett,	Pétsről.
Kolosvárá, v. Kolosvárra,	Kolosváratt,	Kolosvárról.
Ungvárá, vagy Ungvárra,	Ungváratt, vagy Ungváronn,	Ungvárról.
Leleszré,	Lelesztt, vagy Leleszenn,	Leleszről.
Győré, v. Győre,	Györött,	Győrből.
Szatmárra,	Szatmártt,	Szatmárról.
Budára,	Budánn,	Budáról.
Posonyba,	Posonybánn,	Posonyból.
Pestre,	Pestenn,	Pestről.

*) Pétsé Heltaí Krónika 38. Győré ugyan Heltaibann.

Kassára, vagy	Kassánn, vagy	Kassától, vagy
Karsára,	Karsánn,	Karsától.
Tokajba,	Tokajbann,	Tokajból.
Szeremtsé,	Szeremtsenn,	Szeremtsől's a't.

VII. T A G.

Az Egygybe-foglalókkal való helyes élés.

1.) Az özsze kötök közül ezeket: *és*, *is* özsze nem kell zavarni. *És* a' szó előtt áll, *is* pedig a' szó utánn, p. o. *én*, és *te*, *én-is*, *te is* (et tu, et ille.) Néha *is* vissza felé való értést okoz, p. o. *van is nekem pénzem*, anynyit jelent, hogy nintsen. Debr. Gram. 223. lap.

2.) Özsze nem kell zavarni ezeket: *se*, és *sem*. *Se* szóval ha tiltunk, *sem*-mel ha tagadunk, éljünk. Azértt nem helyes: *sehol*, ez helyett: *semhol nem válttam*. Nem helyes: már ennek *se* híre, *se* hamva, ez helyett: *sem híre*, *sem hamva*. (Lásss 4. Rész. 7. Tag. B.)

3.) *Maga* (quamvis) a' *Periodus* elejénn nem állhat-meg, p. o. minden ember üdvözülhet; *maga* nem üdvözül.

VIII. T A G.

A' Közbevetőkkel való helyes
élés.

Ezek közül egygyedűl: *jaj! ne! nesze! épenn!* a' 3-dik Ejtést kívánják, a' többi mind az 1-sőt, p. o. *jaj nekem, ne neked, ne nektek* (meg-rövidítve: *netek*) *nesze nektek* (meg-rövidülve: *nesztek*) p. o. *Nesztek ez a' könyv*, azt teszi *ne sze nektek ez a' könyv!* *Ne sze kenyér* (en tibi panis, hic habes panem). Itt a' *nesze* nem a' kenyérre, hanem az el-hallgatott ezen név-mására: *neked* néz.

IX. T A G.

A' Magyar Beszéd' részeinek
rendjök.

A' mint az V. Rész' kezdetében megmondám, a' Magyar Nyelv nem szenved meg a' szók' rendjének olylyan kény, kedv szerént való változtatását, mint a' milylyent a' Diák Nyelv meg-enged. Azért ezen rend-tartásra kell ügyelnünk: (a' mint ezt helyesenn elé-adja Pápai Sámuel.)

1.) A' *Magábann érthető* név köz-vetetlenül (immediate) elejébe kívánja a' maga *mással érthetőjét* midőnn ez amavval

csak össze illesztve áll, péld. o. Kedves Atyám, nagy tudományú férjfiú 's t. eff, nem pedig *férjfiú nagy tudományú*, sem nem: *férjfiú tudományú nagy*, mint a' Diák-bann, Mikoronn pedig a' *vagyon* íge lap-pang a' mondásbann, akkoronn hátul marad a' Mással érthető név, p. o. az em-ber halandó.

2.) Ha két Magábann érthető szó, köz-öl az egygyik a' *bíró*, a' másik pedig a' *bírtt* személyt, vagy dolgot jelenti, akkortta *) a' *bíró* szónak elől kell állania, p. o. *az em-bernek akaraja változó*, nem pedig a' Diák szerént meg-fordítva így: *akaraja az em-bernek változó*, hanem ha a' fő arány úgy kíváná, melylyről alább (7. szám.)

3.) A' természeti rend úgy kívánvann, az első ejtésnek utánna szokttuk tenni az ígét, p. o. Péter ír, Pál olvas. 's t. eff.

4.) A' 4-dik Ejtést az 1-ső Ejtés, és az íge-közé szokttuk helyheztenni, p. o. Péter levelet ír, Pál azt olvasja, ők azt mondot-ták. A' 4-dik Ejtés után a' 3-dikat, és az

*) Akkortt, mikortt ez helyett: akkor-
onn, mikoronn közönséges a' régieknél.
Így *akkortta* is, mint ma *gyakortta*,
száz-szortta 's t. eff. Lásd Heltai Kronik
8. lap.

utól-járókkal járó név szókat teszjük, p. o. *Peter levelet írta a' Bátyjának Budáról.*

5.) A' Határozókat, minthogy az ígének környül állásait határozzák-meg, épen elejébe teszjük az ígének, p. o. *ő szépen le-írta a' levelet;* nem pedig a' Diák szerint így; szépen ő le-írta a' levelet.

6.) A' kérdésekben a' kérdő Névmássának (hozzá értvén a' Magábann érthető nevet, és ezt; *nem, és is*) és Határozónak közvetlenül utána teszjük az ígét, p. o. *mitsoda könyvet olvastál tegnap?* — Nem tehetem a' Diák szerint így is: *mitsoda tegnap könyvet olvastál?* vagy *mitsoda könyvet tegnap olvastál?*

7.) Mind azon által kivévén az utóbb említett 6-dik szabást, egyéb arányt a' Magyar az szerint rakja elebb vagy hátrább a' szókat, valamint a' főbb aránya ez, vagy amaz szóban vagyon, 's a' melyly szót hathatósbann akar a' hallónak, vagy olvasónak értésére adni, és a' figyelmeteséget reá vonni, azt teszi előre, p. o. az *első szabást vévén-fel,* — hogy ha ez íge *vagyon,* lappang-is a' mondásbann, még sem teszjük utóljára a' Mással érthető olylyankoronn, mikoronn ebbenn vagyon a' főbb arány, p. o. *halandó az ember, de*

csak testére nézve 's a' t. A' második szabást vévén-fel, ha inkább a' bíratott mint a' bíró szóban vagy a' főbb aránya valakinek, akkoronn amazt teszi előre, p. o. *akarja az embernek, hogy azt válassza, a' mit jobbnak ítél.* Ezen mondásban a' fő arány az *akar*. A' 3-dik szabástól eltávoznunk, ha nem annyira a' név szóban, mint az ígében vagy a' főbb arányunk, p. o. *ír* ugyan *Péter*; de nem levelet. A' 4-dik szabás szintt' úgy enged a' főbb aránynak a' 3-dik, 4-dik ejtésnek rendjében, 's nem meg-másolható törvény az, hogy a' 4-dik ejtés, az 1-ső ejtés, és az ige között álljon, az után pedig a' 3-dik Ejtés, és az utól-járó, p. o. *Peter írta levelet, nem János.* Az 5-dik szabást-is a' főbb arány szerint változtathatni abbann, hogy a' határozó ne épenn előtte álljon az ígének, p. o. *ő írta a' levelet szépenn, nem te.* Végezetre még az Elöl-járókkal össze kötött ígektől-is el-választjuk az Elöl-járókat a' főbb arányuk szerint, 's vagy más szót vetünk közbe, vagy épenn utóljára-is helyeztetjük az Elöl-járót, p. o. fel-vévén ezt az Elöl-járóval össze kötött ígét: *le ír* (describit) azt így változtathatjuk, a' főbb arány szerint: *én azt le is írom, vagy én*

trom-le azt is, vagy én is az trom-le. Már a' Diák Nyelvbenn ezt nem tehetjük, p. o. ez: *describo* mindenkoronn egygyütt marad akar hogy változtatjuk-is a' többi szók' rendjét, p. o. *etiam hoc ego describo, etiam ego describo hoc, hoc describo etiam ego.* 's a' t. A' Diák Nyelvbenn tehát az öszsze kötött ígék nem engednek úgy a' főbb aránynak, mint a' Magyarbann.

I. TOLDALÉK.

Nyelv-tanítási szózatok Magyar-
úl Diákúl, és viszontag Diákúl.
Magyarúl (Terminologia Gram-
matica.)

1. §. Magyarúl. Diákúl.

A.

Aprózott mondások Incisa.

Arányosító számok Numeri proportionales.

Ált vivő jegy Signum translationis.

Ált-tétel Metathesis.

B.

Beszéd-ejtés Dialectus.

Beszéd' nyoltz része Octo partes orationis.

Bírást jelentő Possessivum.

Bíró dolog Possessor.

Bírtt dolog, vagy birtok.	Res possessa.
Bizonytalan üdejű Részeshűlű	Participium aoristum.
Betű fogásű	Syllabicus.
Betű fogástalan	Asyllabus.
Betű-tseres	Antithesis.
Boket, vagy szűrat	Punctum.
Bűketes vonás	Semicolon, seu media nota.

E.

Elű nűv	Prænomen V. Rűsz. I. Tag. 2. §.
Egygybe foglalű ne- vek, vagy űszsze- sűges nevek	Nomina Collectiva.
Egygyes szűm	Numerus singularis.
Egygybe szerkeztet- ve	In statu constructo.
Egygy-szeres	Simplex.
Egygybe hasonlűtás, vagy rűvidebbenn Hasonlűtás	Comparatio.
Egygybe foglalű	Conjunctio.
Ellenvetű foglalű	Conjunctio adversa- tiva.
El-helyheztetűs	Syntaxis.
Elsű lűpűs	Positivus gradus.

Elöl-utól-járó	Præ- et postpositio.
Ertelmes mondás	Sententia.
Ejtegetés	Declinatio.
Ejtés vagy eset	Casus.
Éles hangú betű	Litera acuta.
Elé-tétel	Prosthesis.
Előről vétel	Aphæresis.
Esmégelés	Repetitio.

F.

Fel-hozó jegy	Signum Citationis.
Félig múltt, v. alig múltt idő	Præteritum imperfectum.
Fel-kiáltó jegy	Signum exclamationis.
Fel tévő Foglalo v. fel tévő kötő	Conjunctio condicionalis.
Foglalo, vagy kötő, vagy kötelek	Conjunctio.
Foglalo mód, vagy kötő mód	Modus subjunctivus, vel conjunctivus.
Folyó betű	Liquida litera.

G.

Gyök-ér a'szóban	Radix vocis.
Gyakorló ige	Verbum frequentativum.

H.

Harmadik lépés a' Hasonlításban	Superlativus gradus.
---------------------------------	----------------------

Hanyatló	Supinum.
Hang enyészet	Synaloephe. Elisio.
Hang mérséklés	Prosodia.
Határozó	Adverbium.
Határozatlan mód	Modus infinitivus.
Hajtogatás	Conjugatio.
Helyes írás	Orthographia.
Helyes olvasás	Orthoepia.
Húzás	Accentus.
Hiános, vagy tsonka	Defectivum.
Hajlítás	Inflexio.
Hagyó, meg-hagyó mód	Imperativus modus.

I.

Idő, v. üdö az ígék- benn	Tempus verborum.
Íge	Verbum.
Ikes íge	Verbum neutrum, pe- nes radicem incre- mentum <i>ik</i> habens.

J.

Járúlat	Accidens.
Jelentő mód	Modus Indicativus.
Jelen való üdö	Tempus præsens.
Jegy, Jegy-betű	Signum. Litera cara- cteristica.
Jövendő üdö	Tempus futurum.

K.

Kérdő Név-mássa	Pronomen interrogativum.
— — Jegy	Signum interrogationis.
— — Foglalo	Conjunctio interrogativa.
Kettős hangú	Diphthongus.
Kettős böket	Colon, seu duo puncta.
Két melleseges böket	Diæresis.
Ki-hagyó	Apostrophus.
Ki-hozó-foglalo	Conjunctio illativa.
Kitsinyített név	Nomen diminutivum.
Kitsinyítő ige	Verbum diminutivum.
Kötő mód, v. foglalo mód	Modus Conjunctivus vel subjunctivus.
Kötő-jegy	Signum unionis, seu Makaph.
Közönséges Nyelv szokás	Usus Lingvæ Communis.
Közbe-tétel	Epenthesis.
Közből-vétel	Syncope.
Közbe-vető	Interjectio.
Kezdő-ige	Verbum inchoativum.
Ki-záró foglalo	Conjunctio exclusiva.

Közép-ige v. szenvedhetetlen ige Verbum neutrum.
Következtető foglalo Coniunctio Consecutiva.

Közvetetlenül Immediate.

L.

Lágyító jegy Signum emollitionis.

Lépés a' hasonlításbann Gradus Comparationis.

Lég-múlttabb idő Præteritum plusquam perfectum tempus.

M.

Magábann hangzó betű Vocalis litera.

Magábann érthető név Nomen substantivum.

Mással érthető név Nomen adiectivum.

Mással hangzó betű Consonans litera.

Másra ható ige Verbum transitivum.

Második lépése a' Hasonlításnak Comparativus gradus.

Magunkra ható ige Verbum immanens.

Meg-engedő Concessiva.

Műveltető ige Verbum factitivum.

Mutató Név-mássa Pronomen Demonstrativum.

Meg-különböztető Név-mássa Pronomen articulare, seu Articulus.

Meg-engedő Foglalo Conjunctio concessiva.

Múlt üdö Tempus præteritum perfectum.

Múlttabb üdö, *lássd* Tempus præteritum perfectius.

Leg-múlttabb üdö
Mű-szó Technicum vocabulum.

N.

Név Nomen

Név-mássa, v. Név-
értt való szó Pronomen:

Nyugtató-jegy Pausa.

O.

Ok-adó Foglalo Conjunctio causalis.

Osztó számok Numeri distributivi.

Óhajtó íge Verbum desiderativum, Meditativum.

R.

Ragaszték Suffixum.

Ragasztékos íge Verbum suffixatum,
vulgo determinatum.

Ragasztékos név Nomen suffixatum,
vulgo possessivum.

Ragasztékos Név-
mássa Pronomen suffixatum,
vulgo possessivum.

Rekesz Parenthesis.

Rendelő számok	Numeri ordinates.
Részesülő	Participium.
S.	
Sarkalatos számok	Numeri Cardinales.
Segéd ige	Verbum auxiliare.
Szakgató jegy	Signum interpunctio- nis.
Szakasz	Paragraphus.
Szám	Numerus.
Származtatás	Derivatio.
Számazék	Derivatium.
Személy	Persona.
Személyi név-mássa	Pronomen personale.
Szenvedő ige	Verbum passivum.
Szenvedőleg	Passive.
Szenvedhetetlen ige	
vagy közép ige	Verbum neutrum.
Sziszegő betűk	Literæ sibilantes.
Szó-tag	Syllaba.
Szó-taglás.	Syllabizatio.
Szó tag kettőztetés	Anadiplosis.
Szerkeztetés	Constructio.
Szó tsavarítás	Figuræ vocum.
T.	
Tő-szó	Vox radicalis, vide Gyök-ér.
Tehető ige	Verbum potentiale.
Tulajdon név	Nomen proprium.
	Többes

Többes szám	Numerus pluralis.
Tselekvő íge	Verbum activum.
Tselekedtető íge	Verbum factitivum, <i>vide</i> Műveltető íge.
Tserelbetű	Litera permutabilis.

U.

Utól-járó	Postpositio.
-----------	--------------

V.

Vékony Magábann hangzó	Vocalis tenuis.
Vastag Magábann hangzó	Vocalis crassa.
Végezetek	Terminationes vo- cum.
Vezeték név	Cognomen, Nomen gentilitium.
Viselő	Gerundium.
Viszszá hozó Név- mássa	Pronomen relativum.
Viszszáló, v. visz- tagló név-mássa	Pronomen reciprocum
Viszszáló íge	Verbum reciprocum.
Vonás	Comma.
Végre tétel	Paragoge.
Végről vétel	Apocope.
Vezető szó	Articulus.

Ö.

Ösz-szó v. kötött szó	Vox composita.
-----------------------	----------------

Öszsze illesztés	Syntaxis convenientis.
Öszsze illesztve	In statu convenientiæ
Öszsze igazítás	Syntaxis regiminis.
Öszsze igazítva	In statu regiminis.
Öszsze kötő foglalo	Conjunctio copulativa
Öszszeséges név	Nomen collectivum.

2. §. *Diákül.* Magyarúl.

A.

Anomalum, seu irregulare	Rendetlen.
Aphaeresis	Előről vétel.
Antithesis	Betű-tseré.
Anadiplosis	Szó tag kettőztetés.
Accentus	Húzás.
Apostrophus	Ki-hagyó jegy.
Adverbium	Határozó. Ennek faja a <i>Hogyanság.</i>
Analogia	Hasonlóság.
Asyllabus	Betű fogástalan.
Accidens	Járulat.
Apocope	Végről vétel.
Articulus, v. Pronomen articulare	Meg-különböztető Név-más, Izetske, Vezető-szó.

C.

Comma	Vonás.
Characteristicæ notæ literæ	Bélyegek, bélyeg betűk, jegy-betűk.
Casus	Ejtés vagy eset.
Consonans litera	Mással hangzó betű.
Conjugatio	Hajtogatás.
Conjunctivus Modus	Kötő, v. foglalo mód.
Conjunctio	Egygyüvé foglalo, v. Foglalo.
Conjunctio causalis	Ok-adó Foglalo.
Conjunctio copulativa	Össze kötő Foglalo.
Conjunctio disjunctiva	Külön választó foglalo.
Conjunctio conditionalis	Fel tévő Foglalo v. fel tévő kötő.
Conjunctio adversativa	Ellenvető foglalo.
Conjunctio concessiva	Meg-engedő foglalo.
Conjunctio exclusiva	Ki-záró foglalo.
Conjunctio Consecutiva.	Következtető foglalo
Cognomen	Vezeték név.
Colon	Kettős böket.
Comparatio	Hasonlítás, léptetés.
Comparativus gradus	Hasonlítás' 2. lépése.

Constructio] Szerkeztetés, v. szerkezet, szó-kötet.

Constructo in statu Egygybe szerkeztetve

Criticus Ítéletes, gántsolva ítéző, 's meg-választó.

D.

Derivatio vocum Szó-nemzés.

Derivatum Származék.

Declinatio Ejtegetés.

Dialectus Beszéd-ejtés.

Diminutivum Kitsényített.

Diphthongus Kettős hangú.

Defectivum Hiános, vagy tsonka.

Diæresis Két mellesleges bök.

Disjunctiva Külön választó.

E.

Elisio vocalium Hang enyészet.

Epenthesis Közbe-tétel.

Euphonia Jó hangzat, szép hang

Etymologia Szó nemzés.

F.

Futurum tempus Jövendő idő.

Figuræ vocum Szó tsávarítás.

G.

Gerundium Viselő.

Gradus Comparativus	Hasonlítás' 2dik lépése, v. középhágó.
Gradus superlativus	Hasonlítás' 3-dik lépése v. Felső hágó.
Gentilitium nomen	Vezeték név.

I.

Incisa	Aprózott mondások.
Inflexio vocum	Hajlítás, szó-hajlítás.
Interrogationis signum	Kérdés Jegy.
Interrogativa Conjunctionio	Kérdező Fogláló.
Interjectio	Közbe-vető.
Imperativus Modus	Meg-hagyó Mód.
In statu convenientiae	Össze illesztve.
In statu regiminis	Össze igazítva.
Infinitivus Modus	Határozatlan mód.
Indicativus Modus	Jelentő mód.
Imperfectum tempus	Alig múltt üdő.
Immediate	Köz-vetetlenül.

L.

Liquida litera	Folyó betű.
Litera combinata	Kettős betű.
Litera servilis	Tseléd, v. inas betű.
Litera caracteristica	Jegy-betű.
Litera mollis	Lágy betű.

M.

Mdus	Mód.
------	------

Metathesis	Ált-tétel.
N.	
Nomen	Név.
Nomen substantivum	Magábann érthető név.
Nomen adjectivum	Mással érthető név.
Nomen proprium	Tulajdon név.
Nomen gentilitium	Vezeték név.
Nomen collectivum	Öszszeséges név.
Nomen diminutivum	Kitsinyített név.
Nomen appellativum	Köz név.
Numerus singularis	Egygyes szám.
Numerus pluralis	Többes szám.
Numeri	Szám szók.
Numeri Cardinales	Sarkalatos számok.
Numeri ordinales	Rendelő számok.
Numeri distributivi	El-osztó számok.
Numeri multiplicativi	Sokszorozó számok.
Numeri proportiona- les	Arányosító számok.
Neutrum Verbum	Közép-ige v. szen- vedhetetlen ige.
Neutro passivum (Deponens)	Ikes közép ige.
Neutro activum	Iketlen közép ige.
O.	
Onomatopoeia	Természeti hang kö- vetés.

Orthoepia	Helyes olvasás.
Orthographia	Helyes írás.
P.	
Prænomen V. Rész.	
I. Tag. 2. §.	Elő név.
Pronomen	Név-mássa, v. Név- érett való. Név-más.
Pronomen personale	Személyi név-mássa.
Pronomen articulare,	Meg-különböztető Név-mássa.
Pronomen Demone- strativum	Mutató Név-mássa.
Pronomen recipro- cum	Viszszáló, v. Viszon- tagló Név-mássa.
Pronomen relativum	Viszsa hozó Név- mássa.
Pronomen interroga- tivum	Kérdő Név-mássa.
Pronomen redditivum	Felelő Név-mássa.
Positivus gradus	Első lépés.
Pausa	Nyugtató-jegy.
Præteritum perfe- ctum	Múltt üdő.
Præteritum perfecti- us	Múlttabb üdő.
Præteritum perfectis- simum	Leg-múlttabb üdő.

Præteritum imperfectum	Félig múltt, v. aligmúltt üdö
Præsens Tempus	Jelen való üdö.
Persona	Személy.
Participium	Részesülő.
Participium aoristum	Bizonytalan üdejü Részesülő
Participium præsentis temporis	Jelenváló üdejü Rész.
Participium præteriti temporis	Múltt üdejü Részesül.
Participium futuri temporis	Jövendő üdejü R.
Particip. adverbiale	Határozó Részesülő.
Parenthesis	Rekesz, zár.
Punctum	Böket, vagy szúrat.
Primitivum	Eredeti szó, gyök-érszó, tö szó.
Prosodia	Hang mérséklés.
Paragoge	Végre tétel.
Paragraphus	Szakasz.
	R.
Regula	Rend-szabás, Szabás.
Radix	Gyök-ér tö szó, mag szó, eredeti szó, törzsök szó.
Reciprocum	Viszszáló, v. viszontagló.

Repetitio	Esmégelés.
S.	
Syllaba	Szó-tag, betű-fogás.
— pura, et mixta	Tiszta, és kevertt szó- tag.
Semicolon, seu media nota	Böketes vonás.
Syntaxis	El-helyheztetés.
Syntaxis regiminis	Öszsze igazítás.
Syntaxis convenien- tiæ	Öszsze illesztés.
Synalophe	Hang enyészet.
Syncope	Közből-vétel.
Supinum	Hanyatló.
Superlativus gradus	Harmadik lépés a' Hasonlításbann.
Signum	Jegy.
Signum emollitionis	Lágyító jegy.
Signum Citationis	Fel-hozó jegy.
Signum exclamatio- nis	Fel-kiáltó jegy.
Signum translationis	Ált vivő jegy.
Simplex	Egygy-szeres.
Subjunctivus Modus,	Kötő mód.
Suffixum	Ragaszték.
Substantivum abstra- ctum	Puszta magábann ért- hető név.
Sententia	Értelmes mondás.

Syllabicus	Betű fogású.
Syllabizatio	Szó-taglás.
T.	
Terminationes vocum	Szó-végezetek, vége- seótskák.
Tempus	Üdő.
Tempus futurum	Jövendő üdő.
Tenuis vocalis	Vékony Magábann hangzó.
Technicum vocabulum	Mű-szó.
U.	
Usus Lingvæ Communis	Közönséges Nyelv- szokás.
V.	
Vocalis litera	Magábann hangzó betű
Vox Composita	Ösz-szó (öszsze-köt- ött szó) kötött szó.
Verbum	Íge.
Verbum activum	Taelekvő íge.
Verbum passivum	Szenvedő íge.
Verbum neutrum	Szenvedhetetlen íge, vagy közép íge.
Verbum neutrum, penes radicem incrementum <i>iz</i> habens	Ikes közép íge.
Verbum inchoativum	Kezdő-íge.

Verbum auxiliare	Segéd ige.
Verbum factitivum	Műveltető ige.
Verbum reciprocum	Viszontagló ige.
Verbum transitivum	Másra ható ige.
Verbum intransitivum	Másra hatatlan ige.
Verbum immanens	Magunkra ható ige.
Verbum desiderativum	Óhajtó ige.
Verbum frequentativum	Gyakorló ige.
Verbum potentiale	Tehető ige.
Verbum impersonale	Személytelen ige.
Verbum irregulare	Rendetlen hajtogató- sú ige.
Verbum activum	Tselekvő ige, szenvedhető ige.
Verbum passivum	Szenvedő ige.
Vocalis crassa	Vastag Magábannal- hangzó.

II. TOLDALÉK

A meg-magyarázott Nyelvünk szabásai ellen, valamint az írásbann, úgy a beszédbenn elkövetni szokott gántsokról, és vétkekről.

Böldsenn írja az Erdélyi Magyar Nyelv-
mívelő (vagy inkább Nyelv tökéletesbbi-

tő) tudós Társaság, hogy a' Magyar nyelvet hibásnak, és gántosnak nem mondhatni; mertt az tökéletes szeplőtelen Szűz Nyelv, hanem a' vele élők ellene sokat vétének mind beszédjökkel, mind írásakkal. A' beszédi gántok két-félék, vagy 1-ször némelylyek a' Magyar beszédbe szükségtelenül keverik az idegen, és kortszókat, a' vagy a' Magyar szót a' közönséges Nyelv szokás ellen ejtik, mint p. o. ád, nyer, hoszszu, nagy orru, tetyű, folyik, tsúszik, mászik, úszik, hazudik, egygyezik, különbözik, fakadozik, hasadozik, pipázik, ezek helyett: ad, nyer, hoszszú, nagy orrú, tetű, foly, tsúsz, mász, úsz, hazud, egygyez, különböz, fakadoz, hasadoz, pipáz. 2-ször némelylyek a' jó magyar szókat nem helyesenn hajlítják, és rosszúl szerkeztetik össze. Az 1-ső féle hibák a' gántsolódó, és ítélő szó könyvre tartoznak, azért azokról ott vagyon szó az 5-dik Tsomónak Toldalékjábann. De a' 2-dik félek a' Grammatikára tartoznak, melylynek a' helyes beszéd, és helyes írás a' tárgya. Annak okáértt itt illik szólnom a' Grammatika ellen el-követett beszéd, és írás-béli hibákról, és gántokról.

I. F E J E Z E T.

A' beszédi gántsokról közönség-
esenn.

A. A' Hajlítás-ellen.

1.) A' név-ejtegetés ellen némelylyek így szólának: ezek az emberek nem igen *derékek*, ez helyett *derékek*, vagy *drékek*. Egyebek így szólának: Hús-vétra otthonn leszek, ez helyett: Hús-vétre 's'a' t.

2.) Több hibát, és vétket követnek-el a' tudatlanok a' név mássáinak ejtegetés-ökben, p. o. a' személyi név-mássait sokann így ejtegetik: *enyim, engemet, tégedet, őtet, mink, münk, tied, enyimek, mienkek*. A' mutató név-mását mások ilyly roszzszúl ejtik a' 4-dik Ejtésbenn: *aztat, eztet 's'a' t.* ezek helyett: *enyém, éngem, téged, őt, teed, enyéim, műéink, azt, ezt.*

3.) Leg több hibát követnek-el mai naponn Magyar Országban a' tanúlatlanok az íge hajtogatásbann (mertt azt megkell vallanunk, hogy az Erdélyi nép jobb íge hajtogató, jobb *Conjugatista*). a.) A' kik a' ragasztékatlan tselekvő ígét, és ragasztékatlan iketlen közép ígékét így hajlítják: *húzol, hiszel, leszel, veszel, te engem megszél, te engem minden boromból ki-íszol,*

ezek helyett: *húzszzsz, hiszsz, lészsz, vésszsz, te engem meg észsz, engem a boromból ki-
 isszsz.* A' kik a' Meg-hagyó módbann így
 szólnak: adjál kenyeret, nyujtsál segedel-
 met 'st. eff. ez helyett: adj, nyújts. A' kik
 a' *múlttabb* üdönék 3-dik többesét így ejtik,
 p. o. verttek, nyírttak, meg-halttak, ezek
 helyett: verttenek, nyírttanak, halttanak.
 A' kik jövendő üdö béli határozatlan mód-
 ot költenek mondvánn: szeretendeni, ol-
 vasandani, hallandani. b.) A' kik a' szen-
 vedő igét, és *ikes* közép igét így hajlítják:
 tselekedszsz, bort ihatszsz, feleségedtől el-
 válszsz, meg-telszsz méreggel, ez helyett:
 tselekszel, vagy tselekedel, bort ihatol,
 feleségedtől el válol, méreggel meg teled.
 Páris Pápai az 1767-diki ki-adásbann a'
 Magyar Diák részben 65. laponn nem
 mondja: el-válok feleségemtől, hanem *el-
 válom.* Ahmet is a' 149. laponn nem mond-
 ja: *no te pokol meg-telszsz e, hanem no te
 pokol meg-teled e.* A' kik így szólnak: ő
 munkálkoda, ő tselekedde, ő igen meg-híza,
 ezek helyett: ő munkáldodék, ő tselekvék,
 vagy tselekedék, ő el-hízék. A' kik így
 szólnak: ha én meg-haragudnék, ha be-
 löle ehetnék, ez helyett: ha én meg-har-
 agudnám, ha én belöle ehetném. A' kik

így szólnak: ő meg-haragudna azért, ő
 attól meg-hízna, ez helyett: ő meg-harag-
 udnék, ő meg-híznék. A' kik így szólnak
 feküdj-le, aludj, el ne válj tőle, ez helyett
 feküdjél-le, aludjal, vagy alugyál, váljal
 el tőle. A' kik így szólnak: méltóztasson
 ide jöni, tselekedjen az Úr velem ilyen
 jót, ez helyett: méltóztassék, tselekedjék.
 A' ki így szól: ha ő ide érkezend, és meg-
 jelenend, és meg-látszand, ez helyett: ér-
 kezendik, jelenendik, látszandik. — Még
 ama' Magyaros Török Ahmet sem mond-
 ota érkezend, hanem könyvének 34. lap-
 jánn mond: *érkezendik*. d.) A' kik a' rag-
 asztékos ígéket így hajlítják: mük az el-
 lenséget meg-verénk, ha a' tolvajt meg-
 foghatnánk, ez helyett: az ellenséget meg-
 verők, ha a' tolvajt meg-foghatnók. A' ki
 ragasztékos határozatlan módú ígével él,
 midőn nem kellene élnie, p. o. ezt a' bort
 meg-fogom *innia* (innya) *tudnia illik*, ez
 helyett: inni, tudni illik. e.) A' ki a' Meg-
 hagyó móddal a' jelentő helyett él, mint
 a' Hegy-aljai parasztság, így szólván:
hol-nap Tokaliba legyünk, ez helyett lész-
 ünk. Kérdeztetvénn: mit csináltak? és ők
 így felelvénn: mostt bort *igyunk*, ez hely-
 ett, *iszunk* f.) Némelylyek a' múltt üdőt

igen ok nélkül szaporítják meg: *valával*, p. o. *mondá vala meg-feszítették-vala*. A' köz paraszt Nyelvből nem régen nemelylyek szerentsétlenül ezt az Író Nyelvébe-is bé-vitték. Nem üres ezen hibától. *Hibnernek Bibliai Historiája-is*. — g.) Némelyly a' kötő módbéli jövendővel a' Jelentő mód' jövendője helyett él, p. o. *holnap Kassára menendek*, ez helyett *menek*, vagy *menni-fogok*. Olyly gánts vagy on ama' régi levélbenn, melylyet elé hoz Sándor *sokfélének* 6. Dar. a' 194, és 195. lapján. h.) Némelylyek a' határozatlan módbann így romtják az ígék: *omlani*, *romlani*, *mérsékleni*, *mérészleni* 's a' t. ezek helyett: *omolni*, *romolni*, *mérsékelni*, *mérészelni*. Sánd. *sokféle* 10. Dar. 8. lap. i.) Sokann a' műveltető, és szenvedő ígének *at*, *et*, *tat*, *tet* toldalékját rosszszúl kettőztetik ez képen: *hívattatik*, *adattatik*, *verettet*, *szövettet* 's t. eff. ezek helyett: *hívatik*, *adatik*, *veret*, *szövet*, vagy *szövet* 's a' t.

B. *Az el-helyezettetés (Syntaxis) ellen.*

1.) Vétenek a' ragasztékos név szók-at így szerkeztetvénn; — *Ura*k' *tseledjek* (*servus Dominorum*) *juhok'* *nyájok* (*grex ovium*) vagy így *Ura*knak *Ura*, *Zsidóknak* *Királyja*,

Királyja, Apostolok' tselekedeteik, — ezek helyett; Urak' tselédje, juhok'nyája', vagy Uraknak tselédjök, juhoknak nyájak, Uraknak Urok, vagy Erdélyiesenn Urak, Zsidóknak Királyjak, vagy Urak' Ura', Zsidók' Királyja', Apostolok' tselekedetei', vagy Apostoloknak tselekedeteik.

2.) Vétenek a' méltóságot, hivatalt jelentő neveket a' vezeték név-utann tévénn, p. o. *Andrási Gróf, Bodó Szolga Bíró, Kondé Püspök*, ezek helyett: Gróf Andrási, Szolga Bíró Bodó, Püspök Kondé. A' kik így szólnak: *Uram atyám, Uram bátyám* 'st. eff. ez helyett *Atyám Uram, Bátyám Uram.*

3.) A' szám szókkal vissza élnek a' velök össze szerkeztetett neveket többes számba tévénn, p. o. *három Királyok' napja'* ez helyett: *három Király napja.* — Így vissza élnek az öszszeséges nevekkel is mondvánn: *sok emberek, több károk*, ez helyett: *sok ember, több kár* 'st. eff.

4.) A' Név-mássaival vissza-él, a' ki én, te, ő személyi név-mássait a' név szónak, vagy ígének elejébe teszi, azt a' személyek' meg-különböztetése, és a' beszéd' egygybe kötése különösen nem kívánvänn, p. o. *én szeretem az Istent, te mond-*

ád azt, az én lovam meg-bénnúltt, ezen helyett: szeretem Istent, azt mondád, a' lovam meg-bénnúltt. Még tsúnyábbann szólnak, a' kik így szólnak: mük emberünk, tik emberetek, ök könyvök, vagy ök könyveik ez helyett: mü-emberünk, ti-emberetek, ö-könyvök, ö könyveik. A' kik így szólnak: magam lova, ez helyett: magam lovam. A' kik így szólnak: mindnyájunknak atyja: ez helyett: atyánk.

5.) Az ígéssel vissza él, a' ki a' viszontagló ígéssel szenvedő helyett él így: *ez a' szekér ökrök által húzódik, ez helyett: húzatik. Ez sem igen jó: fa vágni menté ez helyett: fát vágni.*

6.) A' Részesülőkkel helytelenül élnek, a' kik így szólnak: *hallók ezt mondottnak lenni (audivimus hoc dictum esse) ez helyett: hallók, hogy ez mondaték, vagy inkább, hogy ezt mondták. A' kik így szólnak: gondolom öt holnap haza jövendeni, (judico ipsum cras adventurum esse) ez helyett: gondolom, hogy haza jő, vagy haza fog jöni. Azok-is a' jöendő üdö-béli Részesülővel erőltetve élnek, a' kik így szólnak: holnap írandó lészek, ez helyett: hólnap írok.*

II. F E J E Z E T.

Az Írás béli gántsokról közönségesenn.

1.) Köz hiba a' ragasztékatlan tselekvő, és iketlen közép ígének az egygyes 2-dik személyjét egygy *sz-szel* így írni: p.o. *mondasz, adandasz 's a' t.* ez helyett: *mondaszsz, adandaszsz.*

2.) Közönséges gánts az *ann, enn* utóljáró helyett, *an, en* írni egygy *n-nel*, p. o. min áll, kin áll, ben ül; szekeren alszik, ezek helyett: *minn áll, kinn áll, benn ül, szekérenn alszik.* De hiba lenne az *an, en* paragogicum-ot két *n-nel* írni ezen szókban: *minden, azon ember, ezen könyv 's a' t.* Gánts nem írni két *n-nel* a' Határozókat-is, és a' Határozó Részesülőket.

3.) Gánts kettőztetni az *s* betűt, mi-dönn Magábann érthető névből Mással érthető léssen, vagy az ilylyen mással érthetőből Határozó, p.o. nem helyes írás: *piross, hamiss, laposs, sebess, kegyessenn, ékessenn,* ez helyett: *piros, hamis, vagy hamos, lapis, vagy lapos, sebes 's a' t.*

4.) Gánts kettőztetni az *l* betűt, mi-dönn a' Magábann érthetőből ígét tsinálunk *al, el* toldalakkal, p.o. nem jó: *szóll,*

hegedüll, sajtóll, ezek helyett: szól, hegedül, sajtól. Ilylyen gánts gyullad, fullad 's t. eff. ez helyett: gyúlad, fúlad.

5.) Gánts kettőztetni a' t betűt Erdélybenn, az ilylyen ígék helyett: tanít, vonít 's t. eff. így szólvann, és írvann: *tanitt, vonitt.*

6.) Gánts nem kettőztetni a' t betűt az ígék' múlttabb üdejét, vagy a' múltt üdei Részesülöt írvann, p. o. *szánt szándék, múltt üdö, nem jó, hanem szántt szándék, múltt üdö.*

7.) Gánts meg nem kettőztetni a' t betűt az ilylyenekbenn, *Kolosvártt, vagy Kolosváratt, Gyórtt, vagy Györött, múltt-ozék.*

8.) Gánts a' ki-tsapott c betűvel írni Magyarúl, és helyébe nem tenni a' Ts, vagy Tz betűt. Lásd III. Rész I. szabás Jegy. II. Szám.

9.) Gánts y-t az i vagy j betű helyett írni, p. o. rossz írás: *Dayka, ez helyett: Dajka, Pesty, ez helyett: Pesti.*

10.) Gánts Páriz Pápaibann így írni: 'zák, 'zálylya, 'zeb, ez helyett zsák, zseb.

11.) Gánts *aval, evel* utóljáró v betűjét, vagy az avval fel-tserélttet akar mi-ker ki nem írni, p. o. nem jó *nyelvel, (cum*

lingva) ez helyett nyelvvel, nem jó földel (cum terra) ez helyett földdel, merth más nyelvvel, földel, más nyelvvel, földdel.

12.) Gánts kettőztetni az *f* betűt az eféle Ösz-szókbann: Pál-fi, Bán-fi: merth nem jó Pálffi, Bánffi.

13.) Gánts két *b*-vel nem írni valaha a' hasonlításbann a' 2-dik lépést, p. o. nem helyes öregbít, tudósb, ez helyett: öregbít, tudósb, mivel ez helyett áll: öregebbit, tudósabb.

14.) Gánts így írni a' ragasztékos ígék-et: tudgya, nyittya, teszszük, veszszük ez helyett: — tudja, nyitja, teszjük, veszjük (melylyebből való: teszi-ük, veszi-ük) III. Rész. I. Szab. Jegy, I. szám.

15.) Gánts a' két mással hangzók előtt az *o*, *ö* betűket így meg-húzni, p. o. bólt, hóld, bóldog, bőjt, föld. Sánd sokféle 10. Dar. 31. és 53. lap.

16.) Gánts a' kétszer kettős, és kettős lágyított betűjű szokat mi nemü: egygy, megygy, asszony, melyly, olyly, így írni: eggy, meggy, asszony, melly, olly, — még roszzabb így írni: edj, medj, olj, ki-vévén, ha a' gyök-ér így kívánja, mint ebbenn: alj, küljebb, beljebb, széljel. 3. Rész. I. Szab. IV. Szám.

17.) A' hol ki-hagyunk a'szóból valamit, gánts *Apostrofust* nem tenni helyére, tehát nem jó: *Szente*k* élete, Zsidók Királyja*, ez helyett: *Szente*k*' élete', Zsidók' Királyja'*, ember' élete 's a' t. Nem jó adatnék (daretur) ez helyett: adatné'k 's a' t.

18.) Nem jó így írni: *húzza, vonja*, hanem *húzzja, vonjja* 's a' t. a' meg-hagyót. (trahat).

III. F E J E Z E T.

A' gántsosann mondott, és írott
Magyar szókról különösen.

Gántsosann,

Igazánn.

A.

Aggat	Akगत (mivel a' gyökér: <i>ak.</i>)
Ajtatos	Áhítatos (mivel a' tö: Ah!)
A'hozz, e'hezz	Azhozz, ezhezz, vagy ahhozz, ehhezz.
Ajj, ally, alyly	Alj, p. o. szölő alj, halm-alj.
A' képen <i>n</i> , vagy m. r. a' <i>kép'</i>	Az képen <i>n</i> , vagy ak-képen <i>n</i> (a' kép: ima-go.)
Akaró <i>dzik</i> neki menni	Akar menni.

Alattomos, alattom-	Alattonos, alaton-
bann	bann,
Allig	Alig (vix.)
Al-Hegy-aljai, fel Hegy-aljai járás: olyly	
képtelen mint: <i>Fel-al-föld.</i>	
Aszszony néném	Néném Aszszony.
A'nak, e'nek	Annak, ennek.
A'kor, a' nap, (eo	Az koronn, az naponn
tempore, die)	mertt <i>a'nap</i> dies, sol.
Azombann	Azonbann (mertt nin-
	tsen: <i>azom</i>)
Attúl, ettül	Attól, ettől. Lássd <i>ól,</i>
	<i>ól</i> utól-járót.
Azzal, vagy ával	Avval.
Ammi,	A'mi.
Azzá	Ávvá.
Aztat	Azt. (mint nem gaz,
	gaztat)
A' féle, (ejus gene-	Az féle, vagy afféle,
ris) a' felől (eate-	az felől, az felé.
nus) a' felé	
Azon kívül	Azonn kívül, (mertt
	azon kívül tsak any-
	nyi, mint az kívül,
	akkivül.)
	B.
Bagzik	Bakzik (mertt a'gyök-
	ér <i>Bak.</i>)

Békesség	Békeség.
Bejjebb	Beljebb.
Bírákok	Bírák.
Bossó, boss-poros	Borsó, bors-poros.
Bont, bontzol	Bomt, bomtzol, mertt nem bonlik, de bom- lik.
Botsánat, botsánan- dó bűn.	Boltsánat, Boltsánatos bűn.
Butykos	Butygos (<i>bugyog</i> -ból)
Bútsú, butsánat, bu- tsáss.	Boltsú boltsánat, bol- tsáss.
Büntetlen	Büntetlen. (büntet, és etlen utól-járó- ból.)
D.	
Dallos, dallani	Dalos, dalolni, vagy danlos danolni mertt a' gyök-ér <i>dal</i> , vagy <i>dan</i> .
Ditsérendő Szüz:	Ditséretes Szüz.
Deák	Diák (mertt Deák nem Magyar hangú és Diaconus, nem Deaconus.)
Döl	Dül (mint egygy döül.)

E.

E' helyett (hujus loco)	Ez helyett. Ezen helyett vagyon meg-rövidülve.
Edd	Egyd, vagy egyed egy-ből, mertt nem eded.
Egy	Egygy.
Egyet más (holmi helyett)	Egyeb más (egyeb, és más.)
Egyveles	Elegyes.
Egyvelít, egyveled-ik	Elegyít, elegyedik.
Egyvelges, egyvelgest	Elegyes elegyestt.
Egyetembenn	Egygyedembenn.
E' nélkül	Ennélkül, (valamint rossz <i>e'nél, a'nál.</i>)
Egyszer: una vice	Egygy-szerrel (mertt egygy-szer una <i>vicis, una series.</i>)
Egéséges	Egészséges.
Elejbed	Elődbe.
Émelyedik	Emeledik t. i. hány-ásra a' gyomor.
Engemet	Éngem.
Enyim	Enyém.
Enyimek	Enyéim.

Eránt (nem Magyar Aránytt, iránytt. hangú)	
Érdemleni	Érdemelni.
Ezen-túl (post hac)	Ezenn-túl (ezen túl olyly rossz mint ez-túl.)
Ért (propter)	Értt, mint érettem, nem éretem, így végett, végettem.
Eredendő bűn	Eredeti bűn mint eredeti munka (opus originale) nem eredendő munka.
Érzeni	Erezni, mint vérezni, szerezni, serezeni, sároznani, nem sárzani.
É'kor (hoc tempore)	Ez-koronn, ez-kortt, ez-korbann.
E' végett	Ez végett,
Éstván	István, (mertt Estván nem Magyar hangú)
Eskola	Iskola, Oskola. Ezen okból.
Espán	Ispán. Ezen okból.
Étlen, itlan	Éttlen, ittlan.
Évett, ivott, hívott	Ett, itt, hitt, mint tett, vitt, hitt, nem tevett, vivett, hivett.

Eztet,	Ezt, vide azt.
E' féle	Ez féle, vagy efféle, mint ezkorrt, vagy ekkoronn.
	F.
Faggat	Fakgat, meritt a' gyök- ér <i>fak</i> .
Fajta, eb fajta	Fajzotta, eb fajzotta (az az a' kit eb faj- zott) m. r. fajtta.
Fajtája, p. o. eb-faj- tája	Eb-fajtta rövidülve, vagy egészen eb- fajzotta, <i>eb-fajtája</i> ; olyly képtelen, mint eb adttája.
Férjfinek	Férjfinak, vagy férj- fiúnak.
Fejjebb, felylyebb, fellyebb	Feljebb,
Fok hagyma	Fog hagyma.
Fő Tisztelendő Úr	Fő Tiszteletű, mint Nagy méltóságú, Fő méltóságú.
Fült	Füjt ez helyett fűt.
Fáradttság vagy fár- adtság	Fáradtság, mint imád- ság, bírság, költség.

G.

Gasság	Gazság (Pázmány Kalauz Elöljáró Levél).
Gyertya, gelyva, nem magyar hangú	Gyurtya, v. gyortya. Sánd. sokféle 11. Dar. 121. lap. Golyva (Erd.)
Gyors	Gyars.
Gyült	Gyüjt, ez helyett gyüít, jövit.
Gyöszte, jöszte	Gyöj sze te, jöj sze te.
Gyök-szó	Gyök-ér szó.
Gyök-erestől ki írt valamit	Gyök-erestül, mertt gyök-erestől: ex radicoso.

H.

Hadd legyen	Hagyd légyen, hagyjad légyen, mertt nem <i>had</i> -ból ered.
Hagygyán	Hagyd legyen ám. S. Sokf. 7. Dar. 189. lap
Hej, Hejtze	Hely, Helytze (Kiss Helység.)
Hánt	Hámt, mint hámoz, hámlik.
Heányos	Heányos, v. hiányos.

Hitlén (infidelis)	Hittlen, ez helyett: hitetlen.
Helyénn vagyok	Helyemenn vagyok.
Hó-nap, hol-nap (mensis)	Hold-nap (mint Mo- nat, Mond, Luna-tól, és Mesatz Tolttúl a' Holdtól.)
Hó-nap (cras)	Hol-nap.
Holt, hótt	Haltt, és Részesülő halott.
Hezzá Erdélybenn, M. O. hozzá	Mivel két utól-járó- ból való ősz-szó mint re-á, jobb lenne így írni: hezz-á.
Honnyos, honnyai, honnyi, honnyunk, honnya	Honnos, honni, (az az hazai) honnunk, honnja valakinek.
Hervad	Hirvad (hervad Ma- gyartalan hangú)
Hertelen	Hirtelen (hír-ből)
Hernyú	Hirnyó (gyrinus, vul- go eruca) hernyú nem Magyar hangú.
Honnand	Honnét, honnan hon- nat.
Hotztza	Hozzd-sza.
Hoz, hez (Utól-járó)	Hozz, hezz; mertt hozzá, nem hozá.

Hült, hüt (refrigerat)	Hüjt, hüvít, hüt.
	I.
Idd	Igyd, igyad; merit nem <i>Idad</i> .
Igasság	Igazság.
Illő, ünnep	Üdlő, üd-nep.
Innep nap	Üd-nep.
Innekső	Innetső, innenső.
Innend	Innét, innen (ez hely- ett: ez-nét, ez-nen, vagy Idnen, idnét)
Ing (indusium)	Img, melyly ebből rö- vidültt: imeg, ümeg.
Isten' nyilák húlla- nak	Isten' nyilai (Isten'nyi- lák olyly képtelen, mint Isten' ostorák, ez helyett: ostorai)
Isten adtták, a Deo dati	Istennek adottjai.
Ismét	Is-még, es-még, ez he- lyett: és még <i>et iterum</i>
Itlan	Ittlan.
Ivott	Itt; merit nem ivott- am, ivottál 's a't.
	J.
Jámbor ember	Jámbor (merit <i>jámbor</i> <i>ember</i> szó szaporítás, 's anynyi, mint jó em-

	ber ember, jámbor kutya olyyan, mint jó ember kutya)
Jó-kor (tempestive)	Jó koronn (mert jó- kor nem Határozó, anynyi mint <i>bonum</i> <i>tempus</i> .)
Juk	Lyuk.
Jöszte	Jöj sze te.
	K.
Káromlani	Káramolni.
Kedd (dies Martis)	Kedd (kettedik nap a' hétbenn)
Kedvell, restell	Kedvel, restel.
Keleb	Kebel, öböl (sinus)
Kend	Kemd (mert ebből rö- vidültt: <i>kegyelmed</i> .)
Kentek oda mennek	Kemtek, kelmetek oda megyen.
Kettődik, p. o. tizen- kettődik	Kettedik, mint üdö, üdeig, nem üdöig.
Kint (foris)	Kinnt. Így lennt, bennt fennt.
Kintelen	Kénytelen.
Kén-kő (sulphur)	Ken-kő (mint egygy kenő kő, melyyet el olvasztván, rongy- ra kennek gyújtónak

Keszkenő	Kez-kenő, kéz-kenő, (manu tergium)
Képpen, képpest	Képen, képestt (ez helyett képesen)
Kész akartva	Kész akarva.
Kevés emberek	Keless ember
Kijjebb	Küljebb.
Kossó	Korsó.
Költ (köl) excitat	Kelt (kel gyök-érből) ez helyett: kelít. Ebből ered keltség, keltemény. Ma köz- önségesen: költség, költemény.
Kura fi	Kurva fi.
Kösség	Község (PázmányKa- laúz Elöljáró Lev.)
Közleni	Közölni.
Külömös	Különös.
Külömbb, külömb- özik	Különbb, különböz.
Közzé	Közé.
Következendő kép- enn: sequenti modo	Következő képen. L.
Ládd e	Látd e. (viden') ez helyett: látod e.

Lagzi	Lakzi, lak-adalom jól lakikból.
Leány nem magyar hangú	Liány (Erd.) Ebből lyány, mint innia, és inynya.
Latzi konyha	Lakzi konyha, köz konyha.
Lejjobb	Leljobb.
Let jobb (Egerbenn)	Leg-jobb.
Látszatik	Látszik, vagy láttat- ik.

M.

Mái nap	Mai nap, mint fa, fai, ha, hai, <i>hai, bai</i> , nem <i>hái, bái</i> .
Magam lova	Magam lovam.
Makats	Nyakas.
Mejj (pectus)	Melj, (mertt <i>melyly</i> , qui, quæ quod)
Menynyeknek Or- szága	Menyny Ország, mint Magyar Ország, Né- met Ország, nem pe- dig Magyarok Or- szága 's a' t.
Medgy	Megygy.
Mert (quia)	Mertt (mi értt helyett. Lásd értt utól-járót)
Mink, münk,	Mük, (mertt mi, mik :

	<i>quid</i> 's mük meg-rö- vidültt szó <i>emükből.</i>)
Minnjájann	Mind-nyájann.
Mindnyájunknak	Mindnyájunknak
Atyja	Atyánk.
Minden emberek	Minden ember.
	N̄.
Nyaggat	Nyákgat, nyekget, nyekeget.
Nálunk jö	Hozzánk jö.
Nálánál jobb	Nála, vagy tölénél.
Nyár fa	Nyárj fa, nyárjas, (nyárjadó fa.)
Nap nyugot	Nap nyugat, mint nap- szálat.
Nyáss	Nyárs.
Nehészkes	Nehézkes (ez helyett: nehezékes.)
Nyargalást, vagy nyargalvást cur- rendo.	Nyargalástt, nyargal- vástt.
Nyilvánóság, nyil- vánóságos	Nyilvánóság, nyil- vánóságos, (mint hitvánóság, hala- vánóság 's a't.
Nyílt (aperit)	Nyit.
Nyomtatvány nyug- tatvány 's több ef-	Nyomtaték, mint fo- taték, <i>fonat</i> mível-

féle a' műveltető tetőből. Rovaték,
 ígékből, melylyek melylyet a' Hegy-
at, et, tat, tet-tel aljann rovatéknak
 végződnek, gánts- mond a' paraszt, ro-
 osak. lásd a' Debr: vat műveltetőből,
 Cram. 320. lap. ilylyen vágaték 's t.

eff. Nyomtaték szok-
 ásbann lévő jó régi
 szó, Nyomtatvány
 az Analógia ellen
 koholt új szó.

Nyújtsál segedelmet Ah! nyújts segedel-
 ama' Normális Én- met:

ekbenn: *Ím! artz-*
unkra borúlunk 's a't:

Nötevény, növötény Növevény, mint jöve-
 vény.

Nyugtatvány Quie- Nyugtaték, mint mo-
 tantia olyly rossz satek, vágaték 's a' t.
 mint nyomtatvány

O.

Oda fel, odale vagy- Ott fenn, ott lenn
 ön vágyon.

Ódik, ödik szenved- *Atik, etik, tatik, tetik,*
 dőleg, p. o. a' rét p. o. a' rét le-
 le-kaszálódik áltatik.

Olt, ót Alt, alít, altt-var, alt-
 atlan mész, altvány.

Óma, olma	Alma.
Ont, önt, ront	Omt, ömt, romt.
Onnand	Annét (aznét helyett) vagy odnét, annan (az nan helyett.)
Ondó folyás	Ondok folyás.
Oroszkodik	Orozkodik, orozva leselkedik.
Osztánn	Aztánn (ez helyett az után.)
Ótsó, oltsó (Palótzos)	Altsó, alsó árú.
Óvást (caute)	Óvástt; mertt óvást cautionem.
Oszlani	Oszolni.
	P.
Petszent (PP.)	Petztzent, mint kotz- tzant, lottsant.
Pajtás (contuberna- lis)	Baj-társ (Pajtás any- nyi, mint tsűrös.)
Pallás, palló	Padlás, padló. Bűrű.
Pelyva	Polyva, (pelyva nem magyar hangú.)
	R.
Reá mivel két utól- járóbol ösz-szó	Jobbann íratnék így: re-á.
Ravasság	Ravaszság.
Rikót, rikolt (Pal- ótzos)	Rikalt, mint sikalt.

Rablani	Rabolni.
Reszket	Rezked (mertt rezeg)
Redzen	Rezzen.
Reméll	Reményl, mint ajánl, szégyenl.
Ringat, reng	Remget, remeg.
Ront, <i>olul</i>	Romt,
Rúl, rúl (utól-járó)	Ról, ről, mint tól, től.
Roppant város, civi- tas frequens	Ropantt, az az rakott város.

S.

Salló <i>penyenn vagy- on mondva</i>	Sarló.
Sehol nem valék	Sem-hol.
Senki	Sem-ki, mint nem sen- mi
Sikót, sikolt (Pal- ótzos)	Sikalt, mint rikalt.
Szaggat	Szaggat <i>szakból szak- ít's a't.</i>
Szöröstől (una cum pilis)	Szörösttül, (szöröstől a piloso.)
Szán (os meum)	Szám, vagy szájam, (szám, numerus)
Szánt	Számt, mertt a' föld számlik, az az hám- lik az eke-vas utánn.
Szeleje	Szőleje, (el-enyész-

- vénn az ő az e előtt,
marad szöleje) mint
velő, veleje.
- Széjjel, szélylyel, v. Széljel,
széllyel.
- Szerents Szeremts, melyly ebe
ből rövidüle meg:
Szerelmes, amabilis
locus. Anonym, cap.
17. Sánd. Sokféle 11,
Dar. 64. lap.
- Személyes Név-más- Személyi Név-más-
sa. Debr, Gr. p. 321.
- Szégyell Szégyenl (mint rem-
ényl) Pázmány Ka-
laúz Elöl-járó Lev.
- Szek-fű Szeg-fű,
- Szilvány a' halbann Szívány, (kopoltyú)
szí ígéből,
- Sziget (insula) Szeget, olyly hely,
melylyet a' víz körül
szeg. Sánd. sokféle
7. Dar. 232. lap.
- Szitkozódik Szidkozódik (mertt
szid, nem szit.)
- Szóll Szól, mint *tiló*ból tilól.
- Szötskő Szöktső, szökő, ugró
állat.

Szűkölködik bor nél- Szűkölködik borbann
 kül v. bor' dolgábann.
 Sűvöltő, sűvöltő (Pa- Sűveltő, siveltő.
 lótzos)

T.

Táj, Tájja, Tájék Tálj, Tálja, Táljék
tál gyök-érből (pa-
 tens locus) mint *al-*
 ból *alj.*

Tértében, fektében, Térttébenn, fektté-
 áltában : benn, állttábann.

Talló (*penyenn vagy-* Tarló, mertt a' gyök-
on mondva) ér *tar.*

Talyiga Tolyóka, tolóka, *tol*
 ígéből.

Támítalan Számítalan, számtá-
 lan.

Társasság Társaság, társság.

Tartozandó, p. o. Tartozó, mertt tartó-
 most hozzám tarto- zandó a' mi fog tar-
 zandó tozni.

Tátos Táltos, ki-táltott eszű
 (aperti ingenii, sa-
 piens, magus.)

Tedd Tegyd; mertt nem
 teded.

Teli vagyon Tele, vagy telve
 vagyon.

Telylyes, tellyes Teljes, mint aljas
 (Kováts Mih. Ché-
 mia I. Dar. 163. lap.

Tégedet Téged.

Te 's tova Ide 's tova.

Tiktekét Titeket.

Tiéd Teéd.

Nagyonn Tisztelen- Nagy tiszteletű, Fő
dő Admodum Re- tiszteletű.

verendus, Fő Tisz-
telendő Reverendis-
simus,

Tisztelendő Kiss Tisztes Kiss Pap,
 Pap: Reverendus. mint tisztes öreg
 Olyly hibás, mint ember.

hibás lenne mond-
 ani: betsülendő ta-
 náts, tekintendő Úr,
 kívánandó atyafi,
 ezek helyett: bets-
 ületes, tekintetes,
 kívánatos.

Tódoz, tódúl Toldoz, toldúl.

Toll, tollas olylyan Talv, talú, talvas.
 mint hamm, ham-
 mas

Tótt, v. Tót ember Toltt (mint rosszót,
 v. ótt var.)

- Tsanál Tsalány (tsaló fű.)
- Tsekély Ketsely, kitsély, kitsény p. o. víz.
- Tselekedendő bűn Tselekedeti bűn, v. tselekedetes bűn.
- Tsikótó (palótzos) Sikaltó.
- Tsiriz Tsír-íz, mint silvá-íz
- Túl a' Tiszáramegy- A' Tiszánn túlra.
en
- Túl a' Tiszai, túl a' Tiszánn túli, Dunánn
Dunai szó túli szó.
- Túl túl (utól-járó) Től, tól.
- Tuba-rózsa Tubarósa, mertt nem
tuba, és rósából ösze-
sze-kötött szó, ha-
nem ez Diákból lön:
tuberosa.
- Tölle (Erd.) Töle.
- Tő (acus) Tú, mertt tő (radix)
fa töve.
- Többi, többiek Többei, többeik, mint
föbbei, föbbeik.
- Tövis, tövisk Tüvis, tüves, tüs (acu-
leatus.) innét *tüske.*
- Tökélletes Tekéletes. Lásd en-
nek Magyarázatját
Szó-könyvembenn.
Evvel így él Páz-

mány-is lássd a' Ká-
lauz Elő-szavát.

U.

Új: novus Újj (novus), mertt új
digitus.

Ung-vár Vár-megye Ung-vár-megye, mert
Ungvár Vár-megye
olyly képtelen, mint
Vas vár vár megye,
Fejér vár vár megye

Uradalom (Domini- Uradalomság, mint
um) Fejedelemség, vagy
Úrszág, Jószág.

Uram Bátyám Bátyám Uram,

V.

Várandó asszony: Szülendő, szüléshez
proxima partui. közel lévő.

Vákány Vágány. Vág ígéből,
al-fel bé vágása.

Válú Vájú (váj ígéből, vá-
jott fa.)

Vattok Vagytok,

Vedd Vegyd, vegyed; mertt
nem veded

Vígasság Vígáság,

Volna, volt, el-vagy- Valna, valtt. (volna,
on palótzosítva vóna, voltt palótz-
os mint nem holna,

	folna, hanem halna, faltt.)
Vét valakit (tuetur)	Véd (mertt vét pec- cat) innét védelem, nem vételem.
	Ö,
Ögyít, ölgýt	Elegyít (ögyít Paló- tzos.)
<i>Ódikröllássd ódik-ot</i>	
Ők Királyjaik	Ő Királyjaik (illo- rum Reges.)
Önt	Ömt.
Örökkön örökké	Örökönn öröké.
Ölet	Öt',
Ötlik a' szemembe	Ütlik, ütközik.
Őfelségek oda men- nek : Suæ Majesta- tes illuc ibunt	A' Felségek mennek, Ő Felségök megyen mint kegyelmetek megyen, ő szekerök megyen.
	U,
Üdvösség	Üdvözség.
Ünnep mint ten-nap	Üd-nep, mint teg-nap.
Ünnep nap	Üd-nep (ünnep nap, szó-szaporítás.)

KÖNYV' TARTALMA.

A' Magyar Nyelv-tanító Könyvről közön-
ségesenn.

I. RÉSZ. A' Helyes Olvasás.

II. RÉSZ. A' Hang-mérséklés.

III. RÉSZ. A' Helyes Irás.

IV. RÉSZ. Szó-hajlítás.

A' Szó-hajlításról közönségesenn, a' hol
A' Szó-tsavarításairól.

I. Tag. A' Nevek' hajlításáról.

I. Fejezet. A' Magakbann érthetők' haj-
lításáról.

II. Fejezet. A' Mással érthetők' hajlítás-
áról.

III. Fejezet. A' Szám nevek' hajlításáról.

II. Tag. A' Név-mássai' hajlításáról.

I. Fejezet. A' Személyi Név-mássainak
hajlításokról, és a' Ragasztékokról.

II. Fejezet. A' Mútató Név-mássa' hajlítá-
sáról, és a' meg-különböztető Név-
mássáról (Artikulusról.)

III. Fejezet. A' visszáló Név-mássának
hajlításáról.

IV. Fejezet. A' vissza hozó Név-más-
sának hajlításáról.

V. Fejezet. A' kérdő, és felelő Név-más-
sának hajlításáról.

III. Tag. Az Ígék' hajlításáról.

I. Fejezet. A' rendes hajtogatású ígék'
hajlításáról.

A. A' ragasztékatlan íge' tselekvő képe.

B. A' szenvedő ígének képe.

D. A' ragasztékos ígének tükrő képe.

II. Fejezet. A' rendetlen hajtogatású ígék'
hajlításáról.

IV. Tag. A' Részesülők' hajlításáról.

V. Tag. A' Beszéd' hajlíthatatlan részeiről,
különösen a' Határozókról.

VI. Tag. Az Elöl-utól-járókról.

VII. Tag. Az egygyüvé foglalókról.

VIII. Tag. A' Közbe-vetőkről.

V. RÉSZ. Szó-helyheztetés.

I. Tag. A' Név-szókkal való helyes élés.

1. §. A' Ragasztékos nevekkel való helyes élés.

2. §. A' Magakbann érthetőkkel való helyes élés.

3. §. A' Mással érthetőkkel való helyes élés.

II. Tag. A' Név-mássaival való helyes élés.

I. Fejezet. A' Személyi Név-mássaival való helyes élés.

II. Fejezet. A' Múató Név-mássaival való helyes élés.

- A. *Az, és ez* mint Múató Név-mássá-
ról.
- B. *Az*, mint Meg-különböztető Név-
mássától (*Artikulusról.*)
- III. Fejezet. A' Viszszáló Név-mássával
való helyes élés.
- IV. Fejezet. A' Viszszá-hozó Név-más-
saival való helyes élés.
- V. Fejezet. A' kérdő, és felelő Név-más-
sával való helyes élés.
- III. Tag. Az Ígékkel való helyes élés, a'
vagy Ígék' szerkeztetése.
1. §. Mikoronn kell élni ragasztékos ígék-
vel?
 2. §. Egyéb szabások az ígék' szerkeztetésében.
- IV. Tag. A' Részesülőkkel való helyes élés.
- V. Tag. A' Beszéd' hajlíthatatlan részeivel,
különösen a' Határozókkal való
helyes élés.
- VI. Tag. Az Elöl-utól-járókkal való hely-
es élés.
- VII. Tag. Az Egygybe-foglalókkal való
helyes élés.
- VIII. Tag. A' közbe-vetőkkel való helyes
élés.
- IX. Tag. A' Magyar Beszéd' részeinek
rendjük.

I. Toldalék.

Nyelv-tanítási Szózatok Magyarúl Diák-
úl, és viszontag Diákúl Magyarúl.

II. Toldalék.

A' meg-magyarázott Nyelvünk' szabásai
ellen valamint a' beszédbenn, úgy
az írásbann el-követni szokott vét-
kekről.

I. Fejezet. A' beszédi gántsokról közön-
ségesenn:

II. Fejezet. Az írás béli gántsokról köz-
önségesenn.

III. Fejezet. A' gántsosann mondott, és
írott Magyar szókról különösen:

Ü T Ó - S Z Ó.

A' Származtató Szó-könyvről:

Hogy a' Magyar Nyelv-tudománytöké-
életességre mehessen: egygy jó *Gram-
matikánn* kül, el-kerülhetetlenül szükséges
még a' *Lexicon Etymologicum*, az az *Szár-
maztató Szó-könyv*, melyly minden Magy-
ar, vagy meg-magyarosodott szóinak ered-
etét, származását, és annak származékjait
ítélőleg adná-elé; mert az eddig írt Szó-
könyveink, sem minden szót elé nem ad-

nak, sőt szavaink' nagyobb részéről hall-
 gatnak, sem azokról semmi ítéletet nem
 hoznak, a' jókat a' rosszakkal öszsze ke-
 verik, és egygybe foglalják, a' mi pedig
 leg-nagyobb hiba benne, az, hogy az ígét-
 ket nem a' gyök-énnél fogva, hanem azok-
 nak származékjaiknál fogva, 's így termé-
 szet ellen hordják-elé. Valamint a' név-
 szókbann az első Ejtés (nominativus) —
 szokott lenni a' gyök-ér, úgy az ígékben
 a' gyök-ér személy, melylytől függ a' Haj-
 togatás' minden tsínja bínja, a' Jelentő mód'
 egygyes 3-dik személyje, p. o. ír, hízik,
 lakik, alszik, 's t. eff. A' mű Szó-könyve-
 ink vagy a' Jelentő mód' jelenvaló údejé-
 nek első, és pedig hol ragasztékos, hol
 ragasztékatlan személyjében, hol pedig
 a' határozatlan módbann hordják öszsze
 az ígétet. Innét pedig nem tudhatja az ol-
 vasó, ha valljon az íge *ikes* közép íge e,
 vagy *iketlen*, p. o. ebből: *lakom*, *fázom*,
hízom, vagy *lakni*, *fázni*, *hízni* 's t. eff. nem
 tudhatni, ha a' gyök-ér, *lak*, *fáz*, *híz-e*, a'
 vagy pedig: *lakik*, *fázik*, *hízik*; mertt azt
 is gondolhatja, hogy ragasztékosann áll
 ott: *lakom*, *fázom*, *hízom*, mint sok számta-
 lan ígét ekképenn ragasztékosann elé-hord
 Páris Pápai, melylynek a' gyök-ére *ik-*
 benn

benn nem végződik, p. o. *akarom, áldom* 's.t. eff. Mivel pedig más formánn hajlik az *ikes*, más formánn az *iketlen* közép-ige, (a'mint a' Grammatika tanítja), már nem tudvänn valaki az eddig való *Lexicon*-okból, az ígének *ikes*, vagy nem *ikes* lételet; fel-fog akadni annak hajlításábann a' Grammatika mellett-is; mertt noha meg-vagyon mondva a' Grammatikábann, hogyann kell hajtogatni az *ikes* közép ígétet, mi nemű, p. o. *hízik, bízik, válik, telik, alszik* 's.t. eff. de melylyek légyenek az ilylyen *ikes* közép ígék, azt a' Grammatika el-nem végezheti, arra régulákat nem szabhatni, hanem azt tsak a' közönséges Nyelv-szokásból tanulhatni, p. o. miértt mondjuk *ik*-kel: *hízik, alszik, válik, telik, lakik*, és nem *híz, alsz, vál, tel, lak*, miértt mondjuk *ik*-nélkül ezeket: *foly, tsúsz, mász, úsz, álmad, asz, egygyez, hazud, különböz, dohányoz, szánkáz, kotsikáz* 's.t. eff. nem pedig *folyik, tsúszik, mászik, úszik, álmadik, aszik, egygyezik, hazudik, különbözök, dohányozik, szánkázik, kotsikázik*, mint ezeket sokann gántosann *ik*-kel ejtik? — Ennek más oka nem lehet, hanem tsak a' közönséges Nyelv-szokás, mivelhogy ezekkel régi Magyar Elejink állhatatos-

ann így éltnenek, 's így élnek velök maí napiglan a' tudós Magyarok. Miértt mondjuk! szakadoz, szaladoz, hasadoz, fakadoz, fáradoz, pípáz, 's t. eff. nem pedig szakadozik, szaladozik, hasadozik, fakadozik, fáradozik, pípázik, mint sokann viszsza élnek ezekkel gántsosann ikkel mondvánn ezeket? Ennek már a' közönséges Nyelv szokásonn kívül az Analogiából-is okait adom a' származtató Szó-könyvembenn; mertt t. i. szaladoz, szakadoz, hasadoz, fakadoz, fáradoz, ezekből a' másod gyökerekből erednek: *szalad, szakad, hasad, fakad, fárad*, melylyek iketlenek, mivel semki nem mondja szaladik, szakadik, hasadik, fakadik, fáradik, már pedig az iketlen ígékbcél *gyakorló ígék, oz, ez, öz* végzetten lésznek, p. o. *fedez, kötöz, tsiklandoz, öldöz* (mintha lenne öledez, vagy öldöz, meg-rövidítve öldöz, mint szálból léssen szaladoz (volitat, cursitat, meg-rövidítve száldoz) ha pedig ikes ígéből formálunk gyakorlót, *oz, ez, öz* végezet után járúl az *ik*, p. o. *lakik*-ből léssen *lak-oz-ik*, valamint szinte *Tehető ígét* formálvánn az ikesből, a' *hat, het* végezet után teszjük az *ik*-et, p. o. *hízik*-ből *híz-hat-ik*, *válik* ból *vál-hat ik*, *telik*-ből *tel-het-ik* 's t. eff. Tehát

az Etimológia, és Analógia tanít reá, hogy ámbár *lakik*-ből mondjuk: *lahozik*; de ne mondjuk hasonlólag szakadozik, szaladozik, 's'a't. mivelhogy nem mondjuk: szakadik, szaladik 's'a't. *) Miért

*) Erre azt veté ellenemre egygy tudós Magyar, hogy ez nem elegendő ok, azért nem mondani szakadozik, szaladozik, mertt nem mondjuk: szakadik, szaladik; mertt sok ígéből, melylynek gyök-erénél *ik* nintsen, mint p. o. tart, múlat, ölt, fűjt, költ, áld, vált, rejt, oszt, tölt 's't. eff. ikes íge származik, úgymint: tartozik, múlatozik, öltözik, fűjtözik, költözik, áldozik, változik, rejtezik, osztozik, töltözik. De nyombann azt felelém, hogy nem olyan nemű ígék ezek, mint amazok. Amazok gyakorló ígék, imezek pedig viszontagló ígék, szakadoz, szaladoz anynyt téssen, mint gyakrann szakad, szalad; de *tartozik* nem anynyt téssen, hogy gyakrann tart valamit, hanem adósnak tartja magát, *múlatatzik*: múlatja magát, öltözik magára ölti az öltözetet, fűjtözik fűjti magát, költözik valami helyből ki-kelti magát, tovább, odább jár, kél 's'a't. Lássd Szókönyvembenn a' II. Tsomóbann *ezik* szózatot. Név szókból is erednek *ezik*, *ozik*, *özik* végezettel viszontagló ígék, 's ezek azt jelentik, hogy magakból azt eresztik, a' mit a' név szó jelent: p. o.

nem kell mondani: *pípázik, hibázik*? A' közönséges Nyelv szokásonn-kül, származtató Szó-könyvembenn ezen okát-is adom Nyelvünk' Analógiájából; merit a' név szókból művelő ígéket *az, ez, oz, al, el, öl* végezettel egygy aránytt szokttuk formálni, p. o. ural, és uraz, karikál, és karikáz, hálól, és hálóz, abrantsol, és abrantsoz, dörömböl, és dörömböz, síkáról, és síkároz, betsmérel, és betsmérez, okol, és okoz, öklel, és öklöz, szemel, és szemez, bizonyol, és bizonyoz, botol, és botoz, üstököl, és üstököz, porol, és poroz 's t. eff. Így mondjuk ezeket-is: *pípál, és pípáz, hibál, és hibáz*, valamint tehát az *al, el, ol, öl* végezetű művelő ígéket soha sem mondjuk *ik* végezettel, p. o. soha sem mondjuk: uralik, pípálik, hibálik, (errat) úgy nem

Illatozik, illatot ereszt magából, köd-
 özik a' hegy, ködöt ereszt, fel-magzik
 a' répa, magot ereszt, magba megyen,
 borjazik a' tehén, borjat ell, borjat szül,
 borjat tol ki magából, rajzik a' méh,
 rajt ereszt 's a' t. Ez szerént ha jó lenne
 pípázik, az anyanyit tenne *pípát ereszt
 magából*. Mivel pedig pípázni tselekvő
 ígét tészen, és *pípálni, 's pípazni* egygy,
 azért valamint nem mondják pípálik,
 úgy nem mondhatni: pípázik.

lehet mondani, urazik, porozik, pípázik, hibázik 's a' t. Tehát 1-ször szükséges lenne a' Lexicon Etymologicum erre végre. 2-szor Mivel az Ortografiának fundamenta az Etimologia, és a' származtatás: azért hogyann kelljen minden szót igazán írni, tsak a' származtató Szó-könyv mütathatja-meg, melyly minden szó' származatját elé-adja. 3-szor Mindent a' Grammatikábann meg nem magyarázhatni, úgy mint minden féle ki-vételt, minden-féle különösségét a' Nyelvnek, hanem tsak a' közönséges régulákat, *) ezekre nézve-is szükséges a' származtató Szó-könyv (több okát származtató könyvem' szükségének, lásd Szó-könyvem' Elő-beszédjébenn. — Lásd Pápai Sámuel Magy. Lit. 138. lap.)

Annak okáért szerettem Nemzetemnek hasznára fáradhatatlan harmintz esztendőbe telt munkával el-készítettem az

*) Így, p. o. hogy nem helyesenn mondják a' főző lyányt szakátsnének, a' varró lyányt varrónének, hogy jobb Erdélyi módra mondani mutat, mint mutat, jobb Erdélyiesenn mondani lépik a' ló, mint lép, jobb Keresztény, mint Keresztyén, hogy piszok szó *mondolat*, 'st. eff. ezeket Szó-könyvembenn szembe tünőleg meg-mutatom.

efféle Szó-könyvemet-is. — Itt ama' leg-híresebb *Ádelung'* öt *Tsomó*bann ki-adott *Grammatisch Critisch* Német Szó-könyvét követvénn, ennek ezt a' nevet aditam Magyarúl, és Diákúl: *Származtató Magyar Diák, és Diák Magyar Szó-könyv, melyly a' Magyar szókat gyök-erőknél fogva Nyelv tanítólag, gántsolódba, 's ítélőleg adja-elé. Idest: Lexicon Etymologicum Hungarico Latinum, et Latino Hungaricum Grammatico Criticum.* Ez még első, és újjdon újj munka a' maga nemébenn, melylynek rövidedenn ez a' tartalma: — valamenynyi Magyar szó Páriz Pápaibann, Sándor István' Toldalékjábann, Baróti Szabó David' kissded szó-tárjábann, és Márton József' Szó-könyvébenn foglaltatik, mind azok az enyémbenn is rendszeresen meg-vagynak, és még ezekenn felül ezerek, meg-ezerek. Tehát mind ezeknél bőségesebb az enyém, és én, nem úgy, mint ezek, hanem a' Zsidó, és Görög Lexicon-ként 1.) ki-tésem a' szó' gyök-erét, annak minden értelmét meg-magyarázom, és ha kérdést szenvedő, meg-hányom, vetem, és meg-mutatom, ha magyar gyök-ér e, vagy idegen, és ha idegen, melylyik Nyelvből való, és ha nem magyaros, hogy kellene azt

meg-magyarosítani, vagy helyette más igaz Magyar szót alkotni, vagy állítani? 2.) Valamenynyi egygy, vagy majd tsak nem egygy értelmű szónk vagyon, mind a' gyök-ér mellé gyűjtöm, 's így másodszer *Lexiconom egygyszer 's mind Synonymia*, 3-szor A' gyök-ér alá hordomannak minden származékját, és ivadékját, az avval össze kötött szókot (egygy szóval összszókot.) 4-szer Az oda tartozó idomos, és ékes szólásokot (*Idiotismos, et Phrases*) a' köz mondásokkal egygyütt, 's így *Lexiconom egygyszer 's mind Frazológia*. Az egész könyvet öt Tsomóra osztom A, E, I, O, U, vocalisok szerént. Mivel pedig az 5-dik Tsomó rövid lenne, hozzá kötetik a' *Diák Magyar Szó-könyvem*. Ezen 5-dik Tsomó' 2-dik, (*Diák Magyar*) részében a' Diák Nyelvnek gyök-ereit származékjaival, és ösz-szavaival egygyütt rövidedenn hozom-elé: esmég a' lelkes állatok', 's növények nemi neveit. Az utánn a' Magyar 's Egygy-házi Törvénynek, az Isteni tudománynak (*Theologia*), Böltselkedésnek (*Philosophia*), orvasi, 's kémiai, és Nyelv tudománynak *mű szavait* (*vocabula technica*) adom-elé. *) Valamint a' Grammatikámat a' tudós Tanítók-

ra, és tudatlan tanítványokra alkalmaztatám, úgy tselekedém a' Szó-könyvemmel is; mertt ebbenn is a' tudósokra nézve Jegyzeteket tészek, melylyekben meghányom vetem a' szónak gyök-erét, és róla való vélekedesöket a' tudósoknak gántsolódva, és ítélőleg meg-mondom. Efféle könyvet helyesenn nem írhat, a' ki nyelvünknek nem nagy ismérője, és a' Grammatikába mély bé látása nintsen, és a' Magyar szó' származásának minden tsinját velösensz nem érti. *A' Grammatikából a' tudós Magyarok bölts ítéletet tehetnek származtató könyvemnek felöle-is; a' ki pedig Grammatikátlan, és Etimológiátlan, az tsak vak-mérő ítéletet tehet mind Grammatikám, mind Lexikonomról, de vak-mérő ítélet tételével tsúffá teszi magát a' tudós Magyarok előtt. Ezen Szó-könyvemnek 1-ső Tsomóját fel-küldöttem Trattner Mátyás Úrhoz még 1811. esztendőbenn*

*) A' mű szokat (vocabula technica) némelylyek *remek szónak* nevezik; de ez Toltos *remeszló*-ból való, melyly műt tészen, remeszelnik anynyi, mint *művész*. Némelylyek ezeket *mester szónak* mondják; de *mester* nem Magyar szó. Jobb tehát mű szó Kováts Mihály *Chémia* 180. lap.

Januárius elejénn. Ő azt a' tudós Magyarokkal meg-nézetvénn melylyből ítéletet hozhatni a' többi Tsomókra neze-is, ennek nyomtatását magára vállalta, és hozám küldött levelében 1812-benn 16. Septemberbenn meg-ígértte, hogy 1813-bann Juniusbann az elő-fizetésről való hír adást ki-nyomtatja, és mind a' két Magyar hazábann közönségesse teszi, és ha három száz elő fizető találkozendik, — azonnal hozzá-fog a' Szó-könyv' nyomtatásához. De a' háborús üdö, és a' pénznek ötödöletése, 's így meg-szükülése miatt reménysege sem lévén, hogy 300 elő-fizető találkozzék ilylyen nagy, és áros munkára, mertt az egész munka írásbann 600, tehát nyomtatásbann leg-alább-is 300 ív körül belől fog lenni: ezen ür-ügygyel, színnel, neszszel, — és fogással a' Szó-könyvem nyomtatásáról való hirdetőt (Annunciatió-nem) ki nem nyomtatá, előbbi ígéreteit meg-másolá, vissza voná, és Szó-könyvemnek I. Tsomóját, melylyet már *tzenzuráltatott*-is, és melyly nála 1811. Januáriustól fogva több biztatás mellett várá a' sajtót, azt 1814. esztendöbenn nekem vissza küldé - - a' többi tsomók még Pestenn nem valának. De ezen Grammatikám már

Budánn meg-fordúla; az *Universitás'* *Tipografiájához* pedig szerentséje nem lehetett. *)

*) Mertt a' Magyar *Universitás'* betűjivel, és sajtójával a' Felsőges K. H. Magyar Tanáts tetemes Magyar Grammatikákat, és Magyar Szó-könyveket nem akar nyomtatni, hanem tsak Oskolai gyermeketskéknek való Grammatikátskákat, egygy néhány árkusból állókat. Ez az oka, hogy ámbár a' Felsőségnek izgatásából írá, amaz eddig leg-híresebb Magyar Nyelv Tanító, 's a' Magyar *Universitás'* tagja Révai Miklós, az *Elaboratior Grammatika Hungaricát*; de mivel az nem gyermekeknek való vala, hanem okos embereknek, és tudósoknak: szerentséje nem lehetett az *Universitás'* *Tipografiájához*, hanem kénytelen vala *Maccénásokat* keresni, tőlök költséget koldúlni. Az első Tsomóra (*volumenre*) nyertt Veszprémi Fő Tiszteletű Prépost *Zsolnai Dávid*, és Veszprémi Kanonok *Hertelendi Gáspár* Uraktól. A' 2-dik Tsomóra nem tudom kitől. A' 3-dik Tsomót Trattner Mátyás Ur nem akartta ki nyomtatni, 's most is nála pang, mivel hogy semki sem nem susztogtatja, sem nem pengeti nékje a' pénzt. — A' mit mondék, a' közönséges *Literatúra* béli Újjságból mondok; mertt Nro. 81. az *Allgemeine Literatur Zeitung* 29. März.

Ha az Elöl-járóknak úgy tetszenék, az *Oskolabéli gyermekek számára* ezen okoskodva tanító Grammatikából igen könnyen készítenék egygy más igen rövidet, egygy néhány árkusra terjedőt, egygy-űgyű elé-adással, ki-hagyvänn innét a' jegyzéseket, és az erősítő okoskodásokat, tsak az elé-adást, meg-mutatás, és bizonyítás nélkül (*Propositiones sine Confirmatione*) írvänn le, ezen okkal móddal elé-adott böségesbb Grammatika pedig maradna az értelmesebbeknek akar tanulóknak, akar tanítóknak hasznokra, és igazgatásakra: akkorára az újjabbb észre vételeimet-is ezen z-dik, de kissebb ki-adáshozz toldhatnám.

1805. így ír: Pest bey Trattner: *Elaboratior Grammatica Hungarica &c.* — Die Kosten zum Druck des ersten Bandes gaben der Probst des Wesprimer Domkapitels *David Zsolnai*, und der Wesprimer Domherr *Caspar Hertelendi*. Möchten doch solche Beyspiele immer mehrere Katholische Prälaten ermuntern, den Überfluss an zeitlichen Gütern, womit sie die Freygebigkeit der Ungrischen Könige ausgestattet hat, zum Besten des Vaterlandes anzuwenden. Bár a' Magyarok' Istene az én *Szó-könyvemre* is ilyly jó szívű Magyarokat támasztana!! Már támada a' *Nyelv tanító könyvre*, reménylem támad a' *Szó-könyvre*-is.

M E G - S Z E R Z É S.

A' Magyar Nyelvben való gyakorlatúl,
mind a' folyó, mind a' kötött beszédből
halljunk valamit.

A. A' folyó Magyarságból.

Életednek teljes napjaibann elmédbenn légyen Isten, és ójad magadat, hogy valaha a' bűnnek ne engedj, és el-ne hagyjad a' mű Urunk Istenünk' törvényjeit. A' te jószágodból (vagyonodból) adj *alamisnát*, és egygy szegényről se fordítsd-el ortzádat; mertt úgy léssen, hogy rólad se forduljon-el az Úr' ortzája. A' mint lehet, úgy légy irgalmas. Ha néked sok lezend, bőségesenn adj; — ha néked kevés lezend, ügyekezzeél a' kevesset-is örömett adni; mertt az *alamisna* minden büntől, 's a' haláltól meg-ment. Ójad magad' fiam! minden fajtalanságtól, és feleségedenn kívül soha ne engedjed, hogy vétket tudj. A' kevélységet soha elmédbenn, vagy beszédedbenn ne uralkodtassd, mertt abból vön eredetet minden veszedelem. Valaki néked valamit munkálkodik, mindjártt add-meg annak bérét, és a' munkásod' bére nálad semmi képen ne maradjon. A' mit mástól gyűlölsz néked tselekedtetni, —

meg-lássad, hogy soha azt másnak ne tse-
lekedjed. Tób. IV.

Tik vagytok a' föld' sava. Hogy ha a'
só meg-ízetlenül, semmire többé nem jó,
hanem hogy ki-vetessék, és el-tapodtas-
sék az emberektől. Tik vagytok a' Világ'
világossága. Nem rejtethetik-el a' hegyenn
helyezettett Váras, sem gyortyát nem
gyujtanak, hogy a' véka-alá tegyék, hanem
a' gyorta tartóra, — hogy világoskodjék
mindennek, valaki a' házbann vagyon.
Úgy világoskodjék a' ti világosságtok az
emberek előtt, hogy lássák a' ti jó tettei-
teket, és ditsőítsék Atyátokat, ki meny-
ekbenn vagyon. Ne véljétek, hogy a' tör-
vényt jövék fel-bomtani, vagy a' jöven-
dölöket; (jósolókat) nem jövék fel-bom-
tani, hanem bé-tölteni. Hallottátok hogy
mondaték a' régieknék: ne fajtalankodjál;
én pedig mondom néktek, hogy minden,
a' ki látja az aszszony-állatot annak meg-
kívánására, már fajtalankodék véle a' szí-
vébenn. Hallátok, hogy mondaték: szer-
essed feledet, és gyűlöljed ellenségedet;
én pedig mondom néktek: Szeressétek
ellenségeiteket, jól tégyetek azokkal, kik
titeket gyűlölnek, és imádkozzatok a' ti
üldözőjitekértt, és rágalmazójitekértt, hogy

fiai légyetek a' ti Atyátoknak, ki menynekben vagyon, ki az ő napját fel-támasztja a' jókra, és gonoszokra, és essőt ad az igazakra, és hamisakra. Máté V.

Légyetek irgalmasok, mint a' ti Atyátok-is irgalmas. Adjatok, és adatik néktek. Azon mértékkel a' melylyel mérték, visza méretik néktek. Miért nézed a' szálkát az atyád fia' szemében; a' szál fát pedig (szelement) melyly a' te szemedben vagyon, nem eszmélled. Lukás. VI.

Hogy ha mű magunkat meg-ítélnők, nem ítéltetnénk-meg. Sz. Pál. Kor. I. Lev. XI. Rész.

A' szeretet törő, kegyes: a' szeretet nem irigykedik, nem tselekeszik gonoszúl, fel-nem fuvalkodik, nem tisztesség kíván, nem keresi azokat, a' mik magáé, nem gerjed haragra, nem gondol gonoszt, nem örvendez a' hamisságonn, övendez pedig az igazságonn: mindent el-tűr, mindent hiszen, mindent reményl, mindent el-szenved. Kor. I. Lev. XIII. rész.

Öltözzetek-fel az Isten' fegyverébe, hogy az ördög' leselkedéseinek (entselkedéseinek) ellenök állhassatok. Azokáért vegyétek-fel az Isten' fegyverét. Álljatok azért fel-övedzvénn álgyékaitokat (lág-

ékaitokat) valósággal, és fel-öltözvén az igazságnak vértjébe (*németesen pánztéljába*), és sarut vonvann lábaitokra a' békeség' Évangyéliomának készületével; — mindenbenn fel-vévén a' hitnek vértjét, melylybenn az igen gonoszak minden tüzes nyilát meg-althassátok, és az üdvözségnek sisakját vegyétek-fel, és a' léleknek kardját, melyly az Isten' ígéje. Eféz. VI.

Ne légyetek okosak ti-magatoknál. Semkinek gonoszértt gonoszt vissza nem adván, a' jókra ügyekezvén, nem tsak Isten előtt, hanem minden ember előtt-is. Ha lehetséges, a' mi rajttatok áll, minden emberrel békeségték lévén, magatokat nem oltalmazvann, szerelmeseim; hanem adjatok helyt a' haragnak; (t. i. *Isten' haragjának, 's boszszú állásának*) mertt írva vagyon: *enyém a' boszszú állás, és én megfizetem.* Meg-ne győzessél a' gonosztól, hanem jóval győzzd-meg a' gonoszt. Rom. XII. Rész.

Mindennek haszonra adatik a' Léleknek meg-jelenése: némelylynek ugyan a' Lélek által adatik a' böltsességnek beszédje, másnak pedig a' tudománynak beszédje, másnak a' hit, másnak a' gyógyítások' ajándéka, másnak a' tsudáknak tselekedeteik,

másnak a' jövendölés, másnak a' lelkek' meg-választása, — másnak a' nyelveknek különbségeik, másnak a' beszédnek magyarázása. Kor. I. Lev. XII. rész.

B. A' kötött, és költött Magyar-ságból.

a.) A' kötött beszédnek az én ítéletem ként ez a' leg-nagyobb haszna, hogy az emlékezetet kivált képen segíti. Szónak okáért, ha az leg-közelebb elé hozott ingyenn való kilentz féle ajándékát a' Szent Léleknek a' következő versekbe foglalom, nagy baj nélkül sorvástt elé tudom szám-lálni azokat, (valamint a' Diák-is a' testi, és lelki irgalmasságnak tselekedeteit ezen versekben emlékezetnek okáért szépen elé adja:

Consule, carpe, doce, solare, remitte fer,
ora,

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo,
condo.)

Böls, tudomány, és hit, gyógyítás, és tsuda-tétel,

Meg Prófétálás, lelkek, nyelvek, magyarázat.

b.) A' papi Megyémet, melylynek az Anyja (Mater Ecclesia) Szerents Várassa,

fiai pedig (filiales) ezen helységek: Bekets, Legyes-Bénye, Ond, Szada, Harkály, és ezen két puszta (prædium) Harangod, és Takta Föld-vár, ezen versekbe foglalám emlékezetnek okáértt:

Bénye, (Legyes) Bekets, Ond, Harkály,
Szada, Takta, Harangod.
Ennek az anyja Szerents, jókat iránytta
jelents.

d.) Néhai Toltsvai Énekes (Cantor)
Dorosmai Mihály, néhai Nagy-Tiszteletű
Toltsvai Plébános Matuska János Úrnak,
a' Plébánia' malmából a' Plébánia' kertjé-
be duskáló állványúl *) hozatott örlő kö-
nek fa karimájára, ezen elmés verset írta,
meg-hagyó szavára.

Míg koptatta magát hajtott sok hasznot
Urának,

Most heverésébenn mindeneket tsak
emészt.

e.) Nemes Bihar Vár-megyébenn egygy
Szívósi nevezetű, hivatalára nézve tsak fa-
lusi Jegyző (Notarius) ugyan; de jó költő,
's elmés verselő, egygy bizonyos *Borbála*

*) Ezen asztal (Kortsosann szólván) ma
is meg-vagyon azon Kertbenn, a' dió-fa
alatt, a' hol sok dösölés történék; de a'
fa kávája oda vagyon.

nevű fiatal Aszszonyságot neve napjára
ekképen tisztelte, és köszönte:

Barbara nints párod, ha Bihart szélttére
be járod,

Tudja vitéz párod, gyémánt, Karbun-
kulus árod,

Víg napodat várod, várom, mint várja
badárod,

Nints tetemes károd, meg-töltsed még
ma pohárod'.

Nem sokára meg-halván ezen Asz-
szonyságnak a' férje; a' következő esz-
tendőbenn elé forduló Borbála napján im
ígyenn köszönté igen elmésenn fonákúl
fordított versekkel:

Barbara nints párod, szomorú Kriptába
be-zárod.

Félre le-száltt árod, télre fordúla te nyá-
rod,

Gyász napodat várod, tőled ki-repüle
badárod.

Van tetemes károd, keserűség már te
pohárod.

f.) Szál-dobosi Pap János Úr ezen
verseket adá írásbann F. Fő Hertzeg Ná-
dor-Ispány Urunknak, midönn a' Magyar
Nemes Seregnek vezérlésére a' Frantziák
ellen induló félbenn lenne, mint Vezér.

* * *

Hív Magyar! Ez Had-nagy Fejedelmetek,
nagy is az Had-nagy

Fő Palatinus. Elöl sok kakasokat el-öl.
Hajtja lég-előre, valamint juhokat legelőre,
Lesz' bizony ütkezet-is, sok nemes üt
kezet is.

Úgy e kik ezt érték, vagyon is nálak *chez*
érték,

Ezt ma nekik meg-adom! Jobb kezem
imhol adom!!

Iffiu ki-áltt ott, gyönyörű sereg égre ki-
áltott,

A' panasz ebbe vagyon, puska ha lenne
vagy ón.

Ők mind el-mennek, 's ha vitéz piatzára
ki-mennek

Mársnak. A' Frantzia tűz egygyet is
hátra nem üz.

Szürke loyok készenn vala már indulva
merészenn

A' mikor *ekho* kiált, Pest, Buda, síkra
ki álltt.

Rajtta Magyar kelj-fel lobogó zászlókat
emelj-fel.

Gyűjts sereget szaporánn, állj-ki tsatára
koránn.

Mertt ugyan-is ha meg-hív Bonaparté,
's nagy hada meg vív,
Rútúl bán' veled-is ; mertt morog elle-
ned-is.

Kelj-ki hatalmaddal fiam! Ó sies ellene
haddal

Készülj, és vele szálj szembe, 's előtte
meg állj.

Őt te magadra ne várjd, hanem útait is
hamar el zárjd.

Lepjed-is ott vatsoránn, veszszén a' ma-
ga soránn.

Látd e reád készültt, bizony eddig is a'
miket ő szültt,

Többről többre viszi, győzni fog újjra,
hiszi.

Burgus, Olasz, Német, Spanyol, és Orosz
érti mesémet.

Hát ha! Magyart meg-aláz, rút is a', ha
le gyaláz.

A' tetemesbb gántok meg-igazítatnak, így olvasvann 's írvann :

*A' Könyv' homlokán Méltóságos
Az Ajántásbann szintte, különbbenn.*

	Lap	Sor		Lap	Sor
tudósok' számára	12	15	Jegyzetek 1) A' más-		
abbann	13	9	odik	101	6
meg-tudjja	16	6	Kosarat **	108	22
melyly	16	10	** De Káldibann	108	32
mind járast	20	5	2-ször	110	27
tsináljja	20	20	dolgot	113	17
épenn	21	3	b) Több felől	118	31
nagyonpi	22	24	d) Szebb	119	5
mi-nemü	28, 34	18, 21	Negyventől	124	23
a' vagy	29	21	adjuk tud-tára	132	15
hijuk	29	25	öt' (lso öte)	140	14
egygy	31	20	lévénn	142	14
több Mással-hangzó-			káronkodik	145	20
ból	35	15	ös-emük	145	12
dé ezeket	41	2	változtatja	150	18
szintt'	42	12	karod egygy'szer	150	28
mondjja-meg	43	3	Személyi név'mátsa	153	8
Végre	43	5	tól, töl, röl, röl, val,		
mi-nemüt	43	21	vel, vá, vé, bann,		
Horvát	43	22	benn, ra, re, nál,		
Mertt	45	11	nél, nyi, hozz, hezz	156	25
Nem-jottisták	45	34	Artikulus lévénn	165	2
melyly	47	29	akkoronn	177	23
közöl	48	21	ennéik	210	31
Mással hangzók (p. ö.	57	1	cutavi	211	18
au-t, du-t ó-nak	58	19	ál, él	212	1
ekképenn	61	10	közöl	219	16
akar-melyly	61	20	rajtta	221	9
kevesset	62	8	nyírja a' Jelentő		
iffiúságot	62	19	módnak 's a' t. a'		
magak-magaúkkal	61	11	VII. Táblábann ma-		
egygy-más	64	13	radjon-ki: nyirje		
első	68	7	vá, vé	226	17
szintt' úgy	71	21	nyírj, lészen nyírj-ja	228	17
ösz-szó	72	28	uk	230	25
szó' közepébe	80	9	nyiré'k (raserünt il-		
mi-nemü	87	31	lum)	232	28
lnas-betü	92	2	fekvéd	252	23
Magakbann	92	22	veszekedik	255	26
többbel ne terheljjük	98, 9, 10		mi-nemüségéhez	263	22
lépik	99	19	Vár-megyébenn	270	11
egygygyel, a'vagy			sem-ki	272	21
többbel	99	21	vastag hangonn	284	20

	<i>Lap Sor</i>		<i>Lap Sor</i>
akar-hogy	298	9 étet	371 15
fœminarum	308	15 azt	393 1
élte	313	26 szótskák	410 4
számtalan	319	11 Tokajba	415 25
Tiszt-tartó	324	14 mondja, vonja, ha-	
agyam' velóm, szem-		nem mondjja, vonj-	
em' vilagom	347	15 ja	422 7, 8
úr' imádságabann	350	25 Bugygos	424 10
ragasztékatlan	358	6 múlasozik	451 23
ön élvém	366	5 kívánó	462 17
újj életre	366	10 békeség	463 3

B. A' többes számú dolgokról *maradjon ki.*
hadjann szó mindenütt egygy *n* nel írássék; mert
hadjáni, hajdanábann, nem pedig hajdanni,
hajdaanábann.

Jegyzet.

A' nyomtató a' szókat a' sorok' végénn sok-
szor nem a' szó-taglás' szabása-ként szakgatá-
meg; merit gyakrann a' meg oszolhatatlan gyök-
eret is meg-szakasztá, p. o. ma gányostól *mag-
ányostól*-helyett, sze-rént, *szer-ént* h. ta-nulám,
tan-úlám h. dol-gábann, *dolg-ábann* h. tu-dósok,
tud-ósok, h. egy-gyes, *egygy-es* h. szo-kás, *szok-
ás* h. má-sik, *mas-ik* h. mon-dást, *mond-ást* h.
mely-lyek, *melyly-ek* h. je gyek, *jegy-ek* h. kö-tő,
köt-ő h. fo-gok, *fog-ok* h. ré-sze, *rész-e* h. hoz-zá,
hozz-á h. nyo-ma, *nyom-a* h. han-gú, *hang-ú* h.
tök-életességre, tö-kéletességre h. 's a' t.